

ЧАВДАР БОНЕВ

ПРАСЛАВЯНСКИТЕ ПЛЕМЕНА

ЧАСТ II (Б-К)

СОФИЯ – 2008

ИНСТИТУТ ПО БАЛКАНИСТИКА
ПРИ БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Чавдар Бонев
ПРАСЛАВЯНСКИТЕ ПЛЕМЕНА
ЧАСТ II (Б-К)

Институт по балканистика
София • 2008

CHAVDAR BONEV

THE PROTO-SLAVIC TRIBES
PART TWO (B–K)

Sofia • 2008

ЧАВДАР БОНЕВ

ПРАСЛАВЯНСКИТЕ ПЛЕМЕНА

ЧАСТ II (Б–К)

София • 2008

СЪДЪРЖАНИЕ

Предисловие.....	7
II-23. БАСИ, БАСАНТИ, БОСНА.....	9
II-24. БЕГА, ПОБЕГАНИ.....	12
II-25. БЕРИ.....	13
II-26-1. БЕСИ, БЕСИКА, БЕСКА-МЕСТА (НЕСТОС), МЕСТАНИ.....	17
II-26-2. Планински БЕСИ (ДИОБЕСИ, ДИИ, ДИГЕРИ).....	22
II-26-3. Полски БЕСИ.....	24
II-26-4. БИСТОНИ.....	26
II-26-5. БИСАЛТИ.....	27
II-26-6. Племенна история на БЕСИТЕ.....	31
II-27-1. БУЗИ (БИЗИ).....	39
II-27-2. КРОБИЗИ.....	42
II-27-3. БУГ, БУЖАНИ.....	46
II-28. БОИ, БОИСКИ, БОЙКИ, БОЯНИ.....	49
II-29. БОКИ, КОСТОБОКИ, САБОКИ, ТРИБОКИ.....	54
II-30. БОТИЕИ, БОТИ.....	62
II-31. БУДИ, БУДАКИ.....	65
II-32. БУРИ, БУРАНИ, БОРМАНИ.....	68
II-33. ВАРИНИ, ВАРНИ, ФРАНКИ.....	74
II-34. ВАРВИ, ВЕРВИАНИ.....	78
II-35. ВИНКИ.....	79
II-36. ГАГАНИ.....	81
II-37. ГАЛИ, ГАЛИЧИ, ГАЛАИ.....	82
II-38. ГЕЛИ.....	86
II-39. ГЕЛОНИ, ЖЕЛАНИ.....	93
II-40-1. ГЕТИ, МАТУКЕТИ.....	94
II-40-2. Лудогорска ГЕТИЯ.....	99
II-41. ДАКИ, ДЕКЕНТИ, ДЕЧАНИ.....	110
II-42. ДАОРСИ.....	122
II-43-1. ДАРСИ, ДРОСИ.....	122
II-43-2. ДЕРОНИ, ДРАБЕСК, АБДЕРА.....	124
II-44. ДЕНТЕЛЕТИ.....	127
II-45. ДОКИ.....	128
II-46. ДОЛИОНИ, ДОЛОНКИ, ПЕДОЛАНИ.....	129

II-47. ДОРИ	130
II-48. ДРАВА, ДРАВАНИ.....	131
II-49. ДРУГЕРИ, ДРОИ.....	132
II-50-1. ДРАКА (ДРАГА).....	133
II-50-2. ДРАГИ, ДРАГАНИ, ДРАГОМАНИ.....	135
II-51. ДУЛЕБИ	136
II-52-1. ЕБРА-ЕБАР (ХЕБРОС), МАРИЦА	138
II-52-2. БРЕНИ (БЕНИ).....	139
II-52-3. КЕБРЕНИ.....	140
II-52-4. БРИАНТИ (ПРИАНТИ).....	141
II-52-5. БЕБРИКИ	143
II-53. ЕЙОН, ЕДОНИ	145
II-54. ЕЛИ	147
II-55. ЗЕРАНИ, ЗЕРИ	148
II-56. ЗИРИ, ЗРЕНИЯНИ	149
II-57-1. ИСТРЯНИ	150
II-57-2. ВИСТЕРИ, ВИСТЛА, ВИСЛЯНИ	155
II-58. ИТИ, ИТИМАРИ	159
II-59. КАВКИ	163
II-60. КАРПИ, ГРЕБЕНЦИ	171
II-61-1. КАРСИ, ТУНКАРСИ, ХЪРЦОИ	175
II-61-2. КРЕСТОНИ.....	180
II-62. КЕЛЕГЕРИ.....	183
II-63. КЕНИ (КАЙНИ)	184
II-64. КИИ, КИАКИ, КИАНИ	187
II-65. КИКОНИ	191
II-66. КОЙЛАЛЕТИ.....	194
II-67. КОРАЛИ, ГУРАЛИ	196
II-68. КОРНАКИ, ТРИКОРНИ.....	201
II-69. КОТИ, КОТМАНИ, ГУЦУЛИ.....	203
The Proto-Slavic Tribes (résumé).....	207
Литература	213
Показалец на етнонимите	225
Показалец на географските имена	232
Показалец на личните имена	253

ПРЕДИСЛОВИЕ

Втората част на изследването *Праславянските племена* съдържа параграфи за племената, подредени в азбучен ред от Б до К. Номерацията е продължение на тази от първата част. Моделът за структурата на отделните параграфи е запазен и основните моменти в него са:

1. Произход на племенното име
2. Племенна Територия
3. Политическа история на племето
4. Специфични особености на племенното землище (по археологически паметници)
5. Данни за изселване на племето при римското завоевание
6. Проследяване на съдбата на племенните структури, създадени в новите земи.

И в тази част на изследването съм представил племенни образувания, неизвестни досега от писмените източници. Аргументите за тяхното обособяване почиват върху разнороден по произход материал, т. е. приложен е интердисциплинарен изследователски метод. По отношение на племената, познати по сведения от античните и средновековните извори, вниманието ми беше съсредоточено върху новоизложените от мен виждания, отнасящи се за формирането на тези структури, племенните названия и разселванията при римското завоевание. Установените в досегашната историография моменти от съдбата на познатите по изворови данни племена съм изложил общо. Тази фактология е използвана като свързваща тъкан в структурата на отделните параграфи.

Включените и в тази част племена са от цялата праславянска територия по двата бряга на Дунав. Представени са малки племена, многоплеменни структури (Лудогорска Гетия) и макроетноними (ГЕТИ, ДАКИ).

Тук бих искал да отдам почит към паметта на проф. Николай Кочев. Като завеждащ секция в Института по балканистика той се отнесе с разбиране към моите занимания по настоящата тематика. Това ми позволи да извърша голяма част от събирателската работа и да представя в завършен вид две части от замисленото изследване. Подготовката за печат на трудния текст и на този том стана възможно благодарение на труда, вложен от Светлана Тодорова. Уповаване и подтик за работата си над настоящата книга намирах в съпричастието и човешката подкрепа на Ирина и Димитър Димитрови, Валя Бонева, Евелина Келбечева, Емилия Петкова, Александър Мошев, Петко Атанасов.

II-23. БАСИ, БАСАНТИ, БОСНА

Група топоними от междуречието Дунав-Сава (провинция Долна Панония) очертават обиталището на предполагаема племенна структура.

1. БАСИАНА. Градът е известен през римския период. При имп. Каракала получил права на колония. Местоположението му е определено при дн. с. Долни Петровци в областта на Сремска Митровица [TIR, L-34, 34]. Името е известно от надписи и писмени източници (II–VII в.):

1. Βασσιάνα [Ptol., II, 15, 4]
2. Bassianis civitas [It. Ant., 131, 5; ЛИБИ, I, 28]
3. Bassianis [Tab. Peut., VI, 4; ЛИБИ, I, 12]
4. Bassianis [Geogr. Rav., IV, 19; ЛИБИ, I, 399]
5. Civitas Bassianis [It. Burdig., 563, 11; ЛИБИ, I, 39]
6. Βαδζιάνια [Proc. De aed., IV, 4]
7. Basiana [Iord. Get., 272; ЛИБИ, I, 361]

2. Пътна станция АД БАСАНТЕ на пътя Сисция-Сирмиум. Неотъждествена – търси се в поречието на БОСУТ (западно от БАСИАНА, южно от дн. гр. Вуковар) и на десния бряг на река Сава – при устието на река БОСНА до дн. гр. Босански Шамац.

1. Ad Basante [Tab. Peut., IV, 3]
2. Caput Basensis [Not. Dign., XXXI, 92; ЛИБИ, I, 254]
3. Bassantis [Geogr. Rav., IV, 19; ЛИБИ, I, 400]

3. Племето БАСАНТИ е споменато в Пасхална хроника (VII в.): „Народите, които произлизат от Яфет, разположени на север от Медия до Западния океан, са следните: меди, елини ... савромати, гали, таври, басанти (Βάσαντες), илирии ... траки ... илирики, истри“ [Chron. Pasch., I, 47, 13–18 (P 27b–c); Izvoare, II, 582–583].

4. Река БОСУТ е ляв приток на Сава – тече между Дунав и Сава. Началото ѝ е срещу устието на река БОСНА. Влива се в Сава западно от Сирмиум (Сремска Митровица).

5. Река БОСНА е десен приток на САВА. Извира от планините южно от дн. гр. Сараево и се влива в Сава при Босански Шамац.

Името BASIANA е съставено от корена BAS(A) и наставка (-I)ANA. BASANTE се състои от две части: 1. BAS(A); 2. ANTE. Втората част отговаря на праславянския корен ANTA ‘краен, отдалечен’ (вж. част I, II-11-1). Значението на името е ‘крайна отгатышна) БАСА’.

Праславянското име BASANTA може да бъде определено като изходна форма за днешното речно название БОСУТ; BASANT(A) > BASAT(A) > BOSAT(A) > BOSOT(A) > BOSUT. При изпадане на N като носовка и A > O > U. Промяната -ANT(A) > -OT(A) отговаря точно на предложената схема за развитието на този праславянски корен (вж. част I, I-11-1). Следователно праславянската форма на речното име BOSUT е BASANTA. Тя се е прехвърлила върху наименованието на близкото селище и пътна станция. Латинизираният вариант Ad Basante е с предлог ad – за място ‘към, до, при’. Той може да се преведе ‘до река БАСАНТА’. Същото

съчетание на предлога с речни имена се среща и при други антични топоними. На съседната река ДРИНА (Drinus) се намира селището Ad Drinum (дн. гр. Зворник). Други примери са Никополис до Истър (Nicomolis ad Istrum) и Никополис до Нестос (Nicomolis ad Nestum).

Вариантът *Caput Basensis* потвърждава тезата, че названието на селището (пътна станция) е възникнало от речното име BASANTA. На латински *caput*, -*itis* има значение: 1) глава; 2) начало, извор; устие; 3) край, връх. Тогава неточно предаденото латинизирано име означава ‘извор на (река) БАСАНТА’. Синонимията (еднозначие) ‘глава – извор’ съществува и в българския език – срв. Глава Панега (извора на Златна Панега). Подобен латинизиран топоним е известен и от Траянова Дакия – *Caput Bubali* [Tab. Peut., VII, 4; Izvoare, I, 738–739] – дн. с. Бребу край Решица (Банат). Този вариант на селищното име, прехвърлен върху пътната станция, показва, че те са се намирали близо до началото на река БАСАНТА (Босут), т. е. срещу устието на река БОСНА.

Името на река БОСНА е свързано със средновековната област и държава БОСНА. Първото му споменаване е от X в. у Константин Багренородни [С. Porph. De adm., XXXII].

Речното име BOSNA може да се изведе от корена BASA и наставка -(A)NA: BASA-ANA > BASANA > BOSANA > BOSNA. Началната праславянска форма на речното име е била BASA. Името на левобрежния приток на САВА – БАСАНТА ‘крайна, отвъдна БАСА’ (Босут) съответства на нейното положение спрямо БАСА (Босна).

Двата антични селищни топонима и двете речни названия произлизат от един корен – BASA. Те очертават територията на племенна структура. Тя е възникнала по течението на река БАСА (Босна) и отвъд Сава по река БАСАНТА (Босут). Името на племето трябва да е било заимствано от речното – БАСИ. БАСИТЕ, живеещи в поречието на БАСАНТЕ (Босут), са били наричани съответно БАСАНТИ, т. е. ‘отвъдни БАСИ’. Те са били клон на БАСИТЕ, обитаващ отвъддунавския дял на племенната територия. Съществуването на племе БАСАНТИ се потвърждава от описанието в Пасхалната хроника (VII в.). Там племето е посочено редом с илири, илирики и траки. Това напълно съответства на разположението на басейна на р. Басанта (Босут) спрямо териториите, заемани от илири и траки. Земите на БАСИТЕ попадат в граничната зона между териториите, обитавани от ИЛИРИ и ПАНОНИ.

Същевременно редица топоними и някои племенни имена в този район говорят за праславянско присъствие. Антични автори пишат за смесеност на населението в Илирия (Илирик) – илири и траки (праславяни) [Strab., VII, 5, 2; ИТМ, 215]. В края на IV – началото на III в. пр. Хр. междуречието Дунав-Сава е заето от КЕЛТИ. В тази част от Дунавското поречие се установява келтското племе СКОРДИСКИ. Последните живеели смесено с илири и траки [Papaz. Plem., 216].

На въпроса за етническата принадлежност на БАСИТЕ, които не са упоменати в изворите, може да се погледне езиковедски. Съществуват топонимични сви-

детелства, че коренът BASA е праславянски. Това са названията на два кастела в източните области, посочени от Прокопий Кесарийски.

1. БАСИДИНА (Βασίδινα) [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]. Той е назван сред кастелите „в Мизия покрай реката Истър...“ и редом с него са изброени Тросмис, Калатис, Абрит, Алтина. Това го поставя в източната част на Долна Мизия или в южната част на Малка Скития. Името съдържа корена BAS(I) и съставката DINA ‘крепост’. Тази праславянска съставка се среща предимно в Малка Скития и източната част на Долна Мизия.

2. БАСИБУНОН (Βασίβουνον) [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]. Кастелът се е намирал в Хемимонт. Името се състои от две части: 1. BAS(I); 2. BUN(ON).

Въз основа на тези податки може да се поддържа (хипотезата, че племето БАСИ е било праславянско. То се е съхранило по местата си и след идването на илиро-панонските племена, а също и след заселването на келтите (скордиски). В племенната територия на БАСИТЕ по левия бряг на САВА техни селища са били БАСАНТА (римският Bassantis, Ad Basante) и БАСА (римската Bassiana). Вероятно римското настъпление през II в. пр. Хр. и завладяването на Далмация, включваща горното поречие на БАСА (Босна), са принудили БАСИТЕ да се изтеглят на север, отвъд Сава, в поречието на БАСАНТА (Босут). Там се оформил техният клон БАСАНТИ ‘отвъдни БАСИ’.

По-късно, при създаването на провинция Панония в нейните граници попаднало долното течение на БАСА (Босна), както и отсрещните земи по левия бряг на Сава (поречието на Босут).

Основен проблем, свързан със съдбата на БАСИТЕ, е този за приемствеността със славянските племенни структури, формирали се след славянското заселване през първата половина на VII в. Тогава две групи венедски преселници, водени от СОРАБИ (сърби) и КОРАБИ (хървати), заели Адриатическото крайбрежие между п-в Истрия и Шкодренското езеро (вж. следв. части). Поречието на БАСА (Босна) влязло в зоната на това заселване. През VIII–IX в. там се формирала област (жупа), носеща името на реката. През този период то добило формата БОСНА. През XII–XIII в. БОСНА се развила като държавно образувание (кралство) [вж. **Ћирковић, С.** Историја].

Въпросът за съотношението между праславяните (или ИЛИРИ?) БАСИ и средновековните БОСАНИ би могъл да получи отговор в две основни направления:

1. Наличие на приемственост и участие на БАСИТЕ във формирането на БОСАНИТЕ. Това предполага, че част от БАСИТЕ са се запазили по течението на БАСА до VII в. и са се смесили с новодошлите СОРАБИ. Промененото речно (БАСА > БОСНА) и племенно име (БАСИ > БОСАНИ) се наложили в новосформираната жупа и се запазили като названия на областта, държавата и нейните жители.

2. Липса на приемственост. БАСИТЕ не са се запазили като праславянска (илирийска?) група до VII в.

II-24. БЕГА, ПОБЕГАНИ

Готският историк Йорданес е описал и делата на крал Херманарик (Ерменрик), който в средата на IV в. управлявал източния клон на готите. Подчинените от крал Херманарик племена са изброени в т. нар. Списък на народите.

„След като кралят на готите Геберих се отстранил от човешките дела, подир известно време царството наследил Херманарик, най-знатният от Амалите, който покорил много народи, в това число и единадесетте най-войнствени северни (народи), и ги заставил да се подчинят на неговите закони. Някои стари (автори) заслужено са го сравнили с Александър Велики, тъй като той владее тези народи, които усмирил. Голтескиф: инаунксис, васинабронки, меренс, морденс, имнискарис, роги, тадзанс, атаул, навего, бубегени (Bubegenae), колди“ [Iord. Get., 116; СДПИС, I, 110–111].

Около отъждествяването на тези племенни имена е създадена значителна литература. Част от тях са свързвани със северни племена – меря, чуд, вес, мордва. Самият Йорданес говори за покоряване на ЕСТИТЕ, живеещи покрай Германския океан (Балтийско море), и добавя по отношение на Херманарик: „... той самият с помощта на благоразумието и доблестта покорил и властвал над всички племена от Скития и Германия като над собствени владения“ [Iord. Get., 120; СДПИС, I, 112–113].

Приема се, че така очертаните граници на Херманариковите владения са недостоверни. Тази оценка не бива да се разпростира и по отношение на споменатите племена. За първоизточниците на Касиодор-Йорданес те са били известни като реално съществуващи. Включването им сред покорените от Херманарик народи не е случайно. В настоящото изследване някои от тях са отъждествени като праславянски.

Тук ще прибавя към тях и народа БУБЕГЕНИ (Bubegenae). Името може да бъде разтълкувано като малко променена форма на раннославянското племенно название РОБЕГАНИ. То е получено от основа – речното име БЕГА, представка-предлог РО, бълг. ‘по’ и наставка -АНИ (-ЕНИ): РО-БЕГА-АНИ > РОБЕГАНИ > ВОБЕГАНИ > ВУБЕГАНИ (ВУБЕГЕНИ). Озвучаването Р > В тук се дължи и на уподобяване Р-В > В-В. Вижда се, че формата на племенното име, записана у Йорданес, е с отклонения в рамките на раннославянските фонетични промени. Значението на ПОБЕГАНИ е ‘жители по (река) БЕГА’.

Река БЕГА (рум. Beга) извира от планината Пояна Руска – дял на Южните Карпати. Тя тече успоредно на Тимиш през дн. Банат и се влива в Тиса близо до устието ѝ при гр. Тител. Името ѝ е споменато в Унгарската анонимна хроника във връзка със събития от началото на X в. Маджарският вожд Арпад, напредвайки от север по течението на Тиса, стигнал до земите на местния управител Глад (вж. част I, II-7-12, II-7-22). Срещу последния били изпратени трима маджарски военачалници, които преминали Тиса и навлезли в областта на БЕГУЕЙ (Beguey) [Anonymus, cap. XLIV]. Името на реката (Béga) се среща в унгарски документи от XIII–XIV в. [ДН, 126]. То може да бъде изведено от общ за славянските езици корен: бълг. бяг, диал. бег(ане); срхр. бүјег, бег; словен. beg; рус. бег; укр. біг;

чеш. běh; *пол.* bieг; *лит.* begas ‘бягство’; *латв.* bégu ‘бягам’ [БЕР, I, 106]. Развитие то му може да бъде възстановено по следния начин.

Вариантите ВJAG(A)-BEG(A) в българския език свидетелстват за колебание А-Е, т. е. за наличие в началната праславянска форма на звука Ä: VÄG(A) – VÄG(A) > VAG(A) > VJAG; VÄG(A) > BEG(A) > VJEG; BEG > BIG; VJEG > VJEN. Смесово името е свързано с бързотечието, ‘бега’ на речните води.

Племето ПОБЕГАНИ, обитаващо поречието на БЕГА в Банат, е споменато от Йорданес във връзка със събития от средата на IV в. Това е времето след римското изтегляне от Траянова Дакия (270–275). Тогава праславяните заели отново старите си обиталища, а редом с тях се настанили и германски племена – готи, гепиди. Съществуването на праславянска структура по течението на БЕГА през IV в. е напълно допустимо. Формата на племенното име ПОБЕГАНИ – с наставка -ANI – е характерна за раннославянския период (VI–VIII в.). Съчиненията на Йорданес и неговият основен първоизточник Касиодор са от първата половина на VI в. Възможно е тази форма на племенното име да идва от сведения, отнасящи се към V – началото на VI в.

В разказа на Йорданес ПОБЕГАНИТЕ са поставени редом с НАВЕГО (Nauego) и КОЛДИ (Coldas). В настоящата работа първото племе е отъждествено с праславянското и раннославянско племе НОВИ-НОВАКИ (вж. следв. части). Те обитавали двата бряга на Дунав около Нове (Свищов). През IV в. НОВИТЕ-НОВАКИ около долното течение на Олт вече били в съседство с готски племена, настанили се в Мунтения и в част от Олтения. Последните били причислявани към западния клон – вестготите. Възможно е НОВИТЕ-НОВАКИ да са попаднали под тяхното върховенство.

Във второто име – КОЛДИ – са припознати праславяните КАЛТИ-КОЛТИ от Горен Олт (вж. част I). През раннославянската епоха (VI–VIII в.) те вече обитавали част от дн. БАНАТ под името ГАЛДИ-ГЛАДИ. С други думи, те били непосредствени съседи на ПОБЕГАНИТЕ. Това преместване от Горен Олт към Банат е могло да стане още през IV в. и вероятно е било породено от настаняването на готи в дн. Мунтения и Югоизточна Трансилвания. Съществуват и податки, че през III–IV в. КАЛТИТЕ са се намирили под върховенството на готите. Те участвали заедно с тях в походи на юг от Дунав.

Тези обстоятелства разкриват основата, на която у Касиодор-Йорданес е станало включването на трите праславянски племена от Банат и Олтения (ПОБЕГАНИ, КАЛТИ-ГАЛДИ и НОВАКИ) сред „покорените“ от крал Херманарик народи. Основата е реална – зависимост на тези племена от съседите готи (вестготи) през IV в. Подобна зависимост обаче не може да бъде допусната спрямо крал Херманарик, който властвал над готите от източния клон, обитаващи пространството между Долен Днепър и устието на Дон.

Племенното име ПОБЕГАНИ, идващо от речното име БЕГА, може да бъде съпоставено с някои топоними от Словакия и Задкарпатска Украйна, чийто произход води към същия корен.

1. Zebegeny (комитат Хонт); 2. Zbehňov (Zebegnyo) – комитат Земплен; 3. Великая Бегань, Велика Бигань (Nagybegány) – комитат Берег; 4. Малая Бегань (Kisbegány) – комитат Берег.

Тези топоними от най-горното поречие на Тиса отговарят на племенни имена БЕГАНИ, ЗАБЕГАНИ (СБЕГАНИ). Възможно е те да са следи от преселници, дошли откъм Долна Тиса – поречието на БЕГА. Това преместване на славяни от долината на БЕГА към Горна Тиса може да се отнесе към края на VI в. като последица от установяването на АВАРИТЕ по Среден Дунав.

Общо съдбата на племето ПОБЕГАНИ може да бъде представена по следния начин:

1. Съществуването на това племенно образувание следва да се приеме със сигурност за IV в. По това време се е употребявало и речното название БЕГА, което вероятно идва от предримската епоха. Допустимо е ранната форма на племенното име (без представка и наставка) да е отговаряло на речното – БЕГИ.

2. През V в. заедно с другите праславянски племена от дн. Банат ПОБЕГАНИТЕ се намирили под хунска власт.

3. През VI–VII в. те били едно от племената на западнославянската групировка СКЛАВИНИ. От средата на VI в. те попаднали под властта на АВАРИТЕ.

4. В началото на IX в. земите на ПОБЕГАНИТЕ били включени в административна област на българската държава.

В началото на X в. при маджарското нахлуване управител на тази област бил Глад.

Във връзка с речното и племенно име БЕГА, БЕГИ трябва да се отбележи и личното име Бѣгъа, срещащо се в документи на Угровлашкото воеводство от XVI–XVII в. [DRH, B, XXIII].

II-25. БЕРИ

Праславянският корен BER(A) е засвидетелстван в редица антични топоними. Географското им положение позволява сред тях да бъдат отделени две групи (гнезда).

Първата е съсредоточена в североизточния ъгъл на провинция Тракия (според делението от края на III в.). Тази зона обхваща областта на дн. гр. Стара Загора – между Сърнена Средна гора, Светиилийските възвишения и Манастирските възвишения. Това е горното течение на река Сазлийка (Арзос) с притоците ѝ.

1. Берое (Августа Траяна), Боруй, дн. Стара Загора: 1) Verone [Tab. Peut.; ЛИБИ, I, 273]; 2) Veroa [It. Ant., 231, 4; ЛИБИ, I, 33]; 3) Verola [Amm. Marc., XXVII, 4, 12; ЛИБИ, I, 152]; 4) Veroa [Iord. Get., 102; ЛИБИ, I, 342]; 5) Βέροια [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 446]; 6) Beroe [Geogr. Rav., IV, 7; ЛИБИ, I, 395]; 7) Βέρης [Steph. Byz., 164, 23].

През средновековието името добива следните форми: Βερ(ρ)όη, Βερρω, Veroi, Verna, Боруй град [Гагова, К. Тракия, 140–143].

2. Берейр (Βηρηάρος) – кастел в Тракия [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 446]

3. Берипара (Βηρίπαρα) – кастел в Тракия [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 446]

4. Бер (Βήρος) – кастел в Хемимонт [**Proc.** De aed., IV, 11; ИТМ, 447]

5. Карбер (Κάρβερος) – кастел в Хемимонт [**Proc.** De aed., IV, 11; ИТМ, 447].

Името (Βήρος) е смятано за латинско – от *vir* (В. Бешевлиев). Други определят неговия произход като тракийски – В. Томашек, Д. Дечев [вж. **Detsch.** Spr., 57]. При четене *VIR(OS)* названието е причислявано към келтските имена (В. Бешевлиев). Посочени са келтски успоредици – *VIRODUNUM*, *VIROMAGOS*, *VIROSIDUM* [**Beš.** Prok., 135].

BEROE и *BER(A)* съдържат само корена *BER(A)*. *BEREIAR* е с добавена наставка *-AR*. *BERIPARA* има като втора част съставката *PARA* ‘село’. Формата *KARBBER(A)* може да се разглежда като планинско име *KARA BER(A)* ‘планина *BER(A)*’ (за праславянската дума *KARA* ‘планина’ вж. следв. части). *BEROE*, *BEREЯP* и *БЕРИПАРА* се намират в провинция Тракия, а *BER(A)* и *КАР-БЕР(A)* – в Хемимонт. Границата между двете провинции е минавала западно от течението на Тонзос (Тунджа), приблизително при дн. Светиийски възвишения и Манастирски възвишения. Възможно е последните два кастела да са се намирали в тази гранична зона и така да са влизали в групата селища с еднокоренни имена. Името на кастела *КАРБЕР(A)* вероятно идва от близка едноименна планина. Тази планина *КАРА BER(A)* може да бъде отъждествена с най-източния дял на Сърнена Средна гора, или Светиийските възвишения.

Около тази планина и близките притоци от горното течение на Сазлийка вероятно е съществувало праславянско племенно образувание, носещо същото име – *БЕРИ*. Негови селища са били посочените по-горе *BEROE*, *BEREЯP*, *БЕРИПАРА*, *БЕР*, *КАРБЕР*. *BEROE* вероятно е бил племенно средище. Съседни на *БЕРИТЕ* откъм юг са били *АСКИТЕ-СКАИ*. *БЕРИТЕ* са били включени рано в Одриското царство (още през V в. пр. Хр.) и не са развили своя държавно-племенна структура. Така може да се обясни и неспоменаването им в писмените източници.

Археологическите паметници от така очертаната територия на *БЕРИТЕ* предлагат допълнителна информация за съдбата на това племенно образувание. Сред тях се откроява могилната гробница до с. Дълбоки, Старозагорско, датирана към V–IV в. пр. Хр. [**КЕТД**, 92]. Тя се намира в полите на Сърнена гора, която по-горе бе отъждествена с ‘планина *BER(A)*’ (*КАРБЕР*), дала и названието на местните жители. Намерените в гробницата находки дават основание тя да бъде определена като владетелска. Открити са три сребърни чаши, сребърно канче, златен нагръдник и бронзова ризница. Вероятно в гробницата са били положени останките на местен династ – от владетелския дом на *БЕРИТЕ*. Датировката V–IV в. пр. Хр. се съгласува с обстоятелството, че в една по-ранна епоха царската институция на *БЕРИТЕ* все още е била жива и не е била заличена от одриското върховенство.

С налагането на пряко римско управление (46 г.) земите на *БЕРИТЕ* влезли в границите на новосъздадената римска провинция Тракия. Племенното им средище *BEROE* по времето на имп. Траян (98–117 г. сл. Хр.) било превърнато в град, носещ неговото име – *Augusta Traiana*. Старото праславянско име *BEROE* било възстановено след административните реформи в края на III в.

Другото гнездо от топоними, съдържащи корена BER(A), се намира в Южна Македония – в областта Ематия.

1. Планина БЕРМИЙ (дн. Кара Камен, Вермион).

1. В разказа на Херодот за началото на македонската царска династия: „Над градините (на цар Мидас – Ч. Б.) се простира планина на име Бермион (Βέρμιον ὄρος), която е недостъпна поради студа. От тази местност, след като я завладе-ли, те покорили и останалата Македония“ [Hdt., VIII, 138; ИТМ, 34].

2. Диодор описва границите на четирите македонски области, създадени от римляните след покоряването на страната (168 г. пр. Хр.): „Третата област се ограничавала на запад от реката Пеней, а на север – от тъй наречената планина Бернион (Βέρμιον)“ [Diod., XXXI, 8, 8; ИТМ, 200].

3. В митичния разказ на Конон за царя на бригите Мидас: „... и как царувал над бригите с голямо умение, като слушал на планината Пиерия поученията на Орфей. После се разправя как при царуването му Силенът бил забелязан на планината Бремион (Βρέμιον), под която живеел многоброен народ...“ [FGH, I, 190; ИТМ, 232].

4. Страбон: „Тук някъде се намирала и планината Бермий (Βέρμιον ὄρος), която по-рано владеели бригите, тракийско племе, от които една част минали в Азия и там се преименували във фриги“ [Strab., VII, fr. 25; ИТМ, 222].

5. Страбон: „Град Бероя (Βέροια) лежи в подножието на планината Бермий“ [Strab., VII, fr. 26; ИТМ, 222].

6. Страбон: „Богатството на Кадма (Кадъм) произлязло от рудниците на Тракия и планината Пангей ... а на Мидас от планината Бермий“ [Strab., XIV, 5, 27; ИТМ, 228].

7. Клавдий Птолемей изброява планините на Македония: „планината Бермий (Βέρμιον) 48°30'–39°50'“ [Ptol., III, 12, 16; ИТМ, 356].

2. Град Бероя (дн. Бер, Верия). Основни варианти на името в изворите – Βέροια, Βερβεία, Βεγοεα, Βεγοа, Βεрое, Βιροl [Detsch. Spr., 54].

Името на града е еднакво с това на БЕРОЕ в провинция Тракия и БЕРОЕ в Малка Скития. То съдържа корена BER(A). Името на планината, в чиито склонове е разположена БЕРОЯ, е получено от основа BER(A) и наставка -МА, преминаваща в -НА. Формата е запазена и в името на кастела БЕРМЕЗИЙ (БЕРМЕ-ЦИ), Βερμέζιον [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437], намиращ се в Дардания.

Праславянската дума BERM(A), производна от корена BER(A), може да бъде сближена с обща за славянските езици лексема: *бълг.* бreme ‘товар’, *прен.* ‘тежест, мъка’; *стбълг.* врьма; *срхр.* брёме; *словен.* breme; *рус.* беремя; *брус.* бере-мо; *чеш.* břímě; *пол.* brzemie; *гуж.* brēmijo; *длуж.* breme. *Ие.* *bher-men ‘това, което се носи’ – от корен БЕРА – *стбълг.* верж; *стинд.* bharmā ‘носене на товар’; *гр.* γέρμα ‘плод в утроба’ [БЕР, I, 77].

Руската и белоруската форма показват непълно обръщане (ликвидна метате-за) – т. нар. пълногласие: BERM(A) > BEREM(A) > BREM(A). Това е свидетелство, че праславянската форма е била BERMA. Метатеза е засвидетелствана и за името на планината BERMION-BREMION у Конон (I в. пр. Хр. – I в. сл. Хр.).

Тук трябва да се отбележи обстоятелството, че и при двете гнезда на прасла-

вянски топоними, съдържащи корена BER(A), става дума и за планинско название. Вероятно именно то е първоизточникът, породил останалите названия – селищни и евентуално племенни. Тази повтораемост насочва към съждението, че праславянският корен BER(A) със значението си ‘товар, тежест, носене’ е бил подходящ за назоваване на планински масив.

Двата съседни топонима може да се разглеждат като свидетелство за съществуването около тях на племенна структура с име BERI. Случаят е сходен с този на БЕРИТЕ от провинция Тракия. И там племенната територия възниква около планина – КАРА БЕР(A), а главно селище става намиращият се в склоновете ѝ БЕРОЕ.

БЕРИТЕ в Македония са били малко праславянско племе, което влизало в племенната общност на БРИГИТЕ. Вероятно БЕРИТЕ са се занимавали с рудодобив в планината БЕРМА. Според преданието цар Мидас превел БРИГИТЕ в Северозападна Мала Азия, където те с промененото име ФРИГИ създали силна държава. Това преселение се отнася най-често към VIII в. пр. Хр. Във Фригия е известна планина БЕРМИЙ, чието название, изглежда, е било пренесено от македонските земи.

Племенната територия около БЕРМА и БЕРОЯ през XII–VIII в. пр. Хр. влизала в границите на областта ЕМАТИЯ. Последната се намирала между долните течения на Аксий (Вардар) и Халиакмон (Бистрица). През VII в. пр. Хр. тя била завзета от (пра)македонските племена и местните праславяни били изтласкани на североизток към устията на Стримон и Нестос.

По отношение на праславянския корен BER(A) тук трябва да бъде посочено обстоятелството, че той се среща и в лични имена. БЕРИСАД – тракийски династ от първата половина на IV в. пр. Хр., владеещ земите между долните течения на Стримон и Нестос [КЕТД, 38]. Като лично и фамилно име в българските земи – БЕРО, БЕРОВ; като селищно и местно име – срв. Берово (Източна Македония), Берова дупка (пещера).

II-26-1. БЕСИ, БЕСИКА, БЕСКА – МЕСТА (НЕСТОС), МЕСТАНИ

Една от значителните праславянски племенни общности е тази на БЕСИТЕ (Βησσοί, Βήσσοι, Βεσσοί, Βέσσοι, Βίεσσοι, Bessi, Besi). Земите, обитавани от беските племена, могат да бъдат очертани приблизително според описания на антични автори.

1. Най-ранното известие намираме у Херодот във връзка с похода на Ксеркс срещу Елада (480 г. пр. Хр.): „А тракийските племена, през чиято земя преминал, са следните: пети, кикони, бистони, сапеи, дерсеи, едони, сатри. Едни от тях, които живеят при морето, последвали на кораби Ксеркса; всички други, които живеят във вътрешността и са изброени вече от мене, били принудени да го последват по суша, с изключение на сатрите. Сатрите, доколкото ни е известно, още не са били покорени от никого; само те от траките са запазили свободата си до днешен ден, понеже живеят по високи планини, покрити с разнообразни гори и сняг, и са войнствени. Те владеят прорицалището на Диониса, което се намира на най-високата планина; като прорицатели на светилището служат беските, едно племе от сатрите; има жрица,

която дава отговорите, както в Делфи; друго нещо особено тука няма... От дясна страна оставил планината Пангей, голяма и висока, със златни и сребърни рудници, които използват пиерите, одомантите и главно сатрите“ [Hdt., VII, 110–112; ИТМ, 31].

2. Страбон: „После идат народите, които живеят около Хемус и под него чак до Понта, а именно корали, беси, някои от медите и данталетите. Всички тия племена са много разбойнически, особено бесите, които заемат по-голямата част от Хемус, се наричат разбойници от самите разбойници; те живеят в колиби и прекарват оскъдно. Бесите граничат с Родопите, с пеоните и илирийските автариати и дардани“ [Strab., VII, 5, 12; ИТМ, 216].

3. Страбон: „При Хебър живеят корпилите, по-нагоре брениите и най-накрая бесите. Чак до последните реката е плавателна. Всички тия племена са разбойнически, а най-вече бесите, за които Страбон казва, че граничат с одрисите и сапеите“ [Strab., VII, fr. 48; ИТМ, 224].

4. Страбон: „Тетрахорити са бесите, както твърди Страбон в седмата книга. Те се наричат и тетракоми“ [Strab., VII, fr. 58a; ИТМ, 226].

5. Плиний Стари: „Следва Тракия, чието население се брои между най-силните племена в Европа, разделена на петдесет стратегии. От племената ѝ, които можем да споменем, живеят по дясната страна на Стримон денселети и меди чак до споменатите по-горе бисалти; по лявата му страна – дигери и беси, които носят много имена и се простират до река Нест; последната мие подножията на планината Пангей и тече между пределите на халетите, диобесите, карбилесите, последни бригите, сапеите и одомантите“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50; ИТМ, 265].

6. Клавдий Птолемей: „... а наблизно до Македония и Егейско море по същия ред идват тия стратегии ... и под Медийската – Бесийска (Βεσσηκῆ), под която се намира Бенийската...“ [Ptol., X, 11, 6; ИТМ, 353].

7. Солин: „При Стримон са поселени от дясната му страна денселетите, а от бесите много племена се спускат чак до реката Места (Mestus), която оросява полите на Пангей“ [Solin., 10, 1–11; ИТМ, 391].

8. БЕСАПАРА – антично селище, поставяно при дн. с. Синитово, Пазарджишко.

1) Bessapora [Tab. Peut.; ЛИБИ, I, 21] – пътна станция между Зирме и Филипопол.

2) Bessapara [It. Ant., 136, 3; ЛИБИ, I, 29] – пътна станция между Лисе (дн. с. Ветрен, Пазарджишко) и Филипопол.

3) Mansio Basapare [It. Burdig., 568, 2] – пътна станция между Алузоре (дн. с. Бошуля, Пазарджишко) и Тугугерум (дн. с. Йоаким Груево, Пловдивско).

4) Βεσσηλαρον [Proc. De aed., IV, 11 ; ИТМ, 446] – кастел в Тракия.

Името BESAPARA се състои от племенното название BES(A) и праславянската съставка PARA ‘село’.

Херодот е определил БЕСИТЕ като племе на САТРИТЕ. Последните живеели по течението на Места (Нестос).

Според Страбон БЕСИТЕ стигали на север до склоновете на Хем. Там като техни съседи са посочени коралите (от изток) и медите (от запад). КОРАЛИТЕ обитавали източни дялове на Хем – най-горното поречие на Камчия, дн. област

Герлово (вж. следв. части). Медите заемали долината на Средна Струма (вж. следв. части). Съседството на БЕСИТЕ с медите е достоверно, докато това с КОРАЛИТЕ е трудно допустимо. Последното се отнася и за твърдението, че БЕСИТЕ граничели с илирийските племена автариати и дардани.

В следващия пасаж Страбон е посочил като землище на БЕСИТЕ горното течение на Хеброс (Марица), над БРЕНИТЕ. Последното племе обитавало поречието на Хеброс източно от Филипопол, около дн. Първомай и Димитровград (вж. тук). Това съседство, съпоставено с местоположението на БЕСАПАРА, и указанието, че реката е била плавателна до земите на БЕСИТЕ, позволяват обиталищата на последните да бъдат определени западно от Филипопол. Те включвали горното течение на Хеброс – над Филипопол. На запад границата минавала по линията Ихтиман-Пирдоп. Страбон отбелязва, че БЕСИТЕ граничат с Родопите, т. е. той изключва тази планина от тяхната територия. Тук се създава противоречие с друг момент в описанието, според който БЕСИТЕ граничели с одриси и сапеи.

В заключение, представата на Страбон за обиталищата на БЕСИТЕ като географски очертания може да се изрази така: южна граница – северните склонове на Родопите; западна граница – линията Ихтиман-Пирдоп; северна граница – билото на Средна Стара планина (Златишко-Тетевенска и Троянска планина); източна граница – линията Карлово-Пловдив (приблизително долните течения на Стряма и Чепеларска река).

Плиний Стари е определил като обиталище на БЕСИТЕ пространството между Стримон и Нестос. Това описание в съкратен вид е повторено от Солин. Стратегията БЕСИКА според Кл. Птолемей се простирала между Медика (по Среден Стримон) и Беника (поречието на Хеброс при дн. Димитровград-Харманли). С други думи, тя е обхващала горното течение на Хеброс до изворите му в Рила.

Обичайната при праславяните връзка река-планина-племенно име беше подтикът за по-внимателно вглеждане в топонимичната среда в земите на БЕСИТЕ. Интересът ми беше привлечен от планинско название, което се среща само веднъж в един извор от III – началото на IV в.

През 60-те години на III в. по времето на имп. Галиен (253–268) коалиция от племена от Северното Черноморие, предвождана от готите, извършила неколкостратни нахлувания в балканските земи на империята. През 267 г. нападателите достигнали Атина, провинция Ахея, и обсадили Солун. В крайна сметка те били отблъснати и се оттеглили на север към Македония и Мизия:

„А след това те опустошили Кизик и Азия, по-късно цяла Ахея и били надвити от атиняните под водителството на Дексип, историка на тези времена. Изгонени оттам, те преминали през Епир, Македония, Мизия. Между това Галиен, разтревожен най-после от нещастията на държавата, нападнал бродещите по Илирик готи и неочаквано избил твърде много от тях. Като узнали това, скитите направили укрепление от коли и се опитали да избягат през планината Гесацес (per montem Gessacem)“ [SHA, 13, 8–9; ЛИБИ, I, 60–61]. Сражението, което имп. Галиен водил с готите, е станало при река Места [Schmidt, L. Ostgerm., II, 216].

Останалите нападатели („скити“) се изтеглили по течението на Места, в по-

сока към Хем и Мизия. Приема се, че неизвестната от други извори планина ГЕ-САЦЕС (Gessaces) е дял от Западните Родопи. Най-удобният излаз от долината на Места към поречието на Хеброс (Марица) е по долината на река Яденица: през Якоруда-Юндола-Белово, или по течението на Чепинска река: Якоруда-Юндола-Чепино (Велинград)-Септември. Между реките Яденица и Чепинска се издига хребетът Алабак, а между Яденица и изворите на Черна Места – най-източният рилски дял Раковица. Южно от Алабак покрай Места се простира западният родопски хребет Дъбраш. Именно тези родопски дялове – Алабак, Дъбраш и намиращите се зад тях Сюткя и Баташката планина, трябва да се отъждествят с планината Gessaces.

Тъй като това е част от племенната територия на БЕСИТЕ, възниква съмнение в точността на планинското име. Възможно е началната буква G да е предадена погрешно B поради сходна графика. Тогава поправената форма Bessaces, в праславянско звучене BESAKA (BESAKI), отговаря на племенното име – BESI. Тя е получена от основа BES(A) и наставка -AK(A): BES(A)-AK(A) > BESAК(A) или BESAК(I). Както ще видим по-нататък, същото планинско название BESKA-BESKI(DI) БЕСИТЕ са пренесли и в Северните Карпати.

На следващо място внимание заслужава името на река МЕСТА. То се среща в изворите под три основни форми:

1. Νέσσος [Hes. Theog., 341; ИТМ, 15]; Nessus [Liv., XLV, 29; ИТМ, 169; Arr. Anab., I, 1]

2. Νέστος, Nestus, Νάστος [Hdt., VII, 109; Thucyd., II, 96 и др., вж. Detsch. Spr., 329–330]

3. Μέστος, Mestus [Solin., 10, 1–11; ИТМ, 391; Plin. N. h., IV, 40, 42; VIII, 45].

Те предават праславянските форми: 1) NESA; 2) NESTA; 3) MESTA. Приема се, че най-старата форма е NESA (NĚSOS – у Хезиод – VII в. пр. Хр.). Следваща – NESTA (NESTOS), от която е произлязла последната форма MESTA (MESTOS). Бих предложил друго виждане за развитието на речното име. Смятам, че началната форма е била BESA и че от нея е произлязло племенното име BESI. С наставка -KA се е получила производната форма BESKA. Двете начални форми BESA и BESKA не са регистрирани в изворите. Те са претърпели следните фонетични промени:

BESA > MESA > NESA. При B > M (срв. BARGOS-MARGOS; TIBISCUS-TIMISSOS) и M > N (срв. MESEMBRIA > NESEBĀR).

BESKA > MESKA > MESTA > NESTA. При B > M, -SK > -ST (срв. Taurisci-Tauristi, Varisci-Varisti, *стбълг.* -искъ > -истъ). Последната промяна е извършена и в Северните Карпати, където планинското име BESKA-BESKI(DI) получава вариант BESTA(DI) > BEŠTA(DI). Трите варианта NESA, MESTA и NESTA са отразени в античните извори, където са били използвани успоредно. В гръцка среда най-голямо разпространение е добила формата NESTOS. Праславянската форма MESTA се запазила у българските славяни след заселването им в началото на VII в. В Рила при сливането на реките Баненска и Ропалица, което дава началото на Бела Места, се издига хребетът Нехтеница. Това име (променена форма от Нес-

теница) е съхранило варианта на речното название – НЕСТА. Νέστος се среща като име на река и град в Илирия (друго название – Τίτος) [**Detsch. Spr.**, 330].

Речното име MESTA се среща у праславяните и като лично:

1. Mestos – мъченик от времето на Диоклециан [Propyl. ad Acta SS, Nov., 909, 53]

2. Μεστιανος, Μεστυλας, производни от Μέστας с наставки -IAN, -ULA [**Detsch. Spr.**, 330]

3. Mestula [CIL, III, 14507]

4. Μέστλες – троянец или троянски съюзник [**Hom. II.**, XVII, 215–218].

За NESTA-Νέστος като теофорно име [**Detsch. Spr.**, 297, 299]. В молдовски документ от 1421 г. „пана Нестякова“ [DRH, A, I, 29]. Други варианти на лични имена, съдържащи и двата корена: Νεστιος, Νεστοπυρος, Μεστοης, Μεστιελμος, Μεстикενθος, Μεστιλαιβες, Μεстикενα.

Речното име МЕСТА се среща в басейна на р. Волхов (Северна Русия). На Далматинското крайбрежие близо до река Нарон (дн. Неретва) е известна река Нестос и съответно племе НЕСТИ (Νέστοι) [**Ps. Scyl.**, 24].

У Павзаний е запазено сведение (287 г. пр. Хр.) за жители по долното течение на Нестос, които са наречени НЕСТИИ (Νέστιοι) [**Paus.**, I, 10, 2]. Те се намирили под властта на Лизимах [**Йорданов, К.** Полит., 215]. В случая речното име е станало основа за възникването на жителско (племенно?) название.

В района на Правища (между Места и Струма) се намира с. МЕЩЯН (МИЩЕНА, МОЩИЯН, дн. с. Μουσσένη) [**Кънчов, В.** Македония, 201; **Иванов, Й.** Струма, 159]. Названието произлиза от речното име MESTA с наставка -(I)ANI (-ENI) : 1. MESTA-(I)ANI > MESTIANI > MEŠTIANI; 2. MESTENI > MEŠTENI > MISTENI. За промяната -ST > -ŠT срв. BESTA(DI) > BEŠTA(DI), а за E > I – BESI-BIESI-BISI.

В името на това селище край Долна Места е запазено племенно название – МЕСТЯНИ (МИСТЕНИ). На това основание може да се приеме, че през VII–VIII в. в поречието на МЕСТА е съществувало раннославянско племенно образувание МЕСТЯНИ. Те са били съседни на СТРИМОНЦИТЕ (СТРУМЯНИ) по Струма (вж. следв. части). За разлика от последните, МЕСТЯНИТЕ не са отбелязани в писмен паметник.

Направеният анализ на речното име показва, че началната му форма е била BESA. Посочено беше също така, че планинските дялове край горното ѝ течение (дн. Западни Родопи) са носели името BESAKA. Племенното име BESI също идва от речното название. Племенното средище в долината на Горен Хеброс носи името БЕСАПАРА ‘село на БЕСИТЕ’. Вижда се, че тук е налице четворка от едноименни елементи: река – планина – племе – средище. Следователно началната територия, в която възниква племето БЕСИ, е горното поречие на БЕСА (МЕСТА) – от дн. гр. Гоце Делчев до изворите ѝ в Рила.

Чрез разселване или покоряване на съседни племена постепенно се създава племенната общност (голямо племе) на БЕСИТЕ. В нея влизали малки племена, които имали собствени имена. За това ясно свидетелства Плиний Стари: „... на лявата му страна (на Стримон – Ч. Б.) – дигери и беси, които носят много имена и се простират до река Нест“ (вж. по-горе). Вероятно в тази племенна общност са

били включени и АРПИТЕ от поречието на АРПА-АРПАШ (Горна Арда) (вж. част I, II-15). Както ще бъде показано в следващите параграфи, клонове на БЕСИТЕ са били и племената БИСТОНИ и БИСАЛТИ.

II-26-2. Планински БЕСИ (ДИОБЕСИ, ДИИ, ДИГЕРИ)

За този клон на БЕСИТЕ са известни следните сведения:

1. По време на Пелопонеската война (431–404 г. пр. Хр.) одриският цар Ситалк предприел поход срещу спартанските съюзници Македония и градовете от Халкидика. За похода (429 г. пр. Хр.) Ситалк привлякъл много праславянски племена, между които и ДИИТЕ.

Тукидид: „Повикал и мнозина от планинските независими траки, които са мечоносци и се наричат дии (Δίοι). Повечето от тях живеят в Родопите. Едни от тях убедил, като им обещал заплаца, а други го последвали доброволно“ [Thuc., II, 96; ИТМ, 54].

2. Плиний Стари: „От племената й, които можем да споменем, живеят по дясната страна на Стримон денселети и меди чак до споменатите по-горе бисалти; по лявата му страна – дигери и беси, които носят много имена и се простират до река Нест; последната мие подножията на планината Пангей и тече между пределите на халетите, диобесите, карбилесите, после на бригите, сапеите и одомантите“ [Plin. N. h., 11, 40–50; ИТМ, 265].

3. През 21 г. в земите южно от Хем избухнало въстание срещу налагането на римско управление. Действията на въстаналите ДИИ, одриси и койлалети били насочени срещу Реметалк, който управлявал под римско попечителство половината от Одриското царство. Другата половина била поверена на римлянина Требелен Руф, настойник на малолетните деца на Котис.

Тацит: „Впрочем несвикналата още с римската власт Тракия, като била разделена между Реметалка и децата на Котис, на които поради малолетност бил настойник Требелен Руф, се бунтувала, обвинявайки Требелен, пък и не по-малко Реметалк, че оставя неотмъстени обидите, които търпи народът. Койлалетите, одрисите и диите, силни племена, се заловили за оръжие под предводителството на разни началници, но еднакви по своята незнатност; това била причината, че не могли да се съединят за страшна война. Едни от въстаналите размирили местното население, други преминали планината Хемус, за да разбунтуват и отдалечените племена; най-много и най-добре подготвените обсадили царя (Реметалк – Ч. Б.) и града Филипопол, основан от Филип Македонски“ [Tac. Ann., III, 38; ИТМ, 275]. На помощ на обсадените се притекъл римският военачалник Публий Велей (пропретор на Мизия), чиято войска успяла да разпръсне въстаниците.

Както ще бъде показано по-долу, името на племето се среща в три варианта: 1. ДИИ (Δίοι) – Тукидид, Тацит; 2. ДИОБЕСИ (Diobessi) – Плиний Стари. Вторият вариант представя ДИИТЕ като клон на племенната общност на БЕСИТЕ. Територията, обитавана от ДИОБЕСИТЕ, включвала част от Родопите и поречието на места. 3. ДИГЕРИ (Digerri) – Плиний Стари.

Тези три варианта на племенно име съдържат корена DI-: DII, DIOBESI, DIGERI. Племенните територии, посочени за трите именни варианта, са разположени в една зона: Западните Родопи и поречието на Места. Смятам, че тези разновидности на името, идващо от корена DI, са били носени от група племена с общ произход. Тази група принадлежала към общността на БЕСИТЕ. Тя може да бъде наречена с общото название „планински БЕСИ“ и така да бъде разграничена от „полските БЕСИ“, обитаващи низината в горното течение на Хебър.

Първият вариант на името (Dii) съдържа само корена Di. Този корен може да идва от:

1. Име на планина (дял от Родопите или от Рила), обитавана от едноименното племе.

2. От името на Дионис (Διόνυσος), което съдържа същия корен Di. Тази версия намира подкрепа в сведенията за светилището на Дионис, намиращо се в земите на БЕСИТЕ.

Вариантът DIO-BESI чрез втората си съставка (BESI) пояснява, че става дума за част от по-голяма общност – тази на БЕСИТЕ.

В третия вариант DI-GERI, освен корена DI, присъства и съставката GERI. Тя означава ‘обитатели на планината, планинци’. Получена е от праславянската дума KARA ‘планина’ (вж. следв. части). Фонетичното развитие е както следва: KARA > KARI > GARI > GERI. Колебанието А-Е показва, че първата гласна се е изяснила от праславянския звук Ā. Следователно названието DIGERI означава ‘ДИИ-планинци’.

Тълкуването на описанието, оставено от Плиний Стари, където са посочени ДИГЕРИТЕ, позволява следното местоопределяне на това племе. Пояснението, че племето се намира отляво на река Стримон, подсказва, че племенното землище попада между теченията на Стримон (Струма) и Нестос (Места). С такива граници от запад и от изток е Разложкото поле заедно с южните склонове на Рила. Следователно тази територия може да бъде определена като племенно землище на ДИГЕРИТЕ.

Планината ДИСОРОН (Δύσoron) е спомената най-рано у Херодот [Hdt., V, 17]. Тя се отъждествява с дн. Круша планина, издигаща се между Дойранското езеро и Долна Струма. Тази територия е била заета от крестоните (вж. следв. части). Съществува мнение, че планината ДИСОРОН е била обитавана от ДИГЕРИТЕ и в нея се е намирало светилището на Дионис [Фол, А. Дионис, I, 153; вж. и лит. у Йорданов, К. Полит., 109].

Бесите са били известни в античността с един свой отличителен поминък – рударството и златодобива [Paul. Nol. Saum., XVII, 213–217; ЛИБИ, I, 258; Panag. Lat., XII, 28; ЛИБИ, I, 108; Veget., IV, 24; ЛИБИ, I, 291]. Клавдий Клавдиан: „... каквото злато се изважда от реките, и (златото), което сръчният бледен бес, скрит далеч от светлината, копае, като издирва подземните леснодостъпни жили“ [Claudian., XVII, 38–41; ЛИБИ, I, 200]. В 370 г. имп. Валентиниан разпоредил бесите-рудари, които били избягали в Македония и Илирия, да се завърнат [Cod. Theodos., X, 19, 7].

В земите на планинските БЕСИ е регистриран рудодобив в басейните на реките Чепеларска, Въча, Горна Арда и Горна Места и особено в районите на Девин, Смолян, Дебрен, Парил, Тетово, Господинци, Якоруда, Доспат, Крибул. Там се срещат останки от шахти, пещи, шлак – все следи от металодобив [**Серафимова, Д.** Гоцеделчевският, 2–21].

Ковачеството и металообработването също са били застъпени у планинските БЕСИ, още повече че суровинната база е била налице. Сред металните изделия като специфично оръжие, изобретено от БЕСИТЕ, може да бъде отделена ромфеята. Това е нападателно оръжие с едностранно право или леко извито острие и остър връх – средна дължина около 1,50 м. Античните автори го определят като копие или меч. Използвано е и през римската епоха като специфично оръжие на тракийските части [КЕТД, 239]. Две трети от известните ромфеи са намерени на територията на планинските БЕСИ (Западни Родопи). Тези находки са от IV–I в. пр. Хр. и са открити в земите между реките Места и Чепеларска (Асеница, Чая) – при селата Брестовица, Извор, Руен, Асенова крепост, Червен, Забърдо, Плетена и Дебрен [**Колев, К.** Древнотракийският, 306–320]. К. Колев предполага, че мястото на изобретяване и начална употреба на ромфеята е племенната територия на БЕСИТЕ. Бих уточнил, че става дума за земите на планинските БЕСИ, занимаващи се с рудодобив и ковачество. Тукидид нарича именно ДИИТЕ махайрофори [**Thuc.**, II, 96, 2], т. е. махайроносци. Махайрата е нападателно оръжие, подобно на ромфеята.

Пак в земите на планинските БЕСИ попадат и повечето находки от т. нар. тракийски тип шлемове. Както при ромфеята и тук може да се предполага, че планинските БЕСИ са създали и произвеждали това защитно въоръжение.

Крепостите в племенната територия на планинските БЕСИ са строени от лъмен камък на естествено защитени места. В повечето случаи те са издигнати в началото на старожелязната епоха (халшат) [**Фол, Спир.**, I, 86–87].

Като владетелски гробове може да бъдат определени: могилната находка от с. Горняни (Хаджидимово), където са открити златен нагръдник, юзда, монети на Филип II [**Миков, В.** Гробни, 207]; каменна куполна гробница до с. Лясково, Асеновградско [**Велков, И.** Из гънките, 418]; куполни каменни гробници край с. Равногор, Пещерско [**Китов, Г.** Куполните, 28–40].

II-26-3. Полски БЕСИ

Към полските БЕСИ трябва да бъдат причислени малките племена от тази общност, обитаващи земите на север от Родопите и Рила. Може да се каже, че тяхна основна територия е била Горнотракийската низина по двата бряга на Хебър. На изток земите на полските БЕСИ стигали до теченията на Стряма и Чепеларска река, притоци на Марица (Хебър). На север землището обхващало Същинска Средна гора и достигало подножието на Стара планина (Хемус). На юг обиталищата на полските БЕСИ опирали до склоновете на Родопите, а на запад до Ихтиманското поле.

Изглежда, още през V в. пр. Хр. след бързото разширение на одриската власт

земите на полските БЕСИ попаднали под върховенството на одриските владетели. За това говори разказът на Тукидид, че одриският цар Ситалк призовал на поход към Халкидика (429 г. пр. Хр.) „всичките живеещи между планините Хемус и Родопите траки“ [Thuc., 2, 96, 1]. Очевидно полските БЕСИ са му били подчинени. Такава теза намира потвърждение и в описанието на Солин, според което реката Хебър извира от земята на одрисите [Sol., 10, 1–11; ИТМ, 39].

На тази територия са изследвани следи от множество могилни некрополи, открити селища и укрепени центрове, съществували през периода V–I в. пр. Хр. Явно те са оставени от местните обитатели, принадлежащи към малки клонове на полските БЕСИ. Възможно е някои укрепени средища и прилежащите им некрополи да са свидетелство за одриското присъствие и да са служили за резиденции на Одриската династия. Принципно тук възниква проблемът за разчитането на археологическия, нумизматичния и епиграфския материал от тази територия с оглед обособяването на местни племенни формации и определянето на одриските резиденции с прилежащите им гробни паметници.

Такава група от археологически останки се очертава в района Аканджиево-Ветрен-Белово. Там са открити следи от градско средище, владетелска резиденция, могилен некропол с каменни гробници, включително куполна [Домарадски, М. Родопите, 30]. Край с. Ветрен се проучват останките на емпорион Пистирос, където е съществувала общност на гръцки търговци от Тасос, Мароней и Аполония, намираща се под покровителството на одриските царе [Емпорион, I, 75–85]. Открит е надпис от времето на наследниците на Котис I, т. е. след 359 г. пр. Хр. [Домарадски, М. Емпорион, 14–18]. Предполага се, че през първата половина на IV в. пр. Хр. в Пистирос е работела монетарница, използвана и от одриските царе [Димитров, К. Бронзова, 175–180]. Край селата Ветрен и Малко Белово са проучени каменни гробници [Венедиков, И. Тракийска, 194–196; Същият. Новооткрита, 37–44]. Куполна гробница е известна и край с. Долно Левски, Панагюрско [Миков, В. Могилите, 33].

Богатият могилен некропол край с. Дуванлий, Пловдивско, е свързан с бески династически дом [Венедиков, И. Тайната, 43; Фол, А. Политическа, 74]. Според друго обяснение този некропол е оставен от одриски владетели (Терес, Спарадок, Ситалк) [Тачева, М. Тракийският, 58–70].

Може да се посочат и други подобни струпвания на археологически паметници, които очертават средища на полските БЕСИ – при селата Васил Левски (Карловско), Стрелча, Старосел, Хисаря.

При един общ поглед върху местната археологическа култура от предримския период се забелязват редица черти, различни от тези на паметниците в територията на планинските БЕСИ. Тези данни определено говорят за по-различен културно-стопански тип. Очевидно той е бил базиран повече върху земеделието и скотовъдството, докато при планинските БЕСИ водещи са били скотовъдството, рударството и металургията. В земите на полските БЕСИ се откриват находки, говорещи за интензивен обмен с гръцките колонии и за присъствие на гръцки търговци на местните тържища.

II-26-4. БИСТОНИ

БИСТОНИТЕ обитавали левия бряг на Места при устието ѝ и околностите на близкото БИСТОНСКО езеро (Буругьол, днес част от залива Порто Лаго) [вж. преглед на мненията за племенната им територия у **Фол, Спир.**, I, 27–28].

Херодот описва похода на Ксеркс срещу Елада в 480 г. пр. Хр.: „А тракийските племена, през чиято земя преминал, са следните: пети, кикони, бистони (Βίστωνες), сапени, дерсеи, едони, сатри“ [**Hdt.**, VII, 110; ИТМ, 31].

Псевдоскимнос: „Отсам тоя град (Абдера – Ч. Б.) има една река с име Нест; а пък към източната му част се простира езерото Бистонида, получило името си от траките-бистони“ [**Ps. Scym.**, 680–700; ИТМ, 143].

Страбон: „След Тасоския проток дохожда Абдер с легендите за Абдер; тук живели траки-бистони, над които царувал Диомед. Реката Нест не тече винаги в едно и също корито, ами често наводнява страната. После иде градът Дикея, който е разположен на залива, и пристаните със същото название; над тях е Бистонското езеро, което има обиколка около двеста стадии“ [**Strab.**, VII, fr. 44; ИТМ, 224].

Плиний Стари: „... после дохожда устието на река Нест, планината Пангей, Хераклея, Олинт и свободната община Абдера, след това Бистонското блато и племето бистони (Bistones)“ [**Plin. N. h.**, IV, 11, 40–50; ИТМ, 265].

Според митологичния разказ, Херакъл извършил един от подвизите си в земята на БИСТОНИТЕ: „Като осми подвиг било възложено на Херакъл да докара кобилите на тракиеца Диомед в Микена. Диомед бил син на Арес и Кирене и цар на бистоните, най-войнственото тракийско племе, и имал кобили, които ядели хора“ [**Apollod. Bibl.**, II, 96–97; ИТМ, 360].

Бистонското езеро е описано още от Херодот: „... а също и следните прочути езера край тях: Исмарида, разположено между Марония и Стрима, и Бистонида при Дикея, в което се вливат две реки: Трав и Компсант“ [**Hdt.**, VII, 109; ИТМ, 31].

Клавдий Птолемей: „... река Нест и река Хебър, между които почти в средата се намира тъй нареченото Бистонско езеро (ή Βίστωνίς λίμνη), което заема градусите 52°30'–41°50'“ [**Ptol.**, III, 11, 5; ИТМ, 353].

Името BISTONI принадлежи към групата праславянски племенни названия със съставка -DONI > -TONI (вж. посл. част). То се състои от две части: 1. BIS; 2. TONI. Първата част може да се отъждестви с речното и племенно име BESA-BESI при E > I. Втората съставка е производен вариант на праславянската дума DANA ‘голяма вода, река’: DANA > DONA > TONA. Тя се отнася за река BESA (MESTA, NESTA) и съчетанието BESA DANA (BISTONA) може да се приеме като вариант на речното име. Следователно значението на племенното име BISTONI е ‘жители край река БЕСА’ или ‘БЕСИ край голямата река’. Същият строеж се наблюдава при името ЕДОНИ (вж. тук). Връзката с реката е подчертана и в митологичната традиция. Според преданието епонимът на племето БИСТОН е син на Арес и дъщерята на НЕСТОС (речния бог) – Калироя.

Формирането на племето е станало в един по-ранен период. Основания за та-

кова виждане може да се потърсят в митологическите разкази за връзки с владетеля на Микена (поръчител на Херакловите подвизи) и за присъствието на Орфей в бистонските земи. Различни варианти на преданието за племенния родоначалник БИСТОН го поставят в родство с епонимите на ЕДОНИ, ОДОМАНТИ, ПЕОНИ, КИКОНИ [Steph. Byz., 171, 8; Schol. Apoll. Rhod., 2, 704]. Тези племена са реални съседи на бистоните в долните поречия на Стримон и Нестос.

По време на гръцката колонизация в земите на БИСТОНИТЕ били основани градовете Абдера и Дикея.

В заключение бих се върнал отново към проблема за формирането на племето БИСТОНИ. Направеният дотук анализ позволява да се приеме, че БИСТОНИТЕ са клон на БЕСИТЕ. Очевидно най-ранните обиталища на тази група БЕСИ са били част от първоначалната племенна територия на БЕСИТЕ по горното течение на БЕСА (МЕСТА). По-късно тези БЕСИ слезли по течението на реката и достигайки морския бряг, се установили вляво от устието ѝ и около Бистонското езеро.

II-26-5. БИСАЛТИ

БИСАЛТИТЕ (Βισάλται, Bisaltae) обитавали десния бряг на Стримон при устието на реката [вж. преглед на мненията за племенната им територия у Фол, Спир., Истор., I, 26–27].

Херодот, описвайки похода на Ксеркс срещу Елада в 480 г. пр. Хр.: „Като отминал пеоните, доберите и неоплите, които живеят на север от Пангей, Ксеркс вървял на запад, догдето стигнал река Стримон и града Ейон... персите минали Стримон при едонската местност Девет пътища... След като войската се отдалечила от Стримон, тръгнали на запад към морския бряг, гдето отминали елинския град Аргил. Областта около града и над него се нарича Бисалтия (Bisaltia)“ [Hdt., VII, 113–115; ИТМ, 31; Liv., 45, 29].

Херодот: „В това време царят на бисалтите и на крестонската земя извършил страшно дело. Той бил казал, че доброволно няма да се покори на Ксеркса, и се оттеглил нагоре в планината Родопи, а на синовете си забранил да идат на война против Елада. Но те като не обърнали внимание на това или може би пожелали да видят война, тръгнали на поход заедно с персите. Когато всички се върнали у дома здрави и читави – те били шестима, – баща им за тая вина им извадил очите. Това им било възмездието“ [Hdt., VIII, 116; ИТМ, 33].

Сред събитията от Пелопонеската война Тукидид е проследил и похода на одриския цар Ситалк срещу Македония в 429 г. пр. Хр. Там той дава и сведения за завладяването на приморските земи между Пеней и Стримон от македонските владетели:

„Сегашната приморска Македония придобил най-напред Александър, баща на Пердика, и предците му Теменидите, които произлизали от Аргос; те са царували, след като изгонили с оръжие в ръка от Пиерия пиерите... отвъд Аксий до Стримон владеят тъй наречената Мигдония, откъдето прогонили едоните... Тия македонци покорили и други племена, над които владеят и до днес, също и Антемунт, Грестония, Бисалтия и голяма част от земята на същинските маке-

донци. Това всичко се нарича Македония и когато я нападнал Ситалк, там царувал Пердика, синът на Александър“ [Thuc., II, 99; ИТМ, 56].

Тукидид във връзка с действията на спартанците, водени от Брасида в Халкидика през 423 г. пр. Хр.: „След завземането на Амфиполис Брасида се отправил на поход със съюзниците си срещу тъй нареченото Акте. То се вдава от вътрешната страна на канала и неговият завършек откъм Егейското море образува високата планина Атон... там има също и бисалти, и крестони, и едони. Те живеят в малки градчета“ [Thuc., VI, 109; ИТМ, 63].

Тит Ливий предава събитията след битката при Пидна в 168 г. пр. Хр., когато Македония попаднала под римска власт и територията ѝ била разделена на четири области:

„След това им казал (Емилий Павел пред/на македонските представители), че Македония се разделяла на четири области. Едната, и то първата област, щяла да бъде земята между Стримон и Несус. Към тази област щяла да се прибави откъм изток земята отвъд Несус, гдето Персей владее селата, кастели и градове, с изключение на Енос, Маронея и Абдера, а откъм запад отвъд Стримон – цяла Бисалтика с Хераклея, която се нарича Синтика“ [Liv., XLV, 29; ИТМ, 169].

„Първата област била населена от храбрите бисалти – те живеят отвъд Несус и около Стримон. Тая област е много богата с плодове и метали и разполага с удобствата на Амфиполис, който е така разположен, че загражда от изток всякакъв достъп към Македония“ [Liv., XLV, 30; ИТМ, 170]. Същото сведение е предадено в съкратен вид от Диодор [Diod., XXXI, 8, 5–8; ИТМ, 200].

Плиний Стари: „... следват градовете Акант, Стагира, Ситоне, Хераклея и разположената под Мигдония област, в която настрана от морета се намират Апология и Аретуса. Пак на брега: Посидий и после заливът с града Кермор, освен това свободният град Амфиполис и племето бисалти. После дохожда като граница на Македония река Стримон... Следва Тракия, чието население се брои между най-силните племена в Европа, разделена на петдесет стратегии. От племената ѝ, които можем да споменем, живеят по дясната страна на Стримон денселети и меди чак до споменатите по-горе бисалти; по лявата му страна – дигери и беси, които носят много имена и се простират до река Нест...“ [Plin. N. h., IV, 11, 36–42; ИТМ, 265]

Страбон: „Едни от траките, а именно пиерите заселили Пиерия и местата около Олимп; пеоните пък живеели край реката Аксий и в наречената по нея Амфакситида; едоните и бисалтите заемали останалата част до Стримон. Бисалтите носели все едно и също име, а пък от едоните едни се наричали мигдони, други – одони, трети – ситони“ [Strab., VII, fr. 11; ИТМ, 221]. „Страната, разположена отвъд Стримон покрай морето, и местностите около Датос владеят одоманти, едони и бисалти, едни от тях туземци, а други дошли от Македония; последните имали за свой цар Рес. Бисалтите живеят над Амфиполис чак до града Хераклея, в една плодородна долина, гдето тече Стримон...“ [Strab., VII, fr. 36; ИТМ, 223].

Клавдий Птолемей: „Вътрешни градове в Македония са тия ... в Бисалтия (Βισαλία): Арол, Евпория, Калитере, Оса“ [Ptol., III, 12, 32; ИТМ, 357].

Атений предава полулегендарен разказ със забавен сюжет относно танцуващите коне на кардийците, които станали причина за тяхното поражение от бисалтите: „Подобно нещо разказва и за кардийците лампсакиецът Харон във втората книга на съчинението си *Танци*. Той пише следното: „Бизалтите се отправили на поход срещу Кардия и победили. Предводител на бизалтите бил Нарис...“ [Athen., XII, 520, c-f; ИТМ, 368].

Някои данни за събития от края на VI в. пр. Хр. създават реален фон за подобно военно начинание от долното течение на Стримон към п-в Херсонес. Става дума за похода на пеоните, живеещи недалеч от Стримон, срещу Перинт [Hdt., V, 1; ИТМ, 23]. Друг момент е разказът за извършеното от Дарий преселване на пеони в Азия [Hdt., V, 12–17; ИТМ, 24–25].

Легендарните сведения у Конон за войни с халкидците и ситоните стоят в пряка връзка с присъствието на заселници-бисалти на п-в Акте (дн. Атон).

При определянето на племенната територия на БИСАЛТИТЕ може да се използват следните ориентирни от представения извор материал:

1. Река Стримон – източна граница. На отсрещния ляв бряг се намирали селищата на ЕДОНИТЕ.

2. Град Аргилос – гръцка колония в земите на БИСАЛТИТЕ – на запад от устието на Стримон.

3. Град Берга: „В областта на бисалтите, ако вървиш нагоре по река Стримон, се намира селото Берга, което е далеч около двеста стадии от Амфиполис“ [Strab., VII, fr. 36; ИТМ, 223].

4. Град Ейон в устието на Стримон – на десния бряг.

5. Амфиполис – близо до устието, на левия бряг.

6. Град Хераклея синтика (дн. Зервохори).

Племенната територия на БИСАЛТИТЕ обхващала равнината на дясното крайбрежие на Стримон и обграждащите я източни склонове на планината БЕРТИСК (Бешикдаг, Богданска планина, дн. Вергискос). Южните поли на Бергиск опират в брега на Стримонския залив и езерото Болбе (Бешикгьол, Богданско езеро, дн. Корония). Откъм запад съседни на БИСАЛТИТЕ били МИГДОНИТЕ. Границата минавала по западните склонове на Бергиск, източно от река Ехейдор (Галикос). Откъм север Бергиск има като продължение планината Дисорон (Круша пл.), която опира до Беласица. Дисорон бил обитаван от КРЕСТОНИТЕ (вж. тук). Там са били разработвани сребърни залежи. От разказа на Херодот за похода на Ксеркс се вижда, че тогавашният цар на БИСАЛТИТЕ владее и крестонската земя. Прави впечатление, че крестоните се споменават най-често заедно с БИСАЛТИТЕ. Вероятно в определен период бисалтският владетелски дом е бил общ за двете племена.

Племенното име BISALTI се състои от две части: 1. BIS; 2. ALT-I. Първата част е производен вариант на името BESI при $E > I$. Втората част може да бъде съотнесена към названието на местност, посочено от Теогенес и съхранено у Стефан Византийски: АЛТОС (Ἄλτος), място (χωρίον) близо до Солун [Steph. Byz., 78, 18]. На карта от 1700 г. на север от Thessalonica се чете името на селище

ALTOS [Лаков, Л. Атлас, к. 28]. Това название може да бъде свързано с името на езерото и града ЛЕТЕ, намиращ се на границата между БИСАЛТИЯ и Мигдония. Градът ЛЕТЕ (Λήτη) е посочен от Клавдий Птолемей като мигдонски [Ptol., III, 12, 33; ИТМ, 357]. За названието ЛЕТЕ бих предположил по-стара изходна форма ELTE – преди ликвидната метатеза EL > LE (срв. ALTA-LATA в част I). При колебание А-Е тя е била ÄLTÄ. Подобно колебание е отбелязано за дакийската АЛТА (дн. Олт).

Към по-късен период се отнасят данните за местността Лита, северно от Солун, и т. нар. Литейски врати в града [вж. СДПИС, II, 167, бел. 196, 205].

Тези данни позволяват да бъде реконструирано името на местност (област) ALTA, възникнало от същия корен, както и речното име АЛТА (Олт). В такъв случай племенното име може да бъде обяснено като двусъставно със значение ‘БЕСИ (от областта) АЛТА’. Формирането на племето БИСАЛТИ по дясното крайбрежие на Долен Стримон е станало вследствие на преселване на БЕСИ от долното течение на БЕСА (МЕСТА). Те са пресекли Стримон и са се установили около планината ДИСОРОН. Възможно е да са били привлечени от рудните находища в този планински масив.

Основните моменти от племенната история на БИСАЛТИТЕ може да се подредят така:

1. Част от БЕСИТЕ, обитаващи поречието на БЕСА-МЕСТАq се прехвърлили на десния бряг на Стримон и заели крайречната равнина при устието и съседната планина Бергиск. Вероятно те са били привлечени от рудни залежи там и в близката планина ДИСОРОН. По името на областта ALTA те получили названието BISCALTI.

2. При гръцката колонизация на Северното Егейско крайбрежие в земите на БИСАЛТИТЕ била основана колонията Аргилос.

3. Част от БИСАЛТИТЕ заедно с КРЕСТОНИ и ЕДОНИ се заселили на п-в Акте (Атон), където обитавали някои градове.

4. Изглежда, царският дом на БИСАЛТИТЕ управлявал и съседното племе КРЕСТОНИ.

5. Съществуват данни за монетосечене у бисалтите в края на VI и началото на V в. пр. Хр. По монети (фалшификати?) е известно името на цар Мосес [Фол, А. Полит., 101–104].

6. При преминаването на персийските войски, водени от Ксеркс срещу Елада (480 г. пр. Хр.), царят на БИСАЛТИТЕ не пожелал да се подчини и да се включи в похода. Херодот посочва, че всички елински градове и праславянски племена от Егейското крайбрежие били принудени да присъединят войската си към персийската армия. Изключение направили само сатрите. Царят на БИСАЛТИТЕ предпочел да се оттегли в Родопите, както вероятно са направили и сатрите. Според разказа той наказал жестоко непослушанието на синовете си.

7. През V в. земите между Нестос, Стримон и Халкидика били оспорвани от Одриското царство и укрепващата македонска държава. По монети от първата половина на IV в. е известен бисалтският владетел БЕРГЕЙ. Автентичността на

тези монети се подлага на съмнение, във връзка с което тук бих изложил някои съображения по отношение на това лично име. На първо място, изпква обстоятелството, че в територията на бисалтите се е намирал град БЕРГА [КЕТД, 37]. Владетелското и селищното име произхождат от праславянския корен BERG (BARG), т. е. BÄRG [за него ще отделя място в друго изследване]. Последният, със същото значение ‘бряг’, е запазен и в днешните славянски езици при следното фонетично развитие: BÄRG(A) > BERG(A) > BEREG > BREG; BÄRG(A) > BARG(A) > BRAG > BRJAG.

Изглежда, към средата на IV в. пр. Хр. БИСАЛТИТЕ вече се намирали под македонска власт [Thuc., II, 99; ИТМ, 56].

8. След поражението на последния македонски цар Персей от римляните в 168 г. пр. Хр. земята на БИСАЛТИТЕ била включена в първата от четирите новосъздадени македонски области. По-сетне БИСАЛТИЯ станала част от провинция Македония Втора.

Една предварителна схема за владетелския дом на БИСАЛТИТЕ би изглеждала така:

540–520 – НАРИС

520–500 – МОСЕС (монети)

500–470 – БЕЗИМ. (цар и на крестоните, ослепил синовете си)

470–450 – БЕЗИМ. (монети)

450–430 – НЕИЗВ.

430–410 – БЕЗИМ. (покорен ?/ от Ситалк)

410–390 – НЕИЗВ.

390–350 – БЕРГЕЙ (монети)

350–330 – БЕЗИМ. (попада под македонска власт)

II-26-6. Племенна история на БЕСИТЕ

След като беше разгледан въпросът за възникването на БЕСКАТА племенна общност, тук ще бъде проследена тяхната цялостна племенна история.

1. Както беше изяснено, начална територия на формиране на БЕСИТЕ е било поречието на БЕСА (МЕСТА, НЕСТА). Първото им споменаване е във връзка със събития от началото на V в. пр. Хр. Тогава според Херодот БЕСИТЕ са били племе на САТРИТЕ. Това показва, че през този период САТРИТЕ са били доминиращо племе в поречието на Места.

2. През V в. пр. Хр. властта на Одриското царство се разпростряла и над БЕСИТЕ в равнината на Горен Хеброс (около Бесапара). Своята независимост запазили планинските БЕСИ, както е засвидетелствано за ДИОБЕСИТЕ при похода на Ситалк през 429 г. пр. Хр.

3. Филип II Македонски (359–336 г. пр. Хр.) заел междуречието Стримон – Нестос, където била основана колонията Филипи. Той завладял и територията на хеброските БЕСИ, където била създадена друга колония – Филипопол. Изглежда,

БЕСИТЕ от горното течение на Места (Нестос) и Западните Родопи (БЕСИКА) запазили независимостта си спрямо македонските царе и наместници в Тракия. През 331 г. БЕСИТЕ участвали в бунта на Мемнон, стратег на Тракия, срещу Александър III. Военачалникът Антипатър, верен на младия македонски цар, се сражавал с Мемнон и съюзените с последния БЕСИ [Diod., LXII, 6–7].

4. Филип V (221–179) предприел поход в земите на БЕСИТЕ: „Прекосявайки Тракия през средата ѝ, той нахлул в земята на одрисите, бесите и дентелетите. Когато стигнал до тъй наречения Филипопол, жителите му побягнали в съседните планини и той превзел града с пристъп“ [Polyb., XXIII, 8; ИТМ, 139–140].

5. Покоряването на Македонското царство (168 г. пр. Хр.) и превръщането му в римска провинция (148 г. пр. Хр.) означавало за БЕСИТЕ установяване на непосредствено съседство с римляните. Както много от праславянските племена, те станали съюзници на понтийския цар Митридат VI (121–63 г. пр. Хр.) във войните му срещу Рим. За третата война (74–63 г. пр. Хр.) Апиан пише следното: „Минавайки в Европа, му дошли в подкрепа измежду сарматите (така наречените) „царски“, язигите, коралите и тракийските племена, които живеят край Истър или около планините Родопи и Хемус“ [Appian. Mithr., 68, 293; Izvoare, I, 572–573].

6. Тогава с БЕСИТЕ воювали управителите на Македония – Апий Клавдий Пулхер (78–76 г. пр. Хр.) и Марк Теренций Лукул (72–71 г. пр. Хр.): „След тия пълководци дошъл Лукул, който пръв от всички влязъл в сражение с най-суровото от тия племена – бесите, като в същия поход сразил и хемимонтанците, които се съпротивлявали упорито“ [Amm. Marc. XXVII, 4, 11; ЛИБИ, I 152].

7. Поход срещу БЕСИТЕ предприел и друг управител на Македония – Гай Октавий (60–59 г. пр. Хр.) [Suet. Aug., 4; ИТМ, 284]. Той посетил прочутото светилище на Дионис в техните земи и получил пророчество за сина си Октавиан Август.

8. БЕСИТЕ били съюзници на Помпей по време на гражданската война от 49–45 г. пр. Хр. [Caes. B. Civ., 3, 4].

9. През 29–28 г. пр. Хр. управителят на Македония Марк Лициний Крас навлязъл в земите на БЕСИТЕ: „Опустошил и земята на останалите траки, освен на одрисите. Тях пощадил, понеже са почитатели на Дионис и в това време го посрещнали без оръжие. Подарил им и земята, в която честват бога, като я отнел от бесите, които я владеели“ [Dio. Cass., LI, 23, 10–15; ИТМ, 374].

10. През 20–18 г. пр. Хр. Марк Лолий действал срещу БЕСИТЕ в помощ на одриския цар: „В Тракия още по-рано Марк Лолий, помагайки на Реметалк, който бил чичо и настойник на синовете на Котис, покорил бесите“ [Dio. Cass., LIX, 20, 2; ИТМ, 375].

11. Няколко години по-късно (15 г. пр. Хр.) БЕСИТЕ, предвождани от жреца Вологес, въстанали срещу одриската власт, поддържана от римляните: „В същото това време тракът-бес Вологес (Βουλογαίσις Θράξ Βησσος), жрец на Дионис, който се почита у тях, чрез многобройни предсказания спечелил на своя страна неколцина, въстанал заедно с тях, победил и убил Раскупор, син на Котис, и след това без бой, само със славата си на пророк отнел войската на чичо му Реметалк и го принудил да избяга. Преследвайки го, той нахлул в Херсонес и страшно

опустошил страната. И така поради това, пък и поради безчинствата на сиалетите в Македония, било възложено на Луций Пизон, който управлявал Памфилия, да се отправи срещу тях. Бесите, щом узнали, че той идва, се завърнали в пределите си. Пизон стигнал в земята си, бил победен най-напред от тях, но успял и сам да им нанесе поражение и опустошил както тяхната страна, така и земята на съседите им, които били въстанали заедно с тях. Тогава подчинил всички, като едни привлякъл на своя страна доброволно, други със страх и против волята им, а трети – като влязъл с тях в открито сражение. След това отново подчинил някои от тях, които се опитали да променят създадения ред“ [Dio. Cass., LIV, 34, 5–7; ИТМ, 375]. Въстанието било напълно потушено в 11 г. пр. Хр. и в земите на БЕСИТЕ била възстановена властта на одриските владетели.

12. През 21 г. избухнало въстание на ДИИ (ДИОБЕСИ), одриски и койлалети срещу налагането на римско управление в Одриското царство. То било последвано от ново въстание през 26 г. [Tac. Ann., IV, 46–51; ИТМ, 276–278]. В 46 г. Одриското царство било премахнато и земите му били превърнати в римска провинция Тракия, включваща и териториите на БЕСИТЕ.

13. Изглежда, неуспехът на голямото въстание от 15–11 г. пр. Хр., предвождано от Вологес, е предизвикало изселване на БЕСИ от земите им. Следи от такова преселване на БЕСИ се откриват в Дардания, Добруджа и на север от Дунав.

Сред възстановените кастели в Дардания са: 1. БЕСАЯНА (Βεσαΐανα), 2. БЕСИАНА (Βεσιάνα) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 436–437]. Имената им са получени от основа BESA, BESI и наставка -(I)ANA.

При войната на римляните в Далмация през 33 г. сред предалите се имало и БЕСИ [Appian., III, 16; Alföldi, G. Dalm., 67, n. 136]. С тези БЕСИ се свързват два епиграфски паметника от дн. Северна Черна гора, съдържащи личното име БЕС. Откъм запад Дардания граничи с Превалитания, където се поставят тези „далматински“ БЕСИ. Може би би било по-правилно да се говори за една група от БЕСИ, наречена условно „дарданско-далматинска“.

14. Овидий, заточеник в Томи (Кюстенджа, Констанца) между 9 и 18 г. сл. Хр., споменава сред местните жители и БЕСИ: „Савромати ме обграждат, диво племе, и беси, и гети“ [Ov. Trist., III, 10; ИТМ, 174]. „Какво нещастие е за онзи, чието име не е излизало от устата на народа, да живее между беси и гети“ [Ov. Trist., IV, 168–169; ИТМ, 175].

В надписи от II–III в., открити в Улметум и Истрия, се говори за БЕСИ, обитаващи Ulmetum, Vicus Ultinsium и Vicus Quintionis [DID, I, 321; II, 199–200; TIR, L-35, 27]. В надгробен надпис от Тунис (II в.) погребеният Tarzas Dini filius е определен като „бес по народност“ (natione Bessu), а родното му място е Diniscorta. Последната вероятно е тъждествена с Динискарта (Δινισκάρτα) [Proc. De aed., IV, 11] в дн. Добруджа [Velkov, V. Gerov, 253].

Пак в Добруджа се намират още два кастела, посочени от Прокопий Кесарийски: 1. БИСДИНА (Βισδίνα); 2. БИСМАФА (Βισμαφά) [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]. Тези имена са двусъставни и съдържат като първа част племенното име BESI >

BIS(I) при $E > I$ (срв. BISTONI, BISALTI). Втора част на BIS-DINA е праславянската дума DINA ‘крепост’, характерна за селищни имена в Малка Скития. Значение ‘крепост на БЕСИТЕ’. Двете селища са били основани от БЕСИ.

Заселването на тази група БЕСИ в дн. Добруджа е станало около 11 г. пр. Хр. Тогава, както и по времето на Овидий, тази територия е била предоставена за управление от римляните на подопечното им Одриско (Тракийско) царство.

15. Друга част от преселващите се на север БЕСИ преминали Дунав и се установили в Дакия.

Клавдий Птолемей: „Обитават Дакия в най-северната ѝ част, ако започнем от запад: анарти и тевриски и костобоки, а под тях (идват) предавенсии и ратакенсии и каукоенсии, също така по-долу от тях (са) биефите (Βιήφοι), буридавенсии и котенсии, и по-долу от тях албокенсии, потулатенсии и сенсии, след които (са) в най-горната част салденсии, кейагики и пиефиги (Πιέφιγοι)“ [Ptol., III, 8, 3; Izvoare, I, 542–543].

БИЕФИТЕ, според присъщото за Кл. Птолемей подреждане на племената, заемали западното място в редицата, която може да бъде поставена край южните склонове на Южните Карпати. Буридавенсии обитавали район източно от БИЕФИТЕ около Буридава на река Олт (вж. тук). Източното племе котенсии се намирало отгатък Олт в поречието на Котмяна (дн. Северозападна Мунтения) (вж. тук). Така БИЕФИТЕ може да бъдат поставени в северозападната част на дн. Олтения, по горните течения на реките Джилорт и Жиу. Това е северната прикарпатска част на днешния румънски окръг Горж (Gorj).

Смятам, че формата BIEFI (Βιήφοι), записана у Кл. Птолемей, предава неточно племенното име BIESI поради неправилното разчитане от преписвача на двете сигми (-σσ-) като φ. Така изправената форма на името е Βιήσσοι. Тя представлява вариант на Βήσσοι с меко (йотирано) $E > IE$ ($E > JE$), явление, добре познато в славянските езици.

Смятам, че името PIEFIGI (Πιέφιγοι) също може да бъде изправено въз основа на сходството му с първото название BIEFI-BIESI. При началната съгласна се наблюдава обеззвучаване $B > P$. F (φ) предава погрешно -ss- (-σσ-), както при BIEFI. Окончанието -IGI (-ιγοι) може да се приеме като наставка -IKI (-ικοι) с озвучаване $K > G$. Така поправеното име добива формата BIESIKI (Βιέσσοικοι). Тя е получена от основа BIESI и наставка -(I)KI. Възстановените форми на имената на двете дакийски групи съвпадат с името на третата отвъддунавска група БЕСИ, която стигнала до Северните Карпати – BIESI (Βιέσσοι).

Съществуват данни за войскови части, съставени от БЕСИ (Coh. II. Flavia Besorum), които лагерували в кастели, намиращи се в дн. Мунтения. През периода 106–119 г. тези земи се числели към провинция Долна Мизия [Petolescu, C. L’organisation, 45]. Тук трябва да се има предвид, че от II–III в. насетне племенното название БЕСИ започва да се употребява като общ етноним за всички траки.

16. Клавдий Птолемей: „По-малки племена обитават Сарматия край река Вистула, по-долу от венедите гитони, после (идват) фините, а след тях сулоните. Под тях (живеят) фругудиони, после аварини – покрай изворите на река Вистула;

по-долу от тях омброни, после анартофракти, после бургиони, по-нататък арсиети, сабоки, пиенгити и биеси (Βίεσσοι) покрай планината Карпатос“ [Ptol., III, 5, 8; Izvoare, I, 538–539].

БИЕСИТЕ на Кл. Птолемей попадат в редицата, която се намира под (южно от) аварините, живеещи край изворите на Вистула (Висла). С други думи, аварините обитавали северния склон на БЕСКИДИТЕ, от които извира Вистула. Тогава редицата на юг от това племе, включваща арсиети, сабоки, пиенгити и БИЕСИ, трябва да е заемала южните склонове на БЕСКИДИТЕ. Това съответства на указаниято „покрай планината Карпатос“, ако последната се отъждествява с основната Северна Карпатска верига – БЕСКИДИТЕ. В редицата си БИЕСИТЕ заемат най-източно положение. Това отговаря на мястото на веригата БЕСКИДИ в цялостното планинско образувание Северни Карпати (наричани и Западни Карпати според друго деление). БЕСКИДИТЕ обхващат средния и източния дял от основното севернокарпатско било. В западния дял, опираш на Дунав, влизат Яворники, Бели Карпати и Малки Карпати. Бескидските дялове от изток на запад са следните:

1. БЕЩАДИ (дават началото на река Сан, приток на Висла).
2. НИСКИ БЕСКИДИ (начало на река Вислок, приток на Висла) – продължават в:
3. СОНДЕЦКИ БЕСКИДИ (начало на Дунаец, приток на Висла) – опират в:
4. Островни БЕСКИДИ (до началото на Раба, приток на Висла) – опират в:
5. СРЕДНИ БЕСКИДИ (през тях минава Скава, приток на Висла) – опират в:
6. СЛОВАШКИ БЕСКИДИ (начало на река Сола, приток на Висла) – чрез хребет над река Кисуца опират в:
7. МОРАВСКО-СИЛЕЗИЙСКИ БЕСКИДИ (в Чехия) – близо до източния им край извира Висла.

Местоживелищата на БИЕСИТЕ може да се определят в територията между южните склонове на БЕСКИДИТЕ и успоредната Севернокарпатска верига – СЛОВАШКИ РУДНИ ПЛАНИНИ. Последните се простират от река Горнад (при гр. Кошице) до гр. Банска Бистрица на запад. Както показва името ѝ, планината е богата на рудни залежи – желязо, мед, магнезий. Те формират основния рудодобивен район на дн. Словакия. Несъмнено настаняването на БЕСИТЕ-преселници в тези области е било обусловено от възможността да се занимават с рудодобив. Прехвърлянето на племенното име върху обитаваните планини (БЕСКИДИ) възпроизвежда обстановката в прародината. Там планината БЕСИКА (БЕСИКИ), дн. Западни Родопи, е била ядро на племенната територия.

В досегашни изследвания е търсена връзка между името на племето БИЕСИ у Кл. Птолемей и имената на севернокарпатските дялове БЕСКИДИ и БЕЩАДИ [вж. Lowm. Rozz., II, 39]. Двете планински имена имат следните форми: пол. BESKIDI, BIESZCADY. Относно произхода на названието съществува мнение, че то идва от незасвидетелствана славянска дума *Бескѣдъ. Според други изследователи името е от немски произход [вж. у Nied. Sl. st., I, 395; II-1, 27].

Без наставките за планински имена -(I)DI, -(A)DI двата варианта на планинското име са BESKI и BEŠTA (BIEŠČA в полско звучене). Основата е BES > BIES.

Вторият вариант напълно съвпада с формата на племенното име у Кл. Птолемей – BIESI (Βίεσσοι). Наставките са: -КА – BESKA (планина); -КИ – BESKI (планини). Тези форми са близки до родопската BESAKA (BESAKI).

Вариантът BEŠTA е получен от промяната в наставката -КА, която със съседната съгласна от основата образува съчетание -СКА. В праславянския, както и в старославянските езици се установява промяна в наставките -SK > -ST > -ŠT – в пол. и рус. – ŠĀ. Развитието е BESKA > BESTA > BEŠTA (планина) > BEŠTA(DI). Значение ‘беска планина, планина на БЕСИТЕ’.

Заселването на БЕСИТЕ в Северните Карпати е могло да стане в два периода:

1. В края на I в. пр. Хр. – началото на I в. сл. Хр. Когато БЕСИТЕ-преселници, придвижващи се на север, стигнали до дн. Добруджа, сред тях настъпило разделение. Една част от тях останали в тези места и формирали групата на т. нар. добруджански БЕСИ. Останалите БЕСИ преминали Дунав и заедно с общия праславянски преселнически поток се насочили на север по долините на Прут и Днестър. Изворите на Днестър и неговите начални притоци се намират в планината БЕЩАДИ. Така тази група БЕСИ заела земята между основната Севернокарпатска верига, получила името БЕСКИ (планини), и Рудните планини в дн. Словакия.

2. Другият вариант за придвижването им включва междинен престой в Дакия. След 11 г. пр. Хр. част от БЕСИТЕ, не желаейки да се подчинят на римското управление, пресекли Дунав и се установили в Дакия (биефи и пиефиги). При появата на римляните и в тамошните земи след Траяновите войни (102–106 г.) част от БЕСИТЕ (или всички) повторно се изселили и стигнали до Северните Карпати.

За посочените у Кл. Птолемей БИЕСИ (БИЕФИ) и БИЕСИКИ (ПИЕФИГИ) в Дакия не е ясно дали това са племена от предримския период (I в.) или от времето на Траянова Дакия (първа половина на II в.). Това се дължи на обстоятелството, че както личи, сведенията, използвани от Кл. Птолемей, принадлежат към тези два хронологични пласта.

И при двата варианта през първата половина на II в. БИЕСИТЕ вече са обитавали Северните Карпати. Там те са били регистрирани под названието BIESI (Βίεσσοι) в географското описание на Кл. Птолемей. Те трябва да бъдат причислени към северната праславянска групировка ВАНТИ-ВЕНЕДИ, формирала се в началото на I в. сл. Хр.

Събирането на топонимични следи от севернокарпатските БЕСИ в дн. Словакия и Южна Полша трябва да се насочи към формите BES-, BIES-, BEŠ-, BIEŠ-, BIS-, BIŠ- (срв. селищните имена Бесков, Бесал в Полша). Освен праславянската форма на племенното име с наставка – BIESIKI, възможно е през раннославянския период да са възникнали и вариантите с наставка: -ANI (-ENI), -AKI, -ICI (-IČI): BESANI, BESENI, BISENI, BESAKI, BESICI, BESIČI.

Във връзка с варианта BISENI се поражда проблем от съвпадението му с етноним от XI–XIII в. – този на ПЕЧЕНЕГИТЕ. В латиноезични унгарски и папски документи от този период те са означавани като BISSENI. У де Бонфини се среща формата BESSI [ЛИБИ, V, 128].

Селищни имена от Трансилвания:

1. Bezeny (1181) – село до Сомеш [DIR, С, I, 13]

2. Bese (1322) – дн. с. Беша (Beša), обл. Сигишоара [DIR, С, III, 88].

Областите, обитавани от номади-печенеги (Влашката равнина и частично Трансилвания), съвпадат с обиталищата на дакийските БЕСИ (БИЕСИ, БИЕСИКИ).

17. Съдбата на севернокарпатските БЕСИ може да се свърже с някои обстоятелства от заселването на КАРАБИТЕ-КРОБАТИ в Далмация през VII в. Става дума за етнографската (субетнична) група на БЕЗЯКИТЕ в Хърватия. Тя влиза в границите на кайкавския диалект и е считана за една от най-старите. През XVIII–XIX в. БЕЗЯКИТЕ (Bezjaci) обитавали т. нар. Западнопанонска историко-географска област на Хърватия и частично Словения на следните три места: 1) на п-в Истрия и в Словенско Приморие; 2) в областта Пригорие между Карловац и Самобор; 3) в западната част на Хърватско Загорие по река Сутла, където съществува област БЕЗЯЧИЯ (Bezjačija).

Варианти на името: 1) БИЗЯК (Bizjak); 2) БАЗЯК (Bazjak); 3) италианизирани форми: Bassiaco, Basiaco, Bisiacchi, Biziacchi.

Етимологията на името остава неясна. Предлагани са различни хипотези: 1) от старонемската дума *fizus* ‘хитър’; 2) от истро-романски – *bizgako* ‘тъпак, мърляч’; 3) от *bize* – название на бели платнени гащи; 4) търсена е връзка с тракийското племенно име *Bessi*; 5) келтска етимология; 6) от название на косера у хърватите.

Първото споменаване на БЕЗЯКИТЕ (БЕЗЯЦИ) е от 1562 г. В ранното средновековие трите групи са съставлявали една общност, която заемала по-голяма територия. В областта Загоре села с името БЕЗЯК се срещат високо в планините – те са малки и бедни. Помни се, че някога жителите на много по-обширна област се наричали БЕЗЯКИ. Постепенно името придобило пренебрежителен, обиден оттенък със значение ‘несериозен човек, бедняк’ [Мартьнова, М. Ю. Хорваты, 38–42].

Тези черти от бита и манталитета на планинските жители БЕЗЯКИ много напомнят за бесите в описанието на Страбон: „Всички тия племена са много разбойнически; особено бесите, които заемат по-голямата част от Хемус, се наричат разбойници от самите разбойници, те живеят в колиби и прекарват оскъдно“ [Strab., VII, 5, 12; ИТМ, 216].

Смятам, че произходът на хърватската етнографска група БЕЗЯКИ трябва да се свърже със севернокарпатските (венедски) БЕСИ. Основанията са следните. Територията на БЕСИТЕ била в съседство с тази на КАРАБИТЕ-КРОБАТИ. Последните обитавали северните склонове на БЕСКИДИТЕ. Ядро на тяхната територия било поречието на РАБА (приток на Висла), която извира от Сондецките и Островни БЕСКИДИ (вж. следв. части). В началото на VII в. две групи венедски племена, водени от САРАБИ (СЪРБИ) и КАРАБИ (КРОБАТИ), пресекли Северните Карпати и по долината на Тиса достигнали дунавската граница на империята. Преминавайки Дунав по времето на имп. Ираклий (610–641), те се настанили на Северното Адриатическо крайбрежие между Шкодренското езеро и п-в Истрия. Навярно в групата на КАРАБИТЕ-КРОБАТИ се включили и част от техните съседи БЕСИ. През

раннославянския период тяхното име добило формата BESAKI (BESJAKI) – с наставка -(I)AKI. В територията, заселена от КРОБАТИТЕ-ХЪРВАТИ, БЕСЯКИТЕ заели обичайните за тях планински места. Сравнителната изолация в тези райони допринесла за съхраняването им до ново време като етнографска група. Името претърпяло малка промяна: BESI AKI > BEZI AKI с озвучаване S > Z.

18. Относно БЕСИТЕ, които останали при Места и Хеброс, трябва да се отбележи, че племенните им земи били разделени първоначално между провинциите Македония и Тракия, а от края на III в. – между Македония Първа, Тракия и Родопа. През IV–VI в. племенното название БЕСИ се разпростряло върху останалите праславяни и се употребявало като синоним на ТРАКИ.

Племенното име се превърнало и в лично: 1) Βεσούλα (от βεσσοϛ с умалителна наставка -ULA) [**Бешевлиев, В.** Имена, 34]; 2) Βεσσοδεντης (двусъставно βεσσο-δεντης) [**Detsch. Spr.**, 125].

В долината на Места се намира с. БЕСЛЕН (Гоцеделчевско). По-старата форма на селищното име е БЕСЛЯНЕ. В този район се срещат и други селищни названия от същия тип – с наставка: ГЪРМЕН (от по-стара форма ГЪРМЛЯНЕ); КОПРИВЛЕН (от КОПРИВЛЯНЕ); ЛЕЩЕН (от ЛЕЩАНЕ) [**Серафимова, Д.** Гоцеделчевският, 43].

В случая при названията GÂRMLJANE и KOPRIVLJANE се наблюдава появата на епентетично L след M и V, на които завършва основата на името. Допустимо е и формата BESLJANE да съдържа епентетично L – тук след S. Тогава първичната форма ще да идва от корена BES и наставката -(J)ANE: BESJANE. Този тип племенни и селищни названия са характерни за раннославянския период (VI–VIII в.). За село БЕСЛЕН (БЕСЛЯНЕ-БЕСЯНЕ) названието може да бъде оценено като свидетелство за присъствието в този район на група БЕСИ през VII–VIII в. редом с новодошлите славянски заселници. Селището на запазилите се до VII в. местни БЕСИ е получило името БЕСЯНЕ (БЕСЛЯНЕ, БЕСЛЕН), съчетание от старото племенно название и наставката -(J)ANE.

19. На територията на лужишките сърби в Полабието е регистрирано селище Besinga (дн. Pösing) [**Nied., Sl. st.**, III, 84]. Селищното име е дошло от племенно название BESINGI, състоящо се от основа BES(I) и наставка -INGI. Това название вероятно свидетелства за преселването на група БЕСИ към Полабието заедно с лужишките сърби. Последните обитавали днешните полски земи и били част от племенната групировка на ВАНТИ (ВЕНЕДИ). БЕСИТЕ, които заемали БЕСКИДИТЕ, също били част от тази праславянска племенна общност. Придвижването на лужишките сърби и на групата БЕСИ-БЕСИНГИ към ЕЛБА (ЛАБА) е могло да стане най-вероятно през V–VII в.

20. В заключение бих представил общата схема на очертаното дотук разселване на БЕСИТЕ след римското завоевание и неуспешните въстания на местните жители. Преселниците се насочили на север. Една част от тях пресекли Дунав и се установили в дакийските земи. Друга част от БЕСИТЕ останали в Малка Скития (дн. Добруджа), която до 46 г. не била под пряко римско управление, а се наричала под властта на одриските (тракийски) царе, римски съюзници и клиенти.

Дарданско-далматинската група от БЕСИ вероятно е попаднала в тези западни балкански области по време на римското управление и във връзка с практикуваните от БЕСИТЕ рудодобив и металургия.

БЕСИТЕ, които се включили в общата изселническа вълна на север, стигнали по долината на Прут и на Днестър до северните дялове на Карпатите. Там те се заселили около веригата на дн. БЕСКИДИ (БЕЩАДИ) и станали част от ВАНТСКАТА (ВЕНЕДСКА) праславянска племенна групировка. По-късно (VI–VII в.) част от севернокарпатските (венедски) БЕСИ се включили в разселването на запад към долината на ЕЛБА (ЛАБА), а БЕСЯКИТЕ (БЕЗЯКИ) – на юг към Далмация.

Тук прилагам в предварителен вид владетелска листа с относителна хронология на беския царски дом. Става дума за владетелите на независимите планински БЕСИ (ДИИ, ДИОБЕСИ, ДИГЕРИ).

440–420 БЕЗИМ. (съюзник на Ситалк – 429 г. пр. Хр.)

420–400 БЕЗИМ. (съюзник на Атина – 413 г. пр. Хр.)

400–380 НЕИЗВ.

380–360 НЕИЗВ.

360–330 БЕЗИМ. (съюзник на Мемнон)

330–310 БЕЗИМ. (Равногор – могила I)

310–290 БЕЗИМ. (Равногор – могила II)

290–270 НЕИЗВ.

270–250 НЕИЗВ.

250–230 НЕИЗВ.

230–210 НЕИЗВ.

210–180 БЕЗИМ. (воюва с Филип V)

180–160 НЕИЗВ.

160–140 БАСАРБАС

140–120 НЕИЗВ.

120–100 НЕИЗВ.

100–80 БЕЗИМ. (съюзник на Митридат V)

80–60 БЕЗИМ. (победен от М. Т. Лукул)

60–56 РАБОКЕНТ (предаден от Пизон)

56–40 БЕЗИМ. (съюзник на Помпей)

40–28 БЕЗИМ. (покорен от М. Л. Крас)

28–15 БЕЗИМ. (покорен от М. Лолий)

15–11 ВОЛОГЕС

II-27-1. БУЗИ (БИЗИ)

Праславянският корен BUZA (BIZA) присъства в две групи топоними. Първата се намира в племенната територия на КРОБИЗИТЕ (вж. следв. параграф). Втората попада в земите на АСТИТЕ (вж. част I). Тя включва:

1. БИЗАНТИОН (Βυζάντιον, Byzantium). Праславянското селище се намира-

ло на европейския бряг на протока АСТА (АСТАР) – Тракийски Босфор, южно от залива Златния рог. През 660–659 г. пр. Хр. то било превърнато в колония на гр. Мегара (от IV в. Константинопол, дн. Истанбул).

Ксенофонт, описвайки службата на гръцки наемници при одриския владетел около 400–399 г. пр. Хр.: „След това те се прехвърлили през планината и се отправили против траките, които живеели над Бизантион в тъй наречената Делта, която не била подвластна на Месада, а на одриса Терес“ [Xen. Anab., VII, 5; ИТМ, 88].

Полибий: „Византийците водят непрекъсната и трудна война с траките, тъй като последните обкръжават територията на Бизантион, а тя се простира от едното до другото море. Наистина византийците са били винаги добре въоръжени и са побеждавали варварите, но въпреки това те не са смогнали досега да сложат един път завинаги край на войната, защото в Тракия има много племена и много владетели“ [Polyb., IV, 45; ИТМ, 137].

Страбон: „И тъй ние стигнахме до Бизантион. С тоя именит град, който се намира много близо до устието на Понта и образува доста забележителен предел, се завършва описанието на брега от устието на Истър насам. Над Бизантион живее племето асти, в чиято област е градът Калибе...“ [Strab., VII, 6, 2; ИТМ, 217].

Плиний Стари: „От Босфора насам: заливът Ластен, пристанището на старците и друго наречено пристанище на жените; нос Хрисеон Керас (Златния рог), гдето е Бизантион, свободен град, по-рано наричан Лигос (Lygos)...“ [Plin. N. h., IV, 11; ИТМ, 266].

Солин: „Нека дойдем до нос Златен рог, прочут с града си Бизантион, по-рано наричан нос Лигос...“ [Solin., 10, 17; ИТМ, 392].

От сведенията на Плиний Стари и Солин се разбира, че Златният рог е имал друго название – LUGOS (Ligos). Това название на местността е също праславянско – LUG(A), срв. река LUGIN(OS) (вж. следв. части).

Легендарният основател на града е Βύζας, род. п. Βύζαντος – така се обяснява и името на града Βυζάντιον [Detsch. Spr., 95]. Личното име BUZA е праславянско – срв. вариантите в гръцки запис: Βούζης, Βύζης, Βούσας [пак там; Бешевлиев, В. Имена, 34]. Според гръцкия мит Бузас (Бизас) е бил син на Посейдон и Кероеса, дъщерята на Йо и Зевс [Diod., IV, 49]. При изграждането на градската крепостна стена помагали Посейдон и Аполон. Бузас отблъснал нападението на тракийския цар Хемос. По време на преследването на последния в Тракия градът бил обсаден от скитския цар Одрис [Tzetz. Chil., II, 40]. Легендарният разказ отразява враждебните отношения с околните праславянски племена (одриските владетели), както описва красноречиво това Полибий.

Тук бих предложил друго обяснение за името на града – BIZANTION. Праславянската форма BUZANTA е съставена от две части: 1. BUZA; 2. ANTA. Праславянският корен ANTA има значение ‘край, граничност, отдалеченост’ (вж. част I, II-11). Така праславянската форма на селищното име BUZANTA означава ‘крайна БУЗА’.

2. БИЗАНТЕ (Βισάνθη, Bisanthe, Bizanthe) – праславянско селище на брега на

Пропонтида, западно от Бизантион и Перинт – дн. Родосто. Превърнато в колония от самоски преселници.

Ксенофонт описва преговорите си със Севт II, владетел на част от одриските земи: „Той (Севт – Ч. Б.) отвърнал: ... А на тебе, Ксенофонте, ще дам и дъщеря си, и ако имаш сам дъщеря, ще я купя по тракийски обичай и ще ти дам за жилище Бисанте (Βισάνθη), най-хубавото от плодородните места, които владее.“ „И дотогава той (Севт – Ч. Б.) винаги му напомнял, че щом дойдел при полето, щял да му предаде Бисанте и Ганос и Неон Тейхос, а от това време не споменувал нищо подобно, и то защото Хераклид клеветнически подхвърлил и това, че било опасно да се предадат укрепени места на такъв, който разполага с войска“ [Хен. Anab., VII, 3, 5; ИТМ, 82, 88].

Помпониий Мела: „После иде тая част от Тракия, над която някога царувал Рес, самоската колония Бизанте и големият едно време град Кипсела“ [Pomp. Mel., II, 2; ИТМ, 261].

3. БИЗИЯ (Βιζύη, Βύζη, Bizzis, Bize) – племенно средище на АСТИТЕ, дн. Визе в Източна (Турска) Тракия.

Страбон: „Столицата на астите била Бизия“ [Strab., VII, fr. 48; ИТМ, 224].

Плиний Стари: „Навътре се намира Визия, крепост на тракийските царе, омразна на лястовиците поради престъплението на Терей...“ [Plin. N. h., IV, 11; ИТМ, 266].

Клавдий Птолемей: „Вътрешни градове в Тракия са тези: ... Бизия (Βιζύη) – 54°50′–43°45′“ [Ptol., III, 11, 7; ИТМ, 353].

Солин: „В Кенийската област, недалеч от колонията Флавиополис, се намира градът Бизие, някога владение на цар Терей, омразен на лястовиците и поради това непосещаван от тези птици“ [Solin., 10, 17; ИТМ, 392].

4. Река БАРБИСЕС (Βαρβύση) [Hesych. fr. 13; FGH, 390; Detsch. Sprg., 42], намираща се близо до Бизантион. Вж. и карта на Тракия от А. Ортелиус (1585) с река BARBYSES [Лакков, Л. Атлас, к. 14].

Речното име е съставено от две части: 1. BAR; 2. BUSA (BISA). Първата отговаря на праславянския корен VARA ‘река’ – срв. VARA TISA, VARA OLT, VARA ALDA (вж. част I). Втората част BUSA (Βύση) съответства на корена BUZA-BUSA (Βύζη, Βύση, Βίσα). Значението на името VARA BUZA е ‘река (бара) БУЗА (БУСА)’.

Полуостров УРДОВИЗА се намира на Странджанското Черноморско крайбрежие на около 35 км южно от Созопол. На него са запазени останките от антично и средновековно селище. В прилежащите заливи се откриват каменни котви и керамика от халшатската епоха [Димитров, Б. Урдовиза, 408]. Името Урдовиза в различни варианти започва да се среща в източници от XII–XIV в. То се появява под формата ОРКУИЗА в описанието на ал Идриси (XII в.) [Недков, Б. България, 70, 132]. В исторически съчинения, на морски карти и портулани пристанищното селище е означавано като ВЕРНИЗА, УЕРДИЗА, ВЕРДИЗ, АВОРДИЗА, ВОРДОВАСКА и др. [вж. цит. лит. у Димитров, Б. Урдовиза, 410–411]. Селището е съществувало до XVII в., когато поради нападенията откъм морето жителите му се преселили във вътрешността на Странджа. Там те основали голямото село ВИ-

ЗИЦА. Вижда се, че е бил запазен коренът ВИЗА от старото название, като била добавена умалителната наставка -ИЦА. Така това селище се отличавало по именна форма от ВИЗА (античната ВИЗИЯ), разположена също в Странджа.

Селищното име URDOVIZA се състои от две части: 1. URD(O); 2. VIZA. Втората част съдържа корена BUZ(A)-BIZ(A) в по-късната му форма след преход В > V (срв. подобна промяна при БИЗИЯ, БИЗАНТИОН). Следователно селището (URDO)BUZA, възникнало през античността, принадлежи към астийската група топоними, съдържащи корена BUZ(A). Логично е да се приеме, че основателите на това селище са принадлежали към астийския клон на БУЗИТЕ.

Името БИЗАНТЕ (БИСАНТЕ) има строеж и значение като БИЗАНТИОН: 1. Βίσα (от Βυζα); 2. ANTA (Ανθη): BUZA ANTA ‘крайна БУЗА’. Името БИЗИЯ съдържа само корена (Βύζη, Βίζύη).

Речното име BARA BUZA и четирите селища в тази област, чиито имена съдържат същия корен, образуват топонимично гнездо, което може да се обясни като следа от едноименна племенна структура – БУЗИ (BUZI) – БИЗИ (BIZI). Тя е възникнала по течението на река БАРА БУЗА, намираща се в територията на АСТИЙСКАТА племенна общност (за последната вж. част I, II-21). По-точно – в нейната източна част – областта Делта. Така БУЗИТЕ може да бъдат определени като малко племе (клон) от астийската общност. Две техни крайбрежни селища били превърнати в колонии от гръцки преселници – БИЗАНТИОН и БИЗАНТЕ. Племенното средище на БУЗИТЕ от вътрешността БУЗИЯ (БИЗИЯ) по-късно станало столица на Астийското царство. Освен астийските БУЗИ, съществувало и едноименно племе на прихемските БУЗИ (вж. следв. параграф).

Речното име BUZA и производните селищни и племенни названия може да бъдат сблизени със славянския корен BUGA [за етимологични обяснения на БИЗА-ВИЗА вж. **Георг., В.** Тр. ез., 68, 99; застъпва се и мнение за карийски произход на тази съставка: **Бешевлиев, В.** Към въпроса, 5]. При промяна BUGA > BUGI > BUZI, G > Z пред мека гласна. *Бълг.* буга ‘мочер, млака’, *срхр.* бугј, бѹгја ‘плесен, роса’, *рус. диал.* буга ‘нисък речен бряг’, *латв.* бауга ‘блатисто място в река’ [БЕР, I, 86]. Вероятно БАРАБУЗА е протичала в заблатена местност на областта Тракийска Делта.

Племенното име BUZI се е превърнало и в лично: Βούζης, Βύζης, Βούσας, Busilas, Βυσσεΐλας [Detsch. Sprg., 95; **Бешевлиев, В.** Имена, 34]. Името е засвидетелствано и през VI в. у Прокопий Кесарийски – военачалник БУЗЕС (Βούζης), роден в Тракия [Proc. De bello Pers., I, 13; ИТМ, 433].

В угровлашки документи от XV–XVII в. се среща лично име Бузе, Бузь [DRH, B, II–IV].

II-27-2. КРОБИЗИ

Три селищни имена от Понтийското крайбрежие на север от Хем очертават територията на друга племенна структура, носеща името БУЗИ (БИЗИ).

1. БИЗОНЕ – селище на хълма Чиракман край гр. Каварна [**Велков, В.** Антични, 25–28].

Псевдоскимнос: „Град Бизоне (Βιζώνη πόλις). Някои казват, че принадлежал на варварите, а други, че възникнал като колония на Месембрия“ [**Ps. Scym.,** 758–759; Izvoare, I, 170–171].

Страбон: Между Калатис и Аполония се намира Бизоне (Βιζώνη), по-голямата част от която е унищожена от земетресение“ [**Strab.,** VII, 6, 1; Izvoare, I, 248–249; ИТМ, 216].

Помпоний Мела: „Тук бил градът Бизоне (Bizone), разрушен от земетръс“ [**Pomp. Mel.,** II, 2, 22; Izvoare, I, 390–391; ИТМ, 261].

Плиний Стари: „Имало там и и град Бизоне (Bizone), погълнат от земята; сега на това място се намира Дионисополис, по-рано наричан Крунон; покрай него тече река Зирас“ [**Plin. N. h.,** IV, 11, 44; Izvoare, I, 398–399; ИТМ, 266].

Ариан: „От Карийското пристанище до Тетрисиада сто и двадесет стадии. Оттук до Бизоне, пусто място, има шестдесет стадии: от Бизоне (Βιζώνη) до Дионисопулос – осемдесет стадии“ [**Arrian. Peripl.,** 24, 3–4; Izvoare, I, 592–593; ИТМ, 307].

Името на града може да се изведе от праславянския корен BUZA (> BIZA). В изворите формата е Βιζ-, като е допустимо съществуването на по-стар вариант Βυζ-.

2. КАРАБИЗИЯ – антично селище при с. Галата до едноименния нос южно от Варна [**Gerasimova, V.** in St. balc., X, 1975].

Стефан Византийски: селище и нос Κάραβις [**Steph. Byz.,** 40].

Списъци на епископиите: архиепископия Καραβιζύη [Not. Ep., ed. G. Parthey, p. 96; **Gelzer, H.** Undegrücte, 551, 568, 584, 643].

Името се състои от две части: 1. KARA; 2. BIZA. Значението на първата съставка е ‘планина’ (вж. посл. част). Втората част може да се отъждестви с корена BUZA > BIZA. Цялото име означава ‘планина БИЗА (БУЗА)’. То вероятно се отнася за височините Момино плато (Авренско плато), чието източно разклонение стига до нос Галата [**Маринов, В.** Авренско].

През античността и средновековието в бреговата зона северно от нос Емине е съществувало селище с името ВИЗА (ВИЧА). За това свидетелстват византийски автори, морски карти и портулани от XIII–XIV в. Н. Хониат съобщава за битка през 1199 г. близо до устието на Камчия между кумани (съюзници на цар Калоян) и византийска войска. Споменато е и селището ВИЗИЯ [**Choniates,** p. 663; Izvoare, II, 291]. В поема на Мануил Фил, посветена на пълководеца Михаил Глава Тарханиот, се описва походът на последния по Черноморското крайбрежие. Между превзетите крепости е спомената и ВИЧА [**Лопарев, X.** Византийский, 51–53].

Данни от морски карти и портулани позволиха това селище да бъде отъждествено с пристанището Viza, Laviza, отбелязвано между Мавро Моло (Черни нос) и Лемано (Емине) [**Димитров, Б.** Вича, 428]. Останки от антична и средновековна крепост в залива при нос Св. Атанас бележат мястото на ВИЗА (ВИЧА). Началната форма на името през античността е била BUZA (BIZA). Освен това и

самото местоположение на селището го вписва в групата на прихемските топоними, съдържащи корена BUZ(A) [у В. Герасимова ВИЗА (ВИЧА) е отъждествена с КАРАБИЗИЯ при с. Галата, Варненско].

Имената на трите селища (и височините Момино плато) може да се обяснят като следи от племенно образуване BIZI (BUZI). Неговата територия е обхващала морското крайбрежие между нос Емине и нос Калиакра.

Относно произхода на племенното име КРОБИЗИ бих предложил следното обяснение. Името е възникнало от планинското и селищно име KARA BUZA (KARABIZIA) ‘планина БУЗА (БИЗА)’: KARABUZI > KRABUZI > KROBUZI (> KROBIZI). Ранната праславянска форма на името е КРОБУЗИ (KROBUZI). Първото сведение за тях е оставил Хекатей (VI–V в. пр. Хр.).

Хекатей: „Кробизи (Κρόβιζοι). Племя на юг от Истър. Хекатей в *Европа*. Откъдето Кробизика (Κροβυζική) – тяхната земя“ [Hec., fr. 170; Izvoare, I, 8–9].

Херодот: „През Тракия и през земята на тракийските кробизи (Θρηίκων τῶν Κροβύζων) текат Атрис, Ноес и Артанес, които се вливат в Истър“ [Hdt., IV, 49; Izvoare, I, 33; ИТМ, 19].

Псевдоскимнос: „Над него се издига твърде високата планина Хемус, която е подобие на киликийския Тавър по височина и по дължина, понеже тя се простира от кробизите и границите на Понта чак до адриатическите страни. Одесос основали милетчани във времето, когато в Мидия царувал Астиаг. Около него живеят траки кробизи. Дионисопол най-напред се наричал Круни поради близките извори. После, когато морето изхвърлило в тия места един образ на Дионис, получил, както казват, новото си име Дионисопол. Тая страна в границите на кробизите и скитите се обитава от смесени гърци“ [Ps. Scym., 744–758; Izvoare, I, 171; ИТМ, 144].

Страбон: „Кробизите и тъй наречените троглодити обитават местата под Калатис, Томи и Истър“ [Strab., VII, 5, 12; Izvoare, I, 248–249; ИТМ, 216].

Клавдий Птолемей: „Западните части на Долна Мизия се населяват от трибалите, а тия от източните ѝ части, които са под устието на Певка – от троглодитите, самите устия – от певкините, и брегът на Понта – от кробизите, над които живеят ойтенсии и обуленсии...“ [Ptol., III, 10, 4; ИТМ, 350–351].

Атений: „Филарх в десетата книга на Тракийската история разказва, че цар на тъй наречените кробизи бил станал Исант, който по разкош надминавал всички свои съвременници. Той бил богат и хубав“ [Athen., XII, 536d; Izvoare, I, 722–723; ИТМ, 369].

Плиний Стари описва понтийския бряг между Тира (Днестър) и Бористен (Днепър): „Следват аксиаките, наречени така по реката, и отгатаък тях кробизите (Crobuzi), река Роде, заливът Сагариус, пристанището Ордесос и на сто и двадесет хиляди крачки от Тира реката Бористен...“ [Plin. N. h., IV, 12, 82; Izvoare, 404–405].

Карта на Черно море от А. Ортелиус (1590 г.) отразява присъствието на КРОБИЗИ между устията на Тира (Tyrag) и Южен Буг (Hyranis) [Лаков, Л. Атлас, к. 15].

Хеланик: „Вярват в безсмъртието и теризите (Τέριζοι) и кробизите (Κρόβιζοι). Те казват, че мъртвите отиват при Замолксис и че ще се върнат“ [Hellan., fr. 73; Izvoare, I, 20–21].

При сравнение на данните за местоположението на КРОБИЗИТЕ се вижда, че с изключение на Херодот, всички автори ги поставят на Понтийското крайбрежие [племенната територия на КРОБИЗИТЕ е определена в земите между Янтра и Искър у **Фол, Спир.**, I, 110; вж. там и други мнения по този въпрос]. Страбон посочва за техни обиталища (и на троглодитите) околностите на Калатис, Томи и Истрия. Според настоящото изследване земите на север от Калатис са били заети от гетски племена – АКСИ (САКСИ), ИСТРЯНИ и АНГЛИ (вж. част I, II-3, II-9 и тук). Северната граница на КРОБИЗИТЕ може да бъде поставена между Шабла и Мангалия (Калатис).

Най-надеждно изглежда описанието на Псевдоскимнос, който определя обиталищата на КРОБИЗИТЕ около Одесос (Варна) и Дионисопол (Балчик). Посочено е също съседството им с Хем. Така южният предел на племенната им територия трябва да бъде поставен по билото на Хем (Стара планина).

Податките за очертаване на западната граница са оскъдни. Провадийското плато може да се приеме като предел между КРОБИЗИ и КОРАЛИ и ИТИ (вж. тук). Последните обитавали поречието на Горна Камчия. По-нататък (в северно направление) за западен предел може да се определи суходолието Караман дере, което излиза на Дунав при езерото Олтина. Така територията на КРОБИЗИТЕ обхващала източната част на дн. Южна Добруджа – на изток от Караман дере.

Племенната история на КРОБИЗИТЕ би имала следните основни моменти:

1. Племето БУЗИ (БИЗИ) обитавало понтийския бряг около КАРА БИЗА (Момино плато), Варненския залив и Бизоне. Племенното име възникнало от названието на планината БУЗА (КАРАБУЗА), където вероятно се е намирало първоначално и племенното средище.

2. През VI в. пр. Хр. гръцки преселници създали в земите на КРОБУЗИТЕ свои колонии: Одесос (праславянския Одеш) – милетска; Дионисопол (Круни) – вероятно йонийска. По-късни вторични колонии са Бизоне и Навлохос – на Месеμβрия.

3. Между 519 и 512 г. пр. Хр. през земите на КРОБУЗИТЕ преминала сухопътна войска на Дарий при похода му срещу скитите.

4. Владетелският дом на КРОБУЗИТЕ е познат само с името на цар Исант (Ἰσάνθης), управлявал вероятно през IV в. пр. Хр. Отбелязан е разкошът, с който бил обграден този владетел. Това известие може да се постави във връзка с една находка от могилен некропол край Бизоне (Каварна). През 1902 г. там били открити седемдесет златни предмета с общо тегло един килограм (сега в неизвестност). Те включвали украса към конска сбруя и накити. Датировка – края на IV в. пр. Хр. [КЕТД, 131]. „Вечни домове“ на кробизките царе може да се търсят в подмогилените гробни съоръжения при Одесос, Дионисопол, Тиризис (Калиакра), Чиракман и долното течение на Голяма Камчия (Янково, Кълново, Злокучене, Дългопол). Трябва да бъде отбелязан и местният култ към Дарзалас, известен по паметници от Одесос [КЕТД, 75–76]. Възможно е Дарзалас първоначално да е бил племенен бог на КРОБИЗИТЕ. Сред КРОБИЗИТЕ е било разпространено и учението на Залмоксис.

5. На нос Калиакра се издигала крепостта Тиризис, средище на племето ТЕРИЗИ (вж. следв. части). То е посочено от Хеланик (V в. пр. Хр.) заедно с КРОБУЗИТЕ и по-късно сведения за него не се срещат. Тъй като земите на ТЕРИЗИТЕ попадат в границите на КРОБИЗИКА, може да се предположи, че те са били включени в общността на КРОБУЗИТЕ. Страбон съобщава за Тиризис следното: „На тоя бряг се намира и носът Тиризис (Τίριζις), укрепено място, където едно време Лизимах криел своите съкровища“ [Strab., VII, 6, 1; Izvoare, I, 250–251; ИТМ, 216]. При археологически проучвания в пределинистическия пласт са открити следи от укрепена владетелска резиденция [КЕТД, 277].

Възможно е през IV в. пр. Хр. Тиризис да е бил седалище на кробизките царе.

6. През 323 г. пр. Хр. Лизимах, военачалник на Александър III Велики, бил вече стратег на Тракия (в 305 г. пр. Хр. той се обявил за цар на Тракия). Срещу неговата власт през 313 г. пр. Хр. избухнало въстание в Калатис, което обхванало Истрия и Одесос. Като съюзници били привлечени съседните траки – вероятно и КРОБИЗИТЕ [Diod., XIX, 73; ИТМ, 197].

7. Походите на М. Лукул през 72–71 г. пр. Хр. и на Г. А. Хибрида през 62 г. пр. Хр. по Понтийското крайбрежие засегнали и земите на КРОБИЗИТЕ. Трайното налагане на римска власт се извършило след походите на М. Л. Крас в 29–28 г. пр. Хр. Първоначално земите на КРОБИЗИТЕ били включени в стратегия Селетика, която била управлявана от тракийските царе в Бизия, римски съюзници и клиенти.

8. Присъствието на КРОБИЗИ между Тира (Днестър) и Хипанис (Южен Буг) през I в. (Плиний Стари) показва, че част от тях предпочели да напуснат племенните си земи и да се преселят отвъд Дунав. Това те сторили заедно с гетските си съседи АКСИ и ИСТРЯНИ (вж. част I). Свидетелство за това е обстоятелството, че в новите поселища между Тира и Хипанис съседството с АКСИ (АК-СИАКИ) и ИСТРЯНИ (ИСТРИКИ) било подновено.

9. КРОБИЗИКА била включена в границите на римската провинция МИЗИЯ, по-късно ДОЛНА МИЗИЯ.

10. Тук бих взел отношение по въпроса за връзката между двете едноименни племенни формирания – прихемските БУЗИ (КРОБУЗИ) и астийските БУЗИ. Както беше показано, техните територии са маркирани от две групи топоними, съдържащи корена BUZ. За прихемските БУЗИ основен топоним е планината KARA BUZA, а за астийските – реката VARA BUSA. Възможно е двете племена да имат общ произход. Може да се мисли за преселение на част от БУЗИТЕ от началната прихемска територия на юг към протока АСТА(Р) (Босфор).

II-27-3. БУГ, БУЖАНИ

С появата на праславяни-преселници източно от Тира (Днестър) там се формирала източната праславянска групировка АНТИ (вж. част I). Наблюдава се промяна в топонимията, представена преди всичко от имената на големите реки. Античното име Хипанис (Ἰϋπανις, Hupanis) е заменено с БУГ. Във връзка с тази

промяна тук ще бъде отделено място най-напред за етноним и топоним, посочени от Клавдий Птолемей. Става дума за племето ЕКСОБУГИТИ (ЕКСОБИГИТИ) и за езерото БУКЕ (БИКЕ): „Покрай завоя на река Танаис (живеят) офлони и танаити, по-долу от които осили докъм роксоланите. А помежду хамаксобите и роксоланите (живеят) певканалите и ексобугитите (Ἐξωβυῖται). А помежду певкини и бастарди (са) карпианите, по-горе от които (са) гевини, после бодини“ [Ptol., III, 5, 10; Izvoare, I, 538–541].

Най-често ЕКСОБУГИТИТЕ са определяни като сарматско племе, обитаващо степта между Танаис (Дон) и Бористен (Днепър). Положението им между номадите-хамаксоби (отнася се за сарматите) и роксоланите (клон на сарматите) е доста неясно. През I–II в. роксоланите обитавали пространството между брега на Меотида (Азовско море) до Източните Карпати и дунавската делта. Част от другия сарматски клон – ЯЗИГИТЕ, през I в. се преселили в равнината край Тиса.

Името ЕКСОБУГИТИ (Ἐξωβυῖται) може да се приеме за гърцизирана форма. Тя съдържа представка от гръцкия предлог за място ἐξω ‘вън от, над, от другата страна на’ и наставка за жителско име -ται. Основата BUG (BIG) трябва да се отъждестви с речното име BUG (Хипанис, дн. Южен Буг). Така името добива значение ‘жители отвъд (над) (река) Буг’ [подобно тълкуване у Дзиедушицки, вж. Lowm. Rosz., II, 25]. По-приемливо е племето ЕКСОБУГИТИ да бъде определено като праславянско, отколкото като сарматско. Връзката речно име – племенно име е присъща за славяните, докато за сарматите-номади не може да се каже същото. Формирането на племето ЕКСОБУГИТИ се е извършило през I–II в. от праславяни, дошли откъм южнодунавските земи и Дакия. Тук се появява въпросът за възможна връзка с преселниците КРОБУЗИ (КРОБИЗИ), които през I в. се намирили до Хипанис (Плиний Стари). В предишния параграф беше посочена етимологична родственоост между праславянското племенно име BUZI и славянския корен BUGA. Такава родственоост може да се види и за речното име BUG с оглед на смисъла, съдържащ се в славянския корен – ‘блатисто място в река’.

„Покрай езерото Буке (Βύκη) (живеят) торекади, а покрай ‘Ахиловия бяг’ (Ἀχιλλῆος δρόμος) тавроскити. По-долу от бастарните край Дакия (са) тагрите и по-долу от тях тирагетите“ [Ptol., III, 5, 11; Izvoare, I, 540–541].

Езерото БУКЕ (БИКЕ) е отъждествявано с блата край провлака Тафрос (Пе-рекоп) на Таврия (Крим). Смятам за по-убедително друго местоопределяне – лимана в устието на река Южен Буг, който се съединява с лимана на Днепър. Довод за това е споменаването в същото изречение на Ахиловия бряг (дн. Тендеров – пясъчна коса в устието на Днепър). Ахиливият остров (Левка, Белият остров) е отъждествяван с дн. о-в Березан в устието на Днепър.

Името БУКЕ е вариант на BUGE при обеззвучаване G > K. Очевидно става дума за едно и също име на реката и езерото (залива) в нейното устие. Изводът от гореизложеното е, че речното име BUG(A) се е появило през I–II в. с настаняването на праславянските преселници. Постепенно то изместило предишното название Хипанис.

Следващото по хронология съобщение, отнасящо се за праславяните по Южен

Буг, е от средата на IV в. Тогавашият остготски крал Винитарий воювал с АНТИТЕ. Йорданес: „Винитарий (Vinitarius), който подражавал на дядо си Вултулф по храброст, ако и да бил по-малко щастлив от Херманарик, все пак негодувал, че се намирал под властта на хуните. Затова, като се отдалечил постепенно от тях, в стремежа си да покаже своята храброст предприел поход в земята на антиите. Когато ги нападнал, бил победен при първото сблъскване. След това обаче действал храбро и за да всее ужас, приковал на кръст техния цар Бож (regemque eorum Boz) заедно със синовете му и седемдесет първенци, та трупове на разпънатите да удвояват страха у предалите се“ [Iord. Get., 247; ЛИБИ, I, 354].

Името на антския цар Boz в праславянска форма е звучало като BOZ(Â) или BOŽ(Â) [за различните тълкувания на името вж. СДПИС, I, 160, бел. 255]. При колебание O > U то отговаря на племенното име BUZI (BUŽI), идващо от речното име BUG(A) без наставка, с промяна G > Z (срв. *бълг. остар.* печенези, врази) или G > Ž (срв. мога-може, блага-блажен и т. н.).

Очевидно крал Винитарий е нападнал съседното праславянско племе БУЗИ (БУЖИ), обитаващо поречието на БУГ (дн. Южен Буг). Докъм края на IV в. остготите заемали южните приморски части между Тира (Днестър) и Танаис (Дон). Лесостепната зона над тях била обитавана от антски племена (вж. част I).

У Йорданес срещаме и вариант на името на Южен Буг: „Скития граничи с областите на Германия (там, където извира река Истър или където се разстила Мурсианското езеро, и се простира до реките Тира, Данаствър и Вагосола (Vagosola) до голямата река Данапър и до планината Тавър...“ [Iord. Get., 30; ЛИБИ, 335].

Равенски географ: „И отвъд тази река, на голямо разстояние от нея има една голяма река, която се нарича Танаис, също и река Тира, също и Вагосола (Bagossola). За тия реки взимаме сведения от учения космограф Йорданес, за когото писах по-горе...“ [Geogr. Rav., IV, 5; ЛИБИ, I, 39].

Формата BAGOSSOLA се състои от две части: 1. BAGO 2. (S)SOLA. Първата част може да се отъждестви с варианта BOG(A) (срв. *струс.* богъ) на речното име. Втората част вероятно съвпада със славянския корен SOL(A) (от *праслав.* SALA) ‘сол, солен’. Значението на името е ‘Солен Буг’. То се отнася за Южен Буг, който се влива в соленото Черно море. Така той се разграничава от Западен Буг, който се влива в сладководната Висла.

Западен Буг е посочен от Равенския географ с вариант на името, близък до формата BAGO: „От планините на тази Сарматия извира много реки, една от които, наречена Бангис (Bangis), се влива в Океана, а друга, наричана Апион (Aripion), идва към (северната) част на Дунав“ [Geogr. Rav., IV, 11; Izvoare, II, 581].

Формата BANG(IS) се различава от BAG(O) по наличието на носовка. Трябва да се отбележи, че Западен Буг (Bangis) не се влива в Океана (Балтийско море), а във Висла (Вистула), която отнася водите му в океана.

Река Южен Буг е спомената в описанието на Северното Черноморие (земите на печенегите), направено от имп. Константин Багренородни в средата на X в. – Βογούβ [C. Porph. De adm., I, 64]. В староруските летописи (XI–XII в.) се срещат

вариантите Бугъ, Богъ, а също Бъгъ (Новгородски летопис). В горното поречие на Западен Буг се е формирало племето БУЖАНИ: „бужане, за не съдоша на Бугу, послѣ же вельняне“, „дулеби живяха на Бугу, где ныне вельняне“ [ПВЛ, I, 13]. Племенно средище на БУЖАНИТЕ вероятно е бил град БУЖ(Е)СК: „У Божьска“ [пак там, 176] – 1097 г. – в горното течение на Западен Буг (дн. Буськ във Волиния) [Грушевский, М. История, I, 207].

Племенното име BUŽANI е получено от речното име BUG(A) с наставка -(I)ANI (-ANE): BUG(A)-(I)ANI > BUG(I)ANI > BUŽANI. Селищното име е възникнало също от речното с наставка -ESK. По-късно в земите на БУЖАНИТЕ укрепнало с център град Волин, разположен до Западен Буг.

Украинската форма БУГ-БИГ отразява прехода U > I на славянска основа. За праславянския период може да се направи сравнение с BUZI-BIZI.

II-28. БОИ, БОИСКИ, БОИКИ, БОЯНИ

БОИТЕ (Boi, Boii, Voioi, Voioi, Voioi) били значително келтско племе (племенен съюз), чието присъствие е установено в Галия, Северна Италия, Средна Европа. Те обитавали долината на река По около Бонония (дн. Болоня), но били изтласкани оттам през II в. пр. Хр. от римляните. БОИ се установили северно от Дунав в Бохемия (дн. Чехия). Названието Voiohaetum се тълкува като ‘страна на БОИТЕ’. Тяхно средище бил и градът Бойодурум (близо до дн. Пасау) [Ptol., II, 12, 4]. На изток селищата им достигали река. Техни съседи от юг и от запад били рети и винделики [Strab., IV, 6, 206]. Селищата им били укрепени. От края на II в. пр. Хр. са известни техни златни монети.

Под натиска на СВЕБИТЕ (СВЕВИ) откъм Горен Дунав БОИТЕ се разселили на юг и на изток. Част от тях се установили в Северозападна Панония през 80-те години на I в. пр. Хр. Те заели земите по река Лейта, около градовете Карнунт, Савария и Скарбанция – до долното течение на Раба (Рааб) и езерото Пелсо (Балатон). Там се намирал civitas Voiorum. През втората четвърт на I в. пр. Хр. панонските БОИ започнали да сечат сребърни монети. Известни са емисии с имената на техни царе – Nonnos, Busumarus, Iantomarus, Titto, Coviomarus, Maccius, Biates.

На изток БОИТЕ стигнали до река Тиса и дн. Южна Словакия. Там те създали съюз с друго келтско племе – ТАВРИСКИТЕ [RE, III-1, 630–632; TIR, M-33, 26–27; Мбсy, А. Bevölkerung, 32–36; Колосовская, Панония, 27–28].

Около 60 г. пр. Хр. по времето на цар Критасир държавата на БОИТЕ била унищожена от дакийския владетел Буребиста.

Страбон: „В стари времена, както казахме, около реката (Пад) живеели многобройни келти. Най-многочислените измежду тях били боите (Voioi), инсубрите и сеноните. Последните се сдружили с гесатите – както някога, когато с едно неочаквано нападение завладели Рим. По-късно римляните унищожили сеноните и гесатите, а боите отстранили от тези места. Премествайки се в областта край Истър, те живеели вече смесени с тавриски и воювали с даките, докато последните не заличили

племето им от лицето на земята. Тяхната земя, която била част от Илирия, останала пасище за стадата на съседните племена“ [Strab., V, 1, 6; Izvoare, I, 222–223].

Страбон: „... а тия племена са скитите и сарматите, които живеят на коли. Трябва да забележим при това, че и днес тия племена, пък и бастарните са смесени с траки предимно откъм Истър, но отчасти и оттатък тая река. С тях са смесени и келтски племена, каквито са боите, скордиските и тавриските. Някои наричат скордиските скордисти, а тавриските – тевриски и тавристи“ [Strab., VII, 3, 2; Izvoare, I, 226–227; ИТМ, 210].

Страбон: „Гетът Бойребиста (Βοιρεβίστας), като смогнал да завземе върховната власт над племето си, подобрил състоянието на народа, който бил пострадал много от честите войни; с упражнения, въздържаност и послушание към законите го въздигнал дотолкова, щото в малко години спечелил голямо царство и подчинил под властта на гетите голяма част от съседите им. Той дори вдъхвал страх и на римляните, като преминавал смело Истър и опустошавал Тракия чак до границите на Македония и Илирия; той разорил и областта на келтите, които били смесени с траки и илири, и унищожил до крак боите, които се намирали под властта на Критасир (Κριτασίρος), а също и тавриските“ [Strab., VII, 3, 11; Izvoare, I, 238–239; ИТМ, 213].

Страбон: „Ще говорим най-първо за илирийските племена, които се простирали до Истър и Алпите... Част от тая област опустошили даките, след като разбили боите и тавриските, келтски племена под управлението на Критасир. Даките казвали, че тая страна е тяхна, при все че от нея ги дели реката Парис (Παρίσος), която извира от планините и тече към Истър покрай скордиските, наричани галати; последните именно живеели смесени с илирийски и тракийски племена. Първите били унищожени от даките, които често се съюзявали с вторите“ [Strab., VII, 5, 2; Izvoare, I, 244–245; ИТМ, 215].

Плиний Стари: „... с нориките граничат езерото Пейсо (Peiso) и пустинните земи на боите (deserta Boiorum); но те вече са заети от колонията Сабария (Sabaria) на божествения Клавдий и града Скарабанция Юлия (Scarabantia Iulia)“ [Plin. N. h., III, 24, 146].

Пасхална хроника: „... прочути са четиридесет реки ... (23) Бойос (Βοίος)“ [Chron. Pasch., I, 61; Izvoare, II, 582–583].

Река Парис, според Страбон, разделя даките от БОИТЕ и тавриските. Тя тече край земята на скордиските към Истър. Най-приемливо е тя да бъде отъждествена с Марис (Муреш), спомената също от Страбон: „През тяхната страна (на гетите – Ч. Б.) тече река Марис (Μάριος), която се влива в Дунав“ [Strab., VII, 3, 13; Izvoare, I, 228–239]. Всъщност Муреш се влива в Тиса, която е ляв приток на Дунав. Допустимо е погрешно преписване на началната буква – съществува и звукова близост М-В-Р.

Следващото споменаване на БОИТЕ, с вариант на името БОИСКИ, е от V в. През 433 г. тогавашният предводител на хуните Руа възнамерявал да воюва срещу съседни племена (Приск): „Когато Руа, царят на хуните, решил да воюва срещу амилзурите, итимарите, тоносурите, боиските (Βοϊσκοί) и други племена, които обитавали край Дунав, и побързали да направят военен съюз с римляните,

той изпратил Исла, който обикновено използвал службата на посредник при неразбирателство между него и римляните...“ [Prisc. Exc. de legat., I, 1 (de Boor), p. 121; Izvoare, II, 246–247; ГИБИ, I, 66–67].

Йорданес представя легендарния разказ за преминаването на хуните отсам Меотида (Азовско море): „Наистина, като преминали онова огромно езеро, те като някаква вихрушка сред народите веднага повлекли със себе си алпидзурите, алцидзурите, итимарите, тункарсите и боиските (Boisci), които населявали брега на тая част от Скития. Те изтощили в чести сражения и аланите, които били войнствени като тях, но се отличавали по нрави, начин на живот и красива външност, и ги покорили“ [Iord. Get., 126; ЛИБИ, I, 346].

При сравняване на двете известия най-напред трябва да се отбележи възможността Касиодор и Йорданес (първата половина на VI в.) да са ползвали Приск (средата на V в.). Между племенните названия в двете съчинения има съответствие – у Йорданес са добавени алцидзурите. То е пълно за имената итимари и БОИСКИ.

Различия съществуват по отношение на събитията, с които е свързано споменаването на тези племена, както и на тяхното местообитаване. Разказът на Йорданес за появата на хуните отсам Меотида, т. е. в земите на остготи, алани и анти, трябва да се постави хронологично в средата на IV в. – 60-те години. Действията на Руа, предшественик на Атила, са точно определени във времето – 433 г. – последната от живота му.

Според Йорданес изброените племена са населявали морския бряг на Скития, а у Приск те са обитавали дунавското крайбрежие. Причина за конфликтите на Руа с тях били съюзническите връзки, които те установили с Източната империя, чиято северна граница бил Дунав. Поставянето на БОИСКИТЕ от 433 г. (Приск) близо до Дунав е в съответствие с местообитаването на БОИТЕ през I в. пр. Хр. – на изток от Тиса. Така може да се приеме, че в 433 г. хунският предводител Руа се готвел да воюва с БОИСКИТЕ, които обитавали поречието на Тиса близо до Дунав. Именно между Тиса и Среден Дунав се установило ядрото на хуните и там бил построен средищният им лагер, описан от Приск.

Името Boiski (Boiskoi, Boisci) е производно от BOI с наставка -ISKI. Тя се среща при келтски племенни имена – Scordisci, Taurisci (съседни на БОИТЕ). Същевременно може да се каже, че БОИТЕ-БОИСКИ, които останали край Дунав след I в. пр. Хр. (походите на Бурбиста), са живеели в съседство с праславяни. Вероятно още преди V в. е бил започнал процес на тяхното „(пра)славянизирание“. Археологически находки от Словакия показват смесване на келтски материали с дакийски през I в. пр. Хр. Очертават се две групи: 1. Югозападна Словакия – в басейните на Среден и Долен Ваг, Нитра, Житава и Грон; 2. Югоизточна Словакия – по притоците на Горна Тиса – Бодрог, Ондава, Лаборец, Латорица [Lászlo, A. Dacii, 107–116].

Настаняването на хуните-номади в равнината между Тиса и Среден Дунав, изглежда, е довело до изтеглянето на БОИСКИТЕ към горното поречие на Тиса. Подобно преселване се наблюдава при праславянските племена в Потисието. Това виждане намира опора в данни за БОИТЕ от следващото столетие – шестото. Те се отнасят за севернокарпатски области близо до изворите на Тиса. Имп.

Константин Багренородни дава следното пояснение за прародината на сърбите и хърватите:

„Да се знае, че сърбите произхождат от некръстените сърби, наричани също ‘бели’ и живеещи в отвъдната страна на, в местност, наричана Бойка (Bojki). С тях граничи Франгия, а също Велика Хробатия, некръстена, наричана също ‘бяла’. Там и живеят от самото начало тези сърби. Но когато двама братя получили от баща си власт над Сърбия, единият от тях, вземайки половината от народа, помолил за убежище при Ираклий, василевса на ромеите“ [С. Porph. De adm., XXXII, 1–6].

„Знай, че хърватите, живеещи днес в краищата на Далмация, произхождат от некръстените хървати, наричащи се бели, които обитават отгътъшната страна на Туркия, близо до Франгия, и граничат със славяните некръстени сърби“ [С. Porph. De adm., XXXI, 3–7].

Областта Бойка отдавна е отъждествена със земите на украинската етнографска група БОЙКИ в Карпатите. Според П. Шафарик това е Русинска Бойка в Източна Галиция, между изворите на Днестър и Прут. Областта се нарича и Бойковия и обхваща Стрийския и Самборския район. Там се намират и карпатските хребети БОЙКОВСКИ и Лемковски Бескиди.

Това отъждествяване с Бойка (Бойковия) е приемливо поради следните съображения:

1. Областта Бойка на К. Багренородни се намира отгътък Туркия (земите по Тиса и Среден Дунав, заемани в средата на X в. от маджарите). Тук има съответствие.

2. Тя е съседна на Велика (Бяла, некръстена) Хърватия. Последната е обхващала северните склонове на Карпатските Бескиди със средище поречието на Раба (вж. следв. части). Изворите на Днестър (Русинска Бойка) са в най-източния дял на Бескидите – Бещадите, а Раба извира от средния им дял – Сондецките и Островни Бескиди. Следователно това съседство е било съвсем реално.

3. Предаденото от К. Багренородни, че некръстените (бели) сърби са живеели „в местност, наричана Бойка“, не бива да се възприема в смисъл, че тази област е обхващала цялата прародина на сърбите. Последната е включвала и други райони, а ядрото ѝ трябва да се търси в левобрежието на Висла, където се наблюдава струпване на топоними, произхождащи от племенното име. Преселниците, водени от сърбите към Адриатика, са били сбор от части на различни венедски племена. Една от тези съставки са били и група БОЙКИ. Така тяхната страна Бойка може да бъде определена като място, което някога (също) е било обитавано от преселниците, означавани с името на водещото племе – СЪРБИ.

4. В реда на тези тълкувания става по-лесно за обяснение и указанието на К. Багренородни, че Франгия е съсед на некръстените (бели) сърби.

5. Преселването на БОЙКИ заедно със СЪРБИТЕ (САРАБИ) на Балканите се потвърждава от топонимите с корен ВОІ – в дн. Сърбия, Босна и Херцеговина, Черна гора и Хърватия.

Тъй като това преселение се е осъществило по времето на имп. Ираклий (610–641), то очевидно страната БОЙКА е била реалност и в близкия предходен период (V–VI в.). Названието ВОІКА и името на жителите ѝ (племето) ВОІКІ са получени от

основа ВОІ и наставки -КА, -(І)КІ, характерни за праславянската и раннославянската среда. Появата на БОЙКИ при изворите на Днестър през V в. може да се обясни като резултат от придвижването на БОИ (БОИСКИ) нагоре по течението на Тиса. Това е станало през първата половина на петото столетие поради настаняването на хуните в Тиско-Дунавското междуречие. Горното течение на Тиса и началните ѝ притоци опират до областта между изворите на Днестър и Прут. Така останките от келтското племе БОИ се заселили в този карпатски район, където съседствали с праславянски племена. В резултат на продължилия през V–VI в. процес на славянизация БОИТЕ (БОИСКИ) добили славянски облик. Новият славянски вариант на племенното име се прехвърлил върху областта, която обитавали – БОЙКА. Друг довод за това виждане относно съдбата на БОИТЕ-БОЙКИ е обстоятелството, че в същия район – най-горното течение на Днестър, се е формирало друго праславянско и раннославянско племе от келтски произход – ГАЛИ-ГАЛИЧИ (вж. тук). Името му пази един от вариантите на общия етноним за келтските племена – ГАЛИ. Областта Бойка влиза в източната част на Галиция (предишното Галицко княжество с център гр. Галич).

Освен варианта ВОІКІ на племенното име с наставка -(І)КІ, допустимо е възникването и на вариант с раннославянската наставка -(І)АНИ: ВОІ-АНИ > ВОІ-ЈАНИ. Довод за това са топоними като селищното име БОЯН до гр. Черновци на Горен Прут. Територията на БОЙКИТЕ (БОЯНИ) се намирала в граничната ивица между двете раннославянски групировки ВЕНЕДИ и АНТИ. В началото на VII в. сред трите групировки настъпило раздвижване. То било породено от пробива в укрепената дунавска граница и открилия се достъп към земите на империята. Две венедски групи, предвождани от САРАБИ (СЪРБИ) и КАРАБИ (КРОБАТИ), се насочили по Тиса към Среден Дунав и Илирик (Адриатическото крайбрежие). Към тях се присъединили и БОЙКИ. Други от БОЙКИТЕ-БОЯНИ се придвижили с преселници, които формирали на Балканите общността на българските славяни.

Следи от това разселване на юг са топонимите, производни от вариантите на племенното име.

В земите на сърбо-хърватските племена: с. Боян (Джаковица, Сърбия); с. Бояне (Херцеговина); Бояна, Боянаца, Бояновице, Бояновица (Хърватия).

Български славяни – на север от Дунав (дн. Румъния):

1. Край Дунавската равнина между реките Олт и Ведя (дн. Западна Мунтения) се нарича *Câmpia Voianului* (Поле на Боян). Това название вероятно е следа от заселването на група БОЯНИ през VII в. в този район. Отделни селищни имена:

1. Voiu (Voian, Voan falva) – обл. Хунедоара [DRH, C, X, 89]
2. Voiu (Voу) – при р. Криш (DIR, C, II, 284; IV, 56]
3. Voiu (Vaj) – обл. Бихор
4. Voiu (Bun) – на Муреш [DRH, C, XI, 372]
5. Voian (Bayan) – обл. Сибиу [DRH, C, XI, 482]
6. Voianu Mare (Bayon) – обл. Бихор [DRH, C, XI, 262]
7. Voinka – 1230 г. [DIR, C, I, 199, 219]
8. Боян – 432 г., село, обл. Прахова [DRH, B, II, 134]

9. Voïța – обл. Хунедоара

10. Voïța – обл. Сибиу

II. Друго „гнездо“ се очертава в земите на българските славяни на юг от Дунав, в дн. Македония:

1) Село Бояна (Софийско); 2) с. Бояновци (Прешовско); 3) с. Бояновци (Кумановско); 4) с. Бояница (Тиквешко); 5) с. Бояне (Скопско); 6) изч. с. Бояни (Бератско, Албания). По отношение на групата селищни имена в Македония трябва да се поясни, че едно от епиротските племена е носело името ВОЕI. То обитавало земите южно от дн. гр. Охрид. Навярно с това племенно име е свързано названието от античната епоха на планината VOION (дн. ВОЙОН). Последната включва масивите Грамос и Смолика между Епир и Македония.

Такива топонимични следи се откриват и в Полша (Боянице, Боянка, Боянов, Бояновице); Словакия (Боян, Бояновице, Бойнице), Чехия (Боянов).

Вариантите на племенното име са се превърнали в лични имена. Вероятно такъв е произходът на българските имена Бойко-Бойка, Бойчо, Боян-Бояна. В угровлашки документи от XVI в. се среща личното име БОЙКА (три лица) [DRH, V, XI].

Като обобщение може да се очертаят следните основни моменти от племенната история на БОИТЕ-БОЙКИ:

1. Келтското племе БОИ се разселило през II–I в. пр. Хр. в Бохемия, Панония и на изток до река Тиса. Около 60 г. пр. Хр. БОИТЕ били разгромени от дакийския цар Буребиста.

2. Част от БОИТЕ се задържали в долината на Тиса до началото на V в. (БОИСКИ).

3. След настаняването на хуните по Среден Дунав БОИТЕ се изтеглили в горното течение на Тиса, Днестър и Прут. Там през V–VI в. се формирало славянизираното племе БОЙКИ. То се запазило до наши дни в същата област (БОЙКА, БОЙКОВИЯ) като украинска етнографска група – БОЙКИ.

4. Част от БОЙКИТЕ-БОЯНИ се преселили в началото на VII в. със сърбохърватските племена в Далмация. Две основни групи БОЯНИ и други по-малки се заселили сред българските славяни.

II-29. БОКИ, КОСТОБОКИ, САБОКИ, ТРИБОКИ

Имената на две карпатски племена – КОСТОБОКИ и САБОКИ, и на едно алпийско – ТРИБОКИ, съдържат корена ВОК(А). Това дава основания да се мисли за съществуването на праславянска племенна общност ВОКИ, чиито клонове са споменатите три племена.

Най-ранното сведение за КОСТОБОКИТЕ е от I в. (Плиний Стари).

Плиний Стари: „... река Танаис с две устия е населявана от сармати ... които са разделени на много родове ... после ... костобоките (Costoboci) ... тусагетите“ [Plin. N. h., VI, 7, 19; Izvoare, I, 404–405; за костобоките вж. Russo, I. Les Costoboces, 341–352] Bichir, G. Costobocii, 183–192].

Клавдий Птолемей: „По̀ на изток от споменатите като поселници по-долу от венедите са галинди, судини и ставани докъм аланите. По-долу от тях игилиони, после костобоки (Κοιστοβῶκοι) и трансмонтани (Τρανσμοντανοὶ) докъм Певкинските планини“ [Ptol., III, 5, 9; Izvoare, I, 538–539].

Клавдий Птолемей: „Обитават Дакия в най-северната част, ако започнем от запад: анарти и тевриски и костобоки (Κοιστοβῶκοι), а под тях предавенсии и ратакенсии и каукенсии...“ [Ptol., III, 8, 3; Izvoare, I, 542–543].

Павзаний съобщава за похода на костобоките до Средна Гърция през 170 г.: „(Племето на) костобоките (Κοιστοβῶκων) с разбойническия си нрав по мое време нахлу в Елада, достигайки Елатея. Там един мъж, Мнесибул, събрал около себе си дружина от мъже и след като погубил мнозина от варварите, паднал и той в битката“ [Paus., X, 34, 5; Izvoare, I, 620–621].

Дион Касий описва събития край северната граница на провинция Дакия по времето на управителя С. Корнелий Клеменс (170–172): „Астингите под водачеството на Раос и Раптос дошли да се заселят в Дакия с надеждата, че ще получат като цена за съюзничеството си пари и земя. Понеже не получили тези неща, оставили като залог на Клеменс жените и децата, намисляйки да завземат с оръжие земята на костобоките (τῶν Κοιστοβῶκων). След като ги победили, не оставили и Дакия спокойна“ [Dio. Cass., LXXI, 12, 1–3; Izvoare, I, 700–701].

Около 169–170 г. по времето на имп. Марк Аврелий (161–180) по цялото протежение на северната имперска граница започнали нападения от страна на съседните племена. Така наречената *История на римските императори* отбелязва: „Всички племена от границата на Илирия и до Галия заговорничили (срещу империята), като маркомани, варисти, хермундури и квади, свеви, сармати, лукринги и бури, и други заедно с виктуали, сосиби, сикоботи, роксолани, бастарни, алани, певкини, костобоки (Costoboci)“ [SHA, IV, 22, 1; Izvoare, II, 98–99].

Амиан Марцелин, описвайки Понт (Черно море): „В средната част на лъка, която, както казахме, представя доста широка извивка и се изминава за петнадесет дни от бърз пешеходец, живеят европейските алани, костобоките (Costobocae) и безбройни скитски племена, които се простират чак до земи, чийто край не е известен“ [Amm. Marc., XII, 8, 42; ЛИБИ, I, 142].

Надгробен надпис от Рим на царица Зиаис (Ziais), дъщеря на Тиатус (Tiatus), дакийка по произход и съпруга на царя на костобоките Пиепорус (Pieporus). Погребана от внуците си Натопорус (Natoporus) и Дрилгиса (Drilgisa):

„Ziai, Tiati filiae, Dacae, uxori Piepori, regis cosstobocensis, Natoporus et Drilgisa aviae carrissimae bene merenti fecerunt“ [CIL, VI, 1801 ; DID, II, 160–161].

В надпис от Рим е споменат L. Iulius Vehilius Gratus Iulianus, военачалник, действал в Гърция и Македония срещу навлезлите там костобоки (Castabocae): „... praepositus vexillationis per Achaiam et Macedoniam adversus Castabocas“ [CIL, VI, 31856]. От Тропеум Траяни (Малка Скития) произхождат два надгробни надписа, в които се споменава за нападението на КОСТОБОКИТЕ (a castabocis, a castabocos) [Popescu, E. Epigraphische, 192–200].

Сведението на Плиний Стари (I в.) дава представа за общото местоположение на земите, обитавани от КОСТОБОКИТЕ. Това е Източното Прикарпатие – в съседство с лесостепната и степна черноморска зона, където станували ираноезични номади.

Данните за КОСТОБОКИТЕ у Клавдий Птолемей може да се отнесат и към периода преди създаването на римската провинция Дакия (106 г.). При първото им споменаване ориентирите са следните:

1. Редицата, в която са включени КОСТОБОКИТЕ, се намира под (южно от) тази на галинди, судини и ставани. ГАЛИНДИТЕ (ГАЛИ-ГАЛИЧИ) може да се поставят по най-горното течение на Тура-Тира (Днестър) (вж. тук). Така тяхното местоположение съответства на посоченото пространствено съотношение спрямо ВЕНЕДИТЕ (поречието на Висла).

2. Първото племе от редицата на КОСТОБОКИТЕ – ИГИЛИОНИТЕ (част от АНГЛИТЕ) може да бъде разположено по най-горното течение на Прут – до началото на Тиса (вж. част I). На изток от тях следват самите КОСТОБОКИ и ТРАНСМОНТАНИТЕ. Второто название е латинско със значение ‘живеещи отвъд (зад) планината’ – загорци (задпланинци). Сред изследователите съществува мнение, че то не е име на отделно племе, а се отнася за КОСТОБОКИТЕ.

В такъв случай двойното название има значение ‘КОСТОБОКИ-ЗАГОРЦИ’. То определя местоположението на тези КОСТОБОКИ спрямо веригата на Източните Карпати от гледната точка на наблюдател, намиращ се в провинция Дакия (вътрешнокарпатската част, дн. Трансилвания). Така тези КОСТОБОКИ-ЗАГОРЦИ се намирили „зад планината“, т. е. на изток от карпатското било – по неговите източни склонове.

3. Друго пояснение за местоположението на КОСТОБОКИТЕ-ЗАГОРЦИ е, че те стигали до Певкинските планини. С последните може да се отъждествят южните дялове на Източните Карпати (Торкью, Петричка, Немира, Вранча) или прилежащите предпланински плата (за БАСТАРНИТЕ и тяхното племе ПЕВКИНИ вж. следв. части).

Следователно КОСТОБОКИТЕ-ЗАГОРЦИ може да се поставят в карпатските дялове от най-горното течение на Прут и Серет. Племенната им територия обхващала областта на дн. гр. Черновци (Украйна) между Прут и десния му приток Черемош, както и западната част на дн. румънски окръг Сучава. Последната включва планинските хребети Обчини (трите части), Стънишоара и Бистрица. Този обхват, общо взето, съпада с историческата област БУКОВИНА, разделена от дн. румънско-украинска граница.

Второто посочване на КОСТОБОКИ у Кл. Птолемей трябва да бъде отнесено към отделна част от това племе, териториално обособена от КОСТОБОКИТЕ-ЗАГОРЦИ. Ориентирите за тази група КОСТОБОКИ са следните:

1. Те се намирили в най-северната част на Дакия.

2. Там те били източни съседи на АНАРТИ и ТЕВРИСКИ. Тези две келтски племена обитавали горното течение на Тиса, включително долното поречие на нейния ляв приток – Сомеш (Samus) [Ist. Rom., I, 238].

3. Под редицата АНАРТИ-ТЕВРИСКИ-КОСТОБОКИ, т. е. южно от нея, следва редицата (от запад на изток) – ПРЕДАВЕНСИИ, РАТАКЕНСИИ и КАУКЕНСИИ. РАТАКЕНСИИТЕ-АРТАКИ са поставени между реките Хъртибач и Търнава (Голяма и Малка), т. е. в средната част на дн. Южна Трансилвания (вж. част I). КАУКЕНСИИТЕ-КАВКИ заемали югоизточния ъгъл на Трансилвания – дн. окръг Ковасна (вж. тук).

Съобразно тези ориентирите територията на „дакийските“ КОСТОБОКИ трябва да е заемала западните склонове на Източните Карпати, включващи планинските хребети Оаш, Гутин, Циблеш, Марамуреш и Родна в днешните румънски окръзи Марамуреш и Бистрица – Нъсруд. На север територията им стигала до изворите на Тиса и Прут в украинските Карпати. Така територията на групата КОСТОБОКИ, наречени условно „дакийски“, граничела с тази на КОСТОБОКИТЕ-ЗАГОРЦИ. Предел между тях било билото на Източните Карпати. С други думи, може да се говори за обща територия на КОСТОБОКИТЕ, разделена от карпатското било на две части. Източната била населена от КОСТОБОКИ-ЗАТОРЦИ, а западната – от „дакийските“ КОСТОБОКИ. Последните се намирали край северната граница на римската провинция Дакия. Това се съгласува с описанието у Дион Касий за нахлуването на АСТИНГИТЕ в земята на КОСТОБОКИТЕ.

Други съответствия при такова местоопределяне на КОСТОБОКИТЕ се получават по отношение на съседството им с КАРПИТЕ откъм юг (вж. тук) и с ГАЛИТЕ-ГАЛИЧИ откъм север (вж. тук). Очевидно тази обща племенна територия е била заема от двата клона на КОСТОБОКИТЕ много преди римското завоевание (106 г.).

Относно събитията около 170 г., които внесли обрат в съдбата на КОСТОБОКИТЕ, може да се направи следният коментар. Основен проблем тук е причинно-следственото съотношение между двете събития: 1) нахлуването на АСТИНГИТЕ в земята на КОСТОБОКИТЕ (при римско подбудителство?); 2) похода (преселение?) на КОСТОБОКИТЕ към най-южните балкански провинции на империята. Вариантите за причинната връзка и съответно за времевата последователност са два:

1. Походът-преселение на юг да е бил предизвикан от нахлуването на вандалското племе АСТИНГИ в земите на КОСТОБОКИТЕ през 170 г. Още същата година КОСТОБОКИТЕ се вдигнали на поход-преселение към имперските земи.

2. Поради похода, предприет в 170 г. от значителна част на КОСТОБОКИТЕ, тяхната племенна територия в Карпатите да е останала слабо охранявана. Това привлякло вниманието на АСТИНГИТЕ и събудило завоевателни намерения, поощрени от управителя на съседната римска провинция Дакия. Така нападението било осъществено в отсъствието на значителна част от боеспособните КОСТОБОКИ, които по това време били достигнали Пелопонес.

По отношение на данните от надгробния надпис на костобокската царица Зиаис може да се изкаже следното предположение. Царицата заедно с други знатни заложници или пленници е била предадена на римляните (по-точно на дакийския управител С. К. Клеменс) от АСТИНГИТЕ след победата им над КОСТОБОКИТЕ. Допустимо е сред тези пленници да се е намирал и самият костобокски цар Пиепор.

Племето САБОКИ е споменато само от Клавдий Птолемей: „... после аварини – покрай изворите на река Вистула, по-долу от тях омброни, после бургиони, по-далеч арсиети, сабоки (Σαβῶκοι), пиенгити и биеси покрай планината Карпатос“ [Ptol., III, 5, 8; Izvoare, I, 538–539]. От това описание е възможно да се извлекат следните ориентири за местообитаването на САБОКИТЕ:

1. Племената ОМБРОНИ и БУРГИОНИ се намират под (южно от) изворите на река Вистула (Висла), около които са обиталищата на АВАРИНИТЕ. Река Висла извира от хребетите, съединяващи Словашките и Моравско-Силезийските Бескиди. Началните ѝ десни притоци (Сола, Скава, Раба, Дунаец, Вислока) също извират от дялове на Бескидите. Тогава ОМБРОНИТЕ и БУРГИОНИТЕ трябва да са обитавали склоновете на Средни и Островни Бескиди.

2. До тях (на изток) следва редицата, включваща АРСИЕТИ, САБОКИ, ПИЕНГИТИ И БИЕСИ. АРСИЕТИТЕ може да бъдат поставени в склоновете на Сондецките Бескиди и поречието на минаващите през тях реки Дунаец и (вж. част I). Територията на БИЕСИТЕ попада между Източните Бескиди (Сондечки, Ниски и Бещади) и Словашките Рудни планини (вж. тук). Тогава САБОКИ И ПИЕНГИТИ, посочени между АРСИЕТИ И БИЕСИ, трябва да са обитавали около карпатските дялове южно от Бескидите (Сондечки, Ниски). Това са Чергов и Сланске врхи, край които протичат реките Топля, Ториса, Олшава. Последните се вливат в десни притоци на Горна Тиса.

3. Ако се приеме отъждествяването на „планината Карпатос“ с Бескидската верига на Северните Карпати, то това местоопределение на САБОКИТЕ отговаря на указанията у Кл. Птолемей за съседство на четирите племена с „планината Карпатос“.

Германското племе ТРИБОКИ (Triboci, Τρίβοκχοι) е посочено за пръв път от Юлий Цезар в деснобрежието на Горен Рейн [Caes. B. g., I, 51, 2]. Някои изследователи смятат, че става дума за по-късна добавка в *Галската война* [Gr. Lat., I, 505]. Съседни на ТРИБОКИТЕ били племената НЕМЕТИ И ВАНГИОНИ. По-късно ТРИБОКИТЕ се прехвърлили по левия бряг на Долен Рейн, в дн. област на Страсбург и Вормс. Предполага се, че това прехвърляне е станало по времето на Юлий Цезар или при Октавиан Август. Според Страбон ТРИБОКИТЕ са германски народ, „дошъл оттам“, от родината си [Strab., IV, 3, 4]. Някои изследователи търсят по-ранните им обиталища в областта между реките Рейн и Липе. Смята се, че тази територия е заета през втората половина на I в. пр. Хр. от общността на СВЕБИТЕ (СВЕВИ) [Germ., I, 45–46]. ТРИБОКИТЕ са споменати на Рейн в съседство с НЕМЕТИ И ВАНГИОНИ от Тацит [Tac. Germ., 28]. Името им се среща и в надписи.

Около произхода на КОСТОБОКИ И САБОКИ и тълкуването на имената им са изказвани различни мнения. Произходът на ТРИБОКИТЕ досега е бил разискван в рамките на германската етническа общност. КОСТОБОКИТЕ са били определени като: 1) сарматско; 2) келтско; 3) тракийско; 4) кавказко; 5) славянско племе [Кудрявцев, Исследования, 14–28; Чаплыгина, Население, 21].

Семейството на костобокския цар Пиепор, представено в надгробния надпис на съпругата му, носи лични имена, които без съмнение са праславянски (тракийски).

Освен това, в надписа изрично е посочен произходът на царица Зиаис – тя е дакийка.

Племенното име KOSTOVOKI има следните варианти в изворовия материал: Kostoβōkoι, Koιστοβōkoι, Coisstoboci, Castabocae. Името е двусъставно, като втората част е ВОКИ. Тя присъства и в названията SA-ВОКИ, TRI-ВОКИ. Може да бъде отъждествена с праславянския корен ВОК(А) – дървесен вид ‘бук’: *бълг.* бук; *срхр.* буква; *рус./укр.* бук; *струс.* вѣкъ; *чеш./пол./луж.* buk; *лат.* fagus; *итал.* faggio; *рум.* fag; *гр.* φηγός; *лит.* būkas; *прус.* bukus; *стнем.* buohha (bōkōn); *стисл.* bōk; *швед.* bok; *дат.* bog; *англсакс.* bōc; *ие.* *b(h)ahk’o [БЕР, I, 87; **Кудрявцев**, Исследования, 82]. Редица изследователи приемат думата в славянските езици като германска заемка. В светлината на настоящото изследване тази теза е несъстоятелна. По-скоро заемането е станало в обратна посока или думата е била обща за праславяни, германи и балти.

Следователно може да приемем, че праславянското племенно име ВОКИ произлиза от планинско (областно) название ВОК(А). То е възникнало като описателно наименование за област, заета от букови гори. Производни топоними от ВУК (местности, селища, реки) са широко разпространени в славянските страни. Български славяни: Млѡка, Млѡкоβον (Янинско), Млокоβικόν (Тесалия), Млокоβίνα (Елида и Аркадия) [Vasmer, M. Gr. Index]. Тези названия са запазили най-старата форма от времето след славянското заселване в Южна Гърция (VII–X в.), преди прехода ВОК(А) > ВУК(А). За Карпатите: Восѡп (обл. Клуж) – 1332 [DIR, C, IV, 56, 137]; Vokan – 1233 [DIR, C, I, 223].

Съществува и друг славянски корен със същото звучене, но с друго значение и етимология: *bok ‘стръмнина над дол’; *срхр.* bōk, bōčina ‘склон, страна’. Местни имена: Млотζιάνα (Крит); Восени (Крайова, Румъния); с предлози: Обоки, Дебърско (*югоzap. бълг.*); Nabočanu (*чеш.*); Zabok (*хърв.*); Podbočie (*словен.*) [**Займов**, Й. Заселване, 109]. Очевидно става дума за два еднозвучни (омонимни) праславянски и старославянски корени, създаващи местни имена.

Първата част на племенното име KOSTO-ВОКИ има вариантите: KOSTO-, KASTA-, KOISTO-. За изходна форма трябва да се приеме KASTA, чиято производна е KOSTO при A > Ā > O. Праславянският корен KASTA се е развил в славянските езици като: 1) *бълг.* гъст, *произв.* гъстак, гъсток, гъстер, гъстинак; *срхр.* густ; *словен.* gost; *рус.* густой; *чеш./словаш.* hustý; *пол.* gesty; *луж.* husty; *длуж.* gusty; балт. съответствия: *стлит.* ganstus ‘богат, благоденстващ’, *латв.* guosts ‘множество’ [БЕР, I, 305]. 2) *бълг.* чест.

Сходното значение на ‘гъст’ и ‘чест’ в българския език се онагледява от синонимните изрази: гъста гора и честа гора в народното творчество. Развитието на праславянския корен до съвременните форми в новославянските езици може да се представи така: 1. KAST(A) > KOST(A) > GOST срв. *словен.*) > GUST (*рус.*, *срхр.*, *длуж.*) > HUST (*чеш.*, *словаш.*, *луж.*); 2. KAST(A) > GAST(A) > ĠAST (*бълг.*); 3. KAST(A) > KEST(A) > GEST(A) > GE(N)ST(A) (*пол.* – с поява на носовка, срв. и *стлит.* ganstus). Развитието A > E показва наличие на звука Ā. Тази промяна е засвидетелствана при думата ĆEST: 1. KAST(A) > K(J)AST(A) > ĆAST(A); 2. KAST(A) > KEST(A) > ĆEST(A).

Следователно племенното название KASTABOKI-KOSTOBOKI може да се приеме като идващо от име на планинска местност (област) KASTA BOKA (KOSTA BOKA) със значение ‘гъста букова гора (гъст букак, буковина)’.

Названието на племето SABOKI (Σαβῶκα) е определяно като дакийско, германско, келтско [вж. **Lowm.** *Rocz.*, II, 38 и пос. лит.]. То е двусъставно: SA-BOKI и първата част може да се отъждестви с представката-предлог SA със значение ‘от’ (срв. *рус.* с, со). Така името означава ‘(жители) от (областта) БОКА’. Това название обяснява произхода на племето SABOKI, установило се край Северните Карпати. Те били преселници от областта БОКА в Източните Карпати.

Името на германското племе TRI-BOKI съответства на типа праславянски племенни названия в „двойки“ – с добавена съставка TRI- (TRA-): при второто (производно) наименование: BALI-TRIBALI; KORNİ-TRIKORNİ; POLI (PALI)-TRIPOLI; STOL-TRISTOL; NIPSEI-TRANIPSI (вж. следв. части). Съставката TRI съответства на предлог за място със значение ‘отсрещност, отдалеченост’. Такова название е получавала онази част от племето, която се е отделяла и заселвала в ново отдалечено място. Така името TRI-BOKI може да се изтълкува като ‘отсрещни (отгътъшни) БОКИ’. С други думи, това са били част от БОКИ-ТЕ, които са напуснали началната обща територия – областта БОКА.

В заключение съдбата на праславянската племенна общност БОКИ може да бъде представена по следния начин:

1. В северния дял на Източните Карпати, богат на букови гори, се оформила областта БОКА, населена с гети. Тя обхващала двата склона на планината – западен (трансилвански) и източен (буковински или молдовско-украински). В част от тази област – KASTA BOKA, се оформил клонът на КАСТАБОКИТЕ (КОСТОБОКИ). Той имал два дяла: източен (КОСТОБОКИ-ЗАГОРЦИ) и западен („дакийски“ КОСТОБОКИ).

2. Друга част от БОКИТЕ се изместили към поречието на Тиса и започнали да се наричат ТРИБОКИ. Оттам този клон на БОКИТЕ предприел през II–I в. пр. Хр. преселване далеч на запад към изворите на Дунав и горното течение на Рейн. Предполагемите обстоятелства на това преселение може да се свържат с две различни събития:

1. Около 120 г. пр. Хр. племената КИМБРИ, ТЕВТОНИ и ОМБРОНИ напуснали земите си на п-в Ютландия (дн. Дания) и се насочили на юг. По поречието на Елба те стигнали до Среден Дунав в участъка, където в него се вливат Сава и Тиса. Те се установили там за известно време в съжителство с местните праславянски и келтски племена. Вероятно поради действията от юг на римските управители в Македония преселението било подновено. Към 110 г. пр. Хр. преселниците стигнали до Горен Рейн и притока му Майн. Последвало нахлуване в Галия, на което бил сложен край в 101 г. пр. Хр. след решителна победа на римската войска в долината на река По. Възможно е след престоя на КИМБРИ и ТЕВТОНИ в областта на Тиса-Дунав-Сава в преселението да са били увлечени и ТРИБОКИТЕ, обитаващи поречието на Тиса.

2. Присъствието на ТРИБОКИ край Горен Рейн по времето на Юлий Цезар (към 58 г. пр. Хр.) е могло да бъде и следствие от действията на дакийския цар Бурбиста. Към 60 г. пр. Хр. той предприел широка военна кампания на запад в земите на

келтските племена (БОИ, ТАВРИСКИ), стигайки до Източните Алпи. След като се установили край Горен Рейн, ТРИБОКИТЕ попаднали в съседство с германското население и през втората половина на I в. пр. Хр. постепенно се германизирали.

3. Съществуването на останалите в Източните Карпати БОКИ било смутено към 102–106 г. при кампаниите на имп. Траян срещу Дакийското царство. Северната граница на новосъздадената римска провинция Дакия опряла до земите на БОКИТЕ. Търсейки по-голяма сигурност, вероятно част от тях са се оттеглили на север в поречието на Тиса. Под името САБОКИ те се установили край южните склонове на Бескидите (Северни Карпати) в съседство с други праславянски преселници (БЕСИ, МОТРИ, АТРИ, ПИНКИ-ПИЕНГИТИ).

4. КАСТАБОКИТЕ (КОСТОБОКИ) не се примирили с новото съседство и през II в. постоянно създавали грижи на римските управители в Дакия. В тези условия нараснало значението на владетелската институция у КОСТОБОКИТЕ. Известни са имената на двама представители на царския им дом – Пиепор (около 170 г.) и внука му Натопор.

5. През втората половина на II в. обстановката около КОСТОБОКИТЕ се усложнила поради придвижването откъм север (Балтика) на ГОТИ и ВАНДАЛИ. През 170 г. водещото вандалско племе АСТИНГИ нападнали земите на КОСТОБОКИТЕ. Вероятно това е станало с подбuditелство от страна на римския управител в Дакия. Това нахлуване предизвикало поход-преселение на КОСТОБОКИТЕ в земите на империята. КОСТОБОКИТЕ се спуснали по течението на Прут и преминали в източната част на Долна Мизия (дн. Добруджа), където нападнали някои градове. През Тракия и Македония те стигнали до Средна Гърция. Там ограбили светилището край Елевзин и били спрени пред Пелопонес.

6. Останалите в земите си КОСТОБОКИ потърсили съюз и защита при праславянските си съседи – КАРПИТЕ. Вероятно КОСТОБОКИТЕ са били включени в техния племенен съюз през последната четвърт на II в. В първата половина на III в. КАРПИТЕ се превърнали в основна заплаха за балканските провинции на империята. От средата на III в. КАРПИТЕ били изместени от ГОТИТЕ при организирането на антиримски междуплеменни коалиции.

7. Племенната територия на КОСТОБОКИТЕ (БОКА, КАСТА БОКА) може да бъде съотнесена с т. нар. култура Липица от I в. пр. Хр. – II в. сл. Хр. Като облик тя е дакийска с някои пшеворски и сарматски влияния в късната ѝ фаза. В културата Липица се очертават два ареала: северен – между Днестър и Западен Буг (с княжески погребения от I в. при Чижиков и Колоколин); южен – по Среден Днестър и Горен Прут [Ist. Rom., II, 432–437]. Смятам, че северната група археологически паметници на култура Липица може да се отъждестви със САБОКИТЕ, а южната – с КОСТОБОКИТЕ-ЗАГОРЦИ. Ударът от страна на АСТИНГИТЕ и приобщаването на КОСТОБОКИТЕ към КАРПИТЕ са отразени в преливането на културата Липица към Карпския ареал в края на II в.

8. През раннославянската епоха (VI–VIII в.) в областта на КОСТОБОКИТЕ – БОКА – вероятно е продължило съществуването си местна пламенна структура, вече с име БОКАНИ (с наставка -ANI). Съседни на БОКАНИТЕ били ГАЛИЧИ и

ДУЛЕБИ. Името на областта БОКА също претърпяло развитие. То добило славянската форма БУКОВИНА – с добавена сложна наставка -OVINA. Значението било същото – ‘букова гора’. Областта попаднала в граничната зона между Галицкото княжество и по-късното Молдовско воеводство.

9. Съществуват доводи да бъде потърсена връзка между съдбата на славяните-БОКАНИ и етногеографската група (?) на карпатските власи (румъни) – МОКАНИТЕ. Названието МОКАН (рум. *mosan*) може да се разглежда като променена форма на ВОКАН при $V > M$. Може би при влашкото разселване в Карпатите през XIII–XVII в. БОКАНИТЕ са били повлашени. Името им се запазило във формата МОКАН. Днес названието *mosan* има значение ‘жител на Трансилванските планини, овчар в Трансилвания’. То придобило пренебрежителен, обиден оттенък – ‘грубиян, невежа, простак’. С този смисъл се употребява като диалектна дума в българския език [БЕР, IV, 209].

10. Възможно е племенното име БОКИ да се е превърнало в лично. Угровалшки документи от XVI–XVII в. съдържат имената БОКА, БОЧО [DRH, V, XI]. Срв. и днешните български имена БОКО, БОЧО (БОКОВ, БОЧЕВ).

II-30. БОТИЕИ, БОТИ

Племето БОТИЕИ (Βοττιαῖοι, *Bottiaei*, *Βοτταῖ) първоначално населявало областта между най-долните течения на Аксий (Вардар) и Халиакмон (Бистрица) – Βοττία, Βοττία. Най-ранното споменаване принадлежи на Херодот (похода на Ксеркс срещу Елада) [Hdt., VII, 123, 127]. Съществува легендарен разказ за преселване на БОТИЕИ от о-в Крит под предводителството на БОТОН [Strab., VII, fr. 11; ИТМ, 221].

През VII в. пр. Хр. БОТИЕИТЕ споделили съдбата на праславянските племена между Олимп и Аксий. Земите им били завладени от македонските царе и те потърсили нови заселища на изток от Аксий. БОТИЕИТЕ се установили на п-в Халкидика [TIR, K-34, 29].

Тукидид: „Сегашната приморска Македония придобил най-напред Александър, баща на Пердика, и предците му Теменидите, които произлизали от Аргос; те са царували, след като изгонили с оръжие в ръка от Пиерия пиерите, които обитавали Фагрет и други места под Пангей отвъд Стримон (и досега мястото под Пангей откъм морето се казва Пиерийска вдлъбнатина). От тъй наречената Ботия те също тъй изгонили ботиеите, които сега живеят в съседство с халкидците“ [Thuc., II, 99; ИТМ 56].

Диодор: „Пердика искал да увеличи царството си и затова се допитал в Делфи. Жрицата му отговорила: „Благородните Темениди имат царска власт над земя, която носи богатства, понеже им ги дава егидоносецът Зевс. Бързо потеглил срещу богатата с овце Ботиея! Там ти би видял снежнобели овце с бели рога, заспали в сън. В земята на онази страна принеси жертва на блажените богове и основи град“ [Diod., VII, fr. 16; ИТМ, 186].

Преди македонското нашествие част от БОТИЕИТЕ се изселили заедно с

БРИГИТЕ-ФРИГИ в Мала Азия. Свидетелство за това са някои топоними – Βοτῖαειον (град във Фригия) [Steph. Byz., 179, 9] и Βόττες (Витиния) [пак там, 474, 14; Detsch. Spr., 78].

В описанието си на Тракия Плиний Стари (I в.) посочва БОТИЕИ сред племената, обитаващи поречието на Хеброс [Plin. N. h., IV, 11, 40–42; ИТМ, 265] – това може да е неточност или да става дума за малка част от БОТИЕИТЕ, установили се край Хеброс по време на преселението към Мала Азия.

Две групи антични и съвременни топоними в Дакия и на юг от Дунав дават основата за възстановка, отнасяща се за съществуването на праславянско племе БОТИ, което не е отбелязано в античните и средновековните извори.

1. Йорданес, описвайки Дакия: „Имам предвид страната Дакия, която сега заемат народите на гепидите. Тази страна, разположена отвъд Дунав, пред Мизия, е заградена от венец планини и има само два достъпа, единият през Боута (per Bou-tas), а другият през Тапе (per Tapas) [Iord. Get., 74; Izvoare, II, 418–419; ИТМ 432].

Страбон, също описвайки земята на гети и даки: „През тяхната страна тече река Марисос (Μάρισος), която се влива в Дунав (Дануй). По нея римляните осъществявали снабдяването си за войната“ [Strab., VII, 3, 13; Izvoare, I, 239].

Река Муреш (Марисос) всъщност се влива в Тиса, която е приток на Дунав. Действията на римската войска отвъд Дунав, в Дакия, за които говори Страбон, се отъждествяват с кампанията на Виниций от 10–9 г. пр. Хр. [вж. Izvoare, I, 239, п. 73].

Проходът Тапе е местоопределен край Дунав при дн. Джердап – по долините на Черна-Тимиш-Бистра. Въз основа на съпоставените данни у Йорданес и Страбон проходът БОУТА (BOUTA, BOUTE) може да се отъждестви с долината на Муреш.

Последната разделя веригата на Южните Карпати от Западните (Централни Трансилвански) планини. По нея е бил възможен достъпът от запад (поречието на Тиса) към вътрешните дакийски области. Участъкът от това поречие между планините Металич (Metalici) – откъм север, и Пояна Руска (Poiana Rusca) – откъм юг днес се нарича Мурешки коридор (Culoarul Mureşului). С него може да бъде отъждествен проходът Боута.

2. Планината Металич огражда от юг долината на Горен Ариеш, наречена Страна на мотите (Țara moților). Този район е обитаван от етнографската група МОТИ (МОЦИ) (рум. moți).

3. На юг от Дунав, в пределите на провинция Средиземна Дакия се срещат следните имена на кастели, посочени от Прокопий Кесарийски:

Боти (Βόττες) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437] – възстановен кастел в област с липсващо име, вероятно в източната част на Софийското поле. Името на кастела е определяно като тракийско [Beš. Prok., 99].

Бутис (Βούτις) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437] – в областта Скасета (Σκασσέτανα), с неустановено местоположение на последната – вероятно западно или югозападно от Сердика. Името на кастела е смятано за тракийско, келтско, латинско [Beš. Prok., 99, 103].

Съпоставянето на горните данни дава основание да се мисли за съществуване-

то на праславянско племе ВОТІ. Неговата територия може да бъде определена в долината на Муреш, до прохода Боута. Появата на кастелите БОТИ и БОУТИС (при колебание О-У) в Средиземна Дакия следва да се обясни с преселване на БОТИ от Дакия. То е могло да стане: 1) през I в. преди покоряването на последната от имп. Траян (106 г.); 2) при изоставянето на Траянова Дакия в 270–275 г. Тогава основната част от жителите ѝ били преместени в новоочертаните провинции Средиземна Дакия и Крайбрежна Дакия. Вторият вариант изглежда по-вероятен.

Етногеографската група МОТИ вероятно е наследник на останките от дакийското племе БОТИ. Последните се оттеглили в съседната планинска област – долината на Горен Ариеш. След появата на планинските номади – власите, през XIII–XIV в. БОТИТЕ се смесили с тях и били повлашени. Така те се запазили до наши дни като етногеографска група МОТИ. Промяната в началната съгласна на името (В > М) е характерна за праславянския език.

Коренът ВОТ- се съдържа и в речното име ВОТНА – десен приток на Днестър в долното му течение. Името е документирано през XV в. (1443 г.) – „на Ботни“ [DRH, A, I, 101, 240]. Коренът ВОТ- се съдържа и в редица средновековни и съвременни местни имена на север от Дунав. Първата група топоними може да бъде очертана в Трансилвания около началната племенна територия на БОТИТЕ:

1. Връх БУТЯСА (Buteasa) в планината Бихор, която огражда откъм запад Страната на мотите (горното поречие на Ариеш).

2. Село БУТЕН (Buteni) – окръг Арад, в долината на Бели Криш (Crișu Alb), отвъд планината Бихор, в съседство със Страната на мотите.

3. Село БОТЕН (Boteni, унг. Botháza, ист. Buth, Boothaza, Bathaza) [DR, 417] – в областта на Клуж, до Страната на мотите.

4. БОТЯН (Botean) – село в окръг Бихор (ист. Bothyan, Bottian, Battyan) [DRH, C, XI, 526, 529; XII, 419] – от западната страна на планината Бихор, близо до Страната на мотите.

5. Село БОД (Bod, унг. Botfalú), окръг Брашов.

Подобни топоними се срещат в дн. Унгария, Югоизточна Словакия и Задкарпатска Украйна.

1. Bot – бивш унгарски комитат Fejér

2. Bota – бивш унгарски комитат Borsod

3. Botfalva (ист. Тарновци, дн. Прикордонное) – обл. Ужгород

4. Botany (унг. Battyán, ист. Bottyán) – област Земплин.

В дн. Мунтения:

1. Село Ботен (Boteni) – Ботъни (1512) [DRH, B, II, 105] – дн. окр. Арджеш

2. Село Горно Ботени – Гор Ботъни (1596) [DRH, B, XI, 171] – тогавашен жудец Дъмбовица

3. Село Ботен (Boteni) – дн. Nairu, окр. Илфов [DRH, B, XXV, 76].

На юг от Дунав:

1. Село Бутан, Врачанско – съществува още в предосманския период [Николов, Г. От Искър, 34]. Споменато в османски документи от XVII в. [ТИБИ, VII, 1986, 265, 348]

2. Река Ботуня – десен приток на Огоста, Врачанско. Предлагани са различни етимологии: от бълг. глагол ‘бутам’ (В. Георгиев); ‘блатиста почва’ (И. Дуриданов); тюркска (М. Москов); от лично име Ботун (Й. Заимов) [вж. Михайлова, Д. Берковско, 63].

3. Село Ботунец, Софийско.

Топонимите с наставки -ANI, -ENI свидетелстват за племенно име BOTANI-BOTENI, което може да се отнесе към раннославянския период (VI–VIII в.). При влашките села в дн. Румъния и Молдова такива названия може да произлизат от лично име на основателя на селото (с наставка -ENI). Появата им се отнася към времето на влашката колонизация (XIV–XVII в.).

Допустимо е праславянското име ВОПІ да се е превърнало в лично. Угровлашки документи (XVI–XVII в.) съдържат лични имена Ботъ, Бота, Ботое, Бъга [DRH, V, XI, XXII]. Срв. българските имена Бото, Ботьо, Боте (Ботов, Ботьов, Ботев).

Във вид на кратко обобщение племенната история на БОТИТЕ може да бъде представена така:

1. Праславянското племе БОТИ обитавало долината на Марис (Муреш) в района на дн. гр. Дева.

2. При покоряването на Дакия от римляните през 106 г. част от БОТИТЕ се изселили към горното течение на Тиса.

3. По време на римското изтегляне от Траянова Дакия (270–275) групи от БОТИТЕ се прехвърлили заедно с изселващите се в Средиземна Дакия (кастелите Боти, Бутис).

4. През IV–V в. останалите в началната територия БОТИ предпочели по-защитената съседна планинска област по горното течение на Ариеш (Страната на мотите).

5. В началото на VII в. по време на славянското заселване в балканските провинции на империята групи от БОТИ (БОТАНИ) се установили на юг от Дунав – в дн. Врачанско (река Ботуня, с. Бутан) и в Софийско (с. Ботунец). Възможно е тези следи да са от по-ранното преселване на БОТИ – в края на III в.

II-31. БУДИ, БУДАКИ

В описанието си на Скития Херодот посочва измежду тамошните племена и БУДИНИТЕ (Βουδίνοι). Те също били засегнати от похода на персийския владетел Дарий срещу скитите (датиран между 519 и 512 г. пр. Хр.):

„Скитите си дали сметка, че сами не могат в открита битка да отблъснат войската на Дарий, и проводили пратеници при съседите. Царете на съседите се събрали и обсъдили какво трябва да се направи, защото се страхували от нападението на многобройната войска. Царете, които се събрали, били тези на таврите, агатирсите, неврите, андрофагите, меланхлените, гелоните, будините и савроматите“ [Hdt., IV, 102; Izvoare, I, 52–53].

При оттеглянето си на изток пред настъпващата войска на Дарий скитите стигнали до река Танаис (Дон): „Скитите преминали река Танаис. Персите също преминали след тях, пресичайки страната на савроматите, докато дошли в страната на будините“ [Hdt., IV, 122; Izvoare, I, 54–55].

Територията на БУДИНИТЕ е определяна различно – между Днепър и Дон, на изток от Дон.

Самото племе (племенна група) на БУДИНИТЕ се причислява към ираноезичната общност или те са разглеждани като предци на славяните.

Описвайки Северното Черноморие като част от Европейска Сарматия, Клавдий Птолемей споменава там и племето БОДИНИ: „А между певкини и бастарни (са) карпианите, по-горе от които (са) гевините, после бодините (Βοδῖνοι)“ [Ptol., III, 5, 10; Izvoare, I, 540–541].

В същия регион – между Източните Карпати и Танаис (Дон), Кл. Птолемей посочва и тавроскити, агатирси, навари (тъждествени с неврите?), меланхлени, гелони [Ptol., III, 5, 10–11], които са споменати у Херодот. Същевременно местоположението на БОДИНИТЕ у Кл. Птолемей е по-различно – между Тура-Тира (Днестър) и Южен Буг или Днепър (в лесостепната зона). Довод за такова местопределяне е съседството с певкини, бастарни и карпиани, чиито земи попадали между Източните Карпати и Днестър. Върху карта на Черно море от А. Ортелиус (1590) на левия бряг на река Нуранис (Южен Буг) е поставено племето Vodini [Ляков, Л. Атлас, к. 15]. В сравнение с БУДИНИТЕ на Херодот, чиито земи са били на изток от Днепър, БОДИНИТЕ на Кл. Птолемей трябва да са живели на запад от тази река. Изложените обстоятелства поражда следните въпроси:

1. Дали Кл. Птолемей е почерпал сведението за БОДИНИТЕ от Херодотовия разказ, отнасящ се за VI в. пр. Хр.?

2. Или се касае за реално съществуващо през I–II в. население (племе), данните за което са взети от тогавашен източник?

Тук може да се прибави и името на един кастел, записано от Прокопий Кесарийски: „В Мизия, покрай реката Истър и Бода (Βόδας)...“ [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 447]. Той попада в пространството между Марцианопол (Девня) и Апиария (Ряхово) – източната част на Долна Мизия. Името може да се чете BODAS или VODAS. В първия случай то съдържа корена BOD-. Това название е определяно като тракийско (В. Томашек, Д. Дечев) или келтско (В. Бешевлиев) [Веж. Prok., 141].

Средновековните и съвременните топоними, които съдържат корена BOD-(BUD-), може да се групират по географски признак. На първо място, внимание заслужава дн. Трансилвания – античната Северна Дакия.

1. Планинският дял БОДОК (Bodoc) от Източните Карпати се издига край левия бряг на Горен Олт в дн. окръг Ковасна. В подножието му, до Олт, се намира едноименното село – *ист.* Buduc (1332) [DIR, C, IV, 56, 152].

2. Най-високият връх на друг дял от Източните Карпати – Бистрица (в окръзите Сучава, Харгита и Нямц), се нарича Будаку (Budac).

3. От съседния на Бистрица карпатски дял Кълиман извира реката БУДАК, която се влива в Шиеу, приток на Голям Сомеш (Someșu Mare).

4. На същата река е разположено с. Будаку де Сус (Budacu de Sus – Горен Будаку), *унг.* Felső Budak, Olah Budak.

5. Село Будаку де Жос (Budacu de Jos – Долен Будаку) – *унг.* Szasz Budak, Deutsch Budak, *ист.* Budak [DR, 231–232; DIR, IV, 56, 135].

6. Село БУДА (*ист.* Buda) [DIR, С, II, 422] – окръг Бистрица-Нъсуд, район Родна.
7. Село Будуш (Buduş) – Also Budák, Kis Budak, окръг Бистрица-Нъсуд.
8. Buda Veche – дн. с. Века (Vechea) – Obuda, Olah Buda, Budendorf [DRH, С, XI, 122, 230, 261, 512, 514], обл. Клуж.

9. Szasz Buda, Budendorf, дн. с. Бунещ (Buneşti) – в поречието на Голяма Търнава (Târnavă Mare).

10. Ист. село Bodon (1202) [DIR, С, I, 39] – в поречието на Малка Търнава (Târnavă Mică).

11. Село Будиу (Budiu, Budiul de câmpie) – *ист.* Budun [DIR, С, IV, 56, 192] – дн. Папиу Иларион, окр. Муреш, район Лудуш.

В Банат:

1. Bodhyda (1331) – изч. село в обл. Ченад [DIR, С, IV, 45]
2. Bodon (1337) – изч. село в обл. Тимишоара [DIR, С, IV, 410]

Задкарпатска Украйна, обл. Черновци:

1. Село Великая Буда, край Горен Прут
2. Село Буденец (Боудинци – 1435)

Република Молдова:

1. Село Будей край Горен Реут

Мунтения:

1. Село Буда, окр. Бузю
2. Село Буда, окр. Илфов

Олтения:

1. Боудоний (1480), Бъдой (1502), Бъдою (1628), изч. село и планина до Синещ, окр. Горж [DRH, В, I, 170, 192; II, 13; XXII, 85]

2. Село Будени – Бъдъни (1486) [DRH, В, I], дн. окр. Горж.

Имена Бодещ-Будещ (Bodeşti-Budeşti) носят много села от двете страни на Източните Карпати.

Основното ядро от този тип местни имена е групирано в Източна Трансилвания, по западните склонове на Източните Карпати, в дн. окръзи Бистрица-Нъсуд, Муреш и Харгита. Там около планинските дялове Кълиман, Гургиу и Харгита се очертава първоначалната територия на БУДИТЕ.

Подобни топоними се срещат в Словакия:

1. Dolne Budakovce (Alsó Vodok, *ист.* Vodok), обл. Нитра
 2. Horne Budakovce (Felső Vodok, *ист.* Vodok)
 3. Vod (Bzince), обл. Нитра
 4. Река Будва, Югоизточна Словакия и Унгария, приток на Шайо
- Унгария: планина Буда и западната част на Будапеща

Чехия:

1. Будине над Огржи
2. Будитов
3. Будитов над Будитовноу

Полша: река Будковичанка, извира от Северните Карпати

Украйна: река Будка, обл. Полтава, селища Буда, Будаево, Будина, Будки, Будаки

Белорусия: река Буда, Могилъовска обл.

Лужишки сърби – на река Елба, pagus Budesin; terra, provincia Budesinensis (Budejsin, Bautren) [Nied. Man., I, 145]

В българските земи:

1. Село Боденец, обл. Монтана

2. Село Будаково, Битолско

3. Средновековното име на Видин в унгарски документи се среща с формите Bodon, Budin, Budynium, Bodin, Bondin.

„Гнездата“, в които са групирани топонимите, производни от корена BOD-BUD, очертават разселването на носителите им. Засега тяхната съдба би могло да се очертае така:

1. Праславянското племе БОДИ (БУДИ, при колебание О-У) се формирало в средната част на дн. Източна Трансилвания, край склоновете на планинските хребети Кълиман, Гургиу и Харгита. Откъм изток, по отвъдния склон на Карпатската верига обитават КАРПИТЕ.

2. При римското завоевание в 106 г. източната граница на новата провинция Дакия минавала през земите на БУДИТЕ. Това предизвикало тяхното разселване в три посоки:

1. На изток, отвъд Карпатите, те стигнали до Днепър. Това е и територията на Птолемеевите БОДИНИ.

2. На север, към горното течение на Тиса и Северните Карпати (дн. Словакия). Част от тези БУДИ се прехвърлили отгатък карпатското било в дн. Южна Полша.

3. На запад, в дн. Източна Унгария, до Горна Елба (Чехия) и Лужичани по долното ѝ течение.

3. Вероятно през III в. група от БУДИ заедно с КАРПИТЕ се преселили в Долна Мизия. Край тяхното селище бил построен кастелът Бода.

4. През раннославянския период племенното име получило нова форма (с наставка -АК) – BUDAKI. Поради своята разпръснатост БУДАКИТЕ не създали племенни структури през VI–VIII в., а се включили в други раннославянски племена от трите групировки. През VII в. отделни групи БУДАКИ се настанили и сред българските славяни на юг от Дунав.

5. Племенното име BODI-BUDI, BUDAKI вероятно се е превърнало в лично. Угровлашки документи от XV–XVII в. съдържат имената Боде, Бодѣ, Бодин, Бѣда, Бѣдаки [вж. DRH, ser. B].

II-32. БУРИ, БУРАНИ, БОРМАНИ

Най-ранното споменаване на БУРИТЕ дължим на Тацит: „Зад маркоманите и квадите следват марсигни, котини, оси, бури (Buri). От тях по език и начин на живот марсигните и бурите приличат на свебите“ [Tac. Germ., 431; Gr. Lat., II, 245].

Клавдий Птолемей ги представя като част от ЛУГИТЕ (Λοῦγοι οἱ Βούροι) и

определя местоживелищата им между планината Аскибургцион (Ἰσκιβούργιον ὄρος) и изворите на Висла [Ptol., II, 11, 10]. Предлагани са различни отъждествявания на Аскибургцион. Смятам за най-приемливо определянето на тази планина като съвпадаща с източната част на дн. Судети. Последното наименование е било известно на Кл. Птолемей: „... над планините Судети (ὕπερ τὰ Σουδῆτα) (са) тевриохайми, а под планините варисти...“ [Ptol., II, 11, 11; Izvoare, I, 334–335]. Изглежда, названието Судети първоначално се е отнасяло за западните дялове на планинската верига, до река Ниса – Клодзка, която я пресича – Лужицки планини, Ййзерски планини, Кърконоше, Сове, Орлицки планини. Постепенно то се наложило за цялата верига, измествайки наименованието Аскибургцион, което покривало източните дялове – Рихлебски планини, Висок Есеник, Нисък Есеник, Одерски планини.

Отъждествяването ѝ с Източните Судети се съгласува с местоопределянето на БУРИТЕ в най-горното течение на Одер. Тази територия наистина попада между източния край на Судетската верига и началото на Висла – предели според Кл. Птолемей. Самият Одер извира от най-източния дял на Судетите (Одерски планини).

Втората част на планинското име ASKI-BURGI(ON) съдържа корена BUR и несъмнено е свързана с племената BURI, BURGUNDI (BURGIONI), VISBURGII. Освен езиков довод, налице е и географски – обиталищата на тези племена по Горен и Среден Одер опират в източните и североизточните склонове на Судетите.

Връзката БУРИ-ЛУГИ (вторите са от праславянски произход – вж. следв. части) намира косвено потвърждение в обстоятелството, че най-западният дял на Судетите, който опира до Елба (Лаба), се нарича Лужишки планини. По Елба са разположени и земите на лужишките СОРБИ.

Сравняването на данните от тези три източника позволява територията на БУРИТЕ през I–II в. да се очертае в най-горното течение на Одер (Одра). Тя съвпада с дн. Североизточна Моравия – областта на гр. Острава.

Дион Касий съобщава за участието на БУРИТЕ като съюзници на даките по време на първата кампания, водена от имп. Траян в Дакия (101 г.): „Когато Траян бил на поход срещу даките и приближавал Тапе, гдето се били разположили на стан варварите, донесли му една голяма гъба, на която било написано с латинско писмо, че както другите съюзници, така и бурите съветват Траян да се върне назад и да живее в мир с тях. Траян влязъл в сражение, видял много от своите войници ранени, но избил и мнозина от неприятелите“ [Dio. Cass., LXVIII, 8, 1; Izvoare, I, 686–687; ИТМ, 377].

Сведението за участие на БУРИ в защитата на Дакия при римското нахлуване трябва да се обвърже с други данни за присъствието на БУРИ в тези земи. На първо място, това е съществуването на крепост БУРИДАВА, отъждествявана с развалини при дн. с. Столничен на река Олт, окр. Вълча.

1. Burridava [Tab. Peut., VII, 4; Izvoare, I, 740–741] – пътна станция в долината на Олт.

2. В египетски папирус (на А. S. Hunt) е спомената военна част, лагеруваща в Буридава: „buridavae in vexillatione“ [Izvoare, I, 470–471]. Предложените датировки на документа са в границите 99–117 г.

3. Надпис от Нове (Свишов): Buricod(avensis) [Detsch. Spr., 82]

4. Клавдий Птолемей: „Обитават Дакия в най-северната част, ако започнем от запад: ... а под тях предавенсии и ратакенсии и каукенсии, също така по-долу от тях биефите, буридавенсии (Βουριδαυήνσιοι) и котенсии и по-долу от тях албокенсии, потулатенсии и сенсии...“ [Ptol., III, 8, 3; Izvoare, I, 542–543].

Редицата, в която БУРИДАВЕНСИИТЕ заемат второ (средно) място, може да бъде поместена в южните склонове на Южните Карпати – дн. най-северна част на Олтения и Западна Мунтения (за БИЕФИ и БИЕСИ вж. тук). Над нея са предавенсии, ратакенсии и каукенсии, обитаващи северните склонове на Южните Карпати, дн. Южна Трансилвания.

Така БУРИДАВЕНСИИТЕ трябва да бъдат поставени до Олт в южните склонове на Карпатите, приблизително на територията на дн. окръг Вълча.

Точно там се намира и БУРИДАВА според посоченото по-горе отъждествяване. Тя може да се приеме за средище на племенна структура, създадена от БУРИ. Името ѝ съдържа племенното название BURI, а втората съставка е праславянската дума DAVA ‘крепост’. Значението на името е ‘крепост на бурите’. У Кл. Птолемей названието на тази племенна структура е производно от името на племенното средище с наставка -ήνσιοι.

Представата за съществуването на такава племенна структура е налице и у картографите от XVI–XVII в. Върху карта на А. Ортелиус западно от Олт (Alluta flu), в дн. Олтения е поставен надпис BURRHИ [Лаков, Л. Атлас, к. 16]. Това местоопределяне съвпада със защитеното по-горе.

Като свидетелство, че БУРИ са обитавали бреговете на Долен Олт, може да се оценят някои запазени до днес местни имена. Крайдунавската низина между устията на Олт и Арджеш се нарича БУРНАШ (Câmpia Burnaşului). Името може да се изведе от корена BUR с наставки -NA и -AŞ. В северната част на Бурнаш протича река БУР-ДЯ (Burdea), ляв приток на Ведя. Това речно име също може да се разглежда като производно от корена BUR с наставка -DJA, от унгарски произход. Тази наставка се среща при местни имена в карпатските области, където е имало унгарско присъствие. Такова присъствие е засвидетелствано и за Олтения и Мунтения през XIII–XV в.

Въпросът, който възниква около произхода на тази племенна структура, която може да бъде наречена условно дакийски БУРИ, е следният: Каква е връзката с горноодерските БУРИ, които са германско племе? Тук бих изразил предположението, че вероятно става дума за преселение на част от горноодерските БУРИ в Дакия, където те постепенно се претопили сред местните даки. Навярно това е било начинание на някой от дакийските владетели през I в. с оглед да се укрепи отбраната откъм Дунав. От 15 г. сл. Хр. голямата река била превърната в граница на новосъздадената римска провинция Мизия. Участието на БУРИ в защитата на Дакия през 101 г. беше посочено по-горе.

Дакийската БУРИДАВА се отъждествява с останките от три укрепления, разположени до с. Окница, между Ръмнику Вълча и Столничен [Berciu, D. Buridava, 149–158]. Край тях съществуват открити поселения, както и некропол с обред на трупозигаряне. Пожар е унищожил средището от времето на имп. Август и вероят-

но той е последица от похода на С. Е. Кат в Дакия. Римският лагер БУРИДАВА е построен недалеч – до с. Столничен край Олт.

В дакийска БУРИДАВА е открит голям керамичен съд за продукти, носещ гръцки надпис (възстановен): ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΘΙΑΜΑΡΚΟΣΕΠΟΙΕΙ [пак там, 24–26]. Надписът е превеждан: „цар Тиамаркос направи“ [пак там]. Смята се, че цар Тиамаркос е бил владетел през втората половина на I в. пр. Хр. на местна политическа формация с център БУРИДАВА.

Предлаган е и друг превод: „(съдът е на) базилевса... Тиамаркос го направи.“ При този прочит Тиамаркос е името на грънчаря, изработил керамичния съд [вж. *Ist. român.*, I, 275 и цит. лит.].

На две места върху керамични фрагменти се чете съчетанието BUR, изписано с латински букви. Предложена е възстановка BUR(IDAVA) [**Berciu, D.** *Buridava*, 156]. Според Д. Берчу БУРИДАВА е била център на местно формиране, което е било включено в държавата на Буребиста. Животът в селището бил прекратен по време на Траяновите войни (101–106). Населението се преместило в новопостроения римски лагер край дн. с. Столничен. Лагерът запазил името БУРИДАВА и в него била настанена помощна част от Мизия.

По отношение на представените археологически данни за дакийската БУРИДАВА бих отбелязал две основни обстоятелства:

1. Липсата на находки, които да говорят за присъствие на германско население, т. е. на германски БУРИ, дошли от поречието на Одер.

2. Стратиграфията, направена при проучванията, показва плавно развитие на местна дакийска материална култура през периода, в който е съществувало селището (II в. пр. Хр. – I в. сл. Хр.).

Тези наблюдения не са в съзвучие с изложената по-горе хипотеза за преселение на германски БУРИ от поречието на Одер в долината на Олт. Данните за БУРИДАВА говорят по-скоро, че дакийските БУРИ (БУРИДАВЕНСИИ) със средище БУРИДАВА са част от местното дакийско население и може да се определят като дакийско племе. Смятам, че тук не мога да предложа задоволително обяснение на това противоречие. За мен въпросът за съотношението германски БУРИ – дакийски БУРИ засега остава открит.

Действията на БУРИТЕ срещу римляните продължили през II в. по северната граница на провинция Дакия. За времето на имп. Марк Аврелий (161–180) се съобщава следното: „Всички племена, започвайки от границата на Илирия и до Галия, заговорничили срещу империята, като маркомани, варисти, хермундури и квади, свеви, сармати, лакринги и бури (Burei)...“ [*SHA, M. Ant. Phil.*, 22, 1; *Izvoare*, II, 98–99].

„Язигите проводили пратеници и поискали някои облекчения според подобащото. Били им направени някои отстъпки, за да не бъдат напълно отблъснати. Обаче нито те, нито бурите приели съюз с римляните, преди да са получили от Марк уверение, че ще води войната докрай. Страхът им бил, че императорът, сключвайки мир с квадите, както бил сторил преди време, щял да ги остави във-лечени във война с техните съседи“ [**Dio. Cass.**, LXXI, 18, 1; *Izvoare*, I, 702–703].

Мирното споразумение между империята и бурите било постигнато в 180 г. от наследника на Марк Аврелий – имп. Комод: „Комод сключил мир с бурите, които проводили пратеници. По-рано, макар да го поискали, те не го сключвали, понеже били силни и не желаели мир, а само отдах, за да се подготвят. Но тогава, понеже стигнали до омаломощаване, (императорът) преговарял с тях, взел заложници и пленници от бурите в голям брой, а от другите получил петдесет хиляди души. Накарал ги да се закълнат, че никога няма да обитават, нито ще пасат добитък в страната си в земя на четиридесет стадии от границата на Дакия“ [**Dio. Cass.**, LXXII, 3, 1; **Izvoare**, I, 704–705].

Тези БУРИ, воюващи край северната и западната граница на Дакия по време на Маркоманските войни, вероятно са били част от горноодрските БУРИ. Друга възможност е това да са били дакийски БУРИ, които след римското завоевание (106 г.) са се изселили близо до границата на новосъздадената провинция.

Последното предположение може да се съотнесе към тълкуването на един топоним от земите между Дунав и Тиса (Barbaricum). Там Кл. Птолемей посочва неотъждественото засега място БОРМАНОН (Βορμάνων) [**Ptol.**, III, 7, 2]. Името може да се обясни като вариант на племенното название BURI-BORI (колебание O > U) със съставката MAN(I): BORMANI, BURMANI. Този тип праславянски племенни наименования се наблюдава в западната част на Дакия, където попадат обиталищата на дакийските БУРИ (срв. росомани, котмани – вж. следв. части и тук). Така може да се приеме, че мястото БОРМАН(ОН) край Тиса е било обитавано през първата половина на II в. от дакийски БУРИ-БОРМАНИ, които се установили там след покоряването на Дакия. Такова местоопределяне на обиталищата на БУРИТЕ през II в. намира подкрепа и в данни от Певтингеровата карта (II – началото на IV в.). Там при Дунав се чете надпис BUR, който попада между Карнунтум и Аквинкум [Tab. Peut., V, 3]. Следователно в общата племенна структура на среднодунавското левобрежие БУРИТЕ се намирили между сармати и квади.

Със събитията от края на II в. приключват и известията в изворите за БУРИТЕ.

През първата половина на III в. долнодунавските провинции станали прицел на нападения от страна на съюзените съседни племена. Първоначално тези коалиции били предвождани от КАРПИТЕ. През 40-те години водеща роля имали ГОТИТЕ, появили се наскоро по Северното Черноморие. Сред племената, участващи в тези съвместни походи към земите на империята, изворите споменават и БОРАНИТЕ. За нахлуването през 253 г. се съобщава следното: „Когато положението било такова и властниците не били в състояние ни най-малко да подпомогнат държавата и не ги било грижа за нещата извън Рим, готи, борани (Βοράνοι), уругунди и карпи започнали да плячкосват отново градовете на Европа, заграбвайки онова, което било останало“ [**Zosim.**, I, 27; **Izvoare**, II, 302–303].

Пак за петдесетте години на III в. се отнася и следващото описание: „Борани, готи, карпи и уругунди (тези племена живеят покрай Истър) не оставили никоя част на Италия или Илирия запазена от опустошение и ограбвали всичко, без да бъдат възпрепятствани от никого. Бораните се опитали да минат и в Азия и успе-

ли с лекота благодарение на помощта, дадена от жителите на Боспор, които им предоставили на разположение кораби по-скоро от страх, отколкото доброволно, и им служели като истински водачи при минаването“ [Zosim., I, 31; Izvoare, II, 304–305; ГИБИ, I, 156–157, 221].

През 256 г. БОРАНИТЕ нападнали по море град Пициус (дн. Пицунда) в Колхида, но претърпели неуспех, а флотът им попаднал в буря. На следната година под предводителството на БОРАНИ и ХЕРУЛИ били превзети Пициус и Трапезунд. Тези морски походи на БОРАНИТЕ към Източното и Южното Понтийско крайбрежие са довод за предположението, че става дума за племе от ирански произход, обитаващо Приазовието.

В разказа си Зосим е обяснил как БОРАНИТЕ се сдобили с флот. Освен това, той ясно е посочил обиталищата на БОРАНИТЕ – край Истър. Като допълнителен довод за такова местоопределяне може да се приемат посочените по-горе местни имена – крайдунавската равнина БУРНАШ и река БУРДЯ. Формата BURNAŠ, без наставката -AŠ, отговаря на BURNA-BURNI, вариант на племенното име BURANI.

У Равенския географ на десния дунавски бряг в Малка Скития е посочен град Роранус (Roranus) [Geogr. Rav., IV, 5; ЛИБИ, I, 391]. Той е отъждествяван с Трезмис (Иглица), което от езикова гледна точка е неоснователно. Бих предложил изправление на името съгласно предположението, че началната съгласна е могла да бъде В и при преписване да е била предадена като R поради много близката графика на двете букви. Така предполагаемата форма на селищното име е била BORANUS. Тя съвпада с племенното название BORAN(I).

Според Певтингеровата карта селището се е намирало между Арубиум (Мачин) и Берое (Пятра Фрекъцей). Сродно с формата BORAN(US) е името на дунавския ръкав БОРЧА (и село на брега му), завършващ при устието на Яломица.

Възникването на селището BORAN(US) може да се отнесе към III в. като резултат от заселването на група БОРАНИ в империята. Именно в тази част на Долна Мизия (сетнешна Малка Скития) през III в. са настанени голям брой КАРПИ и БАСТАРНИ.

Въз основа на гореизложените доводи бих предложил виждането, че БОРАНИТЕ (БУРАНИ) от III в. са обитавали левия бряг на Долен Дунав – между Олт и делтата. Най-вероятно ядрото е било в дн. равнина БУРНАШ. Те били наследници на дакийските БУРИ, които, както беше посочено, през I в. са заемали части от поречието на Долен Олт. Името BORANI-BURANI е производно от BURI-BORI с наставка -(I)ANI. Такова определяне на обиталищата на БОРАНИТЕ обяснява и техните съвместни действия с ГОТИ и КАРПИ, както и възникването на преселническото селище БОРАН на отсрещния дунавски бряг. Участието на БОРАНИТЕ в морски експедиции е ставало през устието на Тира (Днестър), като корабите са били набавяни от Тира, Олбия, Херсон и други севернопонтийски пристанища.

Други топоними от някогашните дакийски земи, които биха могли да са следи от БОРАНИТЕ:

1. Buryanfálva, Buruene, дн. Păuliș, предградие на Дева
2. Buryanfálva, дн. Buruienești, окръг Нямц.

Като свидетелства за преселването на БУРИ и БУРАНИ на юг от Дунав може да се оценят топонимите:

1. БУРЕЛ – название на малка област в западната част на Софийското поле. Името е произлязло от BUR и наставка -EL. 2. Село БУРАНОВО, Дупнишко.

Племенната история на БУРИТЕ-БУРАНИ накратко изглежда така:

1. Към I в. пр. Хр. германското племе БУРИ обитавало изворите на Одер и най-горното му течение – дн. Остравска област в Североизточна Моравия.

2. През I в. част от германските БУРИ били привлечени като съюзници от дакийските владетели. Те били настанени по Долен Олт и прилежащия дунавски бряг с оглед осигуряването на границата с новите римски владения. Племенното средище на дакийските БУРИ била БУРИДАВА. Сред германските БУРИ започнал да протича процес на (пра)славянизация.

3. През 101 г. БУРИТЕ били на дакийския дунавски бряг при Тапе, където се подготвяли да преминат реката римските легиони, предвождани от имп. Траян. Заедно с другите съюзни на Декебал племена БУРИТЕ отправили послание към римския император да се прекрати походът и да се възстанови мирът. След като Траян продължил настъплението, БУРИТЕ го посрещнали с оръжие в първите сражения на дакийска земя.

4. След окончателното поражение на Декебал в 106 г. и установяването на римска окупация част от БУРИТЕ се оттеглили на северозапад към Тиса. Там те били известни и с името БОРМАНИ.

5. Друга част от БУРИТЕ се придвижили на изток в дн. Мунтения, където след 119 г. римското присъствие вече не било така осезателно. През II в. там се формирала общността на БОРАНИТЕ. Към средата на III в. те се включили в многоплеменните походи по суша и по море срещу владенията на империята.

6. През III в. в долнодунавските земи, в т. ч. дн. Мунтения, се появили готски заселници, засвидетелствани в археологически паметници от т. нар. култура Черняхов-Сънтана де Муреш. Възможно е БОРАНИТЕ да са се смесили с ново-дошлото германско население.

II-33. ВАРИНИ, ВАРНИ, ФРАНКИ

Името на племето ВАРИНИ се появява у автори от I–II в. при описания на земите между Елба и Висла.

Плиний Стари (70-те години на I в.): „При германите има пет групи: вандилите, част от които са бургодионите, варините (Varinae), хариите, гутоните“ [Plin. N. h., IV, 99].

Тацит ги причислява към групата на Нертус-племената: „Следващите ревидгни, авиони, англии, варини (Varini), евдоси, свардони и нуитони са защитени от реки и гори“ [Tac. Germ., 40, 2].

Клавдий Птолемей споменава племето ВИРУНИ (Οὐρούνοι) до СЕМНОНИТЕ [Ptol., II, 11, 9]. Последните се поставят по Средна Елба.

При сравняване на тези сведения се забелязват различия относно местоживе-

лицата на ВАРИНИТЕ. Плиний Стари ги е включил в групата на ВАНДАЛИТЕ, която съгласно това деление заемала поречието на Висла, на запад до Одер. У Тацит ВАРИНИТЕ принадлежат към Нертус-племената, които обитавали около устието на Елба и южната част на п-в Ютландия.

Името VARINI етимологично се свързва със старонордическия корен VARI 'вода' [Die Germ., I, 363]. Съставката VAR се среща в названия на племена от келтски или от германски произход: АМБИВАРИИ, АНГРИВАРИИ (за последните вж. част I), БАЙОВАРИ (БАВАРИ), СВАРДОНИ; у раннославянските племена – ВАРНИ (ВАРНАВИ), вероятно СЕБЕРИ. Изясняването на нейния произход и присъствието ѝ в разнородни племенни названия изисква по-широко сравнително изследване.

Сведенията за ВАРИНИТЕ не излизат извън границите на I–II в., но през следващия период се появяват известия за племето ВАРНИ, обитавало същите места.

Прокопий Кесарийски споменава ВАРНИТЕ във връзка с преселването на част от ХЕРУЛИТЕ от Среден Дунав към Скандинавия в началото на VI в.: „Начело с вождове от царски произход те преминали последователно през всички склавински племена, после пресекли пустинна страна и стигнали до така наречените варни (Οὐάρνοι) [Proc. Libri de bellis, VI, 15, 2; Izvoare, II, 438–439].

Източници от X–XI в. говорят за славянско племе ВАРНАВИ. То било източен съсед на ободритите и обитавало поречието на река ВАРНА (ВАРНОВ). Вариантите на племенното име са следните: WARNABI [Adam., II, 18; III, 19; Ann. sax., a. 952], WARNANI [Helm., I, 2], VARNAHI, terra WARNOWE [Nied. Sl. st., III, 127]. Съседните славяни ги наричали ВРАНОВИ, ВРАНЯНИ. Като приблизителни племенни граници се определят река ЕЛДА, Плавското и Морицкото езеро. Племенното название се свързва с речното [Die Germ., I, 363; Die Slawen, 12].

Направеният общ преглед на историческите данни позволява последните да бъдат разпластени в три хронологични отрязъка: 1) I–II в. – VARINI; 2) VI в. – VARNI; 3) X–XI в. – VARNABI, VARNAVI, VARNJANI, VRANOVI. При всички варианти основата на името съдържа един и същ корен VAR. Той е комбиниран с различни наставки: 1) -INI; 2) -NI; 3) -NABI, -NAVI, -NJANI.

Вариантите VARNI (VI в.) и VARNABI-VARNAVI (X–XI в.) отговарят на две разновидности на речното име: VARNA и VARNABA-VARNAVA. Те предлагат ценен доказателствен материал за произхода на формантата -AVA при славянските речни имена. Вече имах случай да се спра на този проблем по повод названията ВЕЛЕТАБИ и ЕНТРИБИ-АДРАЙБИКАМПИ (вж. част I). Речното име VARNA в прибалтийските земи е имало и вариант VARNABA, който произлиза от VARNAPA след озвучаване P > B. Изходната форма VARNA-APA съдържа съставката APA (> ABA), съответстваща на праславянската дума APA 'вода, река'. Така формантата -AVA (-OVA) при славянските речни имена следва да се оцени като фонетично променен вариант на праславянската дума APA.

В случая както при племенните названия ВЕЛЕТАБИ, ЕНТРИБИ-АТРАБИ вариантът на речното име VARNABA се е превърнал в племенно. Така редом до названието VARNI се е появило и името VARNABI-VARNAVI.

Вариантите ВРАНОВИ и ВРАНЯНИ у съседите на това племе показват, че в изговора на името е била извършена метатеза на ликвидната съгласна: VARN > VRAN.

Речното име WARNOW е определяно като предславянско. посочвани са и славянски етимологии с две основни значения: ‘тъмна река’ и ‘река на враните’. Най-рано записаният славянски топоним от корена WARN- се отнася към VII в. Става дума за околностите на дн. град Варна (Одесос). Описвайки събитията от 680 г. при дунавската делта (Онгъла), Теофан Изповедник съобщава, че българите пресекли Дунав и „дошли при т. нар. Варна (Вáрна) близо до Одесос и до тамошната земя“ [Theoph., ГИБИ, III, 263]. Името е споменато и през VIII в. К. Багренородни (X в.) говори за река Варна [ГИБИ, V, 202–203].

Това название, изглежда, е било носено от дн. Провадийска река, която се влива във Варненския залив. Върху карта на Сансон (1665) е означена VARNA fl. [Лаков, Л. Атлас]. Името на града (и на реката) Вáрна етимологично се извежда от *стбълг.* *варнъ ‘черен, вран’ [БЕР, I, 121]. След метатеза се е получила формата VRAN(A), която се среща в славянската топонимия като речно, планинско и селищно име. Например:

Български славяни: р. Врана, Вранино, Враняк, гр. Враня (дн. Южна Сърбия), планина Вранча (Източни Карпати).

Източни славяни: река и град Воронеж, река Ворона, река Воронай (Воронька, Воронежга). В случая е налице непълна ликвидна метатеза (т. нар. пълногласие): VARN(A) > VARAN(A) > VĀRĀN(A) > VORON(A).

Полша: Вронки

Чехия: Вране, Вранов

По отношение на двете имена от Елбско-Одерското междуречие ВАРИНИ и ВАРНИ-ВАРНАВИ възникват два взаимно свързани въпроса:

1. Съществува ли приемственост между ВАРИНИТЕ от I–II в. и ВАРНИТЕ от VI в.?

2. При положителен отговор на въпроса: Трябва ли ВАРИНИТЕ да бъдат приемани за германско племе, или може да бъде допуснат и праславянски произход?

Такива предположения за други племена от Нертус-групата и от междуречието Елба-Одер са представени в настоящото изследване. Всички те почиват върху общото виждане (и същевременно го създават) за появата на преселническа вълна от праславяни в началото на I в. на Балтийското крайбрежие и устията на Одер и Елба. Тогава било поставено началото на праславянската групировка ВАНТИ-ВЕНЕДИ в междуречието Одер-Висла (вж. част I).

Съгласно тази хипотеза ВАРИНИТЕ би трябвало да са били преселници от южнодунавските земи. Не са известни данни за подобна структура в тези области, но разполагаме със сведения за някои топоними:

ВАРИАНА – град на Дунав при дн. с. Лясковец, Оряховско

1. Variana – It. Ant., 220, 3; ЛИБИ, I, 31

2. Varina – Not. Dign., XLII, 9, 18; ЛИБИ, I, 247, 248

3. Variniana – Not. Dign., XLII, 31; ЛИБИ, I, 248

4. Variani – Cod. Iust., II, 3, 35

5. Βαριάνα – **Proc.** De aed., IV, 6; ИТМ, 440.

Подобни названия: Varianis (в Панония), Variana (Италия) [**Beš. Prok.**, 120].

ТАМОНВАРИ или Тамонбари (Ταμωνβαρί) – кастел в Тракия [**Proc.** De aed., IV, 11; ИТМ, 446].

За името Variana-Varina се предполага латинска етимология – от лично име Varus, Varius [**Beš. Prok.**, 120]. Градът се намира близо до устието на река Огоста, което може да се определи като граница между племенните общности МИЗИ и ТРИБАЛИ.

В горното поречие на Огоста, до дн. град Монтана се намира с. Долна Вереница. Горна Вереница и Долна Вереница са посочени в османотурски регистър от XV в. [**Боянич-Лукач, Д.** Видин, 90]. В горното течение на река Скът, десен приток на Огоста, се намира с. Враняк (Врачанско).

В настоящата работа се установява, че основното ядро на МИЗИТЕ, включващо малки племена (АЛМИ, РАТАРИ), се е преселило в поречието на Средна и Долна Елба (вж. част I). Техните земи са в съседство с предполагаемата територия на ВАРИНИТЕ. Това съответствие, както и посочените селищни имена (ВЕРЕНИЦА, ВРАНЯК) са довод в полза и на предположението, че праславяни ВАРИ-ВАРИНИ са обитавали долината на Огоста. В началото на I в. те се преселили заедно с МИЗИТЕ към поречието на Елба. Основата на племенното име е VAR(A) с наставка -INI. Възможно е най-ранната форма да е била без наставка – VARI и да е съответствала на речно име VARA. Елба приема като десен приток река Вера (Wera). Тъй като край Долна Елба ВАРИТЕ (ВАРИНИ) са живеели в съседство с германско население, логично е да се предположи, че през I–II в. е протекъл процес на сливане и съответно на германизация. За германизираните ВАРИ-ВАРИНИ тук бих предложил още една връзка – с началото на племето ФРАНКИ.

През III–IV в. негерманизираните праславяни ВАРИ-ВАРИНИ вече се наричали ВАРНИ. Този вариант на името трябва да бъде съотнесен към названието на река Варнов (WARNOW). Наставката вече е -NA, -NI (VARNA, VARNI). Тези ВАРНИ споменава Прокопий Кесарийски във връзка с похода на херулите в началото на VI в. През VI–X в. те били част от полабските славяни.

ФРАНКИТЕ се появили край Долен Рейн в средата на III в. Първото споменаване на племето е от 257 г. Тогава те пресекли Галия и стигнали до Испания [**Oros.**, VII, 22, 8; XLI, 2; **Aur. Vict.** Epit., XXXIII, 3; **Eutrop.**, IX, 8, 2]. Името на племето (Pranci – погрешно вместо Franci) и на страната – Francia, са нанесени на Певтингеровата карта.

В средата на III в. ФРАНКИТЕ разпрострели властта си към деснобрежието на Среден Рейн [SHA, Aurel., VII, 1–2]. През 358 г. те получили правото да се заселят като федерати на запад от Рейн, в областите между реките Маас и Шелда (Tehuandria) [**Amm. Marc.**, XVII, 83]. С това било поставено началото на Франкската държава [Die Germ., II, 379–384].

Относно произхода на племенното име е натрупана значителна литература. Най-голяма поддръжка намира мнението, че названието е субстантивирано прилагателно име.

Тук бих предложил хипотеза за праславянски произход на името. То би мог-

ло да е развит вариант на племенното име VARNI с ликвидна метатеза и добавена наставка -KI: VARNI > VRANI > VRANKI > FRANKI. За славянските топоними от двете форми VARNA-VRANA (без и с ликвидна метатеза) стана дума по-горе (срв. полското селищно име Vronki). Наставката -KI има като производна -CI, която може да бъде употребена при славянските жителски имена, получени от топоним: VRANA (VRANJA) – VRANCI. Тук бяха посочени и по-късните варианти на племенното име ВАРНАБИ у съседните славяни – ВРА-НЯНИ, ВРАНОВИ (след ликвидна метатеза).

И така, предложената хипотеза за произхода на ФРАНКИТЕ може да се представи в следния вид: През I–II в. част от праславяните ВАРИ-ВАРИНИ се смесили с германи и започнали да се германизират. В края на II и началото на III в. те създали племенна структура с име VRANI-VRANKI. Към средата на III в. те се придвижили от Долна Елба към деснобрежието на Рейн при неговото устие. Оттам започнали да предприемат нападения през Рейнския лимес в Галия. Името им се появило в историческите съчинения във връзка с голямото им нахлуване през 257 г.

II-34. ВАРВИ, ВЕРВИАНИ

Край врачанското село Краводер е намерен римски надгробен надпис, съдържащ имената на ветерана Valerius Rufus и на съпругата му Aurelia Zuraturmenis. Посочва се и селото – vicus Vorovum Minor [Velkov, V. Epigrafische, 58–62; TIR, K-34, 134 и цит. лит.]. Името на селото е обяснявано като келтско. Смятам, че латинизираната форма предава праславянско селищно име – Малка ВОРОВ(А) (VOROVA). От такъв произход трябва да е и личното име Zuraturmenis.

Пак в Северозападна България се намира дн. с. Връв (Видинско).

Имп. Константин Багренородни (средата на X в.) в описание на киевските земи е споменал племето ВЕРВИАНИ (Верві́янові): „Когато настъпи месец ноември, веднага техните архонти излизат с всички роси от Києва и се отправят на полюдие, което се нарича обиколка, а именно в Славиниите на вервианите, драгувитите, кривичите, севериите и други славяни, които са пактиоти на росите“ [С. Porph. De adm., IX; К. Багр., 105–109].

Името ВЕРВИАНИ не се среща в други източници. В историографията се приема, че то предава неточно названието на източнославянското племе ДРЕВЛЯНИ [С. Porph. De adm.; К. Багр., бел. 330]. Тук бих предложил друго виждане.

Античният топоним Малка ВОРОВ(А) (II–III в.), запазеното до днес селищно име ВРЪВ и названието на източнославянското племе ВЕРВИАНИ може да се отнесат към праславянския корен VĀRV. Той е получил следните форми в славянските езици: *бълг.* връв; *стбълг.* връвь; *произв.* вървица, вървичка; *срхр.* врвца, *словен.* vrv; *рус.* верёвка, воровинна, воровье; *струс.* вѣрвь; *чеш.* vrv от *праслав.* *vǫrvъ; *лит.* virve; *латв.* virve ‘въже’; *стинд.* varatra ‘ремък, въже’ [БЕР, I, 187].

Развитието на праславянския корен до имената на изворите и днешните думи в славянските езици може да се възстанови в следния вид: Колебанието А-Е показва, че праславянският корен е съдържал гласната Ā.

1. VĀRV(A) > VARV(A) > VЪRV(Ъ) > VRЪV(Ъ) – срв. бълг. и стбълг.
2. VARV(A) > VRV – срв. срхр., словен., чеш.
3. VARV(A) > VĀRV(A) > VORV(A) > VOROV(A) – срв. рус. воровье, воровинна (непълна ликвидна метатеза). Античният топоним Малка ВОРОВА показва, че тази производна форма е възникнала още през II–III в. в началните праславянски земи, по-точно в трибалските.
4. VĀRV(A) > VERV(A) – срв. VERVIANI (основа VERV-, наставка -(I)ANI) от X в.; *спис.* вервь.
5. VERV(A) > VEREV(A) – непълна ликвидна метатеза, срв. рус. верёвка.
6. VERV(A) > VIRV(A) – срв. в балт. езици: *лит.* virve; *латв.* vīrve.

У източните славяни с думата ВЕРВЪ първоначално е била означавана семейната община, а по-късно (XI–XII в.) – териториалната (съседска) [**Романска, Ц.** Славянските, 173].

Това терминологично значение на думата отразява общия смисъл, който носи – ‘връзка, съюз, свързана подреденост’. В случая се отнася за обществено образувание, включващо членове на семейство, род, община. На тази основа са възникнали посочените селищни и племенното име.

В този смисъл названието ВЕРВИАНИ, записано у К. Багренородни, трябва да се приеме като свидетелство за реално съществувало през X в. източнославянско племе. Вероятно то е било погълнато от някое по-значително съседно племе (от т. нар. летописни племена) и поради това не е попаднало в руското летописание.

Може да се предположи, че подобна племенна структура с название VO-ROVI (ранна форма VARVI) е съществувала в дн. Северозападна България – в трибалските земи. Допустимо е и преселението на това трибалско племе към поречието на Днепър при римското завладяване в началото на I в. Първоначалното землище на трибалските ВАРВИ-ВОРОВИ се е намирало между Искър и Огоста, в долината на река Въртешница. Край нея е дн. с. Краводер (Малка ВОРОВА), както и градовете Враца (с Могиланската могила) и Криводол. Въртешница се влива в река Ботуня, която е десен приток на Огоста. Вероятен племенен център е било предполагаемото селище Голяма ВОРОВА.

II-35. ВИНКИ

Античното селище ВИНКЕЯ (ВИНЦЕЯ) се е намирало в Горна Мизия, до дн. град Смедерево [TIR, L-34, 119].

1) Vinceia [It. Ant., 132, 3; ЛИБИ, I, 28]

2) mutatio Vingeio [It. Burdig., 564, 6; ЛИБИ, I, 39]

Началната праславянска форма на името трябва да е била VINKA или VINKE. Латинизираният вариант Vingeio показва озвучаване К > G. ВИНКА е била разположена край Дунав близо до устието на Маргус (Морава). От другата страна на Морава, в района на дн. град Пожаревац се намира с. ВИНЦИ. Западно от ВИНКА (Смедерево) между Дунав и Сава е дн. град ВИНКОВЦИ

(ант. Cibalae). Отвѣд Дунав в дн. Румънски Банат се намира с. ВИНГА.

Името на праславянската VINKA-VINKE (вариант VINGA) съдържа корена VIN(A) и наставката -КА (> -GA). Същия строеж имат и посочените съвременни топоними в близките области. При формата VINCI се е получила промяна в наставката – -KI > -CI. Банатската VINGA отговаря на варианта Vingeio.

Тези данни от античната и съвременната топонимия позволяват да се предположи съществуването на праславянска племенна структура ВИНКИ (VINKI) в левобрежието на Маргус (Морава) при неговото устие. Племенно средище е била ВИНКА (ВИНЦЕЯ). При налагането на римска власт и създаването на провинция Мизия (15 г. сл. Хр.) част от ВИНКИТЕ се изселили отвѣд Дунав, в Дакия.

Праславянското племенно име VINKI през славянския период е получило формата VINCI (-KI > -CI). Тя се среща като селищно име в различни славянски области и не трябва при всички случаи да бъде свързвана с племето ВИНКИ от устието на МОРАВА. Племенното име VINKI съдържа корена VIN(A), който може да се отъждестви с общославянската дума вино (вж. по-долу). В такъв случай възникването на племенното и селищно име VINKI, VINKA следва да се обясни с добре развитото лозарство и винарство в този район.

От същия корен VIN(A) може да произлиза и името на кастела ВИНЕОС (Βίνεος), посочен от Прокопий Кесарийски в областта Кавецос. Последната се простира недалеч от Сердика в провинция Средиземна Дакия [Proc. De aed., IV, 4; ИТМ, 437]. Името на кастела е извеждано от *лат. ad Vineos* ‘до лозницата’ и е смятано за название на таверна (гостилница) [Веџ. Prok., 97]. Допустимо е названието да е праславянско, от предримския период.

Думата ВИНО ‘алкохолно питие от гроздов сок’ е разпространена във всички славянски езици: *бълг.* вино, *стбълг.* вино; *срхр.* вино; *словен.* vino; *рус.* вино; *чеш.* vino; *пол.-луж.* wino. Смята се за пряка заемка от латински език или с немско посредничество – *лат. vinum* ‘вино, грозде’, срв. *гр. (F)óivos* ‘вино’, (F)óivn ‘лоза’, от *ие. *wei* ‘вия се’ [БЕР, I, 149].

В светлината на настоящото изследване посочената теза става оспорима. Очевидно коренът VIN(A) е съществувал в праславянския език далеч преди появата на римляните на Балканите. Твърде обилен е изворовият материал за лозарство и винопроизводство при траките през класическата и през елинистичната епоха.

Достатъчно е да се спомене и култът към Дионис, неелинско божество, произхождащо според една от хипотезите от Тракия.

Следователно праславянската дума VIN(A) след промяна VIN(A) > VINĀ > VINO била наследена от всички славянски езици. Тя останала като основа за производни местни имена, свързани с лозарството и винарството. Например:

В българските земи: Винаца, Винаще, Винката, Виноград, Виноградище, Винени (Преспанско), Винци (Кумановско), Винаце (Скопско) [БЕР, I, 149; **Займов, Й.** Заселване, 114, 202].

Сърбия: Винаца, Винашче, Вина, Винарце, Винарац

Хърватия: Винарово

Чехия: Винне
Словакия: Винаца
Полша: Винница.

II-36. ГАГАНИ

Античното селище ГАГАНЕ (Gaganae) се намирало в Дакия. До него имало пътна станция, обслужваща пътя Диерна-Тибискум. Селището се отъждествява с развалини при с. Армениш или при с. Слатина в района на град Карансебеш [TIR, L-34, 59].

1. Gaganis [Tab. Peut., VII, 4; Izvoare, I, 739]
2. Gazanam [Geogr. Rav., IV, 14; Izvoare, II, 580–581]

Съответстващи съвременни топоними:

1. ГАГАНИЦА, река и едноименно село до нея в Берковско, обл. Монтана. В османотурски документ от 1666 г. – Гаганиче. Произходът на названието е свързан с лично име Гаго-Гаган [Михайлова, Д. Берковско, 70]

2. ГЪГЕН (Găgeni), село в окръг Прахова, днес част от град Плоещ. Споменато в документ от 1635 г. [DRH, B, XXV, 275].

3. ГЕГЕН (Gegeny), село в комитат Соболч, Източна Унгария

4. Kőrösgegeny, село в поречието на Криш.

Българската диалектна дума *гаганица* е название на прът със запалена слама, който се върти при обредите на Заговезни [БЕР, I, 222]. Етимологично думата би трябвало да се отнесе към лексемно гнездо, включващо названията *кука*, *гага*, *гега* ‘дървена тояга (прът) със закривен край’. Смятам, че коренът GAG(A) трябва да бъде свързан с *бълг.* газя ‘преминавам през вода, плитчина’; *срхр.* газ ‘брод’; *словен.* gāz ‘пъртина, пътека’; *стинд.* gadhá ‘плитко място, брод’ [БЕР, I, 224].

Славянската дума е преминала в унгарския език – gázlo ‘брод’. Среща се в топоними:

1. Gazló (Zabrod, Zabrogy), Задкарпатска Украйна
2. Gazlos (Brodské), Словакия, обл. Нитра.

Тези думи в южнославянските езици и в унгарския свидетелстват за съществуването на название газ, газило, газло, синоним на брод.

Славянският корен GAZ очевидно е произведен от праславянския GAG(A). Доказателство за това са и двата варианта на праславянско селищно име в Дакия Gaganae-Gazanam. Формата GAGANE е получена от корена GAG(A) иставка -AN(E). Налице е промяна G > Z : GAGAN(E) > GAZAN(E). Описанието, съставено от анонимния Равенски географ, се отнася към VII в., а Певтингеровата карта съдържа данни от II – началото на IV в. Следователно в периода между II–IV и VI–VII в. е настъпила посочената фонетична промяна в селищното име. Тя отговаря на развитието GAG(A) > GAZ в южнославянските езици.

Направеният анализ дава основания за обяснението, че праславянската дума GAGANE има значението ‘жители при гага (брод)’, ‘бродници’. Селището ГАГАНЕ се е намирало до Тимиш (Тибискус), в най-горното му течение, където днес са селата Армениш и Слатина. В тясната речна долина е минавал важният

път от Диерна (Черна) за Сармизегетуса. Античните автори са го означавали като един от двата входа за Дакия – Тапе. Пътят е минавал покрай река Тимиш и многократно я е пресичал. В тези места е имало бродове – гаги. Така е възникнало названието на местните жители – ГАГАНИ и на едноименното им селище. Следователно може да се говори за малка племенна структура на даките от най-горното поречие на Тимиш. Това племе е охранявало бродовете на важния път, водещ към дакийската столица. Нахлуванията на римляните през 101–106 г. са ставали именно по този път, т. нар. коридор Черна-Тимиш-Бистра. Вероятно това ГАГАНИТЕ след неуспешна съпротива са се изтеглили на север.

Селищните имена Gegeny от поречието на Криш и в Източна Унгария може да се разглеждат като свидетелство за това преселване на ГАГАНИТЕ. Необходимо е да се отбележи, че не всички местни имена, съдържащи формата GAGAN, трябва да се свързват с това племе. Възможно е и независимо възникване на такива жителски имена край речни бродове – гаги.

II-37 ГАЛИ, ГАЛИЧИ, ГАЛАИ

Клавдий Птолемей, описвайки Сарматия: „... после аварините край изворите на Вистула; под тях омброни, после анартофракти (Ἀναρτοφράκτοι), после бургиони, по-нататък арсиети, сабоки, пиенгити и биеси покрай планината Карпатос.

Източно от споменатите като обитатели под венедите са галинди (Γαλίνδαι), судини и ставани, докъм аланите. По-долу от тях игилиони, после костобоки и трансмонтани докъм Певкинските планини“ [Ptol., III, 5, 8–9; Izvoare, I, 538–539].

Пак у Кл. Птолемей: „А морският бряг от най-северното устие на Истъра чак до устието на реката Бористен и земята навътре чак до реката Хиерасос се населява от харпиите, които са под тирагетите-сармати и от бритолагите (Βριτολάγοι), които са над певкините“ [Ptol., III, 10, 7; Izvoare, I, 554–555; ИТМ, 351].

Смятам, че името GALINDI може да се разглежда като двусъставно: 1. GALI; 2. (I)NDI. Втората част е произведен вариант на праславянския корен ANTA-ANTI ‘живеещи в края, крайници’ (вж. част I). Развитието е както при VANTI-VENDI: ANTI > ÄNDI > ENDI > INDI. Следователно името GALINDI има значение ‘ГАЛИ-крайници, ГАЛИ, живеещи в края’.

От описанието на Кл. Птолемей на местоживелищата на ГАЛИНДИТЕ може да се изведат следните ориентири:

1. Те са разположени на изток от племената, посочени под (южно от) ВЕНЕДИТЕ. Това означава, че става дума за прилежащите земи към най-северната част на Източните Карпати, която опира в Бескидската верига на Северните Карпати. Тези прилежащи земи обхващат най-горното течение на Днестър (Тира). На изток от ГАЛИНДИТЕ са СУДИНИ и СТАВАНИ, които граничат със земята на АЛАНДИТЕ, т. е. със степната зона към Южен Буг и Днепър.

2. Под ВЕНЕДИТЕ, стигащи на юг до изворите на Вистула (Висла), са племената АРСИЕТИ, САБОКИ, ПИЕНГИТИ и БИЕСИ. Техните земи са опреде-

лени край южните склонове на Бескидската верига (тъждествена с планината „Карпатос“) (вж. част I и тук). Съседството на ГАЛИНДИТЕ откъм изток с тази редица отново ги поставя в най-горното поречие на Днестър.

3. Под ГАЛИНДИТЕ са разположени ИГИЛИОНИ (вж. част I) и двата клона БОКИ-КОСТОБОКИ и КОСТОБОКИ-ЗАГОРЦИ (вж. тук). Местоположението на последните е установено в Румънска Северна Молдова (окръг Сучава) и Буковина (Черновска обл. на Украйна). Това наистина ги поставя като южни съседи на ГАЛИНДИТЕ и така този ориентир се съгласува с останалите.

Следователно сведението за ГАЛИТЕ-крайници (ГАЛИНДИ) позволява да се приеме виждането, че през II в. е съществувало племе ГАЛИ в горното течение на Днестър. Племенната територия на ГАЛИТЕ е обхващала дн. украинска Ивано-Франковска област и южните части на Львовска и Тернополска област.

За приемствеността между праславяните ГАЛИ и славяните ГАЛИЧИ съществуват два основни довода:

1. Териториалното съвпадение – ГАЛИЧИТЕ са заемали същите земи със средище град ГАЛИЧ, разположен на Горен Днестър (обл. Галиция).

2. Очевидна е генетичната връзка между двете имена – GALI и GALIČI. Названието GALIČI е получено, като е добавена наставка -IČI към името GALI. Тази наставка е присъща за раннославянския период (VI–VIII в.).

Приемствеността GALI-GALIČI оправдава определянето на ГАЛИТЕ от II–V в. като праславянско племе. Обясненията за формирането на това племе в горното поречие на Днестър може да се потърсят в две посоки:

1. Коренът GAL(A), от който произлиза племенното име GALI, е засвидетелстван в праславянските земи през античността като племенно име и в местни имена.

1. ГАЛАИ (Γαλαίοι) – племе по Егейското крайбрежие, където се простирали земите на КИКОНИТЕ. Името е записано през втората половина на V в. пр. Хр. в данъчните списъци на Първия Атински морски съюз [**Detsch. Spr.**, 98]. Тяхната земя край град Месембрия е спомената от Херодот с името ГАЛАЙКА (Γαλαϊκή) [**Hdt.**, VII, 108; **ИТМ**, 30]. Това название по времето на Херодот вече е било изместено от по-ново – БРИАНТИКА. Следователно съществуването на самостоятелно племе ГАЛАИ може да се отнесе към периода преди V в. пр. Хр.

2. ГАЛЕПСОС (Γαληψός): а) град на п-в Ситония (Халкидика) [**Hecat.**, fr. 152; **Hdt.**, VII, 122]; б) град в близост до устието на Стримон [**Thuc.**, IV, 107; **Strab.**, VII, fr. 35].

3. ГАЛИКОН (Gallicum) – пътна станция [**Geogr. Rav.**, IV, 9; **ЛИБИ**, I, 24] и река ГАЛИКО (Γαλκός – по-ново име на Ехейдор) край Тесалоника (Солун).

В славянската топонимия също са познати названия, съдържащи корена GAL(A). Като най-архаични може да се определят тези от Пелопонес и Средна Гърция [**Vasmer, M. Gr.**, 27, 68, 111]:

1) Γαλιτσά (Акарнания – Етолия); 2) Γαλιτσάδες (Тесалия); 3) Γαλίτιον (Епир). М. Фасмер извежда тези названия от *слав.* *galičъ, идващо от *galica със значение ‘гарван, гарга’ (cornix, corvus). Срв. *стбълг.* галъ, тълкувано като ‘черен, тъмен’.

Тук трябва да се отбележи едно гнездо от такива топоними в българските земи – в дн. Врачанска област.

1. ГАЛОВО, село до град Оряхово. Смята се, че е съществувало през предосманския период. Споменато е в османотурски документи от XVI в. [ИБИ, XX, 85, 97]

2. ГАЛАТИН, село, посочено в документи от XV–XVIII в. Също се приема, че е заварено от османските турци [ИБИ, XIII, 265; **Николов, Б.** Искър, 70]

3. ГАЛИЧЕ, споменато през XV в. [ИБИ, XIII, 243]

4. Отвъд Дунав, в Олтения (окръг Долж) се намира село ГАЛИЧА (Galicea) – Галичѝа, 1596 г. [DRH, V, XI]. Възможно е основателите му да са били преселници от врачанското село Галиче.

Това топонимно гнездо може да се обясни като следа от малка племенна структура. Нейното възникване трябва да се отнесе към VII в. – времето на славянското заселване. Става дума за група ГАЛИ-ГАЛИЧИ от Горен Днестър. Увлечени от общия преселнически поток на юг, те стигнали до междуречието Искър-Огоста, където се установили. Създаденото там малко племе вероятно е влизало в племенното обединение на т. нар. Седем племена, обхващащо двата бряга на Долен Дунав.

В карпатските земи (дн. Румъния) многократно се среща селищното име ГАЛАЦ (Galați) – пет случая.

Ако се върнем към предложената хипотеза за начален праславянски произход на ГАЛИТЕ от Горен Днестър, то формирането им към II в. може да се обвърже с едноименната река в този район.

2. Другата хипотеза съотнася този проблем с келтското присъствие в карпатските земи. През IV–III в. пр. Хр. келтски племена се придвижили от Среден Дунав към Балканите. Същевременно друг поток се насочил към долината на Тиса и оттам по теченията на Муреш и Сомеш проникнал в северните праславянски земи (дн. Трансилвания). Келтски находки са откривани при южното течение на Прут и Днестър [Ist. Rom., I, 234–236].

Клавдий Птолемей посочва селища между Тира (Днестър) и Източните Карпати, чиито имена звучат като келтски: Кародунон (Καρρόδουνον), Ерактон (Ἔρακτων) [Ptol., III, 515; Izvoare, I, 540–541].

В декрет от Олбия (на Протоген), датиран в III–II в. пр. Хр., се говори за нападение на СКИРИ и ГАЛАТИ (Γαλαται) над града [IRE, I₂, 32]. Това сведение потвърждава присъствието на келти отвъд Източните Карпати – в поречието на Тира (Днестър).

В поречието на Тиса проникнали ТЕВРИСКИ и АНАРТИ. Клон от последните – АНАРТОФРАКТИ – според цитираното по-горе описание на Кл. Птолемей се бил установил южно от изворите на Вистула (Висла), т. е. в склоновете на Бескидската верига.

Името и племенната територия на АНАРТОФРАКТИТЕ може да се съотнесат с посоченото по-горе у Кл. Птолемей селище ЕРАКТОН. Названието ANAR-TOFRAKTI се състои от две части: 1. ANART(O); 2. FRAKT(I). Първата съвпада с названието на келтското племе АНАРТИ, установило се по Средна Тиса и в дн. Северна Трансилвания (вж. по-долу). Втората част FRAKT(I) съвпада със селищното име ЕРАКТ(ON). Разликата е в началния звук или буква (при преписване). При запис на латински език поради близката графика на E и F е възможно да е била допусната грешка. При еднаквост на съставките в племенното и селищно название са

допустими два варианта: 1. ANARTOFРАКТ(I)-FРАКТ(ON); 2. ANARTOЕРАКТ(I)-ЕРАКТ(ON). Посочената родственост в двете названия съвпада и с териториална близост. АНАРТОФРАКТИТЕ са имали селище (племенен център?) ЕРАКТОН, намиращо се в северната част на Източното Прикарпатие. От друга страна, Кл. Птолемей поставя АНАРТОФРАКТИТЕ до Северната Карпатска верига – Бескидите. Логично е да се приеме, че АНАРТОФРАКТИТЕ са били клон от келтското племе АНАРТИ. Последните са обитавали Средното Потисие. Част от АНАРТИТЕ преминали Карпатската верига и се установили от източната ѝ страна в горното течение на Прут и Днестър. Те получили названието АНАРТОФРАКТИ по името на племенния им център ЕРАКТОН (ФРАКТОН?).

Юлий Цезар, описвайки земите по Северното Дунавско крайбрежие: „Гората (Херкиния – Ч. Б.) започва от пределите на хелвети, немети и раураки и се простира в права линия успоредно на Дунав до пределите на даки и анарти (Anartium)“ [Caes. B. g., VI, 25, 1; Izvoare, I, 178–179].

Клавдий Птолемей: „Обитават Дакия в най-северната ѝ част, ако започнем от запад: анарти (Ἀναρτοί) и тевриски (Τευρίσκοι) и костобоки, а под тях предавенси и ратакенси и каукенси...“ [Ptol., III, 8, 3; Izvoare, I, 542–543].

Съобщеното от Юлий Цезар показва, че през I в. пр. Хр. АНАРТИТЕ са били съседи на ДАКИТЕ. Описанието на Кл. Птолемей (II в.) внася повече конкретност. В най-северната част на Дакия той е поставил редица, включваща три племена (изброени от запад на изток): АНАРТИ, ТЕВРИСКИ, КОСТОБОКИ. В настоящата работа местоживелищата на КОСТОБОКИТЕ са определени в дн. Северна Трансилвания – окръг Марамуреш (вж. тук). Откъм запад техни съседи са били ТЕВРИСКИТЕ. Това означава, че последните са заемали средното поречие на Сомеш. АНАРТИТЕ следва да са обитавали долното течение на Сомеш и прилежащия участък от Тиса около устието на Сомеш. Това местоположение на келтски племена в Северна Дакия се съгласува с липсата на данни за обиталища на праславянски племена в поречията на Сомеш и Горен Муреш. Очевидно там в по-ранния период (до III в. пр. Хр.) са били местоживелищата на ираноезичните АГАТИРСИ, а по-късно на келтски общности. В настоящата работа се установява и присъствие на БОИ край Долен Олт (вж. тук).

Създадената през 106 г. римска провинция Дакия е включвала в границите си и горното поречие на Сомеш. Преселническият поток от дакийски праславяни към Бескидите и Горното Поднестровие заварил там келтско население и праславяни от първата бежанска вълна (I в.). От друга страна, нови келтски групи, произхождащи от Дакия, се включили в преселението на север. Така в Северните Карпати се озовали БОИТЕ-БОЙКИ. В резултат на тези придвижвания през I–II в. в Горното Поднестровие се получило смесване на келти (ГАЛИ) и праславяни. Античните автори са използвали следните варианти на келтския етноним: Γάλλοι, Galli, Γαλάται, Κελτοί, Celtae.

Тези ГАЛИ в Горното Поднестровие били наречени КРАЙНИЦИ-ГАЛИНДИ, защото се озовали в далечни, крайни земи. Така възникнала тази племенна структура, включваща ГАЛИ (келти) и праславяни. През I–IV в. ГАЛИТЕ се славянизирани, но

оставили името си на племенното образуване. Смятам, че тази хипотеза за произхода на ГАЛИТЕ от Горното Поднестровие е по-убедителна от първата, изложена по-горе.

През VI–VII в. племето вече е имало раннославянски облик. Настъпила и съответна промяна в името GALI > GALICI. Племенно средище било едноименното селище ГАЛИЧ край брега на Днестър. При разместванията в началото на VII в., свързани с преселението към балканските земи, групи от ГАЛИЧИ се заселили сред българските славяни и сърбо-хърватската племенна общност. ГАЛИЧИТЕ не са намерили място като отделно племе в руската летописна традиция. Вероятно това се дължи на доминацията на съседните племена – КАРАБИ (ХЪРВАТИ), ДУЛЕБИ, ВОЛИНЯНИ. През IX–X в. племенното образуване се развило в княжество с център град ГАЛИЧ.

II-38. ГЕЛИ

Две описания на дакийските земи от VI в. (Йорданес) и от VII в. (Равенски географ) съдържат речни имена, чието отъждествяване е спорно:

„Те (вандалите – Ч. Б.) заемали тогава местата, където днес живеят гепидите, покрай реките Марисия (Marisia), Милиаре (Miliare), Гилпил (Gilpil) и Грисия (Grisia), която надминава по големина всички гореспоменати“ [Iord. Get., 113; Izvoare, II, 424–425].

„През тези области на даките минават твърде много реки, между другите и тези, които се наричат Тисия (Tisia), Тибисия (Tibisia), Дрика (Drica), Марисия (Marisia), Арине (Arine), Гилпит (Gilpit), Гресия (Gresia). Всички тези реки се вливат в Дунав, а река Флутаузис ограничава областта. Все пак гореспоменатият хронист Йорданес го е изложил по-подробно“ [Geogr. Rav., IV, 14; Izvoare, II, 580–581].

В настоящото изследване река МИЛИАРЕ е отъждествена с Голям Ариеш (Arieșul Mare) (вж. следв. части). Другото неизяснено речно име има формата GILPIL. Вариантът GILPIT у Равенския географ е неточен. Последната буква L е преписана като T поради близка графика. Анализът за река МИЛИАРЕ показва, че посочените от Йорданес реки, протичащи през земите на вандалите (гепиди), обграждат Западните (Централни Трансилвански) планини.

Такава река е и Сомеш (Samus), чието име не е назовано от Йорданес. Вниманието заслужава единият от двата основни притока на Сомеш – Малък Сомеш (Someșul Mic). Той извира от Западните планини, докато Голям Сомеш започва от Източните Карпати. Вниманието ми бе привлечено към Малък Сомеш поради наличието на някои топоними в неговото поречие, които произлизат от корена GEL(A). От своя страна те са свързани със събития, случили се в този район в началото на X в. – при маджарското завоевание.

Става дума за един местен управител (dux) – ГЕЛОУ (Gelou), чиито земи са били покорени от военачалника на Арпад – Тухутум. Според основния източник – Унгарската анонимна хроника [Anonymus, XXIV–XXVII], събитията са протекли в следната последователност. След покоряването на земите, управлявани от Менуморут

(между Тиса, Западните планини и Муреш), маджарите станали съседи на Terra Ultrasilvana ‘отвъд горите (Залесие)’. Това название е вариант на запазилото се до днес име Transilvania. Тя била под властта на ГЕЛОУ (Gelou), който на едно място е наречен Блук (Blacus). Маджарският военачалник (вожд) Тухутум поискал от Арпад разрешение да завладее земята на ГЕЛОУ. Жителите на плодородната страна, в която се добивало злато и сол, са определени като СЛАВЯНИ (Sclavi) и БЛАКИ (Blachi).

ГЕЛОУ се опитал да спре нахлуването на маджарите при Вратата Месеш, но не успял. Първата среща с маджарските конни дружини станала при река Алмаш (Almas). ГЕЛОУ претърпял поражение и се отправил към главната си крепост (неназована), разположена на Сомеш (Zomus). Отряди на Тухутум го настигнали при река Къпуш (Corus), приток на Малък Сомеш. Там бил убит управителят на Terra Ultrasilvana (Transilvania). Местните жители се подчинили на Тухутум и неговите наследници владели тази страна до времето на първия унгарски крал Стефан I [Anonymus, XXVII].

Личното име Gelou е обяснявано като унгарско, тюркско, славянско, румънско. Латинизираната форма GELOU отговаря на славянското прилагателно име GELOV, състоящо се от основа GEL(A) и наставка -OV. На река Малък Сомеш и днес съществува селището Джелъу (Gelău, вариант Gilău).

То е разположено при вливането на река Къпуш (в Унгарския аноним – Corus) в Малък Сомеш малко под съединяването на двата основни притока – Студени Сомеш (Someșul Rece) и Топли Сомеш (Someșul Cald). Покрай десния бряг на Малък Сомеш се издига планината Джелъу (Gelău или Gilău), която го отделя от долината на съседния Ариеш. От планината Джелъу извира Студени Сомеш. Румънската форма DŽELĀU (Gelău) предава славянската GELOV (ГЕЛОВ) при промяна G > DŽ пред мека гласна. Славянската наставка -OV е предавана в румънския език с наставката -ĂU. Следователно началната форма на селищното и планинско име е била GELOV. Вижда се, че тя съвпада с името на местния трансилвански управител GELOV (Gelou).

Ако се върнем към военните действия, описани в Унгарската анонимна хроника, можем да установим, че движението на двамата противници е следвало следната посока. От Вратата Месеш на изток до река Алмаш (Almaș, ляв приток на Сомеш), където се състояла първата битка. Оттам ГЕЛОУ поел към „неговата крепост“ (castrum suum), разположена на Сомеш (Zomus). ГЕЛОУ бил убит от маджарите при река Къпуш (Corus). Беше посочено, че при вливането на последната река в Малък Сомеш се намира селището ГЕЛОВ (Gelău). Следователно крепостта (резиденция) на ГЕЛОУ се е намирала в близост или край дн. село Джелъу (ГЕЛОВ) или недалеч, пак в поречието на Малък Сомеш.

Строежът на речното име GILPIL от описанието на Йорданес може да се представи така: първа част GIL-; втора -PIL. Коренът GIL е вариант на GEL(A) при колебание E-I. Това колебание е запазено в днешното румънско название Gelău-Gilău. Втората част PIL съответства на славянския корен BEL(Ъ) ‘бял’ с обеззвучаване B > P и E > I (срв. *укр.* біл).

Следователно названието, записано у Йорданес, предава праславянското (раннославянско?) речно име GEL BEL ‘БЕЛ(А) ГЕЛ(А)’. Текстът на Касиодор-Йорданес е съставен през първата половина на VI в. В конкретното описание става дума за събития от началото на IV в. – войната между готи и вандали от началото на IV в., т. е. наскоро след пълното изтегляне на римляните от тази провинция през 270–275 г.

Смятам, че реката GEL(A) трябва да се отъждестви с Малък Сомеш. Друга река от описанието на Йорданес – АРИНА – е припозната в дн. Ариеш, съседен на Малък Сомеш (вж. следв. части). Определенията БЕЛИ-ЧЕРНИ са характерни за названията на двата основни притока в славянската хидронимия. Тук се поставя въпросът, дали възникването им може да се отнесе към праславянския период, по-точно към IV–V в. В случая названието BEL(A) GEL(A) следва да се свърже с единия от двата основни притока на Малък Сомеш – Топли и Студени Сомеш. След тяхното сливане реката се е наричала GEL(A).

Унгарският аноним посочва, че крепостта на ГЕЛОУ се е намирала на Сомеш (Zomus), и не споменава речно име GEL(A). Изглежда, към времето на написването на хрониката (XII–XIII в.) или още в годините на описаните събития (първо десетилетие на X в.) името GEL(A) за Малък Сомеш е било изместено от СОМЕШ. Съотношението между двете имена GEL(A) и СОМЕШ (рум. Someșul, унг. Szamos) може да се обясни така: През античността речното име Samus е било носено от основния приток Голям Сомеш (Someșul Mare) и цялото течение на Сомеш до вливането му в Тиса. Малък Сомеш е носел праславянското име GEL(A). Вероятната праславянска форма на лат. SAMUS е била SAMA (вж. следв. части). Голям Сомеш извира от планината Родна в Източните Карпати.

Възможно е през раннославянската епоха (VI–VIII в.) речното име да е имало формата GELOV(A), с наставка -OV или -OVA – най-продуктивните наставки за славянски речни имена. Довод за това предположение е формата на селищното и планинско име GELOV (рум. Gelău). Съответно през праславянския период тези названия са били без наставка – GEL(A).

Тук очевидно е налице тройка от едноименни елементи – река, селище и планина – GEL(A). Намирам, че може да се добави и четвърти начин на употреба на този топоним – като областно название. Свидетелство за това откривам в съчинението на имп. Константин Багренородни *За управлението на империята* (средата на X в.). Там при описанието на печенежките земи в Северното Черноморие са посочени осем области. Третата носи името ГИЛА (Γύλα), а името на управителя ѝ е Куркутай. След това авторът пояснява, че областта Долна ГИЛА (κάτω Γύλα), намираща се западно от Днепър, била съседна на Туркия (страната на маджарите, Унгария) [С. Porph. De adm., 37; Izvoare, II, 664–665].

Смятам, че областта ГЕЛА, където е имало печенеги, трябва да бъде отъждествена с дн. същинска Трансилвания. Това е в съгласие с пояснението от описанието, че тази област е съседна на Туркия, т. е. земите, заети от маджарите в края на IX в. по Тиса и Среден Дунав. В Унгарската анонимна хроника се споменава,

че земята на ГЕЛОУ страдала от нападения на кумани. Явно в случая става дума за печенеги, тъй като куманите се появили на Долен Дунав през XI в. От друга страна, цялостното описание на К. Багренородни за печенежките обиталища показва, че печенегите били проникнали в земите срещу Дръстър (дн. Мунтения) и заемали поречията на Серет, Прут, Днестър и Южен Буг. Посочените данни идват в подкрепа на тезата, че областта ГИЛА, частично заета от печенеги, трябва да се отъждестви със земята на ГЕЛИТЕ и ГЕЛОУ, т. е. дн. Трансилвания. Такова местоопределяне на областта ГИЛА от описанието на К. Багренородни дава обяснение и на самото название. То съвпада с речното име ГЕЛА (Малък Сомеш) и името (прозвище?) на местния управител от началото на X в. ГЕЛОУ. Промяната в коренната гласна се дължи на колебание Е-І (срв. GILPIL), запазено и в двата варианта на днешното румънско название (GELĂU-GILĂU).

Върху карта на Трансилвания от Йоханес Хонтерус (1498–1549) името на това селище е означено като GELA [**Binder, P.** Johannes, 1056, 1060].

Следователно от праславянския корен GEL(A) са произлезли речно, планинско, селищно и областно название. Групирането на топоними, съдържащи същия корен, в северните дакийски земи (дн. Трансилвания) подсказва за съществуването на едноименна племенна формация – ГЕЛИ.

Съдбата на това праславянско племе, неназовано в изворите, може да се очертае така:

1. Племето се формирало в поречието на река GEL(A) (Малък Сомеш), приток на САМА (Сомеш). Горното течение на GEL(A) е образувало долина край едноименната планина GEL(A) (Gelău) – хребет от Западните планини. Племенно средище на ГЕЛИТЕ било селището (крепост) GEL(A) край едноименната река. Съседни на ГЕЛИТЕ били: откъм запад ДАРКИ (ДАРГИ), откъм североизток ТЕВРИСКИ и КОСТОБОКИ.

2. След римското завладяване (106 г.) земите на ГЕЛИТЕ били включени в новосъздадената провинция Дакия. В тях бил издигнат важният градски център НАПОКА (вж. част I). Вероятно част от ГЕЛИТЕ са се изселили в северна и западна посока. Като следи от това преселение може да се оценят някои топоними:

Словакия: Гелница, Гелпа, Жилина, Желовце

Чехия: Желетова, река Желетавка, река Желивка

Полша: река Гелчев, Жилина.

3. След изтеглянето на римляните от Дакия към 270 г. там отново навлезли праславяни, а също и германи (гепиди, готи). Появата на готи в дн. Южна Трансилвания е засвидетелствана от археологически следи: некрополи с обред на трупополагане – при Търгу Муреш, Сънтана, Фънтънеле, Полотна [Ist. român., II, 655]. Като гепидски се определят неукрепените селища при Мореш, Порумбен Мик и некрополите край Мореш, Ношлак, Банду, Клуж и др. [пак там, 602–603]. Вероятно праславянската племенна структура на ГЕЛИТЕ в долината на ГЕЛ(A) (Малък Сомеш) е била възстановена.

4. През VI–VIII в. племето вече е имало раннославянски облик. Племенното

средище вече носело името ГЕЛОВ. От този период в дн. Северна Трансилвания са известни славянски могилни некрополи. Такъв некропол е проучен и в земите на ГЕЛИТЕ – при с. Сомешен (Someșeni), обл. Клуж [Макря, М. Славянский, 351–370]. Могилните гробове следва да се определят като княжески. В близост се издигало градището Мънъщур – Клуж (Напока). Очевидно в този район по това време се е намирало седалището на племенните князе.

5. При заселването на балканските области в началото на VII в. от славяни, принадлежащи към трите групировки, в движението се включили и ГЕЛИ. Като свидетелство за установяването им сред българските славяни може да се определи името на село ГЕЛА, Смолянско. В същия район са се намирали владения на Бачковския манастир. Сред тях е χωρίον Γέλοβα [Гагова, К. Тракия, 156].

6. Формата GELEMEN, срещана като лично име (може би и като местно име), дава основания да се предполага съществуването на вариант на племенното име със съставката MANI – GELEMANI. Този тип имена („дакийски“) е характерен именно за праславянския регион, в който попада племенното землище на ГЕЛИТЕ.

7. В средата на VI в. дошлите от изток авари се установили на Среден Дунав. Установени са следи от аварско проникване в дн. Трансилвания – при Аюд, Къмпия Турзи, Теюш, Братей, Стремц, Лопадя [Ist. român., II, 722–725; III, 39].

8. В края на VIII – началото на IX в. Аварският хаганат преживял упадък. За разпределението на неговото наследство се сблъскали интересите на два съседа – франките от запад и българите от изток. Редица данни говорят, че по времето на Омуртаг българите наложили своя пряка власт в някои севернодунавски области (вж. параграфа за ободритите в част I). Към тях може да се причисли и Трансилвания. Изобилен археологически материал свидетелства за българско присъствие там през IX в. Останки от землени и каменни крепости са открити при Шириоара, Молдовенещ, Клуж-Мънъщур, Комана де Сус, Дъбъка, Блъндиана, Мойград, Куздриоара, Бълград (Алба Юлия).

Крепостта край Молдовенещ се намира в долината на Ариеш близо до солодобивен район (Турда). Върху по-ранно землено укрепление е издигната каменна крепост. Правоъгълни каменни блокове, свързани с железни скоби, оформят двете лица на зида. Между тях е положен пълнеж от натрошени камъни, залети с хоросан [Ist. român., 89–90]. Градежът принадлежи към т. нар. плисковски тип старобългарска каменна архитектура. Изглежда, каменната крепост при Молдовенещ е построена в началото на IX в. при установяването на пряка българска власт в областта ГЕЛА (Вътрешна Трансилвания). Тя е охранявала солните и рудните разработки в долината на Ариеш. От нея е започвал път, който, пресичайки Южните Карпати при крепостта до Слон, и излизал на дунавския брод край островната крепост недалеч от Дръстър (Пъкуюл луи Соаре).

9. Областта, управлявана от ГЕЛОУ, е включвала същинска (вътрешнокарпатска) Трансилвания между хребета Месеш на север и поречието на Муреш на юг. Средище на областта е била земята на ГЕЛИТЕ и тяхната крепост ГЕЛОВ. Последната се намирала в близост до дн. с. Джелъу или по-долу в поречието на

ГЕЛА-ГЕЛОВ при римската НАПОКА (Мънъщур-Клуж). Очевидно трансилванският владетел е влязъл в маджарското устно предание, записано от ранните хронисти, не с личното си име, а с прозвище. Последното идва от названието на неговата резиденция ГЕЛОВ, племенен център на ГЕЛИТЕ. В настоящата работа е установен подобен механизъм за възникване на имената и при други местни управители, споменати в Анонимната хроника – САЛАН (вж. следв. части), ГЛАД (вж. част I), ЛАБОРЧА (вж. следв. части).

10. В хрониката е посочено име на крепост (castrum), което идва от корена GEL(A). Укреплението може да бъде включено в територията, владяна от ГЕЛОУ. Става дума за Zyloc (ЗИЛОК), дн. Zalău (от *слав.* ЗАЛОВ). Крепостта ЗИЛОК се намира в подножието на хребета Месеш, близо до Вратата Месеш. Тя била завладяна от войската на Тухутум при действията срещу МЕНУМОРУТ, западен съсед на ГЕЛОУ [Anonymus, XXI–XXII]. След завземането на ЗИЛОК маджарите стигнали до Вратата на Месеш, където накарали местните жители да изградят дървено укрепление в прохода. То трябвало да бележи източната граница на новозавладяната територия. Там при Вратата на Месеш маджарският вожд Тухутум замислил да покори отвъдната земя – Terra Ultrasilvana, управлявана от ГЕЛОУ.

Името на крепостта ZILOC (Zyloc) може да се обясни така: основа ZIL и наставка -ОК. Основата от своя страна е производна от GEL при $G > Z$ пред мека гласна и $E > I$, съответстващо на колебанието E-I (Gelău-Gilău). Наставката -ОК е развитие на по-стара форма на АК (срв. името НАРОСА в същия район). Така началната форма на селищното име може да се възстанови като GELAK-GELOK. Тя идва от племенното име ГЕЛИ и вероятно селището (укрепление) е било основано от тях.

Две обстоятелства са били определящи за създаденото мнение сред изследователите, че крепостта ЗИЛОК е била част от владенията на МЕНУМОРУТ: 1) нейното местоположение – до външния (северозападен) склон на хребета Месеш; 2) завладяването ѝ от маджарите е станало по време на действията против МЕНУМОРУТ преди похода срещу ГЕЛОУ. Възможно е и друго виждане – ЗИЛОК да е била гранична крепост на ГЕЛОУ. Неслучайно той побързал към Вратата Месеш, за да спре нахлуването на ТУХУТУМ.

Други топоними в Трансилвания, произлизащи от корена GEL(A), са:

1. Джелу (Gelu), до Арпад на Муреш (окръг Тимиш)
2. ГИЛАД (Ghilad), до Тимишоара (окръг Тимиш)
3. ГЕЛИНЦА (Ghelința), до град Сфънту Георге (окръг Ковасна) до Горен Олт.

За връзките на местните управители САЛАН, МЕНУМОРУТ и ГЛАД с българското царство в началото на X в. свидетелства и Унгарската анонимна хроника. В това отношение липсват изрични сведения за ГЕЛОУ. Редица археологически материали от неговите земи говорят за поддържането на такива връзки. Става дума за землени укрепления (крепости, „пресяки“ в проходи), които типологично може да се включат в старобългарската традиция.

11. Унгарската анонимна хроника говори оскъдно за етническият облик на жителите на страната на ГЕЛОУ. Посочени са СЛАВЯНИ (Slavi) и БЛАКИ

(Blachi). Някои мои виждания за същността на втория етнос ще бъдат изложени на друго място.

В долината на Муреш около Бълград (Алба Юлия) са изследвани селища и некрополи, които са принадлежали на ПРАБЪЛГАРИ. Става дума за двубредните некрополи при Блъндиана и Себеш. Настаняването на тези прабългари в долината на Муреш е могло да стане в началото на IX в. Славянските жители на страната са принадлежали към племената ГЕЛИ, АРАНИ и др.

12. Маджарският вожд Тухутум, след като завладял страната на ГЕЛОУ, установил там собствено управление, независимо от Арпадите. Неговите наследници поддържали тази власт до началото на IX в. Тогава крал Стефан I присъединил тези земи към формиращото се кралство. Гюла Младши (Geula), потомък на Тухутум, бил пленен и отведен в Унгария [Anonymus, XXV-VII]. Така ГЕЛИТЕ, както и останалото славянско население били погълнати постепенно през X–XII в. от настаняващите се маджарски групи. Областта ГЕЛА (ГИЛА) била превърната в отделна териториална структура на унгарското кралство – воеводство Трансилвания. Вероятно титлата воевода е била употребявана от завареното славяно-българско население по отношение на местния управител (владетел). Трансилванската католическа епископия наследила традициите на православния култ от времето на българските управители през IX в. и на Гюла Старши (заедно с епископ Йеротей) от средата на X в. Допустимо е да има връзка между праславянското и старобългарското название на областта ГЕЛА (ГИЛА) и владетелското име ГЮЛА, носено от двама местни владетели през ранноунгарския период.

13. Вижда се, че съдбата на земите, обитавани от праславяните ГЕЛИ, е била променлива и тези поврати в повечето случаи са се дължали на външни фактори. Затова накрая бих предложил обща периодизация за ранната история на областта ГЕЛА (ГИЛА), която отчита доминиращия етнополитически елемент. Разграничават се следните периоди:

1. Дакийски – до 106 г.
2. Римски – 106–270
3. Праславяно-готски – 270–400
4. Хунски – 400–460
5. Гепидски – 460–570
6. Аварски – 570–820
7. Български – 820–910
8. Маджарски (ранноунгарски) – 910–1010
9. Унгарски – след 1010.

II-39. ГЕЛОНИ, ЖЕЛАНИ

Племето ГЕЛОНИ (Γελωνοί, Γέλωνες, Geloni) е известно от описанията на Северното Черноморие, съдържащи се в съчиненията на антични автори. Най-ранните сведения намираме у Херодот във връзка с похода на Дарий в Скития (датиран между 519 и 513 г. пр. Хр.) [Hdt., IV]. ГЕЛОНИТЕ са посочени още от Псевдоскимнос, Вергилий [Verg. Georg., III, 461–463], Хораций [Hor. Carm., II, 20, 7–19], Плиний Стари [Plin. N. h., IV, 12, 88], Дионисий [Dion. Per., 306–310], Клавдий Птолемей [Ptol., III, 5, 10] и др.

Сравняването на тези данни позволява ГЕЛОНИТЕ да се определят като номадско племе, родствено на скити, сармати, агатирси, т. е. като ираноезични.

От разказа на Херодот става ясно, че в края на VI в. пр. Хр. обиталищата на ГЕЛОНИТЕ са се намирали между устието на Истър и Танаис (Дон). Стиховете на Вергилий ги свързват с „гетската пустиня“ – с това название е била известна степната зона в долното течение на Прут и Днестър. По-определени са ориентирите в изложението на Плиний Стари и Дионисий. Според Плиний Стари ГЕЛОНИТЕ са съседи на аухетите, в чиято земя извира Хипанис (Южен Буг), на неврите, където започва Бористен (Днепър), и на тисагетите. Дионисий предава, че ГЕЛОНИТЕ са заемали земи северно от ТАВРИТЕ. Последните населявали морското крайбрежие между „Ахиловия бяг“ в устието на Днепър и Меотида (Азовско море). Следователно обиталищата на ГЕЛОНИТЕ трябва да се потърсят по средното течение на Днепър и Южен Буг в преходната зона лесостеп-степ.

Изглежда, остатъци от това племе са се запазили в този район до I–II в., когато там се появили праславяни бежанци. Като довод за това предположение може да се оценят някои топоними от Поднепровието.

1. Река Желань (Желонь) – десен приток на Припят в долното ѝ течение – между териториите на Словечна и Уж. Припят е десен приток на Днепър.

2. Град ЖЕЛНИ в Переяславското княжество, на река Сула, недалеч от вливането ѝ в Днепър [ПВЛ, I, 201 – 1116 г.].

3. Село Жилиане, намиращо се между Киев и Болгородка.

Единият вариант на речно име ŽELON' показва съответствие с формата GELON при промяна G > Ž пред мека гласна. При втория вариант – ŽELAN' – с наставка -AN(I) е налице близост с форма на племенно име ŽELANI, производно от GELANI.

Селищното име ŽELNI съдържа основа ŽEL, идваща от GEL, и наставка -NI.

Името на село ŽILJANE отговаря на племенното название. Развитие при основата е следното: GEL > ŽEL > ŽIL. Наставката е -(I)ANE. Тук наблюдаваме същите фонетични промени, както при топонимите, производни от племенното име GELI в Трансилвания – срв. (вж. тук).

Смятам, че произходът на тези местни имена следва да бъде свързан с племето ГЕЛОНИ. Освен обяснената племенна приемственост, налице е и териториална. Посочените местни имена са от Средното Поднепровие – областта, в която по-горе

бяха определени обиталищата на ГЕЛОНИТЕ. Цялостното обяснение ще изглежда така:

1. Ираноезичното племе ГЕЛОНИ е обитавало през VI в. пр. Хр. – II в. сл. Хр. Средното Поднепровие, приблизително дн. Киевска и Полтавска област.

2. През I–II в. ГЕЛОНИТЕ станали съседи с придошлите от запад праславяни, които формирали групировката на АНТИТЕ в Поднепровието. Постепенно ГЕЛОНИТЕ се (пра)славянизирани и се втели в антската племенна общност. Възможно е те да са запазили обособена племенна структура, която през VI–VII в. добила славянски облик. Името GELONI претърпяло развитие и добило славянска форма с варианти ŽELANI, ŽILJANI.

3. Поради сравнителна малобройност и разпръснатост ЖЕЛАНИТЕ били погълнати през VIII–IX в. от големите племена (племенни съюзи) на СЕБЕРИ и ПОЛЯНИ. Племенното име на ЖЕЛАНИТЕ се запазило в названията на някои техни селища.

II-40-1. ГЕТИ, МАТУКЕТИ

Названието ГЕТИ (Γέται, Getae) има надплеменен характер. С него са били означавани праславяните на север от Дунав и в източната част на земите между Хем и Истър. Приведените по-долу откъси свидетелстват, че у античните автори имената ГЕТИ, ТРАКИ, МИЗИ, ДАКИ, ТРИБАЛИ се отнасят за един етнос с общ език.

Херодот, описвайки похода на Дарий в Скития: „... а пък гетите, които безумно се противопоставили, веднага били покорени; те са най-храбри и най-справедливи от траките“ [Hdt., IV, 93; ИТМ, 21].

Страбон: „Гърците смятали гетите за тракийски народ; те живеели по двата бряга на Истър, както и мизите (Μυσοί), също тракийски народ, който се нарича сега мези (Μοισοί)“ [Strab., VII, 3, 2; ИТМ, 210].

„... защото още в наше време Елий Катус пресели в Тракия петдесет хиляди гети от областта отвъд Дунава (гетското племе говори същия език както траките); тия преселници и сега живеят там и се наричат мези (Μοισοί)“ [Strab., VII, 3, 10; ИТМ, 213].

Има и друго деление на гетската земя, останало от старо време; една част от племето според това наричат даки, другата – гети. Гети наричат тия, които се простират към Понта и на изток, а даки – тия, които живеят в противоположната страна, а именно към Германия и изворите на Истър“ [Strab., VII, 3, 12; ИТМ, 214].

„Даките говорят същия език както гетите. Гетите са по-познати на гърците, понеже често се преселват по двата бряга на Истър и са се смесили с траки и мизи. Същото е станало и с трибалите, народ от тракийско потекло...“ [Strab., VII, 3, 13; ИТМ, 214].

Плиний Стари: „... все пак местата, близки до крайбрежието, били заети от различни племена, било гети, наричани от римляните даки, било сармати, наричани от гърците савромати...“ [Plin. N. h., IV, 12, 80; Izvoare, I, 402–403].

Дион Хрисостом: „Някои хора носят на главата си пилос, какъвто сега носят някои от траките, така наречените гети, а по-рано лакедемонците и македонците“ [Dion. Chrys. Or., XXII, 3; ИТМ, 259].

Липсват основания да се предполага, че названието ГЕТИ е било носено от отделно племе. Също така то не може да бъде свързано с речно име. Това изключва евентуален произход на това общностно наименование от името на едно племе. Друга посока за обяснение на възникването му може да бъде сферата на праславяно-скитското съседство и общуване в Северозападното Черноморие. Етнонимът ГЕТИ присъства като втора съставка на някои двусъставни племенни имена от този регион: ТИРАГЕТИ, ТИСАГЕТИ, МИРГЕТИ.

Съпоставените сведения за ТИРАГЕТИТЕ показват, че техните обиталища са се намирали по долното течение на Тира (Днестър) (вж. следв. части). Така племенното име, съдържащо като първа съставка речното название, има съвсем ясно значение: ‘гети при (река) Тира’. Необходимо е да се отбележи етническото определение, дадено от Кл. Птолемей: „Тирагети-сармати (ὄπὸ τοῦς Τυραγέτας Σαρμάτας)“ [Ptol., III, 10, 7; Izvoare, I, 554–555].

Херодот дава следните сведения за ТИСАГЕТИТЕ:

„Преминеш ли река Танаис, вече не си в Скития. Първата област, на която попаднеш, е на савроматите, които, като се почне от най-вътрешната част на езерото Меотида, обитават на север земите, простиращи се на петнадесет дни път; цялата им земя е гола и без дървета, нито диви, нито облагородени. Над тях втората област държат будините – страна, цялата в гъсти гори с всякакви дървета.

Над будините на север първата земя е пуста и се простира на седем дни път; после, като се отклони човек повече на изток, се намира земята на тюсагетите, многоброен отделен народ; те живеят от лов“ [Hdt., IV, 21; Херодот. Ист., II, 15].

„Тази пустинна земя не се обитава от никого, намира се над страната на будините и се простира на дължина седем дни път. Над пустошта живеят тюсагетите (Θυσσαγέται) и от тяхната земя изтичат четири големи реки, които, минавайки през земите на майетите, се вливат в езерото, наречено Меотида; имената им са: Люкос, Оарос, Танаис и Сюргис“ [Hdt., IV, 123; Херодот. Ист., II, 43–44].

Плиний Стари: „От Тафра във вътрешността на сушата живеят аухетите, при които извира Хипанис, неврите, при които (извира) Бористен, гелоните, тисагетите (Thyssagetae), будините, базилидите и агатирсите със сини коси“ [Plin. N. h., IV, 12, 88; Izvoare, I, 404–405].

Описанието на Херодот позволява територията на ТИСАГЕТИТЕ (ТУСАГЕТИ) да се търси в горното поречие на Дон (Танаис), южно от река Ока. Тази област попада между дн. руски градове Воронеж, Тула, Рязан и Тамбов. Вероятно става дума за племенна общност, принадлежаща към балтите или угрофините.

МИРГЕТИТЕ са споменати от Хекатей: „Миргети (Μυργέται). Скитско племе. Хекатей (го споменава) в (описанието) на Европа. В някои от съчиненията на Херодиан то е отбелязано сред гетите, което е неправилно“ [Hec. Fr. 190; Хр. Тр., I, 107]. Местоживелищата на това племе трябва да са били на север от дунавската делта. Видно е, че у античните автори съществува колебание относно етническата му принадлежност – скитска или гетска.

Пак у Хекатей (фр. 189) е записано и племето МАТИКЕТИ (МАТУКЕТИ) –

Ματοκέται [Steph. Byz., 437, 8]. То е определено като скитско. Името е двусъставно: 1) МАТУ (МАТИ); 2) КЕТИ. Във връзка с възможността първата част да е речно име трябва да имаме предвид съобщението на Херодиан за едно старо название на Дунав: „Ματοας (Ματόας). Така била наричана някога реката Истър от скитите. Ματοας означава на гръцки ‘тинест’“ [Herod. Lib. II, I, 52, 58; Izvoare, I, 624–625].

За това речно име може да се потърси праславянска етимология. Става дума за корена МАТ(А):

Бълг. мътя, мътен, мътилка; *диал.* матя, матна; *мѡт* ‘довлечени от вода, тиня и пясък, мътна вода, мътилка’; *срхр.* мѡт ‘безредие, бурна вода, утайка’; *словен.* mot ‘утайка’; *рус.* диал. мут ‘утайка, водовъртеж’; *чеш.* mut ‘утайка, мътилка, тиня’; *словаш.* mut – същото; *пол.* mać ‘бъркотия, смут, безредие’; *глуж.* mut ‘мътна течност, утайка’. От *праслав.* *mać, идващо от *maćiti [БЕР, IV, 256]. Срв. и речни имена Матна, Мутник, Мътница. Развитието на този праславянски корен в славянските езици е протекло така: МАТ(А) > МĀТ(А) > МОТ(А) > МО(N)Т(А) > МУ(N)Т(А); МАТ(А) > МЪТ(А).

Следователно за името МАТОАС е допустимо да бъде прието като праславянско название на реката със значение ‘мътна, тинеста’. Тогава името трябва да се причисли към праславянските глоси, тъй като смисълът му е обяснен от гръцкия автор. Това название отразява действителни особености на дунавското течение. Многогоръкавната делта в устието и блатистите острови между тях са образувани при отлагането на голямо количество речни наноси.

Ако се върнем към племенното име МАТУКЕТИ, двете съставки на названието може да се изтълкуват по следния начин: Първата МАТУ идва от речното име МАТО(АС) при колебание О-У. Втората част КЕТИ бих оценил като първичен вариант на ГЕТИ. Промяната се е получила след преход К > Г. Така племенното име МАТУКЕТИ следва да се разтълкува като ‘ГЕТИ (КЕТИ) край (река) МАТО(АС)’, т. е. дунавски ГЕТИ.

Определянето на по-стара форма КЕТИ за етнонима ГЕТИ създава възможности да се потърси неговата етимология. Тук бих предложил сближаването на това название с предполагаем праславянски корен КАТА ‘къща, дом’. Фонетичната промяна КАТА > КЕТИ може да се обясни с наличие на звука Ā, изяснил се в Е. За съществуването на праславянски корен КАТА и последвалото му развитие в лексиката на славянските езици бих привел следния материал: 1) кът (място около огнището); 2) кат (етаж); 3) хата (къща, жилище); 4) хотар (граница на селищно землище); 5) хутор (селище в степта); 6) катун (временно селище); 7) куця, куча, къща (*диал.* каша).

В полза на връзката КАТА (къща) – КЕТИ (етноним) в смислово отношение бих представил следните съображения. Основното различие между праславяни и скити произтича от културно-стопанските типове, към които принадлежат двете етноезикови общности. Номадизмът на скитите, добре описан още от Херодот, контрастира на уседналостта, макар и относителна, присъща за праславяните. Сред скитите са посочени и земеделци (орачи). При все това очевидно номадският бит е бил общ белег за тях през ранния период (VII в. пр. Хр.), когато те се по-

явили в Северното Черноморие: „Как би могъл някой да успее да влезе в бой с тях или да стигне до тях, когато тези хора нямат нито градове, нито строени крепости, ами всички носят жилищата със себе си, умеят да пускат стрели както са на кон, не живеят от земеделие, ами от скотовъдство и къщите им са върху коли?“ [Hdt., IV, 46; Херодот. Ист., II, 22].

Праславяните (траките) за разлика от скитите били уседнало население със земеделско-скотовъден облик на стопанските дейност. Техните открити или укрепени селища са засвидетелствани при археологически проучвания за ранно-желязната епоха (XII–VII в. пр. Хр.). За следващия период разполагаме и с описания на антични автори.

При придвижването си от изток скитите най-рано влезли в досег с праславяните в степната зона между Днестър и Дунав [Йорданов, К. Етнокултурни, 101–104]. Възможно е скитите да са започнали да употребяват праславянската дума КАТА ‘къща’ като общо название за завареното праславянско население. Смисълът на названието КАТИ > КЕТИ е бил ‘хора, живеещи в къщи’. Така била изразявана една от основните видими разлики между двете общности, говорещи на различни индоевропейски езици. По този начин възникнал етнонимът КЕТИ-ГЕТИ в зоната на допир и съжителство между праславяни и скити, включваща пространството между устията на Тира и Истър. Названието проникнало в гръцка среда чрез елинските колонии от крайбрежието (Олбия, Тира, Истрия) и било възприето от ранните автори през VI–V в. пр. Хр. В хронологичен план това било второто надплеменно общностно название за праславяните след името ТРАКИ.

Изглежда, за самите праславяни от този регион наименованието ГЕТИ се наложило като самоназвание бавно през един продължителен период. Задържащ фактор са били собствените имена на отделните племенни образувания. Благоприятстващо обстоятелство било съседството с други етнически общности – скити (по-късно сармати), елини, бастарни, келти. Доводите ми за бавното вкореняване на етнонима ГЕТИ като самоназвание са следните:

1. Малкото на брой и късни топоними, съдържащи този етноним (вж. по-долу)

2. Границите на териториалния му обхват не са ясни. Те са трудноопределими за зоната на юг от Дунав [Jordanov, K. Caractéristique, 42–67]. Със сигурност може да се твърди, че названието се е отнасяло за племената в Добруджа – АНГЛИ, АКСИ (САКСИ), ИСТРЯНИ (ВИСТРЯНИ), и за Лудогорска ГЕТИЯ. Не е ясно положението в това отношение на племената в дн. Североизточна България – КРОБИЗИ, КОРАЛИ, АРТАКИ. Смятам, че названието ГЕТИ не се е простирило върху АТ-РИТЕ и другите племена на запад от тях. Следователно като западна граница на тази зона може да бъде определена река Русенски Лом с притока ѝ Бели Лом.

На север от Дунав проблемът за налагането на името ГЕТИ като самоназвание се усложнява от похватата на друг общ надплеменен етноним – ДАКИ [Jordanov, K. Les ethnonymes, 180–183]. Съотношението на двете названия не е ясно и за държавата, чийто възход бил по времето на владетеля Бурбиста, а залезът – при Декебал. В изворите тя е наричана гетска и дакийска, като първото название се среща по-

често у гръцки автори, а второто у латиноезични. Етнонимът ГЕТИ може да се открие като втора съставка в името на столицата САРМИЗЕГЕТУСА (Sarmizegetusa) и на близката река САРГЕТИЯ (САРГЕЦИЯ) – Sargetia (вж. следв. части).

3. Етнонимът ГЕТИ присъства в селищни имена, които са известни от римския период:

1. ДИНОГЕТИЯ (ДИНОГЕЦИЯ) – Dinogetia, дн. о-в Бисерикуца при с. Гарван, Мачинско (вж. част I, II-9-2).

2. ТИМОГИТИЯ – Timogitia [It. Ant., 228, 1; Izvoare, I, 748–749] – селище близо до Калатис (Мангалия).

Двете селища се намират в дн. Добруджа и попадат в границите на очертаната по-горе „сигурна зона“ на разпространение на етнонима ГЕТИ. Други потвърждения, че началното огнище на възникване на този етноним е около дунавската делта, намираме в Певтингеровата карта и Равенския географ. Върху картата при устието на Дунав са нанесени надписите Piti Gaete [Tab. Peut., VIII, 3]. Според втория източник там се намира „отечеството на гето-гитите“ – Patria Getho-Githorum [Geogr. Rav., 176, 2; **Detsch. Spr.**, 371]. Формата Githorum съответства на втората съставка в ТИМО-ГИТИА. Тя е производна от GETI при E > I.

Вариант на етнонима с наставка -ENI се среща у Ариан (посочен от Ст. Византийски): „Гетия (Γετία) страната на гетите. Защото гет е етническо име, а не лично. Те са тракийско племе ... Ариан ги нарича гетени (Γετηνοὺς)“ [**Steph. Byz.**, 206, 10; Izvoare, II, XLIII; **Detsch. Spr.**, 105].

Съдбата на етнонима ГЕТИ след праславянските преселвания от I и II в. може да се осветли чрез топонимите от новозаселените земи. Става дума за названия, съдържащи корена GET и производните му: GIT; NET; HIT. Например Tiszahetény (ист. Hetény, Getyinya, Hetinya) – Задкарпатска Украйна.

В географското описание на ал Идриси (XII в.) сръбските земи са означени с названието ГЕТУЛИЯ (Getulia) [**Недков, Б.** България, 122, бел. 212]. В ръкописите освен GETULIA се срещат и вариантите GATULIYA, GALULIA, DJETULIA. В. Томашек свързва това наименование у ал Идриси с етнонима ГЕТИ [вж. пак там и други тълкувания]. Смятам, че името GETULIA е съставено от корена GET, наставка –UL(I) и окончание A. Проблемът за произхода на това название може да се обвърже с проблема за наименованието на една от основните сръбски области през средновековието – ЗЕТА. Ако не е заварено антично местно име, допустимо е да произлиза от корена GET(A) с промяна в началната съгласна G > Z.

Връзката ГЕТИ-СЪРБИ откриваме и в съчинението на Тома Сплитски *История на салонските и сплитските архиепископи* (XIII в.). Там е отбелязано, че имп. Диоклециан направил строежи „в земята на гетите (Getarum), която сега се нарича Сервия (Servia) или Расия (Rasia)“ [MHSSM, XXVI, 10–11].

Както ще покажа в следващите части, гетските (дакийски) племена САРАБИ (сърби) и КАРАБИ (хървати) са обитавали поречието на античния Рабон (дн. Жиу) в Олтения. Очевидно споменът у сърбите за гетския им произход е бил жив и през средновековието в новите им поселища на Балканите.

През късната античност и средновековието редица автори архаизират имената на племената и народите, появили се в долнодунавските земи. Често те ги означават с названието на техните предшественици – ГЕТИТЕ. Случаят със съзнателното приписване на гето-дакийската история и на самия етноним ГЕТИ на германските ГОТИ (Касиодор-Йорданес) се нуждае от отделно разглеждане.

През античността етнонимът ГЕТИ се е превърнал и в лично име. Свидетелство за това е името ГЕТА, гравирано върху бронзова фалера от с. Меден кладенец, Ямболско [Detsch. Spr., 35]. Известно е и царско име ГЕТАС у ЕДОНИТЕ [Фол, Спир., I, 126]. Срв. и днешните български имена ГЕТО, ГЕТЕ, ГЕТОВ.

II-40-2. Лудогорска ГЕТИЯ

При обособяването в настоящата работа на гетските племенни територии на юг от Истър изпъкнаха очертанятия на племенно обединение, обитаващо земите на дн. Лудогорие и прилежащата му крайдунавска зона. Това гетско многоплеменно обединение е означено с условното наименование Лудогорска ГЕТИЯ. Бих представил неговите граници по следния начин: откъм изток река Суха, преминаваща след сливането си с Караман дере в суходолие, което излиза на дунавския бряг – при ез. Олтина; източни съседи на Лудогорска ГЕТИЯ били САКСИТЕ (АКСИ) (вж. част I) и КРОБИЗИТЕ (вж. тук); като южен предел може да се определи вододелът между Провадийска река и лудогорските реки (суходолия), насочени към Дунав; западната граница вървяла по левобрежието на Бели Лом и Русенски Лом. Западни съседи на Лудогорска ГЕТИЯ били АРТАКИТЕ и АТРИТЕ (вж. част I). В така очертаната територия на Лудогорска ГЕТИЯ се отделят землища на малки племена, влизащи в състава на тази многоплеменна структура. Тези малки племена заемали поречията на лудогорските реки (сега суходолия), вливащи се в Дунав. Придунавските РУСИ заемали долината на Бели Лом и Русенски Лом (вж. следв. части). АПИАРИТЕ обитавали поречието на река Топчийска (вж. част I). Селищата на КАПИТЕ вероятно са били разположени около началото на река Топчийска, край дн. Разград (вж. част I). Малкото племе, заемащо речните долини на Крапинец и Кулак, е наречено условно ЕЛИ (вж. тук). ДОРИТЕ обитавали земите около сливащите се реки Казалък и Канагьол. На изток от тях по течението на Караман дере и река Суха били обиталищата на ОБОЛИТЕ (ОБУЛЕНСИИ).

На следващите страници ще представя накратко онези данни (писмени извори, археологически, нумизматични), които представляват градиво за възстановяване на историята на Лудогорска ГЕТИЯ от предримския период.

Някои сведения от изворите, отнасящи се за втората половина на V в. пр. Хр., говорят, че влиянието на одрските царе е обхващало тогава и гетските крайдунавски земи. Според разказаното от Тукидид властта на цар Ситалк (445–424 г. пр. Хр.) стигала до Истър. Друго обстоятелство, а именно участието на гетски отряди във войската на Ситалк при похода му към Халкидика (429 г. пр. Хр.) [Thuc., II, 98. 4] идва в потвърждение на посоченото известие. Отбелязано е и участие на

ГЕТИ във войната на Севт I през 411 г. пр. Хр. [Polyaen., VII, 38]. Вероятно границите на Одриското царство по това време са опирали на Истър (Дунав) и е възможно в тях да е влизала и територията на Лудогорска ГЕТИЯ.

Смятам, че като първо свидетелство за съществуването на общ политически център в Лудогорска ГЕТИЯ може да се оцени гробна находка от с. Браничево, Шуменско. Там е проучен могилен некропол от средата на IV – началото на III в. пр. Хр. [КЕТД, 48]. В могила № 10 е разкрита каменна гробница с правоъгълен план. Освен оръжието на погребания, в камерата е намерена и сребърна фиала с надпис АМАТОКОУ ПАДРУ ТНРНΣ [Дремсизова, Ц. Могилен, 165–185]. Имената на Амадок и Терес от надписа върху фиалата се отъждествяват с Амадок II (приемник на Котис I заедно с Берисад и Керсеблепт) и Терес III (наследник на Амадок II). След смъртта на Котис I (359 г. пр. Хр.) Амадок II наложил властта си върху земите между долните течения на Нестос и Хеброс. Последните известия за Амадок II са от 351 г. пр. Хр. Той бил наследен от Терес III [вж. за двамата владетели у Йорданов, К. Полит., 18–24, 36–38, 51–52, 54–57].

В светлината на тези данни гробницата в могила № 10 от некропола край Браничево може да се определи като последния дом на местен владетел. Обстоятелството, че той е поддържал връзки с одриския царски дом, показва, че неговата власт и влияние са се простирали върху значителна територия. Тази територия следва да се отъждестви с представените по-горе очертания на Лудогорска ГЕТИЯ. Очевидно близо до дн. с. Браничево се е намирала резиденция на владетелския дом, управляващ Лудогорска ГЕТИЯ.

Находката говори, че Терес III, син на Амадок II, е поддържал приятелски връзки (съюзни?) с владетеля на Лудогорска ГЕТИЯ. Ако трябва да потърсим началото на този тип отношения, засвидетелствани с дарствени съдове, то най-обилен материал предлага времето на Котис I (383–359 г. пр. Хр.). Дарове от него са получавали съседният владетел на АТРИТЕ (находката от Борово), гетският владетел на АНГЛИТЕ (Аджигол), а също царете на ТРИБАЛИТЕ (Могиланската могила) и на АСАМИТЕ (Александрово). В тази светлина е допустимо владетелят на Лудогорска ГЕТИЯ да е поддържал такива връзки с одриския цар Котис I.

Стъпвайки върху това предположение, следва да се представи и виждането, че формирането на Лудогорска ГЕТИЯ като многоплеменно (надплеменно) образувание е било факт през първата половина на IV в. пр. Хр. Тогава властта над малките гетски племена в Лудогорието и крайдунавската низина е била съсредоточена в един владетелски дом. Владетелят, погребан в могила № 10 край Браничево, е бил представител на този царски дом. Времето на неговото управление може да бъде определено към периода 360–340 г. пр. Хр.

Следващият съществен момент от съдбата на Лудогорска ГЕТИЯ е свързан с началото на най-значителното укрепено селище в племенните земи – това при с. Сборяново, Исперихско. Повечето изследователи отъждествяват това средище с резиденцията на гетския цар Дромихет – Хелис.

Диодор: „Царят на тракийците Дромихет посрещнал във всяко отношение

приятелски цар Лизимах, който бил пленен, приел го любезно, нарекъл го „татко“ и го отвел със синовете му в града, именуван Хелис (Ἑλις)“ [Diod., XXI, 12; ИТМ, 198]. Според резултатите от археологическите проучвания този градски център е бил основан към 340–330 г. пр. Хр. [Стоянов, Т. Гетската, 88]. Това е станало по предварителен план, като по-късно е била издигната втора крепостна стена. Селището е построено върху платовиден нос, заобиколен от три страни с река Крапинец. Достъпът се е осъществявал през скалист провлак, широк 40 м. Укрепената площ е около 100 дка. Външната крепостна стена е широка 3.60 м. Тя има две лица от грубо оформени блокове и пълнеж от камъни, споени с глина, опалена до отухляване. Вътрешната крепостна стена е широка 4 м. Проучени са останките на занаятчийски квартали (металообработка, грънчарство). На река Крапинец е имало речно пристанище и така се е осъществявала водносъдова връзка с Дунав. Жилищата били с дървена конструкция и керемиден покрив. Броят на жителите се изчислява към три-четири хиляди.

Проследен е втори строителен период, отнесен към 300 г. пр. Хр. Тогава е била построена вътрешната крепостна стена и са били преустроени портите на външната стена. Открит е гръцки надпис с посвещение на божеството Фосфорос. Той свидетелства за присъствието на гръцки заселници и търговци. Сред монетите често се срещат емисии на Истрия и Калатис, а при амфорните печати – тези от Тасос и Синопе. Керамиката е от три основни разновидности – гетска, работена на ръка и на колело, и вносна гръцка. Укрепеният център при Сборяново бил разрушен от земетресение около 250 г. пр. Хр. и след това не е бил възстановяван. Наблизо се намират два могилни некропола, в които са открити каменни гробници [вж. Делев, П. Тракийският, 97–109; The Thracian, I–III; **Stephanov, J.** Archeological].

Вижда се, че това селище е изпълнявало ролята на политически и стопански център за Лудогорска ГЕТИЯ. То е било създадено по общ предварителен замисъл към 340–330 г. пр. Хр. от наследника на безименния владетел, погребан при Браничево. Следователно основателят на Хелис (Сборяново) е управлявал Лудогорска ГЕТИЯ през периода 340–320 г. пр. Хр.

Следващият период от 20 години (320–300 г. пр. Хр.) е белязан от усилията на Лизимах, стратег на Тракия, да утвърди и разшири властта си в тракийските земи [вж. Делев, П. Лизимах]. За тази цел той се стремял да подчини одриския владетел Севт III и гръцките колонии по Западното Понтийско крайбрежие. През 313 г. пр. Хр. колониите Калатис, Истрия и Одесос въстанали срещу Лизимах. Те получили помощ от съседните гети и скити [вж. **Йорданов, К.** Полит., 180–184]. Допустимо е и тогавашният владетел на Лудогорска ГЕТИЯ да се е включил в коалицията срещу Лизимах. Монетните находки от Сборяново (Хелис) и цялата територия на Лудогорска ГЕТИЯ свидетелстват за тесни връзки с Калатис и Истрия.

В могила № 13 от некропола край Свещари (Сборяново) е разкрита каменна гробница с полуцилиндричен свод. Бих изказал предположението, че в нея са били положени останките на безименния владетел, управлявал Лудогорска ГЕТИЯ през периода 320–300 г. пр. Хр. и участвал в коалицията срещу Лизимах.

Като следващ владетел на Лудогорска ГЕТИЯ трябва да се определи известният от античните извори гетски цар Дромихет (Дромихайт). Вече стана дума за отъждествяването на градския център при Сборяново с укрепената резиденция на Дромихет – Хелис. Също така известната гробница от Гинина могила край Свещари (Сборяново) се свързва с гетския владетел Дромихет [**Stoyanov, T.** Who was buried, 103–107].

Диодор: „Тракийците, като пленили Агатокла, сина на цар Лизимах, пунали го да си върви с много подаръци отчасти понеже искали да си осигурят убежище срещу превратностите на съдбата, отчасти понеже се надявали чрез тази човеколюбива постъпка да си получат обратно земята, която Лизимах им бил отнел. Те не се надявали вече да могат да го победят във война, тъй като почти всички най-силни царе се разбрали и се съюзили срещу тях“ [**Diod.**, XXI, 11; ИТМ, 198].

„Когато войската на Лизимаха изпаднала в затруднено положение поради недостиг на храна и приятелите му го съветвали да се спаси както може, изтъквайки, че за войската няма никаква надежда за спасение, той им отговорил, че не е право да изостави войската и приятелите си и сам да потърси за себе си позорно спасение. Царят на тракийците Дромихет посрещнал във всяко отношение приятелски цар Лизимаха, който бил пленен, приел го любезно, нарекъл го „татко“ и го отвел със синовете му в града, именуван Хелис. Като била пленена и войската на Лизимаха, тракийците се събрали и гръмки поискали да доведат при тях пленения цар, за да го накажат. Те казвали, че трябва да се даде възможност на войската, която участвала в опасностите, да реши как да постъпи с пленниците. Но Дромихет се обявил против наказанието на царя и обяснил на войниците, че е по-добре да го запазят, защото, ако бъде погубен, други царе щели да заемат властта на Лизимаха, може би по-страшни от него, а ако бъде запазен, щял да остане с дължима благодарност към тракийците за спасението си и те щели да получат обратно, без да се излагат на опасност, крепостите, които по-рано били техни... А когато Лизимах отвърнал на това, че не знаел мъчнотиите на тази война и че занаят ще се опита да му бъде приятел и съюзник и да му се отблагодари, за да не остане назад от тези, които са му сторили добро, Дромихет изслушал благосклонно думите му, получил обратно отнетите му от пълководците на Лизимаха крепости и като му сложил корона, изпратил го в царството му“ [**Diod.**, XXI, 11, 12; ИТМ, 198–199].

Страбон: „По-нататък, във време на наследниците на Александра, цар на гетите бил Дромихет (Дρoμiχαίτης); той хванал един път в плен Лизимаха, който воювал против него, и му показал своята бедност и тая на племето си, заедно с това и самодоволството от положението си; след това го съветвал да не воюва с такива хора, но да търси тяхното приятелство. Като му казал това, нагостил го, завързал с него дружба и го освободил“ [**Strab.**, VII, 3, 8; ИТМ, 213].

Павзаний: „В онова време Лизимах воювал най-напред със съседните одриси, а след това се отправил на поход срещу Дромихет и гетите. Но понеже се сблъскал с мъже опитни във военното изкуство, които пък и по численост много го надминавали, той попаднал в крайно опасно положение и побягнал, а син му Агатокъл, който тогава за пръв път воювал, бил пленен от гетите. Лизимах, понеже и в по-сетнешните

сражения претърпял поражение и при това не можел да пренебрегне пленяването на сина си, сключил мир с Дромихайт, като отстъпил на гета тази част от своята държава, която се намира отвъд Истър, и му дал по принуда дъщеря си за жена. Някои казват, че не Агатокул, а самият Лизимах бил пленен, но бил освободен от плен, когато Агатокул сключил договор заради него с гетите“ [Paus., I, 9, 5–6; ИТМ, 310].

Началото на управлението на Дромихет I следва да се съотнесе към промените в столичния център Сборяново (Хелис), направени през втория строителен период. Тази строителна дейност по укрепяването на града е била осъществена около 300 г. пр. Хр. Изглежда, младият владетел е искал да засили сигурността на столичния център поради неспокойната обстановка, създавана от действията на Лизимах в Тракия.

В известната гробница от Гинина могила край Сборяново (Свещари) са открити следи от две последователни погребения. Бих обърнал внимание на следните обстоятелства, установени в хода на археологическите проучвания [вж. Chichikova, M. The Thracian, 143–163; Fol, A., M. Chichikova, T. Ivanov. The Thracian; Stoyanov, T. Who was buried, 103–107].

1. Антропологическите данни от първото погребение показват, че става дума за мъж на 35–40 г. и жена на 20–22 г. Жената е била умъртвена – в черепа има пробойна от острие.

2. Пластичната и живописна украса на гробницата не е била довършена. По-късно входът е бил зазидан и въпреки това вторичното погребение е било ограбено.

3. Според предложената датировка гробницата се отнася към началото на втората четвърт на III в. пр. Хр.

Тези допълнителни данни ми дават основания да предложа обща хронология на управлението на Дромихет I. Съгласно това виждане Дромихет е роден към 320 г. пр. Хр. Станал владетел на Лудогорска ГЕТИЯ към 300 г. пр. Хр. Войната с Лизимах била водена през 292–291 г. След пленяването на Лизимах и сключването на мир последвал брак на Дромихет I с дъщеря на стратега.

Смъртта на Дромихет I може да бъде отнесена към 278 г. пр. Хр. и да се свърже със събития, предизвикани от нахлуването на келтите в гетските предели. По това време келтите, установили се около устията на Сава и Драва, предприели нападения в балканските земи. Част от тях, водени от Брен, нападнали Елада, а други 18 хиляди разбили гетите и трибалите [Iust. Epit. (Trogus), XXV, 2–3; Papaz. Plem., 44]. Сблъсъкът с гетите може да се отнесе към 278–277 г. пр. Хр. Изглежда, келтите се насочили на изток през земите на трибалите и стигнали до Атрис (Янтра), т. е. до границите на Лудогорска ГЕТИЯ. Вероятно Дромихет I е направил опит да спре нападателите, но понесъл поражение и сам загинал в битката. Така може да се обясни погребението му в недовършената гробница от Гинина могила.

Следователно царуването на Дромихет I трябва да се определи в хронологическите рамки 300–278 г. пр. Хр.

Смятам, че следите от вторично погребение в гробницата от Гинина могила могат да бъдат съотнесени към наследника на Дромихет I. Относителните граници на това управление следва да се определят към 278–260 г. пр. Хр.

В средата на III в. пр. Хр. Лизимаховото наследство в Тракия било оспорвано от сирийските Селевкиди и египетските Птолемиди. Птолемей II (285–246) имал брак с Арсиноя, негова сестра и вдовица на Лизимах. Към 255–254 г. сирийският владетел Антиох II започнал военни действия в Тракия с цел да сложи ръка върху бившите Лизимахови владения [Тачева, М. История, 20–24, 47]. Антиох II и Птолемей II се оказали в две различни коалиции. Антиох II подкрепил съюза Калатис-Истрия-Аполония, а Птолемей II – враждебния лагер на Бизантион и Хераклея [Ist. român., I, 599–601]. През 254 г. пр. Хр. Антиох II обсадил град Кипсела в Тракия. При обсадата на града той имал подкрепата на тракийските династи Дромихет и Терес: „Антиох обсаждал тракийския град Кипсела. В свитата му имало много тракийски благородници, предвождани от Терес и Дромихайт. Той ги разукрасил със златни огърлици и посребрено оръжие и се придвижил напред за сражение. А жителите на Кипсела, като видели своите съплеменници и еднородници тъй разукрасени с много злато и сребро, облажавали ги заради похода им с Антиоха, захвърлили оръжието си, присъединили се към Антиоха и станали негови съюзници вместо неприятели“ [Polyaen. Strategem., IV, 16; ИТМ, 346]. За Терес е предлагано отъждествяване със сина на Севт III, споменат в надписа от Севтополис [Юркова, Й. Политическата, 5].

Тук бих изказал предположението, че другият съюзник на Антиох II – Дромихет, по това време е бил владетел на Лудогорска ГЕТИЯ. Затова го означавам като Дромихет II. Неговото управление следва да се постави в относителните граници на периода 260–240 г. пр. Хр. Доводите за такова отъждествяване може да се потърсят в две посоки.

Най-напред ще припомня, че Дромихет I (300–278) е бил женен за дъщеря на Лизимах. Тези тесни връзки с Лизимах поставят Лудогорска ГЕТИЯ в контекста на проблема за Лизимаховото наследство в Тракия. Допустима е пряка родова връзка между двамата едноименни владетели на Лудогорска ГЕТИЯ, т. е. Дромихет II (260–240) да е бил внук на Дромихет I.

На второ място, Дромихет II като помощник на Антиох II се оказва в коалиционни отношения и със съюза Калатис-Истрия-Аполония, воюващ срещу Бизантион-Хераклея. Такова сътрудничество е лесно обяснимо, като се има предвид близкото разположение на Калатис и Истрия до Лудогорска ГЕТИЯ. Стопанските връзки на последната с двата понтийски града са документирани по археологически и нумизматичен път. Следователно владетелят на Лудогорска ГЕТИЯ Дромихет II не останал настрана от военно-политическите съюзи в средата на III в. пр. Хр., като предпочел лагера на Антиох II и обединението Калатис-Истрия-Аполония.

По време на царуването на Дромихет II се е случило и разрушителното земетресение, датирано към 250 г. пр. Хр., което сринало столицата Сборяново-Хелис. Тъй като липсват данни за възстановяване на разрушения град, трябва да се предположи, че Дромихет II е определил друго селище за своя резиденция и столичен център. Вечният дом на Дромихет II следва да се потърси или сред могилните гробници при Сборяново, или край новото средище на Лудогорска ГЕТИЯ след 250 г. пр. Хр.

Почетен декрет на град Истрия в чест на Агатокул, син на Антифил (датиран към 200 г. пр. Хр.), съдържа данни за гетския владетел (архонт) Золтес (Ζόλτες) [ISM, I, 15]. Другият споменат там гетски цар Ремакс е определен в настоящото изследване като владетел на англите (Северна Добруджа) (вж. част I). От декрета става ясно, че Истрия по това време е била заплашена от Золтес, който нееднократно нападал града. Чрез преговори истрийският пратеник Агатокул успял да отклони набезите на Золтес, който се насочил към Скития и другите „елински градове, подвластни на Ремакс“. Войската на Золтес разорила Бизоне и неговите околности. Золтес получил голям паричен откуп от Истрия, но не изпълнил договореностите и отново нападнал града. Смятам, че Золтес трябва да се определи като владетел на Лудогорска ГЕТИЯ през периода 210–180 г. пр. Хр. В полза на това предположение бих изтъкнал следните аргументи:

1. Обект на набезите на Золтес били гръцките колонии по Понтийското крайбрежие между Одесос и дунавската делта. Именно това е понтийският участък, който отстоял недалеч от пределите на Лудогорска ГЕТИЯ.

2. Очевидно владенията на Золтес не са граничили пряко с градските територии на гръцките колонии, а се намирили на известно разстояние от последните. Това обяснява непостоянството и вероломството в поведението на Золтес спрямо гръцките селища. Изглежда, Золтес се е опитвал да се облагодетелства за сметка на местните гетски владетели, в чиито земи попадали землищата на гръцките колонисти. Затова и Ремакс, царят на англите, бил потърсен за помощ от жителите на Истрия.

3. Такива продължителни действия срещу понтийските градове са били по силите на един по-значителен гетски владетел. Обхватът на Лудогорска ГЕТИЯ, както и показаната нейна по-ранна политическа традиция позволяват да се мисли, че в случая става дума за владетел на това формирование.

В края на II в. пр. Хр. владетелят на Понтийското царство Митридат VI Евпатор (121–63 г. пр. Хр.) разширил властта си към Северното Черноморие (Боспорско царство) и Източното Черноморско крайбрежие. Той сключил съюз (συνδικία) с гръцките градове по Западното Понтийско крайбрежие – от Олбия до Аполония. Съюзни отношения били установени и с тамошните племена: „Митридат се обръща към тях като към приятели, понеже са готови да направят всичко, което поиска от тях. Става дума за скити, таври, бастарни, траки, сармати и всички, които се намирили около реките Танаис и Истър и още около Меотидското езеро...“ [App., XV, 53; Izvoare, I, 570–571]. Територията на Лудогорска ГЕТИЯ попада в зоната, заета от племена, съюзници на Митридат.

Римската република се очертала като основен враг на Митридат VI. По време на първата война на Митридат VI с Рим в неговата войска участвали и траки [App. Mithr., XXXII, 4, 1]. Според Апиан през 86 г. пр. Хр. във войската на Архелай, стратег на Митридат VI, бил включен отряд от траки, водени от Дромихет. Същият Дромихет отбранявал стената на Пирея при обсадата на Атина от Луций Корнелий Сула. Отрядът на Дромихет участвал през същата година и в битката край Херонея. В това сражение съюзници на Митридатовия стратег Архелай били траки от Понта, скити, ви-

тини, фриги, галати и кападокийци, водени от свои военачалници [пак там, ХLI, 57].

В сражението край Херонея на страната на римляните участвала тракийска войска начело със Садала I, син на одриския цар Котис. Одриският владетел бил съюзник на Рим и изпратил този конен отряд в помощ на Сула. В битката при Херонея конницата на Садала успяла да наклони везните на победата към римляните и войската на Митридат VI и съюзниците му претърпяла поражение.

По време на третата война на Митридат VI с Рим като съюзници на понтийския цар са посочени язиги, бастарни, корали, траките край Истър, Родопите и Хем [пак там, ХII, 293–294; Izvoare, I, 572–573].

Смятам, че тракийският съюзник на Митридат VI, Дромихет, споменат при събитията от 86 г. пр. Хр., може да се определи като тогавашен владетел на Лудогорска ГЕТИЯ. Очевидно той се е присъединил към войската на стратега Архелай, действаща в Елада. Управлението на Дромихет III в Лудогорска ГЕТИЯ следва да се отнесе към периода 90–60 г. пр. Хр.

При похода на М. Т. Лукул през 72–71 г. пр. Хр. неговата войска стигнала по Понтийското крайбрежие до дунавската делта, превземайки гръцките колонии от Аполония до Истрия. Това е и първата поява на римски легиони в близост до Лудогорска ГЕТИЯ. През 62 г. пр. Хр. управителят на Македония Гай Антоний Хибрида бил победен край Истрия от коалицията на понтийските градове, бастарни и гети (вж. част I, с. 113).

През 60-те и 50-те години на I в. пр. Хр. Дакийското царство на Буребиста било във възход. Буребиста предприел походи към Западното Понтийско крайбрежие и превзел гръцките колонии от Олбия до Аполония [Ist. român., I, 647]. Както свидетелства Страбон, дакийският владетел „... в малко години спечелил голямо царство и подчинил на властта на гетите голяма част от съседите им“ [Strab., VII, 3, 11; ИТМ, 213].

Данните за действията на Буребиста на юг от Дунав ми позволяват да изкажа предположението, че Лудогорска ГЕТИЯ е трябвало да признае върховенството на дакийския цар. Това е станало при безименния наследник на Дромихет III, чието управление може да се вмести в хронологичните граници 60–40 г. пр. Хр. След смъртта на Буребиста (ок. 44 г. пр. Хр.) неговата държава се разпаднала на няколко части. Вероятно тогава владетелят на Лудогорска ГЕТИЯ е възстановил независимостта си. Изглежда, заплахата от север (даки и бастарни) е накарала владетелите на Лудогорска ГЕТИЯ да променят отношението си към Рим и да потърсят в него опора за отстояване на самостоятелността си. Тази тенденция се извява ясно при следващия владетел на Лудогорска ГЕТИЯ – РОЛЕС (ОРОЛЕС) (40–10 г. пр. Хр.).

Сведенията за Ролес намираме в изложението на Дион Касий за събитията на Долен Дунав през 29–28 г. пр. Хр. Тогава проконсулт Марк Лициний Крас, управител на Македония, оглавил няколко похода срещу нахлулите от север даки и бастарни. Впоследствие М. Л. Крас разширил действията си, като насочил войската си срещу мизи, серди, меди (или мелди), артаки и така стигнал до дунавската делта. Най-напред М. Л. Крас се отправил към земята на мизите, където били навлезли бастарни: „Но някои (бастарни – Ч. Б.) оцелели и заели едно укрепено място

и напразно Крас ги обсаждал няколко дни. Едва когато Ролес (Ῥώλης), царят на част от гетите, му се притекъл на помощ, той можал да сломи съпротивата им. Сам Ролес дошъл при цезаря и поради заслугата му бил прогласен за негов приятел и съюзник, а пленниците били разпределени между войниците“ [Dio. Cass., LI, 24, 6–7; Izvoare, I, 674–675; ИТМ, 373]. След унищожаването на бастарните с помощта на Ролес М. Л. Крас воювал в земите на други тракийски племена. „Докато вършел това, повикал го Ролес, който бил във враждебни отношения с Дапикс, царя на част от гетите. Той (М. Л. Крас – Ч. Б.) му се притекъл на помощ, като отхвърлил конницата на неприятелите назад към пехотните войски. Като изплашил така и тях, не водил повече сражение, но извършил голямо клане над бягащата пехота и конница. След това заградил и обсадил Дапикс, който бил избягал в едно укрепено място“ [Dio. Cass., LI, 26, 1–3; Izvoare, I, 674–675; ИТМ, 374].

Смятам, че римският съюзник Ролес е тогавашен владетел на Лудогорска ГЕТИЯ. Доводи за това намирам в следните наблюдения върху цитирания по-горе откъс:

1. Владенията на Ролес се намирали на изток от земите на мизите и на други племена, с които воювал М. Л. Крас.

2. Земята на Ролес била в съседство с владенията на Дапикс, „цар на част от гетите“, отвъд които се намирала територията на Зиракс с център крепостта Генукла, издигаща се на дунавския бряг. В настоящата работа Дапикс е определен като владетел на саксите (акси) в долината на Аксий-Аксиопа (Карасу), а Зиракс – владетел на англите в северната част на Добруджа (вж. част I).

3. Враждата между римския съюзник Ролес и владетеля на саксите Дапикс може да се обясни и като различно отношение към засилващото се римско присъствие в района. Войната между Дапикс и Ролес започнала, след като последният се сражавал в помощ на М. Л. Крас с даки и бастарни в земята на мизите.

През януари 27 г. пр. Хр. Октавиан Август получил от Сената правото да се разпорежда с тракийските земи, завладени след походите на М. Л. Крас през 29–28 г. пр. Хр. [Dio. Cass., LIII, 7, 1]. Август обявил покоряването на Мизия, т. е. на крайдунавските земи между Сингидунум (Белград) и Димум (при Белене). Димум се намирал в територията на атрите (вж. част I). Границата между атри и Лудогорска ГЕТИЯ минавала по левия бряг на Русенски Лом. Следователно очертаванията на римска Мизия са стигали точно до западната граница на Лудогорска ГЕТИЯ. Земите на атрите попадали в зоната на римско управление, а Лудогорска ГЕТИЯ оставала извън нея. Това се съгласува със сведенията за съюзническите отношения между Октавиан Август и Ролес.

В историята на Помпей Трог (началото на I в.), запазена в съкратен вариант у Юстин (II в.), има сведение за гетския цар ОРОЛЕС: „Даките са потомци на гетите, които във времето на цар Орол (Orole rege) зле се били сражавали с бастарните. За да накаже отпуснатостта им, царят заповядал, когато си лягали да спят, да бъдат заставяни да си слагат главите на мястото на краката и да обслужват жените си както преди това те са били обикновено обслужвани от тях. И тая заповед не е била отменяна, преди да заличат с храбростта си петното, което били получи-

ли във войната“ [Iust. Epit. (Trogus), XXXII, 3, 16; Izvoare, I, 359; ИТМ, 251].

Времето, в което управлявал цар ОРОЛЕС, се поставя между началото на II и началото на I в. пр. Хр. [Ist. Rom., I, 243]. Територията му е определяна от румънски изследователи в източните части на Трансилвания [Ist. Rom., I, 243].

Смятам, че съществуват редица сходни моменти в сведенията за гетския цар Оролес (Помпей Трог-Юстин) и гетския цар Ролес (Дион Касий), взел участие в събитията от 29–28 г. пр. Хр. Тези сходства извикват у мен предположението, че става дума за едно и също лице.

Помпей Трог пише в първите десетилетия на I в., т. е. малко след събитията от 29 г. пр. Хр. в балканските земи и е почти техен съвременник. Дион Касий (150–235) завършил своята *Римска история* към 230 г. В нея намираме сравнително подробни сведения за походите на македонския управител Марк Л. Крас в Тракия и за нейните племена и владетели. Може би в оригиналното съчинение на Помпей Трог също е имало повече информация, която е отпаднала при преработката и съкращенията, направени от Юстин, който е съвременник на Дион Касий. Юстин е оставил любопитната история за наказанието, наложено от цар Оролес на съплеменниците му вероятно заради забавния и поучителен момент. В нея обаче прозират следните реални събития: 1) сблъсък с бастарните, в който гетите на Оролес претърпели неуспех; 2) измиване на срама от поражението с по-успешно представяне на бойното поле.

Тези моменти имат точно съответствие в разказа на Дион Касий за случилото се в Тракия през 29–28 г. пр. Хр. Първият може да се свърже с похода на бастарните на юг от Дунав в земите на мизи и трибали. Вероятно тогава са били засегнати и владенията на Ролес и войската му отстъпила пред бастарните.

Същите събития и продължението им – преминаването на бастарните отсам Хем, в земите на дентелетите, чийто цар – слепият Ситас – бил римски съюзник, послужили като повод за походите на Крас. Тогава в критичната за римляните ситуация със затегналата се обсада на бастарните Ролес се притекъл на помощ и бастарните претърпели окончателно поражение. Това е вторият момент – „измиването на срама“ в анекдотично звучащия разказ на Юстин (по Помпей Трог).

Другото съществено сходство е съвпадението на имената. Формата Ролес (Ῥώλης) у Дион Касий е без началната гласна. Формата OROLES у Помпей Трог-Юстин е по-точна. Смятам, че тя вероятно предава праславянски корен ARAL > OROL (орел – птица), засвидетелстван в речно, селищно и лично име:

1. Град АРОЛ в Бизалтия, западно от Долна Струма – Ῥρωλος [Ptol., III, 12, 32], Ῥαυρος [Hieroc., 640, 7], Ῥαυλος [C. Porph. De them., 49, 20]

2. AR(E)LAPA – река, десен приток на Дунав в НОРИК (дн. Долна Австрия) и град на нея (дн. Erlauf) – Ῥελάτη [Ptol., II, 13, 3]; Arelate [Tab. Peut., IV, 5]; AR-LAPE [Not. Dign., 34, 34; It. Ant., 234, 3; TIR, M-33, 22; TIR, L-33, 25]. Речното име е съставено от два корена: 1. AREL (срв. *бълг.* орел); 2. APA ‘вода, река’.

Речни имена от същия корен (ОРЛЯ, ОРЛЯНКА) се срещат в славянските страни. Връзката между птицата и речното име на митологична основа се определя като обща индоевропейска традиция. Като успоредици на праславянския корен

ARAL > ARLA може да се привлекат *лит. диал.* arēlis, erēlis, *стпрус.* arelie. Тези балтийски съответствия са най-близки до праславянската дума. Още в германските езици – *гот.* ara; *стисл.* ari; *ствнем.* aro.

В заключение бих извел основното от направения анализ: в двата разказа става дума за едно и също лице – гетския цар ОРОЛЕС (ОРОЛ), римски съюзник от времето на Август, с когото имал и среща. Като по-точна форма на личното му име трябва се приеме ОРОЛЕС (ОРОЛ).

Периодът, в който Орол е управлявал Лудогорска ГЕТИЯ, може да се постави в относителните хронологични граници 40–10 г. пр. Хр.

Тук бих съпоставил разказа на Помпей Трог-Юстин за гетите на Оролес, победени от бастарните, с някои археологически данни от Северна Добруджа. Това са находки, свидетелстващи за проникване на бастарни в дн. Добруджа през I в. пр. Хр. Става дума за керамика тип Поянеш-Лукашевка. Този тип керамични съдове се приписва на бастарните, обитавали средната част на дн. румънска Молдова.

При с. Сату Ноу край ез. Олтина е проучена гетска крепост от IV–I в. пр. Хр. [Ist. român., I, 481]. Изглежда, тя е охранявала източната граница на Лудогорска ГЕТИЯ. Строежът на крепостната стена е идентичен с този на стената, бранеща Сборяново (Хелис): каменен зид с две лица, между които е положен пълнеж от камъни и изпечена глина. В тази крепост е открита керамика тип Поянеш-Лукашевка, което свидетелства, че през I в. пр. Хр. в нея за известно време са се били настанили бастарни. Тези находки потвърждават достоверността на разказа за нахлувания на бастарните в земите на гетския владетел Оролес.

Изглежда, враждебните отношения между бастарните и владетелите на Лудогорска ГЕТИЯ са били с по-голяма давност. Явно бастарните, заселили се към края на III в. пр. Хр. в дн. румънска Молдова, са създавали несигурност за съседните гетски племена, включително и за тези от Лудогорска ГЕТИЯ. Бастарните нееднократно се опитвали да се заселят трайно на юг от Дунав. През 179 г. пр. Хр. в съглашение с македонския цар Филип V те трябвало да заемат Дардания. В 29 г. пр. Хр. бастарни, водени от Делдо, се опитали да се установят в земите на мизите.

Изглежда, враждебността на ОРОЛ към бастарните е била един от мотивите му да се намеси в помощ на М. Л. Крас, сражаващ се с бастарните край Дунав.

Може да се предположи, че съюзническите отношения между Лудогорска ГЕТИЯ и Рим са били поддържани и при наследника на ОРОЛ поне до смъртта на Октавиан Август (14 г.). Вероятно по това време центърът на Лудогорска ГЕТИЯ се е намирал в земите на РУСИТЕ, обитавали течението на Бели Лом и Русенски Лом. Придунавските РУСИ са били едно от съставните племена на Лудогорска ГЕТИЯ. Довод за такова предположение е обстоятелството, че голяма част от територията на Лудогорска ГЕТИЯ влязла в обхвата на стратегията РУСИКА (РЮСИКА). Стратегията била наречена така, защото средището ѝ (около дн. Разград) се намирало в земята на племето РУСИ. Тя била подчинена на тракийските царе в Бизия, съюзници и клиенти на Рим. Известна е от надписи [Mih. IGB, I, 378; II, 743]. Пак от надписи е познато името на Аполоний, син на Ептайкент, стратег на Русика [КЕТД, 18].

Отбелязаните дотук основни моменти от съдбата на Лудогорска ГЕТИЯ може да се представят и чрез една предварителна схема на владетелската листа на това държавно-племенно формирование:

- 360–340 БЕЗИМ. (Браничево)
- 340–320 БЕЗИМ. (основател на Сборяново-Хелис)
- 320–300 БЕЗИМ. (Свещари, могила № 13)
- 300–278 ДРОМИХЕТ I (Гинина могила I)
- 278–260 БЕЗИМ. (Гинина могила II)
- 260–240 ДРОМИХЕТ II
- 240–220 НЕИЗВ.
- 220–210 НЕИЗВ.
- 210–180 ЗОЛТЕС
- 180–160 БЕЗИМ. (пропуска бастарните)
- 160–140 НЕИЗВ.
- 140–120 НЕИЗВ.
- 120–100 НЕИЗВ.
- 100–90 НЕИЗВ.
- 90–60 ДРОМИХЕТ III
- 60–40 БЕЗИМ. (покорен от Бурбиста)
- 40–10 ОРОЛ
- 10–15 сл. Хр. НЕИЗВ.

II-41. ДАКИ, ДЕКЕНТИ, ДЕЧАНИ

Етнонимът ДАКИ (Δακοί, Δάκοι, Δάκαи, Δάκεз, Daci, Dacisci, Dagaе, Daces) се появява у латински автори през I в. пр. Хр. С него са означени крайдунавските гети от западните части на дн. румънски земи. Според мен липсват данни за по-ранно съществуване на малко племе около едноименна река, планина или селище. Следователно появата на този макроетноним не може да се обясни с пренасяне на названието на малко племе върху околните племена, обитаващи по-голям регион. Същевременно произходът на самото име не може да се свърже с речно или с планинско название.

ДАКИ е вторият макроетноним за северните (отвъддунавски) траки след названието ГЕТИ. В античните извори двете наименования често се смесват и изрично се обяснява, че става дума за две названия на един и същ народ.

Страбон: „Има и друго деление на гетската земя, останало от старо време: една част от племето според това наричат даки, другата – гети. Гети наричат тия, които живеят в противоположната страна, а именно към Германия и изворите на Истър. Предполагам, че последните в старо време са се наричали даи; затова в Атика се употребявали имена на роби: гети и даи. Това е по-вероятно, отколкото да се изкарва последното име от скитите, известни под името даи, защото последните живеят далеч, а именно до Хиркания, и не е вероятно, че

оттам са изпращали роби в Атика... Племето гети, тъй високо въздигнато от Бойребиста, най-последно отслабнало от вътрешни раздори и от римското оръжие. Впрочем и сега дори то може да изкара четиридесет хиляди войника“ [Strab., VII, 3, 12; ИТМ, 214].

„През областта на гетите тече река Марис и се влива в Дунава, по който римляните превозвали нужните за войната неща. Горното течение на тая река и особено това от изворите чак до праговете ѝ се наричало Дунав (Δαυοῖος); тая част на реката тече главно през Дакия; долното ѝ течение чак до Понта, по което живеят гетите, се нарича Истър. Даките говорят същия език, както гетите. Гетите са по-познати на гърците, понеже често се преселват по двата бряга на Истър и са се смесили с траки и мизи... И тъй, след като гетите и даките се усилили тогава дотолкова, щото могли да извадят около двеста хиляди души, и малко остава да бъдат изцяло подчинени от римляните; сега обаче все още не са напълно подчинени, защото се уповават на германите, които са неприятели на римляните“ [Strab., VII, 3, 13; ИТМ, 214].

„Трябва да почнем от Истър, и то с народите, които са най-близо до описаните вече местности, т. е. с тия, които граничат с Италия, Алпите, германците, даките и гетите“ [Strab., VII, 5, 1; ИТМ, 215].

Дион Касий: „Даки пък наричам самите тях, както те сами се именуват и както римляните ги зоват, ако и добре да зная, че някои елини правилно или неправилно ги наричат гети. Аз именно познавам гети, които живеят отвъд Хемус при реката Истър“ [Dio. Cass., XVII, 6; ИТМ, 376].

„Свебите са келти, а даките един вид скити. Първите живеят отвъд Рейн, за да се изразя точно, че много други племена си присвояват неточно името свеби, а вторите – от двете страни на Истър. Тези, които живеят отсам реката и до земята на трибалите, се числят към провинцията Мизия и се наричат мизи от всички, освен от местните жители. Ония пък, които живеят отвъд Истър, са наречени даки, било че някои от тях са гети, било че са траки от дакийското племе, което някога е населявало Родопите. Тези именно даки проводили по-рано пратеници при Цезар, но като не постигнали нищо от онова, за което го молели, минали на страната на Антоний, но и нему не били особено полезни, понеже враждували помежду си“ [Dio. Cass., LI, 22, 6–8; ИТМ, 372–373].

Апиан: „Римляните владеят някои измежду келтите отвъд Рейн и някои измежду гетите отвъд Истър, които наричат даки“ [App., IV, 15].

Помпей Трог (Юстин): „Даките са потомци на гетите, които във времето на Орола зле се били сражавали с бастарните“ [Iust. Epit. (Trogus), XXXII, 3, 16; ИТМ, 251].

Според надпис от Дионисопол, съдържащ декрет в чест на Акорнион, Буребиста бил станал „най-първият и най-голям измежду царете от Тракия“ [Mih. IGB, I, 13].

Етимологията на названието ДАКИ е търсена още от античните писатели. Била е правена връзка с името ДАИ (Δᾶοι, Δάοι, ед. ч. Δᾶος, Δάος, Daus, Davos) – Страбон, Стефан Византийски [Ist. român., I, 420–421].

Тук бих предложил свое обяснение за строежа и значението на този етноним. Смятам, че названието ДАКИ се състои от представка-предлог ДА (бълг. до) и корен

АКА. Праславянската дума АКА (*бълг.* око), е била използвана като специално название на солените извори (солници) в Дакия. Той се съдържа и в дакийското селищно название АКИДАВА (Acidava): 1) при с. Еношеш на р. Олт; 2) на пътя за Апулум [Tab. Peut., VII, 5; VIII, 1; Izvoare, I, 741]. Има значение ‘крепост до соления извор’ (на праславянския термин АКА ще отделя място в друго изследване). По-късно терминът АКА претърпял развитие: промяна в началната гласна А > О и добавяне на наставка -НА: АК-НА (срв. *унг.* akna) > ОКНА (срв. *рус.* окно ‘прозорец’). Терминът ОКНА ‘солница, солен извор’ се съдържа в много местни и селищни названия, запазени до днес в карпатските земи. Тези названия винаги се отнасят до места, където има солни находища (Окна Сибиулуй, Окна Дежулуй и т. н.).

Както беше изяснено по-горе, с праславянската дума АКА са били наричани солните находища. Те са били съсредоточени най-вече във вътрешната, средишна част на дн. Трансилвания. Вероятно именно за тази област съчетанието DA-АКА > ДАКА, т. е. ‘до солницата’, е започнало да се използва най-рано като местно (областно) название и съответно като жителско име. Така тази част от гетските земи, богата на солни находища, получила името ДАКА (DAKIA), а местните жители – ДАКИ. Следователно етнонимът ДАКИ се отнасял за оная част от гетите, които населявали тези карпатски райони. Той имал първоначално значение ‘жители до солените извори’. Постепенно названието ДАКИ се разпростряло върху западните части на гетските земи отвъд Дунав. Затова то било по-добре познато през I в. пр. Хр. на латинските автори, докато в гръцките източници се запазил по-старият етноним ГЕТИ.

Бързият възход на Дакийското царство през I в. пр. Хр. е оценен от съвременниците преди всичко като дело на владетеля Буребиста. Той проявил забележителна воля и последователност в изграждането на държава със своя специфична вътрешна уредба, подчинена на принципите и правилата, вложени в едно духовно и религиозно учение.

Страбон: „Нека оставим настрана старата история на гетите; в наше време стана следното. Гетът Бойребиста (Βοιρεβίστας), като смогнал да завземе върховната власт над племето си, подобрил състоянието на народа, който бил пострадал от честите войни; с упражнения, въздържаност и послушание към законите го въздигнал до толкова, щото в малко години спечелил голямо царство и подчинил под властта на гетите голяма част от съседите им. Той дори вдъхвал страх и на римляните, като преминавал смело Истър и опустошавал Тракия чак до границите на Македония и Илирия; той разорил и областта на келтите, които били смесени с тракийци и илирийци, и унищожил до крак боите, които се намирили под властта на Критасир, а също и тавриските. За да държи народа в покорност, Бойребиста се ползвал от мощта на магесника Декеней (Δεκείνης), който във време на скитанията си из Египет научил някакви поличби, чрез които възвестявал волята на боговете; скоро той почнал да се счита за бог, както Залмоксис, за когото говорихме. Като доказателство за послушността на гетите може да служи това, гдето били убедени от него да изкоренят лозята и да живеят без вино“ [Strab., VII, 3, 11; ИТМ, 213].

Началото на управлението на Буребиста трябва да се потърси около 85 г. пр. Хр.

Опора за такава датировка е сведението на Йорданес, според когото духовният наставник Декеней дошъл при Буребиста по времето, когато властта в Рим била взета от Сула (82 г. пр. Хр.) [**Iord. Get.**, 67]. Логично е съсредоточаването на повече власт в ръцете на Буребиста да бъде преценено като следствие на неговите усилия за обединение на гетските племена в рамките на единна политическа формация. Начално ядро на това образуване, изглежда, е била южната част на дн. Трансилвания, която през I в. пр. Хр. вече е била наричана ДАКИЯ. Там в източните части на планината Себеш (дял Шурян) се търси средището (Костещ?), около което възникнало племенното обединение, оглавено от Буребиста [**Ist. român.**, I, 640]. В близост била издигната по-късната дакийска столица от I в. сл. Хр. – Сармизегетуза.

Буребиста насочил вниманието си към съседните региони, като провел няколко кампании на запад срещу келтските племена – боите на цар Критасир и тавриските. Така ДАКИТЕ стигнали до средното течение на Дунав.

Последвали действия на дакийския владетел към Понтийското крайбрежие, което през 74–63 г. било част от зоната на сблъсък между Митридат VI Евпатор и римляните. Дакийският цар покорил гръцките колонии по западното крайбрежие: Олбия, Истрия, Томис, Калатис, Дионисополис, Одесос, Месембрия, Аполония [**Dio. Chrys. Or.**, XXXVI, 4].

Буребиста се намесил в гражданската война, избухнала в Рим през 48 г. пр. Хр., като обещал подкрепа на Помпей. След победа при Фарсала Юлий Цезар възнамерявал да подготви поход срещу дакийския владетел [**Strab.**, VII, 3, 5]. Това намерение не било осъществено поради убийството на Ю. Цезар в римския сенат.

Подобна участ постигнала наскоро след това и дакийския цар Буребиста. Страбон: „Ала Бойребиста лишили от власт неколцина бунтовници, преди още римляните да пратят против него войска. Неговите приемници си разделили царството на няколко части: сега, когато Август Цезар прати срещу тях войска, гетите се делят на пет части, а тогава се делели на четири. Впрочем тия деления са били различни в разни времена според обстоятелствата“ [**Strab.**, VII, 3, 11].

Изглежда, Декеней, който поел владетелските функции след смъртта на Буребиста, е управлявал средищната част на държавата около планината Себеш. За наследник на Декеней се сочи Комосик (Comosicus). След смъртта на последния властта била поета от Корил (Coryllus), който управлявал гетите 40 години [**Iord. Get.**, 73].

Фронтин: „Скорилон, владетелят на даките (Scoryllo, dux Dacorum), ако и да знаел, че римският народ е разединен от гражданска война, все пак мислел, че не трябва да предприеме нищо срещу него, понеже пред външната опасност съгласието между гражданите може да се разрасне“ [**Front. Strategem.**, I, 10, 4; ИТМ, 269]. Името Скорило е познато и от епиграфски паметници [**Ist. român.**, I, 671]. Това дава основание вариантът у С. Ю. Фронтин да се приеме като по-точен.

Няколко източника съдържат сведения за дакийския цар Котисон. Светоний: „Марк Антоний пише, че Август най-напред бил обрекъл Юлия на неговия син Антоний, а после – на царя на гетите Котисон, като същевременно сам искал дъщерята на царя за съпруга“ [**Suet. Aug.**, 63, 1–4].

Флор: „Даките живеят в планините. Оттам под водителството на цар Котисон, колкото пъти Дунав замръзвал и лед свързвал двата бряга, те слизали и опустошавали съседните земи. Цезар Август решил да прогони тоя народ, до който достъпът бил необикновено труден. И тъй той изпратил Лентул, който ги отблъснал зад отвъдния бряг. На отсамния бряг поставил гарнизони. Така тогава даките не били победени, но били прогонени и възпрени“ [Flor., II, 28; ИТМ, 282].

Хораций (стихове от 29 г. пр. Хр.): „войската на дака Котисо загина“ [Hor., III, 8, 18].

Друг владетел от гетските земи е Дикомес, споменат от Плутарх: „Дикомес, царят на гетите, обещал да дойде на помощ на Антоний с голяма войска“ [Plut., 63, 7; ИТМ, 290].

Към времето на имп. Домициан (81–96) се отнася управлението на дакийския владетел Дура (Δούρας) – Дюрпанеус (Dyurpaneus), който доброволно отстъпил властта на Декебал [Exc. Val.; Dio. Cass., LXVII, 6, 1; Iord. Get., 76].

Декебал успял да преодолее племенната разпокъсаност и да обедини отново голяма част от дакийските земи в единна държава, разполагаща със значителен военен и стопански потенциал. Държавата на Декебал граничела с римските владения, които опирали на десния дунавски бряг. ДАКИТЕ имали пред очите си съдбата на своите южнодунавски сънародници. Както е показано в настоящата работа, самата Дакия приела доста бежанци от южнодунавските области, когато там била установена римска власт. Съседството на Дакия с римските провинции като че ли създавало една неизбежна предопределеност към постоянен сблъсък.

Дион Касий: „Най-голяма война тогава римляните водели срещу даките, над които царувал по това време Декебал. Той бил способен да разбере военното положение и да се справи с него, годен да схване удобния момент за нападение и да отстъпи навреме, изкусен в устрояването на засади и ударен в сраженията. При това умеел да се възползва добре от победата и да се справи също добре с поражението. Ето защо той станал задълго достоен съперник и противник на римляните“ [Dio. Cass., LXVII, 6; ИТМ, 376].

ДАКИТЕ разбили римската войска в Мизия, като при едно от сраженията загинал и управителят на провинцията Опий Сабин. На следващата година римските части, водени от Корнелий Фуск, претърпели ново поражение. Едва през 88 г. управителят Тетий Юлиан успял да удържи победа над Декебал. Мирният договор, сключен от имп. Домициан с дакийския владетел, бил неизгоден за империята и в самия Рим бил оценяван като позорен.

Дион Касий: „Победен от маркоманите и обърнат в бягство, Домициан изпратил бързо пратеници при Декебал, царя на даките, и поискал да сключи с него мир, какъвто по-рано му отказвал многократно, въпреки молбата му. Декебал приел предложението, защото силно бил притеснен, но не пожелал сам да преговаря с него, а изпратил Диегид със свита, за да му предаде отнетото оръжие и малцината пленници, които имал. От своя страна Домициан увенчал Диегид с диадема, като че ли бил истински победител и като че ли можел да го наложи на даките за цар. На войниците си пък раздал почетни отличия и пари и изпратил в Рим като че ли

бил победител, както други неща, така също и пратеници от Декебал, и писмо от него, както той твърдял, но всъщност то било, както се говорело, измислено. Украсил празненството с много изящни съдове, не от тия, които взел, но от императорските, с които си служил винаги, като че ли ги е взел в плячка и като че ли е поробил и самата държава. Напротив, не само че не взел нищо, но направил и разходи по сключването на мира, като дал и тогава на Декебал твърде много пари, а също и специалисти във всички мирновременни и военни изкуства и обещал да му дава винаги и в бъдеще много пари“ [Dio. Cass., LXVII, 7; ИТМ, 376–377].

Император Траян (98–117) подновил през 101 г. военните действия срещу ДАКИТЕ.

Дион Касий: „Като прекарал известно време в Рим, Траян потеглил на поход срещу даките, понеже преценявал добре какво са извършили, негодувал заради парите, които вземали ежегодно, виждал ги, че увеличават силата си, пък и познавал намеренията им. Когато се научил Декебал за похода му, уплашил се, понеже добре знаел, че по-рано победил не римляните, но Домициан, а тогава щял да воюва срещу римляните и император Траян.

Ето защо Декебал се страхувал основателно от него. Когато Траян бил на поход срещу даките и приближавал Тапе, гдето се били разположили на стан варварите, донесли му една голяма гъба, на която било написано с латинско писмо, че както другите съюзници, така и бурите съветвали Траян да се върне назад и да живее в мир с тях. Траян влязъл в сражение, видял много от своите войници ранени, но избил и мнозина от неприятелите.

Декебал бил изпратил и преди поражението пратеници не вече както по-рано комети, но най-видните от пилофорите. Те захвърлили оръжието си и паднали на земята пред Траян и го молели настойчиво да позволи на самия Декебал да влезе в разговор с него, тъй като той щял да направи всичко, което му се заповяда, а ако не се съгласи, да изпрати някого от свитата си. Били изпратени Сура и префектът Клавдий Ливиан. Нищо не било постигнато, защото Декебал не се осмелил да се срещне и с тях, а и тогава изпратил от своя страна другиго. Траян завзел укрепени със стени височини и в тях намерил взетите оръжия, бойните машини и знамето, което даките отнели от войската на Фуск.

И тъй поради това и особено поради това, че Максим същевременно взел в плен сестра му и превзел едно укрепено място, Декебал бил готов да възприеме всичко каквото му се заповядвало, не че имал намерение да устои на думата си, но и за да си откъдне от тежкото положение, в което бил. Ако и против волята си, той се съгласил да предаде оръжието си, бойните машини и техните строители, да върне бегълците, да разруши укрепленията и да напусне завзетата земя; освен това трябвало да има заедно с римляните едни и същи за неприятели и приятели, да не приема никакъв беглец и да не си служи нито с един войник от подвластните на римляните земи, тъй като Декебал набирал чрез увещания повечето и най-добрите си войници оттам. Като уговорил това и оставил гарнизони както в Сармизегетуза, така и в останалите части на страната, Траян се завърнал в Италия“ [Dio. Cass., LXVIII, 6, 8, 9; ИТМ, 377–378].

През 105 г. Траян поискал от сената отново да бъде обявена война на Декебал под претекст, че последният нарушавал мирния договор от 102 г.

Дион Касий: „На Траян съобщили, че Декебал вършел много неща против договора и приготвял оръжие, приемал бегълците, поправял укрепленията, пращал пратеници при съседите си и ругаел ония, които не мислели по-рано като него, а също отнел на язигите част от земята им (тая част по-сетне Траян не им върнал, когато я поискали). Поради това сенатът отново го обявил за неприятел и Траян отново сам, а не чрез други военачалници предприел поход срещу него.

Тъй като мнозина даки минали на страната на Траян, Декебал поради това и поради някои други причини молил отново за мир. Но понеже не искал да предаде оръжието си и себе си, събрал явно всичките си сили и призовал освен това и съседите си. Той им казал, че ако го изоставят, сами ще се изложат на опасност и че по-безопасно и по-лесно ще опазят свободата си, ако се борят заедно с него, преди да е претърпял някаква несполука, отколкото, ако го оставят да загине и след това и те самите, лишени от съюзници, бъдат победени.

Декебал търпял несполуки в открита борба, но с хитрост и измама насмалко щял да убие и самия Траян, като изпратил в Мизия няколко бегълци, за да го убият, ако могат някак си това да сторят. Впрочем и иначе достъпът до него бил лек, а тогава поради нуждите на войната той приемал просто всеки, който желаел да разговаря с него. Но те не могли да изпълнят намерението си, понеже един от тях, като бил заподозрян, заловен и подложен на изтезание, признал целия заговор.

Траян построил каменен мост на Истър, заради който не зная как бих могъл достойно да му се удивлявам.

Като преминал Истър по тоя мост и водел война повече с предпазливост, отколкото с бързина, Траян с време и усилен труд надвил даките. При това той сам се проявил многократно като добър военачалник и храбър боец, а също и войниците му, които се излагали на опасност, проявили много пъти храброст... А Декебал, когато била превзета столицата му и цялата му земя и имало опасност сам да бъде хванат, се самоубил и главата му била занесена в Рим. Така Дакия паднала под римска власт и Траян основал в нея градове. Намерени били и съкровищата на Декебал, ако и да били скрити под реката Саргетия, която тече край неговата столица. Чрез няколко пленници той отбил реката, изкопал коритото ѝ, поставил там много сребро и злато и други ценности, които можели да понасят влага, поставил върху тях камъни, насипал пръст и след това отново пуснал да тече реката. Чрез същите онези пленници той скътал в пещерите дрехите и другите скъпоценности от същия вид. А след като сторил това, избил ги, за да не издадат нищо. Някой си Викил, негов другар, който бил взет в плен, знаел за стореното и го съобщил на римляните“ [Dio. Cass., LXVIII, 10, 3–4; 11, 12, 13 14; ИТМ, 378–379].

В Рим отбелязали победата над ДАКИТЕ през лятото на 106 г. с тържества и циркови зрелища в течение на четири месеца [пак там, 15, 1]. Сенатът постановил да бъде издигната паметна колона със статуя на имп. Траян и барелефи със сцени от войните с ДАКИТЕ. Монетарниците пуснали в обръщение емисии на

специални монети, посветени на победата. Още през същата година Рим уредил статута на завладените земи на север от Дунав. В новоучредената провинция Дакия влезли дн. области Трансилвания, Банат и западната част на Олтения. Към провинция Долна Мизия били присъединени Източна Олтения, Мунтения, Южна Молдова и югозападният ъгъл на Трансилвания.

Император Хадриан (117–138) трансформирал Траянова Дакия в три провинции: Долна Дакия (*Dacia Inferior*), Горна Дакия (*Dacia Superior*) и Пороли-сумска Дакия (*Dacia Porolissensis*), които включвали дн. Банат, Трансилвания, Олтения и левобрежието на Олт в Мунтения [*Ist. român.*, II, 42].

Укрепването на дългата сухоземна граница било извършено по стандартния римски образец – с каструми, кули и валове. Римляните превърнали заварените племенни центрове в градове, заселени с колонисти от различни краища на империята. Част от ДАКИТЕ-бежанци се установили в близките неокупирани от римляните области.

Император Аврелиан (270–275) евакуирал Траянова Дакия и създал на юг от Дунав провинциите Крайбрежна Дакия и Вътрешна Дакия. В земите на бившата отвъддунавска провинция Дакия нахлули праславяни и германи (готи, вандали, гепиди). Тези промени дали своето отражение и върху наименованието на цялата област. Както пояснява Йорданес: „Тая Готия, която предците ни назовавали Дакия и която сега, както казахме, се нарича Гепидия...“ [*Iord. Get.*, 73–75; ИТМ, 429]. Хунското нашествие през последната четвърт на IV в. предизвикало значителни преселения от Северното Черноморие и долнодунавските земи.

Във връзка с проблемите за съдбата на ДАКИТЕ след римското завладяване тук ще отдели място за един етноним от съчинението на Стефан Византийски, който не се среща в други извори – ДЕКЕНТИИ: Δεκέντιοι, ἔθνος Παννονίου, ἀπὸ Δεκέντιου τοῦ Μόγνου παιδός, Μαγνεντίου ἀδελφοῦ, το θηλυκὸν Δεκέντιας, ὡς Παρθένιος ὁ Φωκαεὺς [*Steph. Byz.*, p. 224, Meineke]. Стефан Византийски е определил ДЕКЕНТИИТЕ като панонски народ (племе) и е посочил за източник Партений Фокейски – неотъждествен със сигурност автор. Според А. Мочи, Партений Фокейски е бил съставител на историческо съчинение, описващо събития от втората половина на VI в. [*Mócsy, A. Ein rannonisches*, 487]. Същият изследовател поставя под съмнение представеното в текста обяснение, че названието ДЕКЕНТИИ произлиза от лично-то име Декентий (Δεκέντιος), Деценций. Според неговото виждане в случая не бива да се прави връзка със събития от IV в. (поражението на пълководеца Магненций при Мурса в 351 г.) и названието да бъде отъждествено с войниците на Магненций, наречени у А. Марциан *Magnentiaci et Decentiaci* [*Amm. Marc.*, XVIII, 9, 3].

А. Мочи определя ДЕКЕНТИИТЕ като етническа група от втората половина на VI в. Според него тяхното латинизирано име вторично е свързано с личното име *Decentius* [пак там, 488]. Вижда се, че става дума за несигурно сведение, за което може да се предложат и други обяснения.

Приемайки доводите на А. Мочи, тук бих поставил проблема за това панонско племе (народ), според стиха на Стефан Византийски, в контекста на общия проблем за съдбата на ДАКИТЕ след Траяновите войни. Интересът ми е породен от две

основни обстоятелства: етимологията на названието и местообитаването на това население – Панония. Ако оставим настрана обяснението за произход на етнонима от лично име, то бих предложил следното виждане за неговата етимология.

Названието DEKENTI(I) се състои от два корена: 1. DEK-; 2. ENT(I). Бих отъждествил първия с макроетнонима ДАКИ (DEKI) при колебание А-Е (наличие на Ä). Втората част на името съдържа праславянския корен ANTA ‘край, граничност, отдалеченост’ (вж. част I, 135–142. Тук също се наблюдава колебание А-Е. Така значението на цялото название следва да бъде определено като ‘ДАКИ-крайници, гранични, крайни ДАКИ’. Смятам, че става дума за ДАКИ, които след изселване са се оказали в отдалечени от първоначалните си обиталища места. Вече имах възможност да представя своите доводи за трета преселническа праславянска групировка ГАНТИ (КАНТИ) – край западните граници на провинция Дакия (в поречието на Тиса) (вж. част I, 142–153). Територията на ГАНТИТЕ граничела с провинция Долна Панония по течението на Дунав.

Тези обстоятелства ми дават основание да смятам, че названието ДЕКЕНТИИ, вписано дори в историческата действителност от втората половина на VI в. (А. Мочи), се отнася именно за наследници на ония ДАКИ, които намерили убежище в крайните западни области на Тиса след победата на Траян (106 г.). Според посоката на преселение тези ДЕКЕНТИИ трябва да са били част от западната групировка ГАНТИ. Тези две названия са синоними – те съдържат корена ANTA и означават ‘крайници, гранични жители’. При названието ДЕКЕНТИИ е запазен и етнонимът ДАКИ.

Наличните данни са твърде оскъдни, за да бъде очертана съдбата на ДЕКЕНТИИТЕ през II–VI в. Пояснението „панонски народ (племе)“ е свидетелство, че при определени обстоятелства е имало преселение на част от ДЕКЕНТИИТЕ отсам Дунав в границите на провинция Панония.

Проблематиката за разселването на племената от дакийското държавно обединение след римското завладяване включва и въпроси за съдбата на общоплеменното название ДАКИ. Това име се е отнасяло за част от гетските племена, всяко от които е имало собствено название. Съществуването на две равнища на самосъзнание е обстоятелството, което трябва да се има предвид при търсене на обяснение за изчезването на макроетнонима ДАКИ след III в.

Изглежда, общият етноним ДАКИ се е намирал в тясна взаимозависимост със съществуването на дакийското държавно обединение през I в. пр. Хр. – началото на II в. сл. Хр. Показател за това е едновременната поява на етнонима ДАКИ и дакийското държавно обединение. Прекратяването на неговото съществуване след римската експанзия лишило съдържанието на макроетнонима ДАКИ от най-важния елемент. Изглежда, и самият макроетноним не е успял да намери трайно място в самосъзнанието на местните жители. При напускането на дакийските земи всяко от преселващите се племена (или части от тях) се е самоидентифицирало и представляло със собственото си племенно название.

Смятам, че общият макроетноним ДАКИ се е запазил в названието на полабското племе ДЕЧАНИ (ДАЧАНИ). В грамота за пражкото епископство от 1086 г.,

запазена в опис от XII в., и в летописа на Козма Пражки се съдържат сведения за племената от чешката група по Горна Елба. Самата грамота потвърждава по-стар документ от 973 г. [Nied. Sl. st., III, 189]. Следователно описанието на границите на пражкото епископство отразява действителност от втората половина на X в. При определянето на северните граници на епископството са изброени племената Lusane, Dazana, Liutomerici, Lemuzi. Варианти на племенното име Dazana са Dasena (Козма Пражки), Daciane. Племето, известно като ДЕЧАНИ или ДАЧАНИ, е обитавало поречието на Елба (Лаба) около град ДЕЧИН (Dečín, Tetschen, Dechinensis provincia) [Novy, R. Die Anfänge, K. 3; Lowm. Pocz., II, 173–176]. То се намирало до лужишките сърби, а в някои източници ДЕЧАНИТЕ са представени като част от общността на лужишките сърби.

На първо място, заслужава внимание племенното название. Смятам, че името ДАЧАНИ (DEČANI) – в документите Dazana, Dasena, Daciane, е производна форма на етнонима ДАКИ, получена с прибавяне на наставката -ANI. Последната е характерна за племенните и жителските имена от раннославянския период (VI–VIII в.).

Наблюдават се две фонетични промени: 1. К > Ї пред мека гласна. Другата възможност е преход К > С (DACIANI) и може би този вариант е съществувал, ако съдим по записите в документите; 2. Изявило се е колебанието А-Е, дължащо се на праславянския звук Ä. Същото колебание, както ще бъде показано по-долу, се наблюдава и при личните имена, съдържащи този етноним.

Според мен документираното през X в. название на горнополабското племе ДАЧАНИ (DACANI) е свидетелство, че едно от преселилите се дакийски племена е приело общия етноним ДАКИ като собствено племенно название. Възникването на раннославянската форма с наставка -ANI може да се отнесе към периода VI–VII в.

Тук бих предложил някои наблюдения за преселническия път на това полабско племе от чешката група. На първо място, бих отбелязал съседството на ДЕЧАНИТЕ с лужишките сърби (сороби). При балканските сърби е запазено селищното название ДЕЧАНИ – градче в района на Печ (Косово). Тази двойна връзка ми дава основание да потърся съвместно преселническо движение на СОРАБИТЕ и ДАЧАНИТЕ. Дакийското племе СОРАБИ обитавало долината на река Рабон (дн. Жиу в Олтения) (вж. следв. части). При римското настъпление СОРАБИТЕ се изтеглили на север към вътрешните райони на Дакия и оттам поели към Северните Карпати и дн. полски земи, където се формирала преселническата групировка на ВАНТИ-ВЕНЕДИ. Вероятно във венецките земи СОРАБИТЕ били съседи с племето ДАКИ-ДАЧАНИ.

При общото разселение през VI–VII в. СОРАБИТЕ се разделили, като една част от тях поели на запад към поречието на Елба (лужишките сърби), а други – към южнодунавските земи (балканските сърби). Изглежда, основната група ДАЧАНИ са се присъединили към изселващите се лужишки сърби и така е възникнало племенното обиталище на ДЕЧАНИТЕ (ДАЧАНИ) по Горна Елба. По-малки групи ДАЧАНИ предпочели да се преселят на юг заедно със сърбо-хърватските племена. Вероятно едно от техните поселения е дн. ДЕЧАНИ край Печ в Косово.

Събирането и картографирането на топоними в славянските страни, произ-

лизаци от корена ДАК- (DAČI, DACI, DAČANE, DAČIKI), би позволило да се проследи разселението на онези групи от ДАКИТЕ, които приели като собствено название общия етноним ДАКИ.

Така например в окръг Брашо (Brasso, рум. Braşov) до 1914 г. са съществували околиците Feludéki и Alvidéki.

Изглежда, етнонимът ДАК- се е превърнал и в лично име. Към тази група имена бих причислил името на духовния наставник в управлението – ДЕКЕ-НЕЙ (Δεκαίνεος, Dicineus). Основата на името DEK- отговаря на етнонима ДАК (DEK) при изясняване на Ä в E.

Етнонимът ДАК съставлява първата част от името на последния дакийски владетел ДЕКЕБАЛ (Δεκέβαλος, Decebalus) (87–106 г.) при преход Ä > E. Името е регистрирано и в по-късни епиграфски паметници. Тъй като в двата случая става дума за върховни повелители на Дакия, то у мен се поражда предположението, дали това не са прозвища, получени след приемането на властта, а не начални рождени имена.

Смятам, че произход, свързан с етнонима ДАК, може да се предложи и за името на имп. ДЕЦИЙ (ДЕКИЙ – Δέκιος, Decius) (249–251). Основания за това ми дават формата на името и месторождението на този император. Той бил роден в Будаля в Долна Панония [Eutr., IX, 4; ЛИБИ, I, 84]. Според друг източник, името на селището е Бубаля [Aur. Vict. Epit., 26, 1; ЛИБИ, I, 97]. Селището се намирало в околностите на Сирмиум, т. е. в съседство с Траянова Дакия.

Възможно е към тази група имена, произхождащи от етнонима ДАК, да принадлежат и българските лични имена ДАКО, ДАЦО, ДАЧО, ДЕЧО.

Проблемът за произхода и съдбата на макроетнонима ДАКИ може да бъде по-добре осветлен, ако се потърсят повече данни за началото на дакийското държавно обединение. Най-ранните сведения в изворите се отнасят за времето на Бурбиста (85–44 г. пр. Хр.), когато неговата държава е във възход.

Смятам, че началото на това държавно-племенно обединение на вътрешно-карпатските гети трябва да се потърси още през II – началото на I в. пр. Хр. Територията, в която то се зародило, обхващала левобрежието на Среден Муреш край планините Себеш и Пояна Руска. Според данни за местно монетосечене в този район през II–I в. пр. Хр. там се появили два типа анонимни монети:

1) тип Аюд-Куджир

2) тип Ръдулеш-Хунедоара [Preda, C. Monedele, 295–311].

Очевидно към края на II в., след отслабването на келтския натиск, местните праславянски племена в дн. Югозападна Трансилвания укрепвали своята самостоятелност. Зараждането на държавно-племенното обединение, известно от времето на Бурбиста, трябва да е станало в долината на река Стрей (античната Саргетия), ляв приток на Муреш, разделящ планините Пояна Руска и Себеш (дял Шурян).

Именно при дн. Гръдищя Мунчелулуй в Оръщие, част от планинския дял Шурян, било издигнато политико-религиозното средище (столица) на дакийското обединение – Сармизегетуса. Смятам, че в началното формиране на това обединение са взели участие трите местни племена – РУСИ, САРИ и СЕБИ. РУСИТЕ обитавали

района около планината Пояна Руска, по левия бряг на Муреш (за това племе вж. следв. част). Друго едноименно гетско племе – лудогорските РУСИ, заемало поречието на р. Бели Лом, в територията на Лудогорска Гетия. Карпатските РУСИ били съседи на племето САРИ, обитаващи долината на Саргетия (Стрей) и планината, от която извира тази река – Шурян (за САРИТЕ вж. следв. част). Именно до изворите на Саргетия се намирала столицата Сармизегетуса.

Третото племе СЕБИ обитавало източната част на планинския масив Себеш, по левия бряг на Муреш. СЕБИТЕ били източни съседи на САРИТЕ (за СЕБИТЕ вж. следв. част).

Изглежда, в края на II в. пр. Хр. е било изградено обединение на трите племена – РУСИ, САРИ и СЕБИ, подчинено на обща владетелска институция. Поради изобилието на солни извори и находища в този район местните гети получили названието ДАКИ. Това название започнало да се употребява и по отношение на държавно-племенното обединение, чийто пръв известен владетел бил Буребиста. За съотношението на макроетнонимите ГЕТИ и ДАКИ в етническото самосъзнание на местните жители може да се съди по два топонима от средището на обединението – столицата САРМИЗЕГЕТУСА и близката река САРГЕТИЯ (САРГЕЦИЯ).

Речното име САРГЕТИЯ (*Σαρκετία*) [Dio. Cass., LXVIII, 14, 1; Izvoare, I, 695] се състои от два корена: 1. SAR; 2. GET(I)A. Първият корен е собственото речно име SAR(A), а вторият е етническо определение към речното име или название на страната. Значението на цялото название е САР(A) ГЕТСКА или САР(A) в ГЕТИЯ, т. е. тази река тече в гетски земи.

Названието на предримската дакийска столица е Зармизегетуса царска (*Ζαρμιζεγέθουσα βασιλείου*) [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 545]. В нея се намира култов комплекс, включващ седем храма с правоъгълен или кръгъл план. Подстъпите към столицата били защитени със система от крепости, разположени по околните хребети на Оръщие. Римската Сармизегетуза била построена на пътя Виминаций-Апулум в полите на планината Пояна Руска.

Името на дакийската столица се състои от две части: 1. SARMIZE; 2. GETUSA. Втората част (може би на праславянски ГЕТУША – GETUŠA) е етническо определение за столичното име (първата част). Значението на името е САРМИЗЕ ГЕТСКА, САРМИЗЕ на ГЕТИЯ.

Следователно тези две названия на столичния център и близката река съдържат етническа определеност, която съответно се отнася и за страната, чието средище са те. Това е гетска земя и местните жители са гети. В този случай бих могъл да разгранича три равнища на етническо самосъзнание у жителите на земите, влизащи в границите на дакийското държавно обединение:

- 1) принадлежност към общността на ГЕТИТЕ
- 2) принадлежност към ДАКИТЕ, чието държавно-племенно обединение включвало част от гетските земи
- 3) принадлежност към собственото племе, чийто член бил съответният жител. Самото племе влизало в дакийското държавно-племенно обединение.

При напускането на родните места (гетските земи) след унищожаването на Дакийското царство първите две равнища били лишени от реална основа и останали да живеят само в спомена и преданието. Най-устойчиво се оказало третото равнище – съзнанието за принадлежност към собственото племе с неговото название, което се борело за оцеляването си в условията на преселение и търсене на ново заселище. Общността на племето се оказала най-важна за съдбата на отделния индивид и затова принадлежността му към нея била изразявана и чрез самоназванието, идващо от племенното име.

Поради действието на този механизъм големите общностни названия ГЕТИ и ДАКИ избледнели и се загубили в условията на преселение. По-устойчиви се оказали названията на малките племена и онези, които били генетично свързани с речни, планински и селищни имена.

II-42. ДАОРСИ

Племето ДАОРСИ обитавало земи в дн. Далмация. Племенното име се среща в изворите със следните форми: 1. Δάρσιοι [**Нес.** Fr. 175]; 2. Δάρσοι [**App.** III, 2]; 3. Δαόρσοι [**Polyb.**, 32, 18, 2]; 4. Daorsi [**Liv.**, 45, 26]; 5. Δαόριζοι [**Strab.**, VII, 51]; 6. Duersi [**Plin.** N. h., III, 142]; 7. Δαούρσιοι [**Ptol.**, II, 16, 5].

Според Хекатея ДАОРСИТЕ били от тракийски произход. Митът за произхода на племето, разказан от Апиан, го свързва с илирите. Племенната територия обхващала левия бряг на река Нарентус (дн. Неретва). Там се откриват монети на ДАОРСИТЕ от II в. пр. Хр. Племенният им център се намирал при дн. Столац. ДАОРСИТЕ били завладени от илирийското племе ардиеи, а от 167 г. пр. Хр. попаднали под властта на римляните. Имената в надписите от тяхната област през римския период са от илирийски тип [**Alföldi, G.** Dalm., 47].

Двата основни варианта на племенното име може да се разглеждат като производни от корен ARSA и представка-предлог DA (бълг. 'до'): 1. DA-ARSA > DARSA > DARSI; 2. При втория вариант има предварително развитие на корена ARSA: ARSA > ORSA; DA-ORSA > DAORSI. Названието означава 'жители на ARCA'. При такова тълкуване на името началните племенни обиталища трябва да бъдат търсени в поречието на река ARCA. Такова антично название на дн. река РАСИНА в Източна Сърбия беше възстановено във връзка с обособяването на племенната територия на АРСИТЕ (вж. част I). Следователно ДАРСИТЕ-ДАОРСИ са били клон на АРСИТЕ. В една по-ранна епоха те се изселили от началното племенно землище (поречието на РАСИНА).

II-43-1. ДАРСИ, ДРОСИ

Племето ДАРСИИ (ДЕРСАИ) обитавало територия, разположена между реките Стримон и Нестос. У Стефан Византийски се срещат две форми на името: Δάρσιοι, Δερραίοι [**Steph. Byz.**, 226, 6]. Втората се свързва от изследователите с племето

ДЕРОНИ, но тя може да се е получила при погрешно преписване: -pp- вместо -pç-.

Херодот споменава ДЕРСАИТЕ във връзка с похода на Ксеркс през 480 г. пр. Хр. срещу Елада, когато неговата войска се придвижва по Егейското крайбрежие: „А тракийските племена, през чиято земя преминал, са следните: пети, кикони, бистони, сапеи, дерсаи (Δερσαῖοι), едони, сатри. Едни от тях, които живеят при морето, последвали на кораби Ксеркс, всички други, които живеят във вътрешността и са изброени вече от мене, били принудени да го последват по суша, с изключение на сатрите“ [Hdt., VII, 110; ИТМ, 31]. Сапеите обитавали долното течение (устието) на Нестос (Места), а едоните – устието на Стримон (Струма). При изброяването на племената у Херодот от изток на запад ДЕРСАИТЕ са поставени между тези две племена.

Тукидид назовава племето при описанието на похода, който одриският цар Ситалк предприел в 429 г. пр. Хр. към Халкидика срещу македонския владетел Пердика: „Уплашили се и северните траки отвъд Стримон, които обитавали равнините: панеите, одомантите, дроите, дерсаите (Δερσαῖοι); те всички са самостоятелни“ [Thuc., II, 101; ИТМ, 56].

След V в. вече не се срещат известия за ДЕРСАИТЕ. У Клавдий Птолемей (II в.) е спомената стратегия ДРОСИКА в същия район – изброяването е от запад на изток: „а наблизно до Македония и Егейско море по същия ред дохождат тия стратегии: Медийска, Дросийска (Дросиκή), Койлетийска, Сапейска, Корпилийска, Кенийска...“ [Ptol., III, 11, 6; ИТМ, 353]. Ако се приемат като ориентир съседните стратегии – Медика, Бесика, Койлетика, то ДРОСИКА би трябвало да се е намирала в средното течение на Нестос под дн. гр. Гоце Делчев.

Названието DERSAI трябва да се разглежда като вариант на племенното име DARSII. Разликата в коренната гласна се дължи на колебание А-Е, идващо от праславянския звук Ā. Следователно двата именни варианта се отнасят за едно и също племе. Това се потвърждава и от сведенията за териториалното им разположение.

Името на стратегия ДРОСИКА произлиза от племенното название DROSI. През I–II в. това племе трябва да е обитавало горното течение на Нестос, т. е. в съседство с територията, заемана от ДЕРСАИТЕ през V в. пр. Хр. Смятам, че става дума за едно и също племе, чието име е претърпяло промяна (ликвидна метатеза и преглас А > О): DARSII > DRASI > DRĀSI > DROSI. Обстоятелството, че ДРОСИТЕ са обитавали през I–II в. горното течение на Места (между Пирин и Родопите), показва, че през IV–V в. пр. Хр. ДАРСИ-ДЕРСАИ са напуснали равнинните места по долното течение на реката. Те се изтеглили на север към планинската област. Очевидно на това отдръпване на племето към по-недостъпните райони се дължи и мълчанието в източниците, което настъпило от IV в. пр. Хр. насетне.

В надпис от края на I в., намерен до с. Гърмен, Гоцеделчевско, е спомената стратегия ДРЕСАПАИКА (Δρεσαλαική) [Mih. IGB, IV, 2338]. Нейната територия се търси в поречието на Нестос (Места) около Никополис ад Нестум (до дн. гр. Гоце Делчев). Произходът на названието следва да се търси в племенното име ДРЕСАПАИ. За така възстановената форма бих предложил следното обяснение.

Тя е разновидност на племенното название ДЕРСАИ. Към тази начална форма е

добавена съставката АРА ‘вода, река’ и в основата DERS(A) е извършена ликвидна метатеза ER > RE: DERSAI > DERSAPAI > DRESAPAI. В такъв случай названието DRESAPAI трябва да се приеме за вариант на племенното име DARSII-DERSAI. И трите варианта се отнасят за едно и също племе от поречието на Нестос. Общото обяснение за произхода на тези именни варианти трябва да бъде обвързано с речно название DERS(A). Сред предгръцките топоними е отбелязано и речното име Δρῆσος [**Янакиева, С.** Предгръцката, 95; **Janakieva, S.** Lexikalische , 22].

Смятам, че началната племенна територия на ДАРСИИ-ДЕРСАИ-ДРЕСАПАИ-ДРОСИ трябва да се очертае около горното поречие на река ДРАМАТИЦА, минаваща до античния ДРАБЕСК и дн. гр. ДРАМА. Етимологичната връзка между речното и двете селищни имена е показана в следващия параграф. През IV в. пр. Хр. вероятно вследствие на македонската инвазия племето се преместило към планинските райони по средното течение на Нестос. Там неговото название (в променени варианти) било запазено в имената на двете стратегии от римската епоха – ДРЕСАПАЙКА (I в.) и ДРОСИКА (II в.).

Изглежда, племенното наименование ДРОСИ се е съхранило в името на село ДРОЗИЛОВО [**Кънчов, В.** Македония, 35]. Сред славянските племена в Полабието по документи от X в. е отбелязано племето DRENZILE [**Nied. Sl. st.**, III, 116, n. 1]. Названието е близко до името на българското село при Долна Места ДРОЗИЛОВО. Основата е в два варианта: 1. DRENZ; 2. DROZ. Първият съдържа гласна E – от колебание A-E, дължащо се на праславянския звук Ā. Това явление се наблюдава и в античните записи на племенното име: DARSII – DERSAI. Освен това полабското название съдържа носовка. И двете имена имат наставка -ILI. Най-близко съответствие намираме в названието на племе от същия регион – КОРПИЛИ (вж. част I).

Направеният разбор на двете имена позволява да се предположи съществуването на варианти на племенното име с наставка -ILI. От основа DRAS-DRASIL (> DROSIL). На второ място, полабското племенно наименование е довод за хипотеза относно евентуално преселение на част от ДРАСИЛИТЕ на север към прибалтийските и полабските земи. ДРОСИТЕ-ДРОСИЛИ край Нестос са били съседи на БЕСИТЕ. За БЕСИТЕ вече беше отбелязано такова движение на север (вж. тук). Появата им в поречието на ЕЛБА (ЛАБА) е засвидетелствано със селищното название БЕСИНГА. Това обстоятелство идва в подкрепа на представената тук хипотеза за подобно преселение (съвместно с БЕСИТЕ?) и на част от ДРОСИТЕ-ДРОСИЛИ.

II-43-2. ДЕРОНИ, ДРАБЕСК, АБДЕРА

Племето ДЕРОНИ е познато със своето монетосечене. Известни са осем типа сребърни монети. Специфично изображение върху тях е мъжка фигура, водеща два впрегнати вола. Някои пеонски монети от IV в. пр. Хр. носят епитета Дерайнос.

Племенната територия на ДЕРОНИТЕ се търси на Ситонския п-в, край пла-

нината Дисорон и езерото Прасиада по десния бряг на Стримон [за мнения вж. **Фол, Спир.**, I, 31]. Смятам, че въпросът за местообиталището на ДЕРОНИТЕ е обвързан с проблема за произхода и значението на племенното име. За изясняването на този проблем тук бих представил и анализирал група топоними от поречието на дн. р. Драматица.

1. Град ДРАБЕСК. Споменат най-рано у Тукидид: ἐν Δραβησκῶ (варианти: Δραβισκῶ, Δραμησκῶ) [**Thuc.**, I, 100; IV, 102]. Страбон: Δραβήσκος [**Strab.**, VII, fr. 33]. Същата форма у Апиан, Павзаний и Стефан Византийски [**Detsch. Spr.**, 156]. На Певтингеровата карта: Daravescos [Tab. Peut., VIII, 3]. Градът се е намирал в долината на р. Драматица. Останките му се търсят при дн. гр. Драма, в чиято околност се намира село Дравискос.

2. Град ДРАМА (византийски извори – Δράμα) – в горното поречие на р. Драматица.

3. Река ДРАМАТИЦА (вариант ДЕРМАТИЦА), течаща край гр. Драма. Антично-то название на долното течение – Ангитес – е запазено в дн. десен приток Ангиста.

В Тракийския Херсонес, на залива Мелас, до град Кардия е съществувал град Драб (Δράβος) [**Strab.**, VII, fr. 52; ИТМ, 225]. През X–XII в. е била известна епископията ДРАМИЦА (Δραμίτζα), подчинена на пловдивския митрополит. Търсена при дн. с. Драма, Ямболско [**Гагова, К.** Тракия, 165].

В цялостност топонимичният материал изглежда така:

1) река DRAMATICA, вариант DERMATICA

2) до нея селище DRABESK

3) в същото поречие селище DRAMA

4) племе DERONI в същия регион

5) племе DARSII (DERSAI) в същия регион

6) град ABDERA (Ἀβδήρα) на Егейското крайбрежие, източно от устието на Нестос (вж. по-долу).

Смятам, че тази група селищни и племенни имена може да се изведе от едно начално речно име. Става дума за горното течение на р. Драматица, преди сливането ѝ с р. Ангиста. Най-ранната форма на това речно име е съвпадала с корена DAR(A)-DER(A). Колебанието A-E се дължи на праславянския звук Ä.

От варианта на речното име DER(A) с наставка е получено племенното название DER(ONI). Явно това племе се е формирало в поречието на река DER(A)-DAR(A) (дн. Горна Драматица), от чието название е възникнало и племенното име.

Друг вариант на речното име е DERS(A)-DARS(A). Към корена DER-DAR е прибавена съставката S(A). Тя идва от праславянската дума ASA ‘вода’ (на нея ще отделя място в друго изследване). Тук тя е задпоставена, както синонимната дума APA. От варианта на речното име DARS(A)-DERS(A) е формирано племенното име с две съответни разновидности: DARSII-DERSAI (вж. тук). Очевидно началната структура на това племе се е създала в поречието на дн. р. Горна Драматица (Драмското поле). По-късно ДЕРСАИТЕ се придвижили към съседната долина на Нестос.

Трети вариант на това речно име – DAR(A) – е създаден с корена APA (>

АВА) ‘вода, река’: DARABA > DRABA. От тази разновидност на речното име е възникнало названието на селище, разположено до реката. Става дума за античния DRABESK. Селищното име е получено с добавяне на наставката -ESK: DRAB(A)-ESK > DRABESK.

Четвърти вариант на речното име е възникнал след преход В > М (вж. вариантите на селищното име у Тукидид): DRABA > DRAMA. Тук следва да обясня, че този преход се потвърждава от общото развитие на съставката АРА в праславянската и старославянската хидронимия. Получената при промяната В > М съставка АМА е най-продуктивна след АВА при формирането на славянски речни имена. Вариантът на речното име DRAMA се е прехвърлил и върху селище, разположено до реката. Това е известната през средновековието DRAMA.

С прибавянето на сложната наставка -(А)ТІСА е възникнал дн. вариант на речното име DRAMATICA. Неговата разновидност DERMATICA свидетелства за колебанието А-Е и метатезата -AR(A) > -RA.

Изглежда, името на гръцката колония ABDERA, разположена на близкото Егейско крайбрежие, също е свързано с речното име DAR(A)-DER(A). Формата на това селищно название може да се обясни като съчетание на предпоставения корен АРА (> АВА) ‘вода, река’ и речното название DER(A): АВА-DERA > ABDERA. Вероятно основателите на това праславянско селище са били преселници от долината на DER(A), дн. Горна Драматика.

Съществува и теза за чужд (финикийски) произход на името и довод за това е едноименното крайбрежно селище в Южна Испания. Възможно е и обратно движение – след нетрайното първо основаване на егейска АБДЕРА да е имало преместване към Иберийското крайбрежие.

Херодот: „Когато Харпаг превзел стената им чрез насип, всички (теосци) се качили на корабите си и отплавали за Тракия, гдето заселили град Абдера, който преди тях бил основал Тимезий от Клазомене, без да може да му се радва дълго, защото бил подгонен от траките. Сега теоските преселници в Абдера го почитат като херой“ [Hdt., I, 168; ИТМ, 17].

Според митичното предание АБДЕР се е наричал приятелят на Херакъл, който помагал на последния при опита му да отвлече кобилите на бистонския цар Диомед. АБДЕР бил разкъсан от свещените животни и Херакъл нарекъл в памет на приятеля си селището, което основал на това място.

Предложената от мен по-горе етимология на селищното име АБДЕРА намира опора и в засвидетелстваната връзка между града и племето ДЕРОНИ. В АБДЕРА е съществувал култ към местното божество Аполон Дерайнос [Pind. Paean., II, 1–37; ИТМ, 16; Дан. ДТ, 50–51; Фол, А. Политическа, 52]. Това позволява да се търси връзка с коренните местни жители (ДЕРОНИ), които гръцките колонисти заварили по тези места. Тази приемственост е в съзвучие и с предложената етимология на името АБДЕРА.

В Полша, в басейна на р. Одер (Одра) тече р. ДРАМА.

II-44. ДЕНТЕЛЕТИ

ДЕНТЕЛЕТИТЕ са споменати най-рано у Теопомп във връзка със събития от 340 г. пр. Хр. Там те са определени като тракийско племе [Steph. Byz., 217, 11]. Територията им обхващала земи по горното течение на Стримон [Геров, Б. Проучвания, I, 226–237]. Племенното име се среща в два основни варианта: Δανθηλήται и Δενθελήται, и съответно името на стратегията: Δανθηλητική и Δενθελητική. Относно етимологията на името е предложена връзка с индоевропейския корен g'ent(i) 'род' [Detsch. Spr., 116].

Според мен името е съставено от два корена: 1. DANT(A); 2. LET(I). Втората съставка се среща и в названията на други праславянски племена: койлалети, карбилети, сиалети, халети. В настоящото изследване значението на корена LET(I) е разгълкувано като 'поляни, жители на равнина' (вж. следв. част).

Бих определил първата съставка на племенното название DANTA като образуване от представка-предлог DA (бълг. до) и праславянския корен ANTA 'край, граничност, отдалеченост' (вж. част I). Така цялото племенно название носи смисъла 'поляни, живеещи в края; крайни поляни'. Явно това название се е отнасяло за жителите на Кюстендилското поле, на запад от което започват планинските области.

През римския период стратегията Дентелетика за известно време била разделена на Планинска и Полска [КЕТД, 79]. Това е потвърждение, че ДЕНТЕЛЕТИТЕ са обитавали равнинната област около Пауталия.

Колеманието А-Е в коренната гласна на DANTA е създало двата варианта на племенното и областно име. То е породено от праславянския звук Ä.

Съставката DANTA се среща и в названието на стратегията Тукюсидантика [Mih. IGB, IV, 2338].

До с. Расник, Брезнишко, е открит надпис, съдържащ епитет на Херакъл – 'Hρακλή Βεισαλητηνῶ [Mih. IGB, IV, 2121]. Възможно е този епитет да произхожда от селищно или жителско (племенно?) название – Βεισαλήται. Така възстановеното название съдържа два корена – BEIS(A) и LET(I). Първият е близък до племенното име на бесите. Значението на втората съставка – LET(I), е както бе посочено по-горе, 'поляни, жители на равнината'. Очевидно става дума за местни жители, обитавали Брезнишкото поле, което се намира в съседство с територията на ДЕНТЕЛЕТИТЕ.

Във връзка с племенното название ДЕНТЕЛЕТИ бих напомнил за областното название ЗЛЕТОВО, отнасящо се за територията между дн. градове Кюстендил и Щип. Тази област обхваща земи от бившето племенно землище на ДЕНТЕЛЕТИТЕ. Между двете названия може да се потърси връзка.

Изглежда, първата част от името DENTA (DANTA) се е опростила след изпадане на N като носовка и озвучаване T > D, поради уподобяване D-T > D-D: DENTELETA > DETELETA > DETLETA > DEDLETA > DLETA > ZLETA. През периода след славянското заселване е била добавена наставката -OVO: ZLETOVO.

Тук бих отбелязал някои основни моменти от съдбата на племето ДЕНТЕЛЕТИ.

1. Това праславянско племе се формирало в равнината около гр. Кюстендил (римската Пауталия). Местообитаването определило и названието на племето – DANTA-LETI ‘жители на крайното поле, крайни поляни’.

2. През IV–III в. пр. Хр. в областта на Горен Стримон доминирали агрианите (вж. част I).

3. Македонският владетел Филип V на няколко пъти нахлувал в земите на ДЕНТЕЛЕТИТЕ – 181, 184 г. [**Polyb.**, XXIII, 81; **Liv.**, XL, 21]. След като покорили Македония, римляните се установили в съседство с ДЕНТЕЛЕТИТЕ.

4. През 89 г. пр. Хр. ДЕНТЕЛЕТИТЕ били съюзници на римската управа в Македония.

5. Към 86–85 г. пр. Хр. в съюз с меди, дардани и скордиски нахлули в Македония.

6. През 57 г. Л. К. Пизон извършил поход в земите на ДЕНТЕЛЕТИТЕ.

7. Дион Касий, описвайки сраженията на М. Л. Крас през 29 г. пр. Хр. с нахлулите от север бастарни, споменава и слепия цар на ДЕНТЕЛЕТИТЕ – СИТАС – римски съюзник [**Dio. Cass.**, LI, 23, 2–10; ИТМ, 373].

8. През 16 г. пр. Хр. ДЕНТЕЛЕТИТЕ нападнали Македония заедно със скордиските [**Dio. Cass.**, LIV, 1–3; ИТМ, 375].

9. Октавиан Август предоставил властта над победените ДЕНТЕЛЕТИ и серди на своя съюзник тракийския цар Котис. Римска делегация посетила столицата на Котис – Бизия.

10. Територията на ДЕНТЕЛЕТИТЕ била превърната в стратегия ДЕНТЕЛЕТИКА [**Ptol.**, III, 11, 6].

II-45. ДОКИ

При описанието на Дакия Клавдий Птолемей е отбелязал: „Най-значимите градове в Дакия са следните: ... Докидава (Δοκίδαβα) – 47°20′–48°...“ [**Ptol.**, III, 8, 4; Izvoare, I, 544–545]. Според посочените координати Докидава трябва да се намирала в северната част на Дакия (долината на Среден Сомеш).

Названието на дакийското селище DOKIDAVA се състои от две части: 1. DOKI; 2. DAVA. Втората част е обичайната за дакийските селищни имена съставка DAVA ‘крепост’. Първата част DOKI може да е племенно название. В такъв случай общото значение на селищното име е ‘крепост на ДОКИТЕ’. Самата форма DOKI вероятно е вариант на етнонима DAKI след преход A > Ā > O. Тогава ДОКИТЕ, обитаващи района около средището ДОКИДАВА, ще да са били малко дакийско племе.

Отвъд Източните Карпати, в поречието на Серет до Пятра Нямц се намира дн. селище ДОКИЯ. Възможно е в това селищно име да е запазена следа от преселване на ДОКИ от Северна Дакия към Източното Прикарпатие след римското завладяване.

II-46. ДОЛИОНИ, ДОЛОНКИ, ПЕДОЛАНИ

Племето ДОЛИОНИ (Δολίονες, Δολίονοι, Δολιείς) обитавало околностите на град Кизик в Мала Азия между реките Езепос и Риндакос [Detsch. Spr., 148; КЕТД, 85]. Ефор ги определя като пеласги [Schol. ad Apollod., I, 1037]. Според митичното предание царят на ДОЛИОНИТЕ Кизик сключил брак с Клейта, дъщеря на Меропс [Apollod., I, 9, 18]. Съседни на ДОЛИОНИТЕ били витини, фриги, мизи, мигдони и троянци [Strab., XII, 4, 4]. Името на племето DOLONI съдържа корена DOL.

Племето ДОЛОНКИ (Δολόγχοι, Dolongae, Dolongi) заемало част от Тракийски Херсонес. Херодот: „Херсонес обитавали долонките, тракийско племе; притеснявани във война от апсинтите, те пратили царете си в Делфи, за да получат предписание за войната“ [Hdt., VI, 34; ИТМ, 26]. ДОЛОНКИТЕ поканили атински колонисти, водени от Милтиад Стари. Последният преградил със стена провлака на Тракийски Херсонес (около 560 г. пр. Хр.) и така били преустановени нападенията на апсинтите. Според митологичната генеалогия родоначалникът на племето ДОЛОНК бил син на Зевс и Траке, а негов брат бил Витин [Steph. Byz., 169, 19]. След персийските походи и засилената гръцка колонизация в Херсонес името на племето изчезнало от съчиненията на тогавашните автори [КЕТД, 87].

Според мен строежът на името може да се обясни по два начина. То е съставено от: 1) основа, съдържаща корена DOL, и наставка -(ON)KI; 2) от представка-предлог DO и корен LONK.

Коренът DOL се среща в топоними от тракийските земи:

1. Δολανῶν κώμη (надпис от Никомедия) [Detsch. Spr., 161] – селище на ДОЛАНИ.
2. ДУЛИАРИ (Δουλίαρεις) [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437] – кастел в областта на Найсос (Ниш). Вероятно името произлиза от корена DOL (> DUL) с наставка -AR. Срв. бърдо-бърдар.

3. ПЕДОЛАНИС (Pedolanis) [Geogr. Rav., VII, 19; ЛИБИ, I, 394] – селище при дн. с. Остров, Оряховско. Предполагам, че името е съставено от корена DOL, представка-предлог PE (бълг. по) (при колебание А-Е от праслав. Рǫ) и наставка -AN(I). Срв. името на две селища в Румъния – Podoleni (Яш, Бъкьу).

Антични надписи съдържат лични имена, произлезли от корена DOL:

1. Dolanus Esbeni – по произход бес [CIL, XIII, 7585] – надпис от Висбаден (Германия).
2. Δολης, Δουλης [Detsch. Spr., 152].
3. Δοληνεστης – надпис от с. Чепигово, Прилепско [Беш. Имена, 66].

Смятам, че племенните, селищните и личните имена от тракийските земи, съдържащи корена DOL, следва да бъдат свързани генетично с по-късната дума DOL в славянските езици: бълг. дол; стбълг. долъ, раздолѣ, ѿдолъ; срхр. dō, rod. n. дола; чеш. důl; словен. dol; рус. дол; пол. doł; луж. doł; успоредици: гот. dals ‘дол, яма’; ствнем. ta’l; нем. Tal ‘долина’; гр. θόλος ‘дълбока кръгла яма’; рум. dolie, dolina [БЕР, I, 409].

В Долното Полабие едно от племената на Лютичкия съюз били ДОЛЕНЦИТЕ (ДОЛЕНЧАНИ). Те обитавали земите край р. Доленце (дн. Tollense), приток на Пена, а на юг стигали до Доленцкото езеро и р. Укра. Племенното им име е записано в

документи със следните форми: Tolensane, Tolensani, Tolensati, Tolenseni, Tholenci, Tolenci, а тяхната земя – Dolenz, Tholenz, Tolenze, Tolensa [Nied. Sl. st., III, 138].

Местни имена, производни от думата ДОЛ (природогеографски термин за означаване на ниско, вдлъбнато място), се срещат навсякъде в земите със славянско население.

1. Δόλοανη, Ντόλοανη [Vasmer, M. Griech., 44, 82, 89, 153, 204].

2. Долан, Доланец, Долани (Албания).

3. Долен (Гоцделчевско, Златоград), Долени (Костурско, Сандански).

4. Doljani (Сърбия), Dolany (Полша), Dolany (Словакия), Dolani (Румъния) [Займов, Й. Заселване, 127].

5. Podoleni (Яш, Бакъу – Румъния), Подолъе (Русия), Podole (Полша). Лично име Подолънка – Молдова [DRH, A, III, 151] – 1495 г.

II-47. ДОРИ

Дуросторум (дн. Силистра) е известен като селище през римската епоха. Римляните заварили на това място по-старо гетско селище, чието име запазили. Римският град възникнал като крайлагерно селище на XI Клавдиев легион. Основните варианти на селищното име са следните: Durostorum, Δουρόστορον, Dorosthorum, Dorostolum, Δορόστολος. През средновековието е известен като Дръстър [Мутафчиев, П. Съдбините, 19–104]. Близо до Силистра в Дунав се влива реката (сега суходолие) Канагъл. Картографски данни, както и описания на пътешественици показват, че дн. р. Канагъл е била наричана ДРИСТРА [Атанасов, Г. Праисторическото, 7–8]. Следователно е съществувала връзка на едноименност между този дунавски приток и селището, разположено при устието му.

Името на гетското селище е съставено от два корена: 1. DUR- (DOR-); 2. STOR(UM). Вторият принадлежи към вариантите на праславянския термин за укрепено селище – STARA (STERA, STIRA). Първият корен DOR-DUR (при колебание O-U) носи същностното наименование и може да се съотнесе към речното име и названието на местните жители. Поречието на Канагъл (ДРИСТРА) обхваща значителна територия в границите на Лудогорска Гетия. Следите от селища и некрополи показват, че речната долина е била добре заселена през предримската епоха. Вероятно първоначалната форма на речното име е съдържала корена DOR-DUR. Условно така бих нарекъл и малката племенна структура на местните гети – DORI (DURI).

При такова обяснение названието ДУРОСТОРУМ следва да има значението ‘крепост на ДОРИТЕ’. Вероятно това е бил племенният център на местното гетско племено образувание. Тези ДОРИ влизали в многоплеменната общност на Лудогорска Гетия.

Коренът DOR (DUR) се среща и в други топоними от тракийските земи.

1. Дориск (Δορίσκος, Δουρίσκος, Doriscum) – град на Егейското крайбрежие, между устията на Хеброс и Нестос [Detsch. Spr., 150]. Траянополис от римската епоха.

2. Doriones – местност между реките Осъм и Вит [Tab. Peut., VIII, 1].

3. Дурии (Δουρίεις) [**Proc.** De aed., IV, 4]. Названието е смятано за тракийско (Д. Дечев, Матеевски), славянско (В. Георгиев), келтско (В. Бешевлиев) [вж. **Веж.** Prok., 99].

Този корен се среща и като лично име. Известен е дакийският владетел Дурас (Δούρας), още Diuraneus.

II-48. ДРАВА, ДРАВАНИ

Река ДРАВА извира от Източните Алпи и е десен приток на Дунав. Името е известно от антични източници и надписи (DRAVUS, DRAUS) [TIR, L-34, 56]. Поречието на Драва минава между два етнически ареала – на север келтски, а на юг илирийски.

В горното течение на ДРАВА (дн. област Каринтия в Австрия) е отбелязано племето АМБИДРАВИ (Ἀμβιδραῖοι). Неговият произход вероятно е бил келтски или илирийски. Името съдържа две съставки: 1. AMBI; 2. DRAVI. Първата се среща и в други племенни названия от същия регион – ambilici, ambisontes. Втората част отговаря на речното име DRAV(US). Възможно е речното име да е станало основа за название и на жителите по долното течение на ДРАВА, обитавано от келти, илири (траки?).

На левия бряг на Долна Елба в областта Хамбург се намирили земите на славянското племе ДРАВАНИ (ДРЕВАНИ). То е споменато в грамота от 1004 г. [**Nied.** Sl. st., III, 130]. До XVIII в. областта била наричана Drawaina, Drawehn, Drewyna, Drawän или Wendland и славянският език все още бил говорен там.

Името на това полабско племе, както и на източнославянското племе ДРЕВЛЯНИ се извежда етимологично от нарицателното име дърво (в смисъл гора, горски жители): *бълг.* дърво; *стбълг.* дръво; *срхр.* дрво; *словен.* drvo; *рус.* дерево; *чеш.* drvo; *пол.* drwa (мн. ч.); *праслав.* *drowa; *лит.* dravis (горски кошер); *латв.* drava (същото значение); *стпрус.* drawine (същото значение); *гот.* triu; *англ.* tree; *алб.* druni; *гр.* дрῦς; *авест.* dru, drvaena [БЕР, I, 459].

За името на полабските ДРЕВАНИ е допустима връзка и с названието на река Траве (Травна) в този регион.

В дн. Северозападна Полша протича река ДРАВА, приток на Нотец, който се влива във Варта. На река ДРАВА са разположени градовете Дравно и Дравское Поморское. Река ДРАВА изтича от Дравското езеро.

В Задкарпатска Украйна се намира селището Дравци (*унг.* Darócz).

Смятам, че представените данни за полабското племе ДРАВАНИ, както и топонимите от Северозападна Полша и Задкарпатска Украйна може да получат и друго обяснение. Произходът им може да се обвърже с изселване на север на жители от долното течение на ДРАВУС (дн. ДРАВА) при римското завоевание на Панония. Преселниците (илири, траки или келти) се придвижили на север по долината на Тиса и стигнали близо до Балтийското крайбрежие източно от устието на Одер, където се установили (река ДРАВА). По-късно (V–II в.) част от тези венедски ДРАВАНИ се преселили на запад, като пресекли Елба (Лаба) и се заселили на левия ѝ бряг (областта ДРАВЕНА).

II-49. ДРУГЕРИ, ДРОИ

Племето ДРУГЕРИ е посочено сред група племена, изброени от Плиний Стари по долното течение на Хеброс: „През земята на одриското племе тече реката Хебър, покрай която живеят карбилети, пирогери, другери (Drugeri), кеници, хипсалти, бени, корпили, ботиери, едони“ [Plin., N. h., IV, 11, 40–50; ИТМ, 265].

Племенното име се състои от две части: 1. DRU; 2. GERI. Втората част се среща и при други праславянски названия на племена (срв. дигери, пирогери, бетигери). Тази съставка произхожда от праславянския корен KARA ‘планина’ (KARA > GARA > GERA > GERI) и има значение ‘планинци, планински жители’ (вж. тук).

Първата част DRU отговаря на същностното племенно название. Този корен произлиза вероятно от речно, планинско или селищно име. Близко до долното поречище на Хеброс са разположени две селища, съдържащи в названията си този корен:

1. ДРЮС (ДРИС, ДРУС) (Δρῦς) – споменат от Хекатей, намирал се на Егейското крайбрежие, срещу о-в Самотраки, между Дориск и Енос [Фол, А. Политическа, 54; Дан. ДТ, 142]. Името съответства на гръцката дума δρῦς ‘дърво, дъб’. Бих изказал предположение за праславянски произход на названието – от корен DRU. Както беше показано по-горе, този корен се съдържа в името на племето DRUGERI, обитавало същия регион.

2. Дориск (Δορίσκος, Δουρίσκος) – град на Егейското крайбрежие, западно от устието на Хеброс (по-късния Траянопол). Херодот: „Дориск е бряг в Тракия и обширна равнина, през която тече голямата река Хебър. Там е съградена царска крепост, също на име Дориск, в която имало персийски гарнизон, поставен от Дарий в онова време, когато отивал на поход срещу скитите“ [Hdt., VII, 59; ИТМ, 29].

Представените данни показват, че на морското крайбрежие, прилежащо към равнината ДОРИСК, са били разположени селищата ДОРИСК и ДРЮС (ДРУС). Възможно е названието на местните жители да е производно от името на равнината – DORI (DURI). Названието DORISK е съставено от корен DOR (DUR) при колебание O-U и наставка -ISK. Вариант на името DORI (DURI) е названието DRUGERI, получено с добавяне на съставката GERI. Последвала метатеза OR > RO и промяна O > U при съществуващо колебание: DORGERI > DURGERI > DRUGERI (срв. същото обръщане и при Дуросторум-Дръстър, както и колебанието O-U).

Названието DRUGERI означава ‘ДОРИ (ДУРИ)-планинци’. Вероятно името се е отнасяло за тази част от ДОРИТЕ, които заемали последните югоизточни разклонения на Родопите, спускащи се към равнината ДОРИСК около устието на Хеброс. ДРУГЕРИТЕ се били изтеглили от крайморската равнина в защитените планински райони на север.

В описанието, оставено от Тукидид за похода на одриския цар Ситалк към Халкидика и Македония през 429 г. пр. Хр., е споменато племето ДРОИ: „Догдето се намирал в тия места, тесалийците и гърците чак до Термопилите се уплашили да не отиде войската и против тях и се приготвявали. Уплашили се и северните тракийци отвъд Стримон, които обитавали равнините: панеите, одомантите,

дроите (Δρῶοι), дерсеите; те всички са самостоятелни“ [Thuc., II, 101; ИТМ, 56].

От цитирания текст може да се заключи, че в края на V в. пр. Хр. ДРОИТЕ са обитавали равнинното левобрежие на Стримон. Имената на двете племена DRUGERI и DROI съдържат един и същ корен – DRO-DRU. Представените данни са твърде ограничени, за да бъдат направени преценки или дори само предположения относно евентуална родственост и общ произход на ДРУГЕРИ и ДРОИ.

II-50-1. ДРАКА (ДРАГА)

В източници, отнасящи се към V–VII в., се среща речно име, което досега остава неотъждествено.

1. През 448 г. Приск участвал в пратеничество на византийския император до хунския предводител Атила. Той описал пътуванията си на север от Дунав, през дн. Банат и поречието на Тиса до средищния лагер на Атила: „Оттам се движехме по един очертан път през равнина и пресякохме много плавателни реки, между които най-големите след Истър бяха така нареченият Дрекон (Δρήκων), Тигас (Τίγας) и Тифесас (Τιφήσας). Тях преминахме в лодки-однодръвки, каквито използват жителите по бреговете на реките...“ [Prisc. Exc. de legat., p. 132 (de Boor); Izvoare, II, 260–261].

2. „След като Анатолий и Ном преминали Истър, те стигнали до така наречената река Дренкон (Δρέγκωνος) и навлезли в скитската земя. От уважение към тях и за да не ги принуждава да се морят по дългия път, Атила се срещнал с тях на това място“ [Prisc. Exc. de legat., p. 150 (de Boor); Izvoare, II, 283–284; ГИБИ, I, 121].

3. Описанието на Приск е предадено у Йорданес по следния начин: „Историкът Приск, изпратен от Теодосий Млади с едно пратеничество при него (Атила – Ч. Б.), ни предава между другото: Преминавайки през твърде големи реки, а именно Тисия (Tisia), Тибисия (Tibisia) и Дрика (Dricca)...“ [Iord. Get., 178; Izvoare, II, 428–429].

4. У Равенския географ (VII в.): „През тези земи на даките минават много реки, между другите и тези, които са наречени Тисия (Tisia), Тибискум (Tibiscum), Дрика (Drica), Марисия (Marisia), Арине (Arine), Гилпит (Gilpit), Гресия (Gresia). Всички тези реки се вливат в Дунав. Както река Флутаузис (Flutausis) ограничава областта. Все пак горепосоченият хронист Йорданес го е изложил по-подробно“ [Geogr. Rav., IV, 14; Izvoare, II, 580–581].

5. Към данните на късноантичните (или ранносредновековни) автори ще прибавя съвременни и средновековни топоними. Първият от тях е речното име Дръган (Drăgan).

Река КРИШ (Criș, Cörös) се образува от сливането на Кришу Алб (Бели Криш) и Кришу Негру (Черни Криш). По-долу от тяхното събиране Криш приема като десен приток Кришу Репеде (Бързи Криш). Бързи Криш започва от северната част на Западните (Централни) планини в Трансилвания. В най-горното си течение той има като ляв приток река ДРЪГАН (Drăgan), който може да се приеме и за начало на Бързи Криш. Дръган извира от планината Бихор.

6. В областта на река Дръган е дн. село Дръгеш (Drăgești), унг. DRAGCSEKE, *ист.* DRAK-CSEKE (ДРАК-ЧЕКЕ).

7. Пак там е и дн. село Дръгънеш (Drăgănești), *унг.* DRAGAN FALVA, *ист.* DRAGONYEST, DRAGONYESD.

8. Град ДЕРЕЧКЕЙ (Derecskei), северно от Бързи Криш (Sebes Körös), и град Орадя (Nagyvárad).

В досегашните изследвания са правени опити река ДРЕКОН у Приск да бъде отъждествена с Бега, Аранка (Банат) или Десньдуй, Жиу и Олт (Влашката равнина) [СДПИС, I, 91–92].

Смятам, че река ДРЕКОН (ДРЕНКОН, ДРИКА) у Приск, Йорданес и Равенския географ трябва да се припознае в дн. БЪРЗИ КРИШ (Кришу Репеде). Първия довод за това твърдение намирам в името на началния приток ДРЪГАН (Drăgan) и по-старите форми на имената на близките селища – ДРАК-ЧЕКЕ (Drak-cseke) и ДРАГОНИЕЩ (Dragonyest). Обикновено старите речни имена, след като бъдат изместени от нови, се запазват в най-горното течение или в названията на началните притоци. Формите ДРАК и DRAGON от селищните имена и DRAGAN (речно име) може да се съпоставят с вариантите у старите автори:

1. DREKON, DRENKON (с носовка) – Приск

2. DRIKA – Йорданес, Равенски географ.

DREKON може да се изведе от основа ДРАКА с наставка -AN (> -ON) при преглас Ä > E: ДРАКА-AN > ДРАКАН > ДРЕКАН > ДРЕКОН.

Формата DRIKA е без наставка, с промяна E > I: ДРАКА > ДРЕКА > DRIKA.

Следователно началната форма на речното име (преди V в.) е била ДРАКА. По-късно е добавена наставка -AN (предадена у Приск като -ON): ДРАКАН. Последвало озвучаване K > G: ДРАКАН > ДРАГАН (> рум. DRĂGAN).

Река Бързи Криш (ДРАКА) огражда от северозапад Западните планини с прилежащата хълмиста зона и ги отделя от равнината по средното и горното течение на Тиса. С това тя отговаря на описанието у Приск, че след като преминали ДРЕНКОН, пратениците Анатолий и Ном „навлезли в скитската земя“, т. е. територията, обитавана от хуните по Тигас, Тисия (Тиса). Освен това Бързи Криш е сравнително голяма река, съизмерима с Тифесас, Тибискум (Тимиш).

Формата на речното име с наставка (ДРАКАН, ДРАГАН) има вид на племенно име и може да се свърже с названието на един лагер от III в. в Дакия край Олт. На Певтингеровата карта на пътя между Ромула и Апулум е отбелязана пътна станция КАСТРА ТРАГАНА (Castra Tragana) [Tab. Peut., VIII, 1; Izvoare, I, 740–741]. Името е обяснено като ‘кастел (лагер) на Траян’ при грешно изписване TRAGANA вместо TRAIANA [Izvoare, I, 741, n. 31]. Този лагер е отъждествен с археологическите следи при село Съмботин до Кълиманеш в долината на Олт. Явно той е влизал в системата на укрепената граница (limes alutanus) [TIR, L-35, 66].

Бих предложил друго обяснение на името TRAGANA. То може да бъде отнесено към праславянското речно и племенно име DRAGAN-DRAGANI, с обеззвучаване D > T. Този преглас е една от характерните фонетични промени за праславянския език, а също и за старославянските и новославянските езици. От друга страна, това изменение се среща при предаване на славянски топоними в Гърция и

на запад в Германия. Например: Τράγανι, Τραγανό, от славянското название *Draganjъ и лично име Draganъ [Vasmer, M. Griech., 133, 145]. При такава етимология възникването на името на лагера трябва да е следствие от заселването на група от племето ДРАГАНИ край Олт.

В заключение, развитието на речното име ДРАКА (Бързи Криш) може да се представи в хронологичен план така:

1. Праславянската форма DRAKA е възникнала в предримската епоха. Допустимо е тя да е производна от корена ARKA и представка-предлог DA (бълг. до): DA-ARKA > DARKA > DRAKA.

2. Производен вариант на речното име е DRAGA при промяна K > G. При римското завоевание (106 г.) началото на реката остава в границите на провинция Дакия.

3. През IV–V в. (след оттеглянето на римляните (270–275) името на племето, обитаващо речната долина – DRAKANI (DRAGANI), започва да се използва и като название на реката – DRAKAN-DRAGAN.

4. По-късно формата DRAGAN е изтласкана като речно название от името КРИШ (унг. Körös) и се запазва само за началния приток ДРАГАН (рум. Drăgan).

II-50-2. ДРАГИ, ДРАГАНИ, ДРАГОМАНИ

Племенната история на праславяните от долината на ДРАКА-ДРАГА може да бъде подредена в следните основни моменти:

1. Името на най-ранната праславянска племенна структура в поречието на ДРАКА (Бързи Криш) трябва да е възпроизвеждало речното название без наставка – ДРАКИ, с по-късен вариант ДРАГИ. В долината на Бързи Криш се откриват следи от дакийски селища: укрепено поселение при Тъшад; до Орадя, местността Салка; до Орадя, местността Дялул Вичлор [Dumitrașcu, S. Descoperiri, 25–26]. Възможно е последното селище, което е значително, да е било племенен център на ДРАКИТЕ.

2. При настаняването на римляните в дакийските земи след 106 г. изворите на ДРАКА останали в границите на новосъздадената провинция. Средното течение на реката попадало в крайграничната зона, която римската гранична охрана се стремяла да държи под контрол. В най-горното течение на Бързи Криш при дн. с. Болога бил издигнат каструм Рескулум [Gudea, N. Castrul, s. p.]. Два бурга се намирили по-долу по речното течение – при Пойен и Негрен. Граничният участък между Бързи Криш и Сомеш (около 50 км) съставлявал най-добре укрепената част от Дакийския лимес (шест кастела, 10 бурга и над 60 кули) [Ist. român., II, 120]. Тези нови условия вероятно са предизвикали отдръпване на част от ДРАГИТЕ към долното течение на реката в равнината или към защитени места на север в поречието на Сомеш.

3. Някои групи ДРАГИ (ДРАГАНИ) потърсили по-сигурни условия в провинция Дакия (лагера Кастра Трагани край Олт).

4. След изтеглянето на римляните от Траянова Дакия в 270–275 г. племенната структура по долината на ДРАКА-ДРАГА бързо се възстановила вече с име-

то ДРАКАНИ-ДРАГАНИ. През IV–V в. те съседствали с гепидите. От началото на V в. племето попаднало под властта на хуните, чието средище било недалеч в поречието на Тиса.

5. В средата на VI в. на Среден Дунав възникнал Аварският хаганат, под чието върховенство попаднали и ДРАГАНИТЕ.

6. От началото на IX в. българската държава въвела свое управление в земите на Тиса. В края на същото столетие племенната територия на ДРАГАНИТЕ влизала в областта, управлявана от Морут и неговия наследник Менуморут, чието резиденция била в Бихор. Тази територия, простираща се между Сомеш, Муреш и Тиса, била завзета от маджарите в началото на X в.

Допустимо е племенните имена ДРАГИ, ДРАГАНИ да са били превърнати в лични. В документите на Угровлашкото и Молдовското воеводство от XV–XVIII в. личните имена ДРАГ, ДРАГАН и производни са най-голям дял. Те са еднозвучни с друг славянски корен, който също създава лични имена и чието значение е ‘скъп, любим’. Това прави невъзможно отделянето на имената от първия тип. Изключение прави може би вариантът ДРАГОМАН – три лица [DRH, B, XXII], едно лице [DRH, B, IV]. Тази форма е еднаква с племенно име от западен (дакийски) тип със съставка -MAN: DRAGA-MAN > DRAGAMANI > DRAGOMANI.

Територията на ДРАГИТЕ попада именно в тази зона наред с РОСОМАНИ, АЛТМАНИ, ТИСМАНИ, МАРКОМАНИ (вж. част I и следв.). Може да се предположи съществуването на вариант на племенното име ДРАГИ от този тип. Вариантът ДРАГОМАНИ е могъл да възникне в предримската епоха или през IV–V в.

В българските земи с това племенно название може да се свържат дн. гр. Драгоман, Софийско, и с. Драгоманци, Воденско (Южна Македония). Може би със западния преселнически поток, включващ склавински и венедски племена, който се движил по долината на Морава-Вардар, е имало и преселници от поречието на ДРАГА (Бързи Криш). В началото на VII в. те се установили сред българските славяни.

II-51. ДУЛЕБИ

ДУЛЕБИТЕ са раннославянско племе; части от него са засвидетелствани в различни дялове на славянското землище. Етимологията на името остава неясна, както и първоначалното племенно местообиталище и пътищата на разселване. Средновековните извори посочват ДУЛЕБИ на много места:

1. Във Волиния (руски дулеби): „Дулебы живяху по Бугу, где ныне вельняне“ [ПВЛ, I, 14]. Второто съобщение се отнася за жестоко отношение на аварите към това племе, но е възможно потърпевшите от тези събития да са били панонските ДУЛЕБИ [пак там]. Хронологично последното съобщение в руските летописи се отнася за 907 г. – похода на княз Олег до Цариград. Там летописецът изброява всички известни нему племена и включването на ДУЛЕБИТЕ може да се приеме за фиктивно. Топоними с това племенно име се срещат във Волиния, по горното

течение на Буг и Днестър, деснобрежието на Припят и до Киев [Седов, В. В. Вост. сл., с. 92, к. 38].

2. Чешкото племе DOUDLEBI се поставя от изследователите по горното течение на Вълтава [Turek, R. Stammesgeb., 58].

3. В Словения (Хорутания) ДУЛЕБИ са обитавали долното течение на р. Мура. Документи съдържат местни имена, като Dudlipin, Tudleipin (860), in comitatu Dudleipa (891); на Горна Драва – Duleib (1060) [Nied. Sl. st., II, 369–370].

4. На Среден Дунав (Панония) между езерото Балатон и р. Мурса.

По отношение етимологията на името се търси балтийски или германски произход [Фасмер, М. ЭСРЯ, I, 551; Lowm. Pocz., II, 110–111]. Местообитаването на ДУЛЕБИТЕ е отразено и в речни названия: Dúdleba, река в Чехия; Duleba, река в Полша; Dulebzka, река в Словения.

Смятам, че името може да бъде обяснено на праславянска и раннославянска основа като изградено от корена LEBA (речно или езерно име), произведен от праславянската дума ALBA. Към него е прибавена представката-предлог DU (< DO < DA) ‘до, при, край’. Без наставка: DO-LEBI > DULEBI > DUDLEBI. Появата на D пред L между гласни е характерна за старославянските езици и особено за старополския.

Името има следния смисъл: ‘жители до (река) Леба’. В Полша до Балтийското крайбрежие се намират гр. Леба и Лебското езеро, в което се влива река Леба.

1. През II–IV в. в поречието на Леба и край Лебското езеро се обособило племето ДОЛЕБИ (ДУЛЕБИ). То било част от северната праславянска група ВАНТИ-ВЕНЕДИ.

2. По-късно, най-вероятно през втората половина на V в., след разпадането на Атиловото обединение ДУЛЕБИТЕ се придвижили на юг до Волиния и Горното Поднестровие. Там се формирала групата на т. нар. волински или руски ДОЛЕБИ (ДУЛЕБИ).

3. В началото на VI в. започнало голямото раздвижване и преселение на юг. Част от волинските ДУЛЕБИ заедно със съседните племена в Горното Поднестровие се отправили на юг. Цялата група се придвижила по Тиса до Дунав и оттам поела нагоре по течението на Драва. При това преместване част от ДУЛЕБИТЕ останали при езерото Балатон (панонски ДУЛЕБИ).

4. По-късно, поради аварските притеснения, част от тях се оттеглили на север към Моравия и Чехия (чешки ДУЛЕБИ).

5. Тези, които продължили пътя си по течението на Драва, стигнали до горното течение на реката, където се установили. Така възникнала групата на т. нар. словенски (приалпийски) ДУЛЕБИ.

6. Прокопий Кесарийски споменава сред укрепленията, построени от имп. Юстиниан I (527–565), и кастела ДОЛЕБИН (Δόλεβην), намиращ се в Епир [Proc. De aed., IV, 4; Nied. Sl. st., II, 179]. Възможно е той да носи името на славянски заселници – ДУЛЕБИ, настанили се в Епир в края на V или първата половина на VI в.

7. В Босна е съществувала жупа ДОЛАБИЕ [Nied. Sl. st., II, 179]. Вероятно нейните жители са били част от горноднестровските (волински) ДУЛЕБИ. В началото на VII в. тази група ДУЛЕБИ се включила в преселението към Балканите на съседните прикарпатски племена сърби и хървати.

II-52-1. ЕБРА-ЕБАР (ХЕБРОС), МАРИЦА

Най-голямата южнотракийска река ХЕБРОС (Ἐβρος, Hebrus, Ebrus) е названа за първи път у Алкей. Митичното предание говори за по-ранно име на реката – Ромбос [Ps.-Plut. De fluv., VIII]. Според Тукидид Хеброс, Искос и Нестос водят началото си от голяма необитаема планина, съседна на Родопите – явно става дума за Рила [Thuc., II, 96, 4]. Горното течение на Хеброс минавало през земята на бесите [Strab., VII, fr. 48]. Дотам реката била плавателна. Устието на Хеброс било заблатено и се разделяло на два ръкава, вливащи се в залива Мелас [пак там, 52]. В горното течение на Марица един от началните притоци, спускащ се от Рила, и до днес носи името ИБЪР [Иречек, К. Пътувания, 115].

Името на реката е обяснявано като тракийско: Ebru-s, идващо от *ue. *ewru-s* ‘широк’; за сравнение *gr. εὐρύς* ‘широк’ [Георгиев, В. Тр. е., 37].

Смятам, че ХЕБРОС (Ἐβρος) е гърцизирана форма на праславянското речно име ЕВАР(А)-ЕВРА. Двата варианта се дължат на обръщане -AR > -RA. Името се състои от две части: 1. Е-; 2. ВАРА. Първата съставка (предлог, корен?) се среща и в други речни и селищни имена (вж. тук параграфа за Ейон). Като втора съставка присъства праславянската дума ВАРА ‘река’. Тя се среща и в други речни названия от праславянските земи: КІАВРОС (Цибър, Цибрица). ИБЪР се нарича и днес големият приток на Сръбска Морава. В днешните сръбски земи протича КОЛУВАР (КОЛУВАРА). На карта от 1817 г. се среща и вариантът КОЛУБРА [Лакков, Л. Атлас, к. 33]. Трите варианта на това речно име отразяват точно представените по-горе разновидности на праславянското название на ХЕБРОС: ЕВАРА-ЕВАР-ЕВРА.

След редукция Е > І и потъмняване А > Â вариантът ЕВАР се е запазил под формата ІВÂР до наши дни в най-горното течение на Марица. Названието на с. ПОИБРЕНЕ, Панагюрско, съдържа речната именна форма ІВÂР. Селищното име е образувано от речното с представка-предлог РО- и наставка -ЕНЕ. То означава ‘жители на (река) ИБЪР’. Очевидно с. ПОИБРЕНЕ е било създадено от преселници, обитавали преди това поречието на ИБЪР (Марица).

Изглежда, речното име ЕБРА се е превърнало в лично (минавайки през племенно име?): царско име ЕБРИЗЕЛМ (АБРИЗЕЛМ) в Одриската династия; имена от надписи: Ἐβροϛ, Εβροϛελμοϛ, Εβροϛελωιϛ, Εβρενιϛ, Ebrenus [Беш. Имена, 6, 7, 13, 14, 25].

Това речно име се среща и в басейна на Днепър: р. ИБР, ляв приток на р. Терев. Това е територия на преселниците АНТИ.

През средните векове се появява и друго название на голямата тракийска река – МАРИЦА, което се среща редом с ЕВРОС (Ἐβροϛ, Εύροϛ, Hebrus). Най-ранната

форма Μαρίτζη е регистрирана в типика на манастира „Св. Богородица Космосотира“ [Asdracha, C. Rhodopes, 13–14]. У Де ла Брокиер – Maresche [Гагова, К. Тракия, 193].

Появата на названието МАРИЦА се обяснява с промените, настъпили след славянското заселване през VII в. Смятам, че названието МАРИЦА не е ново, а само развита форма на праславянското име ЕВАР. Фонетичните промени включват редукция на началната гласна Е > I и последващо отпадане, както и преход В > М (срв. Bargos-Margos, Tibiscus-Timiš). Добавена е славянската наставка -ICA: ЕВАР > ИВАР > ИВАРИСА > ИМАРИСА > МАРИСА.

II-52-2. БРЕНИ (БЕНИ)

В описанието на Тракия Страбон прави следното уточнение: „При Хебър живеят корпилите, по-нагоре брени (Βρέναι) и най-накрая бесите. Чак до последните реката е плавателна“ [Strab., VII, fr. 48; ИТМ, 224].

Плиний Стари: „През земята на одриското племе тече реката Хебър, покрай която живеят карбилети, пирогери, другери, кеници, хипсалти, бени, корпили, ботиеи, едони“ [Plin. N. h., 11, 40–50; ИТМ, 265].

Клавдий Птолемей: „... а наблизо до Македония и Егейско море по същия ред дохождат тия стратегии: Медийска, Дросийска, Койлетийска, Сапейска, Корпилийска, Кенийска и над Медийската – Бесийска, под която се намира Бенийската (Βεννική), а после Самейската“ [Ptol., III, 11, 6; ИТМ, 353].

Цитираните изворови текстове предоставят основа да се очертае племенната територия, принадлежаща на БРЕНИТЕ. Страбон подрежда землищата на трите племена по течението на Хеброс в следния ред: 1. корпили; 2. над тях – БРЕНИ; 3. последни – бесите. Племенната територия на корпилите бе определена в левобрежието на най-долното течение на Хеброс (вж. част I). Територията на полските беси стигала на изток до поречието на р. Чепеларска (Чая, Асеница) (вж. тук). Следователно БРЕНИТЕ са заемали средния участък от поречието на Хеброс.

Такова местоопределяне е в съзвучие и с данните от другите два източника. В списъка на племената, обитаващи земите край Хеброс, Плиний Стари поставя БЕНИТЕ до корпилите, Клавдий Птолемей разполага Бенийската стратегия между Бесика и Самайка.

Смятам, че приблизителните очертания на племенната територия, заемана от БРЕНИТЕ, могат да бъдат представени по следния начин. Западната граница минавала по линията между дн. градове Чирпан и Хасково. Възможно е през един по-ранен период територията на БРЕНИТЕ да е граничила със землището на полските беси при устието на р. Чепеларска. По-късно между двете племена се вклинило землището, заемано от двата клона на койлалетите. Северната граница (с берите – вж. тук) минавала по линията Чирпан-Гълъбово (на р. Сазлийка). Като източна граница с територията на аските (вж. част I) служели теченията на Сазлийка и Марица до дн. Харманли. Южната граница (с арпите – за тях вж. част I)

вървяла покрай северните родопски склонове по поречието на р. Харманлийска.

Тук бих прибавил и данни, които принадлежат към по-късен хронологичен пласт. На първо място, това е обстоятелството, че планината Сакар е била известна и с друго название – БРАНИЦА. Явно то е свързано с едноименното село БРАНИЦА, намиращо се в западните склонове на Сакар планина [Иречек, К. Пътвания, 696]. Тук възниква въпросът, дали селищното и планинското име имат връзка с названието на племето БРЕНИ. Племенната територия на БРЕНИТЕ опирала до западните склонове на Сакар.

Върху карти са отбелязани река BRACZ, изтичаща от Родопите между Пловдив и Харманли, и селище BRA [Лаков, Л. Атлас, к. 24–26].

В заключение бих отбелязал основните моменти, отнасящи се до съдбата на племето БРЕНИ.

1. Тази племенна структура се формирала в равнината по средното течение на ЕБРА (Хеброс). Това обстоятелство е отразено и в племенното название – БРЕНИ.

2. Тъй като племенната територия на БРЕНИТЕ попадала в средишната част на Одриското царство, може да се предположи, че твърде рано, още през V в. пр. Хр., в тези земи била наложена върховната власт на одриските царе.

3. С владетелския дом на БРЕНИТЕ следва да бъдат свързани някои по-богати гробни находки в очертанията на племенното землище: Симеоновград (могила № 1), Оризово [КЕТД, 203], Брезово, Марково, Татарево, Опълченец, Войводово.

4. Племенната територия на БРЕНИТЕ била превърната в стратегия. Възможно е това да е било сторено още от тракийските владетели в Бизия, т. е. преди установяването на пряко римско управление (46 г.).

II-52-3. КЕБРЕНИ

Страбон: „В Лесбос имало град Арисба, чиято област владеят жителите на Метимна. Има и река Арисб в Тракия, както казахме, по-горе; близо до нея живеят тракийските кебрени (Κεβρήνιοι). Изобщо у тракийците и троянците има много общи имена. Например тракийски скаи, река Скай, крепост Скай и Скайска врата в Троя; тракийски ксантии и река Ксант в Троя; Арисб, който се влива в Хебър, и Арисба в Троя; Рес, река в Троя, и Рес – тракийски цар“ [Strab., XIII, 1, 21; ИТМ, 227–228].

Полиен: „Тракийски племена били кебрени (Κεβρήνιοι) и сикабоите. Вождове им били според обичая им жреците на Хера. Жрец и вожд им бил веднъж Косинг. Траките не му се подчинявали. Тогаво Косинг събрал много дървени стълби, и при това големи, и ги съединявал една с друга. Той се готвел да се възкачи на небето, за да заяви на Хера, че траките не му се подчинявали. А те, както са траките глупави и безразсъдни, уплашили се, че вождът им щял да се възкачи на небето, и почнали да му се молят и кълнат, че щели по-нататък да се подчиняват на всичките му заповеди...“ [Polyaen. Strategem., VII, 22; ИТМ, 347].

В параграфа, посветен на аските (скай, скайбои), беше засегнат и въпросът за териториалното съседство на това племе с КЕБРЕНИТЕ. Като граница между

КЕБРЕНИ и аски е очертана зоната около вливането на Артеск (Арда) и Тонзос (Тунджа) в Хеброс (Марица) (вж. част I, 208–212). Както личи от описанието на Страбон, КЕБРЕНИТЕ живеели до река Арисбос в Тракия. Приемам, че Арисбос е друго название на река Агрианес (Ергинос), дн. Ергене – ляв приток на Хеброс (на този проблем ще се спра в друго изследване). Следователно долното течение на Арисбос определя южната граница на племенната територия на КЕБРЕНИТЕ. Така землището, обитавано от КЕБРЕНИТЕ, може да се определи приблизително като левобрежната зона по течението на Хеброс между устието на Тонзос и долното течение на Арисбос (Ергене).

Това местообитаване на КЕБРЕНИТЕ намира потвърждение и в самото племенно название. Смятам, че името КЕВРЕНИ(I) произлиза от названието на реката, чиито брегове обитавало племето – ЕВРА. Към него са добавени представка-предлог К(А) (срв. *рус.* к, ко; *бълг. диал.* кай, т. е. ‘до, при, край’) и наставка -ЕНИ (срв. ВРЕНИ). При този строеж името има значение ‘жители до (река) ЕВРА’.

Териториалното съседство между КЕБРЕНИ и аски създадо основа за по-тясно сближаване. Текстът на Полиен може да се тълкува като свидетелство за подчинението на двете племена на общ владетел (Косинг).

Друг общ белег в съдбата на двете съседни племена е преселението към малоазийските области. Редица топоними от областта Трояда съвпадат с племенното име на КЕБРЕНИТЕ. Главната река на тази област носела името КЕБРЕН (Κεβρήν). Край нея се намирал едноименен град, а областта се наричала КЕБРЕНИЯ (Κεβρηνία) [Detsch. Spr., 237]. Виждаме, че тук се повтаря ситуацията, обрисувана от Страбон за еднаквите названия от двете страни на Проливите. Очевидно части от съседните племена КЕБРЕНИ и аски са се включили през една по-ранна епоха в общото преселническо движение към анатолийските области.

Според митичното предание КЕБРЕН е епоним на КЕБРЕНИТЕ [Apollod., III, 12, 5–6].

Съдбата на КЕБРЕНИТЕ до идването на римляните не се отличава от тази на другите племена по долното поречие на Хеброс. Изглежда, земите на КЕБРЕНИТЕ са попаднали под одриско върховенство още през V в. пр. Хр. При походите на Филип II (359–336) македонските войски се движили по течението на Хеброс и Тонзос, т. е. те пресекли и земите на КЕБРЕНИТЕ.

II-52-4. БРИАНТИ (ПРИАНТИ)

Проследявайки похода на Ксеркс към Елада през 480 г. пр. Хр., Херодот отбелязва следното: „По пътя от Дориск Ксеркс минал най-напред покрай самотракийските крепости, от които последна към запад е градът Месемврия; след него иде веднага тасоският град Стрима. Между тия два града по средата тече река Лис, чиято вода не стигнала за Ксерксовата войска, но пресъхнала. Тази местност в старо време се наричала Галаика, а сега се нарича Бриантика (Βριαντική); по право тая област принадлежи на киконите“ [Hdt., VII, 108; ИТМ, 30].

Плиний Стари: „През земята на одриското племе тече реката Хебър, покрай която живеят карбилети, пирогери, другери, кеници, хипсалти, бени, корпили, ботиеи, едони. В същата област се намират сиалетите, приантите (Priantae), долонгите, тините, великокелалетите, разположени под Хемус, и малокелалетите – под Родопите“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50; ИТМ, 265].

Солин: „От земята на одрисите извира реката Хебър, която си пробива път между приантите, долонгите, тините, корпилите и други варвари; тя засяга и киконите“ [Solin., 10, 1–11; ИТМ, 391].

През 188 г. пр. Хр. римска войска, водена от Манлий, си пробива път на запад по Егейското крайбрежие. Ето какво свидетелства Тит Ливий за действията на римляните след преминаването на Хеброс: „Римляните като победители разположили стана си при едно село на маронийците (Сале го назовават). На следния ден те навлезли по един открит път в Приатийското поле (Priaticus campus). Там те престояли три дена, за да получат жито отчасти от нивите на маронийците, което те сами им поднесли, отчасти от своите кораби, които ги следвали край брега с всякакъв вид провизии“ [Liv., XXXVIII, 41; ИТМ, 155].

Тук следва да бъдат посочени и две селищни имена от същия регион:

1. Град Бреа (Βρέα) [Steph. Byz., 185, 7] на Егейското крайбрежие, нелокализиран. Според данните от надпис градът е бил основан от атиняни малко преди 441 г. [вж. Дан. ДТ, 220].

2. Каstel Бре (Βρέ) в Родопите [Proc. De aed., IV, 11; ИТМ, 446].

Представените изворови данни се отнасят за Егейското побережие западно от устието на Хеброс. Те съдържат група названия, които могат да се обособят в три типа:

1. **Областно наименование.** Според Херодот крайбрежната област около Месамбрия и Маронея се наричала БРИАНТИКА (Βριαντική). Същата крайбрежна низина в разказа на Тит Ливий е назована ПРИАТИЙСКО ПОЛЕ (Priaticus campus).

2. **Племенно название.** Съгласно описанията на Плиний Стари и Солин сред племената, обитаващи земите край Хеброс, било и племето ПРИАНТИ (Priantae).

3. **Селищни имена.** Град Бреа (Βρέα) и каstel Бре (Βρέ). Възможно е последният да се е намирал в южните родопски разклонения, спускащи се към егейския бряг (Бриантика, Приатийско поле).

Областното име BRIANTIKA се състои от две части: 1. BRI; 2. ANTI(KA). При другия вариант – Priaticus campus в двете съставки има фонетични промени: 1) обеззвучаване В > Р (BRI > PRI) ; 2) изпадане на N като носовка ANT(I) > AT(I) [срв. Антея-Атия в част I].

Племенното название PRIANTI съдържа същите съставки: 1) PRI (след преход В > Р ; 2) ANT(I).

В двете селищни имена присъства коренът BRE.

Направеният структурен анализ на названията позволява да се очертае следната етногеографска ситуация. Низината покрай Егейското крайбрежие край

Дедеагач (дн. Александруполис) през предримската епоха се е наричала БРИАНТИКА или БРИАНТИЙСКО (ПРИАТИЙСКО) поле, т. е. област на БРИАНТИТЕ (ПРИАНТИТЕ). Така от двете областни названия се възстановява племенното име BRIANTI (вариант PRIATI). Очевидно това название е тждествено с името на племето PRIANTI, назовано от Плиний Стари и Солин. По-старият вариант BRIANTI(КА) (Херодот) носи и точния начален звуков запис.

Тук бих предложил следното обяснение за произхода и значението на това племенно название. Първата част BRI може да се оцени като производна от речното име EBRA (Хеброс) с последвало изпадане на началната гласна: EBRI > BRI. Втората част отговаря на праславянския корен ANTA ‘край, граничност, отдалеченост’. Така цялото название BRIANTI има смисъл ‘(Е)БРИ-крайници’. Вижда се, че става дума за праславяни, произхождащи от поречието на ЕБРА, които се преселили в низината около Маронея и Месамбрия (дн. Дедеагачко побережие).

Двете селищни имена БРЕА, БРЕ от племенната територия на БРИАНТИТЕ отговарят на племенното име EBRI с изпаднала начална гласна.

Направеният разбор на изворовите данни позволява да бъдат очертани основните моменти от племенната история на БРИАНТИТЕ. Племето се формирало в поречието на ЕБРА и първоначалното име EBRI съвпадало с речното, без представка и наставка. По-късно тези ЕБРИ се изселили към морското крайбрежие на запад от устието на ЕБРА (Хеброс). Там те вече добили названието (Е)BRIANTI, т. е. (Е)БРИ-крайници. Съответно и племенната им територия била наречена БРИАНТИКА.

Разказът на Херодот показва, че названието БРИАНТИКА е по-ново. То заменило предишното име Галаика. Освен това тази земя била част от землището на киконите. Следователно областта на БРИАНТИТЕ преди тяхното идване е била населявана последователно от кикони и галаи. В измеренията на една относителна хронологична оценка заселването на БРИАНТИТЕ по Егейското побережие край Дедеагач трябва да е станало най-късно през VII–VI в. пр. Хр.

II-52-5. БЕБРИКИ

Страбон: „Пък и самите фриги са бриги, едно тракийско племе, както и мигдоните, бебриките, медовитините, витините, тините, и както мисля, и мариандините; всички тия племена са напуснали окончателно Европа“ [Strab., VII, 3, 2; ИТМ, 210].

„Предполагам, че и бебриките, които населили Мизия по-рано (от другите племена), са били тракийци“ [Strab., XII, 3, 3; ИТМ, 227].

Амиан Марцелин: „Морето, като излиза от Тракийския Босфор и възвива надясно, достига брега на Витиния, която древните поети наричали Мигдония. В нея се намират областите Тиния и Мариандиния, племето бебрики, което храбрият Полукс някога освободил от свирепия Амик, и отдалечената местност, где-то прорицателят Финей тръпнел пред летящите заплашително Харпии. На този бряг, който се врязва във вид на дълбок залив, се изливат в морето реките Сангарий, Псилис, Ликос и Ребас“ [Amm. Marc., XXII, 8, 12–15; ИТМ, 397].

Според митичното предание цар на витинските БЕБРИКИ бил Амик, син на Посейдон и нимфата Мелия. При похода на аргонавтите към Колхида Амик бил убит от Полидевк [**Apoll. Rhod. Arg.**, II, 1–98]. Брат на Амик, според друг разказ, бил Мигдон, който загинал в схватка с Херакъл [**Apollod.**, II, 5, 9].

В земите на БЕБРИКИТЕ се намирал крайморският град Питюея (по-късният Лампсак). По време на Троянската война градът бил управляван от Меропс, който се сражавал на страната на Троя [**Hom. Il.**, II, 828–832].

Според разказа на местния историк Харон, по времето на цар Мандрон в земите на БЕБРИКИТЕ се появили гръцки колонисти. Този цар на БЕБРИКИЯ поканил колонисти от Фокея срещу оказаната му от фокейския цар помощ. Гръцките заселници преименували Питюея в Лампсак.

По отношение на въпросите около произхода на малоазийските БЕБРИКИ най-напред бих отбелязал ясно формулираното на две места сведение на Страбон, според което БЕБРИКИТЕ били траки, преселили се в Азия от европейските предели. Страбон поставя БЕБРИКИТЕ в реда на онези малоазийски племена, които имали същия произход и съдба. Безспорно става дума за последици от едно широко преселническо движение на тракийско (праславянско) население към северозападните части на Анатолия.

Подчертавам тези обстоятелства, защото те създават аргументационна основа да се обясни племенното име БЕБРИКИ и едновременно с това и да се определи изначалното обиталище на това племе. Смятам, че названието ВЕВРИКИ следва да бъде причислено към групата племенни имена, произлизащи от речното название ЕВРА. Името се състои от три части: 1. В(Е); 2. (Е)ВР(И); 3. –КІ (-УКІ). Първата съставка В(Е) може да се разглежда като променена форма на представката-предлог РА (РЕ) ‘по’ след озвучаване Р > В при уподобяване Р-В > В-В. Името е получило наставка –КІ (-УКІ). При така представения строеж на названието неговото значение е ‘жители по (река) ЕБРА’.

Следователно БЕБРИКИТЕ са се формирали като племенно образувание в поречието на река ЕБРА (Хеброс), от чието име е произлязло племенното название. По-късно, в периода на общо миграционно движение към малоазийските области, БЕБРИКИТЕ се придвижили към анатолийския бряг на Хелеспонта (Витиния), където се заселили.

Не са ми известни топонимични следи или друг вид данни, които да свидетелстват за пребиваването на БЕБРИКИТЕ в долината на ЕБРА (Хеброс). Вероятно това се дължи на ранно и компактно изселване на племето от началното му землище.

В българските земи и до днес са запазени някои местни названия, съдържащи корена ВЕВР:

1. Река БЕБРЕШ, приток на Малък Искър
2. Село БЕБРОВО, Еленско.

Етимологията на тези названия се свързва с водния бозайник бобър (Castor fiber) [**Миков, В.** Имена, 234]. В Словения тече река БЕБРАВА, приток на Нитра.

В заключение бих отбелязал, че данните за БЕБРИКИТЕ възхождат към един

ранен историко-митологичен пласт. Племенната им обособеност в малоазийските им обиталища постепенно е била заличена от възхода на други държавни образувания в тази част на Анатолия.

II-53. ЕЙОН, ЕДОНИ

Митологичната традиция е запазила легенди, съдържащи по-стари названия на река Стримон (Струма).

Псевдоплутарх: „Стримон е река в Тракия при град Едонида. По-рано се наричала Палестин, според Палестин, сина на Посейдон. Той водел война със съседите си и понеже се разболял, изпратил за военачалник сина си Халиакмон. Последният, понеже се сражавал смело, бил убит. Когато Палестин научил за нещастieto, поради прекомерната си скръб се хвърлил скришом от оръженосците си в реката Конозос, която по него се нарекла Палестин. А Стримон, синът на Арес и Хеликс, като узнал за края на Резос, обзет от отчаяние, се хвърлил в реката Палестин, която според него се преименувала в Стримон“ [Ps.-Plut. De fluv., XXI, 1; ИТМ, 293].

Конон: „В четвъртия разказ се говори за града Олинт и за Стримон, царя на траките, по името на когото била наречена и реката, която някога се казвала Ейоней. Той имал трима сина: Брангас, Резос и Олинт. Резос, който отишъл да помага на Приам във войната при Троя, бил убит от ръката на Диомед“ [Con. Narr., 2; ИТМ, 232].

Омир: „Та ако желаете да се вмъкнете в троянския стан, там настрана са скородошлите тракийци, разположени най-накрая от всички; между тях е цар Резос, син на Ейоней“ [Hom. Il., X, 435; ИТМ, 9].

Смятам, че реалното съществуване във времето на по-старото речно название ЕЙОН може да се докаже чрез група производни имена от същия регион.

1. ЕЙОН (Ἐἰόν) – град в устието на Стримон [Thuc., I, 98; Demosth., XIII, 23] – развалини при дн. с. Орфани. Градът е бил смятан за родно място на Резос [Schol. Eurip. Rhes., 393]. Бил е важен опорен пункт на персите при походите им към Елада [Hdt., V, 1, 14]. Към 470 г. пр. Хр. ЕЙОН бил превзет от атиняните и там се настанили атински колонисти.

2. НЕЙНЕ (Νεῖνη) – град, намирал се в близост до дн. гр. Сандански. Известен по надписи [КЕТД, 193].

3. ЕДОНИ (Ἐδωνοί, Edoni, Edonii) – племе в най-долното поречие на Стримон. Областта около устието на реката се наричала ЕДОНИДА.

Исходно название за представените имена е речното наименование EI(ON). Тази гърцизирана форма съдържа корена E(I). Речното име се е прехвърлило и върху града, издигнат в устието на реката.

Названието на град NEINE е получено от представката-предлог NA (бълг. на) и речното име EION: NA-EIN(E) > NEINE. Значение на селищното име: ‘(град) на (река) ЕЙОН’. Развалините на града се намират близо до брега на Стримон.

Племенното име EDONI се състои от две части: 1. E- ; 2. DONI. Втората част, съставката DONI (TONI) е характерна за група праславянски племенни имена от

региона около устията на Аксий, Стримон и Нестос (бистони, ситони, крестони, мигдони). Тя произхожда от думата DANA ‘голяма вода, река’.

Първата част на племенното име Е- следва да се отнесе към името на реката, край която обитавали ЕДОНИТЕ, т. е. EI(ON). Следователно племенното име EDONI съвпада с вариант на речното име, съдържащ съставката DANA (DONA). Вариантът на речното име EI(ON)-EDANA (EDONA) се е превърнал в название на племето, което обитавало долното течение на реката. Такъв е и случаят с названието БИСТОНИ от устието на Нестос в същия регион (вж. тук).

Коренът Е- се среща в строежа и на други праславянски речни и селищни имена:

1. EBAR-EBRA (HEBROS), запазено като ИБЪР в началните рилски притоци – от E-BARA (вж. тук).

2. Река IBAR, приток на Сръбска Морава (Сърбия), при E > I.

3. Кастил ЕДАВА (᾿Αέδαβα) [**Proc.** De aed., IV, 6; ИТМ, 440].

4. Кастил ЕДАНА (᾿Εδανα) [**Proc.** De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 436]. Името на този кастил съвпада с началния вариант на речното име EDANA (> EDONA), превърнал се в племенното име EDONI. Кастиелът се е намирал в Македония.

5. Кастил АДИНА (᾿Αδινα) [**Proc.** De aed., IV, 7; ИТМ, 441] в Малка Скития. Допустимо е колебание А-Е поради наличие на праславянския звук Ä.

Областта около Стримонския залив се наричала ЕДОНИДА (᾿Ηδωνίς) [**Ptol.**, III, 12, 7; III, 12, 28]. ЕДОНИ се заселили и на планината Пангей, която била наричана Едонска. Плиний Стари посочва сред планините в Тракия Едонуc (Edonus). Може би в случая става дума за Пангей [**Plin.** N. h., IV, 11, 49, 50; ИТМ, 267]. ЕДОНИ се заселили и на о. Тасос. Селищното название Edonis в Мала Азия [**Plin.** N. h., V, 123] свидетелства за установяване на ЕДОНИ в тези области [**Detsch.** Spr., 199].

Общо племенната територия на ЕДОНИТЕ обхващала левобрежието по най-долното течение на Стримон до Пангей [мнения по този въпрос вж. у **Фол, Спир.**, I, 32–33]. Възможно е град ЕЙОН да е бил племенен център на ЕДОНИТЕ преди гръцката колонизация. Към земите на ЕДОНИТЕ се причисляват градовете Миркин, Фагрес, Газорос, Ойсиме, Антисара, Датон, Столос.

Тукидид отбелязва следното в разказа си за разширяване владенията на македонските царе: „отвъд Аксий до Стримон владеят тъй наречената Мигдония, от гдето прогонили едоните“ [**Thuc.**, II, 99; ИТМ, 56].

Страбон, описвайки Македония: „Едни от тракийците, а именно пиерите, заселили Пиерия и местата около Олимп; пеоните пък живеели при реката Аксий и в наречената по нея Амфакситида; едоните и басалтите заемали останалата част до Стримон. Бисалтите носели все едно и също име, а пък от едоните едни се наричали мигдони, други – одони, трети – ситони“ [**Strab.**, VII, fr. 11; ИТМ, 221].

И двете сведения поставят ЕДОНИТЕ в близост до Стримон. Предложената от мен етимология на названието ЕДОНИ показва свързаността на племенното име с по-старото название на Стримон. Следователно формирането на племето ЕДОНИ е станало в поречието на ЕЙОН (Стримон). Това не изключва и приток на тракийски преселници от запад под натиска на македоните. ЕДОНИ живели и в някои селища на Халкидика.

Според една от митичните генеалогии Ликург, син на Дриант, бил цар на

ЕДОНИТЕ [Apollod. Bibl., III, 34–35; ИТМ, 361]. От края на VI в. са известни монети на „Гета, цар на едоните“ [Фол, А. Полит., 105]. През земите на ЕДОНИТЕ минала и войската на Ксеркс при похода му към Елада [Hdt., VII, 110; ИТМ, 31].

Към земите в устието на Стримон се насочили колонисти от Милет и Атина [Hdt., VII, 126; Thuc., I, 100]. Построеният там град Амфиполис бил оспорван по време на Пелопонеските войни (431–404 г. пр. Хр.). Тогава бил убит едонският цар ПИТАК.

След смъртта на одриския цар Котис I (359 г. пр. Хр.) земите между Стримон и Нестос попаднали под властта на Берисад, наследен през 356 г. пр. Хр. от сина му Кетрипорис. След отстраняването на последния племенните земи на ЕДОНИТЕ попаднали трайно под властта на македонските царе.

II-54. ЕЛИ

При очертаването на територията на племенното обединение Лудогорска Гетия сред съставните малки племена посочих и племе с условното название ЕЛИ, обитаващо долината на р. Крапинец (вж. тук). В земите на това малко гетско племе се намирала столицата на Дромихет I – ХЕЛИС (Ἡλις) [Diod., XXI, 12, 2; Izvoare, I, 106], отъждествена с укрепения център при Сборяново край р. Крапинец. Вероятно гръцизираното название предава праславянския корен EL- (> IL-). Последният е близък до славянската дума IL ‘кал, влажна, тинеста земя’. Значението на този корен може да бъде съотнесено към облика на р. Крапинец край Сборяново (Хелис) и в долното ѝ течение, пресичащо крайдунавската низина. Възможно е селищното име Хелис (праславянски EL) да произлиза от речното име EL (дн. Крапинец). Въз основа на тези съображения си позволих да предложа условното название ELI за племето, обитаващо долината на р. Крапинец, където се е намирал и столичният център.

Трябва да отбележа, че коренът IL се съдържа и в името на р. ИЛИМА (ΙΛΙΜΑΚΙΑ), дн. Яломица (Ialomița), ляв приток на Дунав в дн. Мунтения. Тя също е кална и тинеста поради характера на почвите по течението ѝ. Споменавам това обстоятелство заради възможна връзка с някои податки в изворите, според които Дромихет I (300–278 г. пр. Хр.) владее и земи отвъд Дунав, вероятно до поречието на дн. р. Яломица.

Изглежда, племенното средище на ЕЛИТЕ се е намирало в района на Сборяново-Свещари-Малък Поровец-Вазово, където са запазени големи могилни некрополи и останки от селища. При предшественик на Дромихет I около 330 г. пр. Хр. в племенното средище на ЕЛИТЕ бил издигнат укрепеният столичен център Хелис-Сборяново на брега на р. ЕЛ (Крапинец). Той просъществувал до средата на III в. пр. Хр., когато бил разрушен от земетресение, след което не бил възстановен. Така в течение на близо столетие земите на ЕЛИТЕ били средищни за Лудогорска Гетия и там резидирали владетелите на това племенно обединение.

Вероятно след 14 г. сл. Хр. племенната територия на ЕЛИТЕ е била включена в стратегията РУСИКА, подчинена на тракийските царе в Бизия – римски съюзници. След въвеждането на пряко римско управление земите на ЕЛИТЕ влезли в границите на провинция Долна Мизия.

II-55. ЗЕРАНИИ, ЗЕРИ

Група названия от Тракия очертават територията на племето ЗЕРАНИИ. Стефан Византийски посочва племето ЗЕРАНИИ (Ζηρανίοι) по данни, почерпани от Теопомп [Theop. Fr., 44, 214]. Той назовава и града Ζειρήναια [Steph. Byz., 295, 1]. Името на града е обяснявано като производно от епитет на божество – Ζειρήνη [Tom. Thr., II, 1, 45]. Племенната територия на ЗЕРАНИИТЕ се търси по Егейското крайбрежие, южно от планината Пангей. Племенното и съответно областно и селищно име съдържат корена ZER(A). Същият корен се открива и в комархията Ζηροβαστηνή (надпис от Хисар, Карловско, III в.) [Detsch. Spr., 180].

Друга група топоними, произхождащи от корена ZER (> ZIR), се очертава при устието на Хеброс.

В описание Никандър споменава Зерантийска пещера, намираща се близо до град Зоне при устието на Хеброс [Nic. Ther., 458–482]. Според допълнително пояснение там бил разположен град ЗЕРАНТИОН (Ζηράνθιον). Близо до устието на Хеброс се издигал храм на Аполон Зерантийски (Zerynthius) [Liv., XXXVIII, 41; ИТМ, 155]. Тук трябва да се поясни, че ЗЕРИНТИЯ е едно от названията на Великата богиня-майка [КЕТД, 113]. Вероятно като място, свързано с нейния култ, е била известна и Зерантийската пещера на близкия о. Самотраки (сведение на Ликафрон).

Към представената група прихлебърски топоними, съдържащи корена ZER-ZIR, принадлежи и названието на пътна станция ЗИРИНЕ (Zirinae) [Tab. Peut., VIII, 4]. Тя е местоопределена между дн. Димотика и Фере.

В надпис, датиран към последната четвърт на I в. сл. Хр., е посочена стратегия ЗРАЙКА (Ζραϊκη), намираща се в Тракия [Mih. IGB, IV, 2338]. Предполагам, че тази форма на името – ZRAIKE – е получена след частична ликвидна метатеза ER > R(AI): ZERAIKE > ZRAIKE. В такъв случай правилната форма би трябвало да е била ZERAIKE.

Съществуването на стратегия ЗЕРАЙКА през периода непосредствено след превръщането на Тракийското царство (Бизия) в римска провинция Тракия (46 г.) говори, че тази стратегия е наследила земите на едноименно племе. Възможно е стратегията да е съществувала още преди 46 г. и да е била подчинена на тракийските царе в Бизия – римски съюзници. Територията между устията на Стримон и Нестос, където се предполага, че са обитавали ЗЕРАНИИТЕ (до Пангей), през I в. е спадала към частите на провинция Македония.

Това обстоятелство насочва местоопределянето на стратегия ЗЕРАЙКА към групата едноименни (еднокоренни) топоними от долното течение на Хеброс. Вероятно там е съществувала племенна структура ЗЕРИ (ЗЕРИНИ, ЗЕРИНТИ), чиято територия по-късно е била превърната в стратегия ЗЕРАЙКА.

По отношение на ЗЕРАНИИТЕ от областта на Пангей бих напомнил за съществуването на българското село ЗЪРНЕВО в Драмско. Дали това название, след известна фонетична промяна и преосмисляне на значението, не е наследник на племенното име ЗЕРАНИИ? Това би било белег за оцеляването на част от ЗЕРАНИИТЕ до времето на славянското заселване (VII в.).

II-56. ЗИРИ, ЗРЕНИЯНИ

Група антични и средновековни топоними от поречията на Муреш и Бега в Банат създават основа за възстановяване съдбата на непознато от изворите дакийско племе ЗИРИ.

Клавдий Птолемей: „Най-значимите градове в Дакия са следните: ... Зиридава (Ζιρίδαβα), 45°30' – 46°20'; ... Зуробара (Ζουρόβαρα), 45°40' – 45°40' ...“ [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 544–545].

ЗИРИДАВА се отъждествява с останките на предримско дакийско селище до дн. с. Печка (Pecica) на десния бряг на Муреш, западно от гр. Арад [Crișan, I. H Ziridava, s. p.]. ЗУРОБАРА се търси в поречието на р. Бега, южно от Муреш.

Селищното име ZIRIDAVA се състои от две части: 1. ZIRI; 2. DAVA. Втората част DAVA е обичайна съставка за дакийските селищни имена (най-вече племенни центрове) и означава ‘крепост’. Първата част ZIRI бих изтълкувал като название на племе – ЗИРИ. Така цялото название ZIRIDAVA добива смисъл ‘крепост на ЗИРИТЕ’.

Селищното име ZUROBARA също се състои от две части: 1. ZURO ; 2. BARA. Втората част BARA означава ‘река’. Първата част ZURO може да се изтълкува като самото име на реката, до която се е намирало селището. Коренът ZURO е близък до ZIRI, ако се има предвид възможността за преход U > I : ZURO > ZIRO.

По десния бряг на Муреш, западно от ЗИРИДАВА (Печка) и гр. Арад, се простира хребетът ЗЪРАНД (ZĂRAND). Ако окончанието D бъде оценено като често срещана наставка от унгарски произход, то основата на названието може да се възстанови като ZARAN (при A > Â в румънски). Така планинското име съдържа корена ZAR и наставката -AN.

В долното течение на р. Бега, близо до вливането ѝ в Тиса, се намира гр. Зрениянин (Zrenjanin), унг. Нагибечкерек (Nagybékerek), в бившия унгарски комитат Торонтал, дн. Войводина (Сърбия). Името ZRENJANIN съдържа в основата си корена ZER, преобразуван след ликвидна метатеза в ZRE, и много-съставната наставка -NJANIN.

Представените данни създават основа да се проследи племенната история на дакийските ЗИРИ от долното течение на Марис (Муреш). Племето обитавало поречието на Муреш (вероятно и зоната по южния бряг към р. Бега) около дн. гр. Арад. Племенният център ЗИРИДАВА се намира до дн. с. Печка. При археологическите проучвания в него е открита храмова постройка. През III–I в. пр. Хр. ЗИРИТЕ били в досег с проникналите по р. Тиса келтски племена (тавриски, анарти). През I в. сл. Хр. в равнината покрай Тиса се появили номади от сарматското племе язиги.

Разгромът на дакийската държава в 106 г. и създаването на римската провинция Дакия вероятно са принудили ЗИРИТЕ да се придвижат надолу по течението на Муреш към Тиса. Там се формирала праславянската преселническа групировка на ГАНТИТЕ (вж. част I). Римското присъствие в западната част на провинцията, където попадали земите на ЗИРИТЕ, било по-слабо и там не били създадени градски центрове.

След като римляните напуснали Траянова Дакия, при имп. Аврелиан (270–275)

ЗИРИТЕ могли отново да заемат старите си племенни земи. Към Дакия се насочили племена от съседните области – германски вандали, гепиди, готи. През последната четвърт на IV в. Потисието станало средище на хунското племенно обединение. След разпадането му в средата на V в. настъпило ново раздвижване.

През раннославянски период (от края на V в. насетне) Потисието влизало в зоната на склавинската племенна групировка. Вероятно тогава, след смесване с новодошлите славянски заселници, племенната структура на ЗИРИТЕ добила ново име – ЗРЕНЯНИ. Това название се получило след прибавяне на сложна наставка и метатеза в корена на името: ZIRI > ZIRNI > ZIRNJANI > ZRINJANI > ZRENJANI. Племенен център на ЗРЕНЯНИТЕ станало селището ЗРЕНЯНИН на р. Бега. Селищното име възникнало от племенното с наставка -IN и има значение ‘ЗРЕНЯНИН (град); град на ЗРЕНЯНИТЕ’.

От средата на VI в. земите на ЗРЕНЯНИТЕ били включени в границите на новосъздадения Аварски хаганат. Възможно е през VI–VIII в. да е имало преселение на ЗЕРЕНИ-ЗРЕНЯНИ на север към горното течение на Тиса. Според Унгарската анонимна хроника маджарският вожд Арпад, след като напуснал Унг, се настанил в областта ЗЕРЕНЧЕ (Zerenche), покорявайки я до р. Souyou, дн. Шайо, десен приток на Тиса [Anonymus, XVII]. Възможно е името на областта ЗЕРЕНЧЕ около дн. гр. Серенч (Szerencs) да е възникнало след преселването там на ЗЕРЕНИ-ЗЕРЕНЦИ, част от ЗРЕНЯНИТЕ по Муреш и Бега.

През IX в. територията на ЗРЕНЯНИТЕ се намирала под пряка българска власт, установена там по времето на хан Омуртаг (814–829). При идването на маджарите в края на IX в. земите на ЗРЕНЯНИТЕ влизали във владенията на местните управители Глад и Салан.

II-57-1. ИСТРЯНИ

Скитският натиск към земите около делтата на Истър се засилил през първата половина на IV в. пр. Хр. Към средата на същото столетие скитски цар бил Атей (Атеас).

Помпей Трог (Юстин): „В Скития царувал тогава Атеас. Той бил притеснен от войната с истрияните (bello Histrianorum) и поискал помощ от Филип чрез посредничеството на аполонийците, като обещава, че щял да го вземе за свой наследник. Между това царят на истрияните (Histrianorum rex) починал, та скитите се отървали от страха поради войната и не се нуждаели вече от помощ. И тъй Атеас пуснал да си отидат македонците, като ги задължил да кажат на Филипа, че той не е искал помощта му, нито му е обещава, да го вземе за свой наследник, че за своето спасение скитите не се нуждаели от македонците, в сравнение с които те били по-приучени да воюват, и че не му липсвал един здрав син за наследник“ [Just. Epit. (Trogus), IX, 2; ИТМ, 243].

Така се стигнало до неразбирателство и конфликт между цар Атей и македонския владетел Филип II. По това време тракийският владетел Котелас потърсил съюз с македонския повелител. Съюзните отношения били скрепени с брак

между дъщерята на Котелас Меда и Филип II [Athen., XIII, 557; ИТМ, 369]. В настоящото изследване Котелас е определен като владетел на англите в дн. Северна Добруджа (вж. част I, 110–112).

Конфликтът между Атей и Филип II завършил с тежко поражение за скитите, при което загинал и техният цар. У някои автори, като Фронтин и Полиен, се говори за сблъсък през предходния период между трибали и скити [Front. Strategem., II, 4, 20; Polyæn., VII, 44, 1].

По отношение на ИСТРЯНИТЕ и техният цар приемам за по-убедителна тезата, според която последните не са били жители на гръцката колония Истрос (Истрия), а става дума за местно гетско племе край долното течение на Дунав [Vulpe, R. Așezări, 11]. И така според мен, събитията от средата на IV в. пр. Хр. около делтата на Истрос (Дунав), подредени хронологично и във взаимосвързаност, се развили в следната последователност.

Скитските родове, намиращи се под властта на Атей, настоятелно се опитвали да наложат своята власт над гетите по левия дунавски бряг до делтата на реката, а също да проникнат на юг от нея в дн. Добруджа. Това предизвикало отпора на местните гетски племена. Последните обединили силите си, водачеството поел безименният цар на ИСТРЯНИТЕ. Вероятно той се е обърнал за помощ към силното племе на трибалите. Така може да се обясни появата на трибалите при дунавската делта и сраженията им със скитите.

Разбира се, тук на преден план излиза въпросът за идентифицирането на племето ИСТРЯНИ. Формата на името съвпада с гръцкото название на жителите на гр. Истрос (Истрия) поради еднаква наставка. Така например известно е тържището (емпорион), основано от Истрия в устието на Тира (Днестър) – ‘Пристанище на истрияните’ (Ἰστριαίων λιμὴν) [Arr. Periopl. P. E., 20]. Според Стефан Византийски етнимонът на Истрос е Истриан (Ἰστριανός) [Izvoare, I, 338–339].

В описание на Помпоний Мела (I в.) се говори за ИСТРИКИ, обитаващи десния бряг на Тира: „В близост (до Хипанис – Ч. Б.) слиза Асиак, протичайки между калипиди и асиаки. Последните ги разделя от истриките (Histricis) Тира, която извира...“ [Pomp. Mela. De chor., II, 1, 7; Izvoare, I, 386–387]. Следователно ИСТРИКИТЕ са живели по десния бряг на Тира, а аксиаките в нейното левобрежие.

Съпоставените описания на Плиний Стари, Помпоний Мела, Ариан и Клавдий Птолемей показват, че ИСТРИКИТЕ край Тира се намирили в съседство с кробизи и аксиаки (вж. част I, 38–39). Названието ИСТРИКИ би могло да се изтълкува като отнасящо се за жителите на емпориона ‘Пристанище на истрияните’. Струва ми се, че по-логично е под това название да се разбира част от крайдунавското гетско племе ИСТРИ (ИСТРЯНИ, ИСТРИКИ), които се преселили на север към Тира (Днестър) и Хипанис (Южен Буг) заедно с кробизи и акси (аксиаки) след римското завладяване.

Названието на гетското племе ISTRJANI-ISTRIKI произлиза от името на реката, край чиито брегове се намирили племенните земи. Възможни са три варианта на името: 1) без наставка – ISTRJ; 2) с наставка -ANI – ISTRJANI; с наставка -IKI (> -ICI) – ISTRIKI; ISTRICI.

Основните форми на речното име са Ἰστρός, Histros, Hister, Ister [Detsch. Spr., 217–219]. Както е записано у Псевдоскимнос: „Град Истър е получил името си от реката; той бил основан от милетчани...“ [Ps.-Scymn., 780; ИТМ, 144]. Названието на гръцката колония се среща в следните основни варианти: Ἰστρός, Ἰστροπολις, Istria, Histros [TIR, L-35, 45].

Речното име ИСТЪР има тракийски (праславянски) произход. Йорданес: „Дунав се нарича на езика на бесите Истър“ [Iord. Get., 75; ИТМ, 429]. Съдейки по записаните в изворите именни форми, праславянското название е имало два основни варианта – ISTR(A) и ISTER (ISTAR). Те показват основата на името IST и наставка ER (-AR). Поради метатеза (обръщане на последната сричка -AR) са се получили двата основни варианта на името. Подобен е случаят с речното име на десния дунавски приток IATRUS-IETERUS (ЯНТРА-ЕТЪР).

Особеност при тази голяма река, която разделя европейските праславянски земи, е, че при нея се засрещат две названия – ДАНУБИЙ и ИСТЪР. Първото се заражда в по-горното течение на реката и постепенно слиза надолу, измествайки името ИСТРА-ИСТЪР. Плиний Стари посочва като граница между двете названия района на праговете при Железни врата. Клавдий Птолемей (II в.) вижда тази граница в най-долната част на реката при Аксиополис (дн. Черна вода, Северна Добруджа): „...откъм север със споменатата част на Дунав, а именно от реката Цибър чак до Аксиупол и с останалата част на Дунава, наричан вече Истър (Ἰστρός), която се простира оттам нататък чак до вливането му в Понта“ [Ptol., III, 10, 1; ИТМ, 350].

Смятам, че именно около този последен участък на Дунав, пазил до късно време названието ИСТЪР, се е формирала племенната територия на ИСТРЯНИТЕ. За нейното очертаване бих посочил следните ориентири:

1. Планинският хребет ИСТРИЦА (Istrița) е дял от Карпатската верига, намиращ се в ъгловия участък между Южните и Източните Карпати. ИСТРИЦА се простира между най-горните течения на дунавските притоци Бузю и Яломица. Хребетът се намира точно срещу последния участък от Истър преди завоя при Гарван-Галац. Името на планината произлиза от речното название ISTR(A) с наставка -ICA.

2. Исидор Севилски (VII в.) назовава областта ИСТРИУМ (ISTRIMUM), описвайки съдбата на готите в долнодунавските земи през IV–V в. Според това сведение готите в ИСТРИУМ се разделили на привърженици на Атанарих и съответно на Фритигерн [Is. Hisp. Hist. got., 7; ЛИБИ, I, 381].

Очевидно областта ИСТРИУМ може да се отъждестви с източната част на дн. Мунтения – между Карпатската верига (включваща хребета ИСТРИЦА) и дунавския участък преди завоя на реката. Названието на областта, заселена през III–IV в. с готи от западния клон, трябва да е било наследено от завареното местно гетско население. Областното название ИСТРИУМ се отнася за земи в дн. Източна Мунтения, където преди се е простираща племенната територия на ИСТРЯНИТЕ. Така в представения извор материал изпъкват четири едноименни елемента:

- 1) речно име – ИСТРА (ИСТЪР)
- 2) планинско название – ИСТРИЦА

3) областно наименование – ИСТРИУМ

4) племенно название – ИСТРЯНИ.

Въз основа на горното бих очертал следния обхват на земите, обитавани от ИСТРЯНИТЕ през IV в. пр. Хр.: левобрежието на ИСТЪР (Дунав) между устията на Яломица и Серет. Вероятно през една по-ранна епоха (VIII–VI в. пр. Хр.) племенната общност на ИСТРИ-ИСТРЯНИ е заемала цялото междуречие Яломица-Бузю до карпатските склонове и планината ИСТРИЦА. Изглежда, общността на ИСТРЯНИТЕ се е простирала и по десния дунавски бряг в дн. Северна Добруджа. По-късно, през VI–V в. пр. Хр., тази общност е започнала да се разпада. От нея се отделили АНГЛИ и АКСИ в Добруджа и други по-малки гетски племена в дн. Източна Мунтения.

Данни за ИСТРЯНИТЕ от V–IV в. пр. Хр. предлагат и някои археологически паметници от техните земи. Гетското укрепено селище при Гръдищя, окр. Браила [*Sîrbu, V. Dava*], може би е било племенен център на ИСТРЯНИТЕ. Наблизо край Стелника е открит некропол. Близко до с. Гъван, окр. Браила, е проучена владетелска гробница, датирана към средата на IV в. пр. Хр. [*Hartuche, N. Mormintul, 25–70*]. По отношение на този гробен паметник бих направил предположението, че в него са положени останките на безименния цар на ИСТРЯНИТЕ, воювал със скитския цар Атей. Този владетел на ИСТРЯНИТЕ починал към 339 г. пр. Хр. и това обстоятелство съответства на датировката, дадена за гробницата край с. Гъван.

Близко до устието на Яломица, до с. Коцофънеш е открит шлем, датиран в първата половина на IV в. [*Berciu, D. Contributions, 85–92*]. Типологично той е близък до шлема, намерен в гробницата край Аджигьол. Според настоящото изследване последната е съхранявала останките на владетел на англите (вж. част I). Двете предпазни оръжия, които имат еднаква датировка, вероятно са изделия на едно и също ателие. Смятам, че представителният шлем от Коцофънеш е принадлежал на владетел на ИСТРЯНИТЕ от първата половина на IV в. пр. Хр. В такъв случай лесно обяснимо е обстоятелството, че същия тип предпазно оръжие е притежавал по това време и владетелят на съседното гетско племе АНГЛИ.

Изглежда, през III–II в. пр. Хр. скитското присъствие в Мунтения се е засилило поради натиска на придвижващите се от изток сарматски племена. През I в. пр. Хр. дакийският владетел Буребиста (85–44 г. пр. Хр.) наложил властта си в крайдунавските земи, обитавани от ИСТРЯНИТЕ. След Траяновите войни (101–106 г. сл. Хр.) имп. Хадриан (117–138) присъединил за известен период дн. Мунтения, т. е. и земите на ИСТРЯНИТЕ, към провинция Долна Мизия. В прикарпатската зона на Мунтения и Южна Молдова били построени каstrumi, осигуряващи охраната на тази територия.

Вероятно заради римската окупация част от ИСТРЯНИТЕ се изселили на север. Може би ИСТРИКИТЕ от деснобрежието на Тира (Помпоний Мела) са били преселници от земите на ИСТРЯНИТЕ през един по-ранен период – първата половина на I в. сл. Хр. Речни названия от басейна на Днепър, като Истра и Голяма Истра, изглежда, бележат местата, до които са стигнали ИСТРЯНИ – бежанци, напуснали придунавското си землище.

Тук трябва да спомена и едноименното племе ИСТРИ (Ἰστροί, Istri), обитаващо п-в ИСТРИЯ (Ἰστρία, Histria) в северозападния край на Балканите, влизащ в илирийската етническа зона. Това обстоятелство на едноименност е било обяснявано у гръцките автори с поддържаната до късно време представа за двустийност на Истър. Според нея Истър се разделял на два ръкава, които се вливали съответно в Понта (Черно море) и Адриатическо море.

Страбон: „Някои разказват, че другарите на Язона се били изкачили със своите кораби срещу течението на Истър доста навътре, а други твърдят, че те достигнали дори Адриатическото море. Първите казват това поради непознаване на местата, а вторите мислят, че един ръкав, който води началото си от големия Истър, се влива в Адриатическо море“ [Strab., I, 2, 39].

„Хипарх добавя, че дори Понтът се съединявал на няколко места с Адриатическо море, тъй като Истър течал откъм Понтийската област разделен на два ръкава поради географското положение на тая област. Истър обаче не води началото си от понтийските земи, а по-скоро от планините отвъд Адриатическо море. При това Истър не се влива в две морета, а само в Понта и се разделя на ръкави само пред своето устие. Хипарх обаче споделял грешката на някои свои предходници, които приемат, че е имало една едноименна с Истър река, която се отделяла от него и се вливала в Адриатическо море. Според тях от тази река и народът, през чиято земя текла, бил получил името истри и по същата река Язон се бил завърнал от Колхида“ [Strab., I, 3, 15].

Аполодор: „Над хилеите са либурните и едни тракийци, наречени истри“ [Apollod. Bibl., fr. 321]. У този автор от II в. пр. Хр. истрите са определени като тракийско племе, живеещо в съседство с илирийски племена.

Пасхална хроника (VII в.): „Народите, които произлизат от Яфет, заселени на север от Медия до Западния океан, са следните: меди, елини ... савромати, гали, таври, басанти, илири ... траки ... илирики, истри (Ἰστροί)“ [Chron. Pasch., I, 47, 13–18 (P27b–c); Izvoare, II, 582–583].

Исидор Севилски (VII в.): „Племето на истрите (Istrorum gens) произхожда от колхидците, които били изпратени да преследват аргонавтите. Като влезли от Понт по река Истър, били наречени по името на реката, по която се отправили от морето“ [Is. Hisp. Etim., IX, 2, 83; Izvoare, II, 574–575].

Смятам, че що се отнася до първоначалния етнически облик на адриатическите ИСТРИ (илирийски или тракийски), то този въпрос се нуждае от допълнителни наблюдения и анализи. Основа за такава оценка ми дава общата етнодемографска картина на западнобалканските земи, представена в античните източници (авторски текстове, топонимия, епиграфика). В сведенията за тази зона многократно се подчертава, че тя била обитавана от смесено население – илири, траки и келти. Според мои наблюдения, може би такъв регион, пазещ следите на по-стари праславянски (тракийски) обитатели, се очертава в северозападния ъгъл на илирийската етническа територия. Става дума за п-в Истрия, за съседната област Венетия и близките приалпийски дялове. Възможно е ИСТРИТЕ от п-в Истрия да са принадлежали към по-стар тракийски

пласт, покрит от илирийския етнически масив. Предполагам, че данните за личните имена от епиграфските паметници в племенната територия на ИСТРИТЕ биха могли да предложат някои насочващи показатели. Ако, разбира се, асимилационният процес не е бил завършил през един по-ранен период.

II-57-2. ВИСТЕРИ, ВИСТЛА, ВИСЛЯНИ

Във връзка с възстановяването на праславянските племенни структури от най-долното течение на Истър (Дунав) интерес представляват някои топоними от дн. Северна Добруджа.

Според турски данъчни документи от 1873 г. в Бабадагска каза се е намирало с. ВЕСТЕРИЯ с 25 мохамедански и 52 християнски къщи [Тодоров-Хиндалов, В. Добруджа, 210]. В каза Кюстенджа е записано с. ЕСТЕР със 105 мохамедански къщи, без християнски домакинства [пак там, 226]. Днешното с. ВИСТЕРНА се намира до пътя Бабадаг-Енисала, недалеч от сливането на реките Таица и Телица, северно от античната Истрия [Карта на Добруджа. – В: Добруджа. С., 1918]. На карта от 1892 г. са отбелязани: 1) село ВЕСТЕРИЯ, на юг от пътя Бабадаг-Енисала; 2) село ВИЗТЕР, до р. Татаул (Касимча), близо до Геленджик [Кривошиев, Г. Карта на българските земи. С., 1892, № 10].

Известни са данни за градчето ЕСТЕР, съществувало недалеч от Кюстенджа през XVI–XX в. [Mateescu, T. Un oraş, 413–426].

В картографски издания от XVII–XVIII в., представящи територията на дн. Добруджа, се срещат следните означения:

1. Между ез. Carasui и дунавската делта е отбелязано селище VISTIAR – карта на Сансон от 1660 г. [Лаков, Л. Атлас, к. 20].

2. Северно от ез. Carasu – селище VESTIAN – карта на Г. и Л. Фолк от 1700 г. [пак там, к. 27].

3. До р. Карасу, представена като дунавски ръкав, недалеч от Histria се намира селище VISTUAR – карта на Унгария от 1730 г. [пак там, к. 34].

4. На северния бряг на ез. Lago di Carasu – селище VISTIAN – карта на Дунав от 1741 г. [пак там, к. 38].

5. Южно от Isatschi (Исакча) и Tultscha (Тулча) – селище VISTER – карта на Г. Лотер от 1735 г. [пак там, к. 35].

6. На север от река с две езера (Carasu) е отбелязано селище VISTER – карта на Д. Зоцман от 1788 г. [пак там, к. 49].

Този частичен изворов материал документира съществуването на селищни названия VISTER-VISTERNA-VIST(R)IAN и ESTER в Северна Добруджа, недалеч от антична Истрия. Вариантите на записаните имена показват колебание I-E и наличие на наставка -(I)AN, -NA.

Тези селищни названия, запазени до най-ново време, произхождат от праславянски форми на името на Дунав: ISTRA-ISTER. Вариантите VISTER-VISTERNA-VIST(R)IAN са получени след добавяне на представка-предлог V

(бълг. в, във) и наставка -NA, -(I)AN. Тези варианти показват, че названията са се отнасяли за селища и за племенна структура. Общото значение е ‘жители (селище) в (до) ИСТЪР’. Вероятно този вариант с представка-предлог V се е появил като специфично название на деснобрежието на ИСТЪР (дн. Северна Добруджа). Както беше показано в предишния параграф, на левия бряг е била племенната територия на ИСТРЯНИТЕ (ИСТРИУМ).

Следователно може да се приеме, че част от ИСТРЯНИТЕ, които обитавали земи по десния бряг на ИСТЪР, са получили названието ВИСТРИ-ВИСТЕРИ. Техните обиталища попадат между племенните територии на АНГЛИ (Добруджански Буджак) и АКСИ-САКСИ (долината на Аксий-Карасу). Изглежда, след раздробяването на по-голямата гетска общност на ИСТРИ-ИСТРЯНИ, обхващаща през VII–VI в. пр. Хр. двата бряга на ИСТЪР (дн. Мунтения и Северна Добруджа), ВИСТРИТЕ останали съседи на АНГЛИ и САКСИ.

Особено интересно е обстоятелството, че същият тип местно название с представка-предлог (?) V се среща и в района на п-в ИСТРИЯ. Там е съществувало селище VISTRUM, дн. Porto Vestre [TIR, L-33, 77]. Очевидно това название е производно от корена ISTR, съдържащ се в областното и племенното име с добавена представка V. Дали обяснението на тази успоредност в топонимията от устието на ИСТЪР и п-в ИСТРИЯ в Илирия трябва да се потърси в еднаквата езикова основа – тракийска (праславянска)?

Вероятно след събитията от 28 г. пр. Хр. (похода на М. Л. Крас) към изселващите се АНГЛИ и САКСИ се присъединили и част от ВИСТРИТЕ-ВИСТЕРИ. Общият преселнически път по долините на Серет и Прут извел бежанците в земите между Северните Карпати и Балтийско море (дн. Полша), където се формирала изселническата праславянска групировка на ВАНТИ-ВЕНЕДИ. Предполагам, че новото заселище на ВИСТРИ-ВИСТЕРИ трябва да се търси в горното течение на ВИСЛА.

Най-напред бих се спрял върху проблема за произхода на названието на тази река, около която според предложената тук теза се е формирала преселническата групировка на ВАНТИ-ВЕНЕДИ. Дори и в рамките на поддържаната днес теза за прикарпатска родина на славяните поречието на ВИСЛА заслужава особено внимание, защото то се приема най-често за ядро на така определената славянска прародина.

Най-ранното споменаване на речното име се съдържа в текст на Помпоний Мела, чиято *Хронография* е съставена не по-късно от 43 г. сл. Хр.: „Сарматия, по-широка във вътрешността, отколкото към морето, е разделена по-нататък от водите на Вистула (Vistula) и се простира надолу до река Истър“ [Pomp. Mela, III, 4, 33; Izvoare, I, 391].

Плиний Стари: „Агрипа казва, че цялата общност от Истър до океана има къмто два милиона крачки на дължина и четиристотин хиляди, без четири хиляди, на ширина, от пустошите на Сарматия до река Вистула (ad flumen Vistulam)“ [Plin. N. h., IV, 12, 81; Izvoare, I, 403–405].

„Някои предават, че тя (областта Енингия – Ч. Б.) е населена докъм река Висула (ad Visulam) от сармати, венеди, скири, хири...“ [Plin. N. h., IV, 13, 96–97; СДПИС, I, 24–25]. Варианти на речното име в ръкописите: UISULA, UISILA, UISTULA, UISTLA.

Клавдий Птолемей: „По-малки племена обитават Сарматия край река Вистула (Οὔιστοῦλα), по-долу от венедите-гитони“ [Ptol. III, 5, 8; Izvoare, I, 538–539]. Йорданес *Гетика*: Vistula, Viscla [Iord. Get., 34–36].

Константин Багренородни: Βίσλα [C. Porph. De adm., XXX, 16–18].

Търсенията относно етимологията на това речно име още в своето зараждане са се впелели в по-общия проблем за славянската прародина и за съжителството на славяни и германи в тези земи [вж. Nied. Sl. st., I-1, 27]. По отношение на етническият характер на речното име най-често се застъпват гледища за славянски, германски или келтски произход [Rudnicki, M. Wisla, 325–347].

Славянското название се обяснява с начално значение на изходния корен ‘вода’ или ‘весло’. Търсят се аргументи в групата сродни речни названия – ВИСЛОК, ВИСЛОЧ, ВИСЛИЦА, ВИСЛОКА, ВИСЛАНОВКА. Като начален славянски корен, залегал в речното име, се сочи VIS или VISLA-VISULA. Някои изследователи определят ранните названия в изворите като гърцизирани или латинизирани форми, при които съчетанието SL е променено в STL или SKL подобно на славянския етноним SLAVINI > SCLAVINI, STLAVINI.

Тук бих искал да предложа друго обяснение за произхода на речното име VISTLA (VISTULA) – VISLA в контекста на представената теза за праславянското разселване. Смятам, че може да се потърси връзка между съдбата на ВИСТРИ-ВИСТЕРИ от дн. Добруджа и появата на речното име VISTLA-VISTULA. Както бе споменато по-горе, възможно е в преселението на гетски племена от дн. добруджански земи след римското нахлуване през 28 г. пр. Хр. (М. Л. Крас) да са се включили и част от ВИСТРИ-ВИСТЕРИ. Придвижвайки се на север заедно със съседите си АНГЛИ и САКСИ, ВИСТРИТЕ достигнали горните притоци от басейна на р. ВИСЛА. Установилите се там ВИСТРИ-ВИСТЕРИ променили някои местни названия. Възможно е горното течение на дн. ВИСЛА постепенно да е приело като название етнонима на новодошлите заселници VISTRA-VISTERA. Названието претърпяло фонетична промяна – преход R > L: VISTRA > VISTLA; VISTARA (колебание -ER/-AR) > VISTORA > VISTURA > VISTULA (срв. названието на Дунав у ал-Идриси – ISTURA). Тук бих представил ограничен сравнителен материал за прехода R > L при антични и съвременни названия и нарицателни имена.

1. DUROSTORUM (Δουρόστορον) > DUROSTOLON [Geogr. Rav., IV, 7]; DOROSTOLO [Cod. Iust., 8, 41]; Δορόστολον [Theoph. Sim., I, 8, 10; VI, 6, 5].

2. В Дерьстрѣ – в Дельстрѣ [ПВЛ, I, 201] – 1116 г.

3. Планина ПЕРИСТЕРИ до Битоля, наричана от тамошните българи ПЕЛИСТЕР.

4. Бълг. ПЪРНАР > ПЪРНАЛ ‘вид дребен дъб’ [БЕР, VI, 98].

5. Бълг. ПЪРПОРЯ > ПЪРПОЛЯ [пак там, 101].

6. Бълг. ПЕШКИР > ПИСКИЛ (*нгр. пѣскѣри*) [пак там, V, 261].

Друг аргумент за пренасянето на речното име VISTLA от долнодунавските земи (VISTRA) е названието на десния приток на р. ВИСЛА под гр. Краков – ДУНАЕЦ. На ДУНАЕЦ е разположен гр. Тарнув. Названието на този приток в

горното течение на ВИСЛА е с умалителна наставка и означава ‘Малък ДУНАЙ’. По-горе беше пояснено обстоятелството, че Дунав е имал две названия: DANUBI(US) в горната течение и ISTR-ISTER в долното течение. Границата между двете названия е определяна при Праговете (Железни врата) от Плиний Стари (I в.) и при Аксиополис от Клавдий Птолемей (II в.).

Очевидно преселниците в басейна на Горна ВИСЛА са пренесли от родните си места названието на голямата река. Името ДУНАЕЦ (Малък ДУНАЙ) е било дадено на един от горните притоци на ВИСЛА. Формата DUNAEC (с наставка -EC) е от по-късно време – VI–VIII в. (раннославянски период). (На проблемите за развитието на речното име ДУНАВ и неговите варианти ще бъде отделено място в друго изследване.)

Следователно тук наблюдаваме, че преселението на праславяни от долнодунавските земи в края на I в. пр. Хр. и началото на I в. сл. Хр. е било съпътствано с пренасяне на топоними в новите заселища – територията на ВАНТИ-ВЕНЕДИ. На предположението, че речното име VISTLA (> VISLA) произхожда от племенното название на преселниците VISTR-ISTERI, противостои обстоятелството на твърде ранното регистриране на това речно име (Помпоний Мела и евентуално картата на Агрипа). Тук възниква проблем за времевото съотношение между предполагаемото преселение на ВИСТРИ-ВИСТЕРИ от дн. Добруджа (след 28 г. пр. Хр.) и появата на хидронима в изворовите известия като едно вече утвърдило се название на голямата река. Следователно алтернативата е VISTLA-VISTULA да е било местно речно название, предхождащо появата на праславянски преселници от Балканите.

Дори вариантът за произход на името VISTLA-VISTULA от племенното VISTR-ISTERI да се окаже неубедителен, все пак остава аргументът за названието на висленския приток ДУНАЕЦ. Смятам, че неговата поява може да се обясни само с преселническо движение от поречието на Дунав. Следователно в горното поречие на ВИСЛА са се появили изселници от Подунавие, които са станали част от създадалата се през I–II в. в днешните полски земи общност на ВАНТИ-ВЕНЕДИ.

ВЕНЕДИТЕ, които останали в земите между Северните Карпати и Прибалтика след разселването на през раннославянския период (VI–VIII в.), формирали групата на полските племена. Според източници от IX в. племето ВИСЛЯНИ заемало поречието на ВИСЛА: Баварски географ – Uuislane; Житие на св. Методий – „езически княз седи на Висла (въз Вислѣхъ)“; крал Алфред Велики нарича земята им Visleland [вж. **Nied. Sl. st.**, I-1, 27].

Следователно славянското племе ВИСЛЯНЕ от IX в. наследило земите, заселени през I в. сл. Хр. от долнодунавски преселници: в единия случай било от ВИСТРИ-ВИСТЕРИ (срв. картографското название от Добруджа VIST(R)IAN); или при другия по-общ вариант, от праславяни, обитавали дунавското поречие. Племенната територия на ВИСЛЯНИТЕ заемала басейна на Горна Висла. Приема се, че племенен център на ВИСЛЯНИТЕ е бил Краков, намиращ се на ВИСЛА. Техните земи били включени през X в. в полската държава, създадена от Пястите.

II-58. ИТИ, ИТИМАРИ

Тук ще представя племенни названия и топоними, които ще ми послужат като градивен материал за възстановяване историята на праславянско племе от дн. Североизточна България.

Стефан Византийски, като използва данни на Хекатей (VI–V в. пр. Хр.) [Steph. Byz., fr. 168], съобщава за областта ИТОНЕ (Ἰτώνη), намираща се под Хемус [FGH, I, 168].

Племя ЕДИ. Плиний Стари: „Височината на Хемус се смята шест мили; противоположната му страна, обърната към Истър, обитават мизи, гети, еди (Aedi), скаугди и кларии и над тях – ареи-сармати, наричани ареати, и скити, а около бреговете на Понта – морисени и ситони, от които произлязъл прорицателят Орфей“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50; ИТМ, 265].

Племя ОЙТЕНСИИ. Клавдий Птолемей: „Западните части на Долна Мизия се населяват от трибалите, а тия от източните ѝ части, които са под устието на Певка – от троглодитите, самите устия – от певкините и брегът на Понта – от кробиците, над които живеят ойтенсиите (Οἰτηνσιοί) и обуленсиите, а местата помежду им се обитават от дименсиите и апиаренсиите“ [Ptol., III, 10, 4; ИТМ, 350–351].

Смятам, че трите известия са свързани от две обстоятелства:

1. Те съдържат названия, произлизащи от корена ИТ (ЕТ > ED)
2. Както ще бъде показано по-долу, тези еднокоренни названия се отнасят за една и съща област – горното течение на Голяма Камчия.

Областното название ИТОНЕ (Хекатей) има за основа корена ИТ. Племенното название EDI (AEDI) (Плиний Стари) може да се приеме като променена форма на ИТІ при колебание Е-І в началната гласна и озвучаване Т > Д. Племенното име ОИТЕНСИИ (ITENSII) (Клавдий Птолемей) съдържа присъщата за този автор наставка -ENSII, така че името-корен трябва да е било ИТІ (OITI). При сравнение на трите названия се вижда, че те съдържат общ носещ корен ИТ. Съответно началната форма на племенното име е била ИТІ.

Към групата на посочените две племенни и едно областно название бих добавил и името на кастел, записано от Прокопий Кесарийски: „Останалите тракийски кастели покрай Евксинския Понт и реката Истър, пък и във вътрешността се назовават както следва: В Мизия покрай реката Истър ... а във вътрешността: Колусторус, Виргинас, Тилито, Анкириана, Муридева, Ицес (Ἰτζης) ... (следват и други, между които Залдапа Аксиопа, Карсо, Томи, а преди това в Мизия – Абрит, Маркианопол – Ч. Б.) [Proc. De aed., IV, 11 ; ИТМ, 447].

Описанието на Прокопий Кесарийски и редът на назованите кастели позволяват укреплението ИЦЕС да бъде поставено във вътрешните части на Долна Мизия и по-точно в земите на ИТИТЕ (поречието на Долна Тича и Голяма Камчия). Смятам, че името на кастела ITZES принадлежи към названията, произхождащи от корена ИТ. Едноименността на ITZES с племенното название (ИТІ) и речното име (ИТА) ми дават основание да определя това укрепление като племенен център на ИТИТЕ. Бих отъждествил племенния център ITZES с предримската крепост край Шумен

или с някое друго укрепено селище до ИТА (Тича) (за речното име вж. по-долу).

Цитираните сведения позволяват да се потърси местоположението на племенната територия на ИТИТЕ (областта ИТОНЕ). Ясно е, че става дума за област, намираща се до северните склонове на Хемус (Стара планина). Друг ориентир е, че ИТИТЕ живеели до кробизите, които обитавали Понтийското крайбрежие между нос Емине и Калиакра (за тях вж. тук). Следователно ИТИТЕ били западни съседи на кробизите. Според Клавдий Птолемей ИТИТЕ (ОЙТЕНСИИ) се намирали до обуленсиите. В настоящото изследване обуленсиите са определени като едно от племената на Лудогорска Гетия, а земите им са очертани в поречията на сливащите се реки Суха и Караман дере (дн. Южна Добруджа).

Според Плиний Стари ИТИТЕ (ЕДИ) били съседи на гетите (това отговаря на съседството с Лудогорска Гетия – за нея вж. тук) и клариите. Смятам, че последното название е неточна форма и се отнася за коралите, обитавали дн. област Герлово (вж. тук).

Така в съгласие с уточненията в приведените описания на античните автори племенната територия на ИТИТЕ добива следните очертания. Тя е заемала Шуменско-Преславското поле около поречията на Долна Тича и вливащата се в нея Врана, т. е. горното течение на Голяма Камчия.

Югозападната граница на ИТОНЕ минавала по билата на Преславската планина и Драгоевската планина, които отделяли ИТИТЕ от земите на коралите (дн. обл. Герлово). Източната граница опирала в Провадийското плато, на изток от което, до морския бряг, се простирали земите на кробизите. Северната граница на ИТИТЕ минавала по южните хълмисти крайнини на Лудогорието. На север от този предел обитавали гетските племена, влизащи в обединението на Лудогорска Гетия (сред тях апиари и обуленсии).

В земите на ИТИТЕ са съхранени могилни некрополи, следи от неукрепени селища и укрепления. Някои от богатите могилни гробници (Кралево, Янково и др.) вероятно са принадлежали на представители на владетелския дом на ИТИТЕ. В могиления некропол край с. Кралево, Търговищко, има шест надгробни могили. В могила № 3 е открит зидан от ломени камъни гроб. В него са открити позлатена урна, 47 златни апликации от конска амуниция, погребален венец, две сребърни гривни, златни обеци, сребърен нагръдник. Гробната находка е датирана към първата половина на III в. пр. Хр. [КЕТД, 153–154].

В три от четирите надгробни могили на некропола край с. Янково, Шуменско, са разкрити каменни гробници от втората половина на IV в. пр. Хр. Гробниците в могили № 1 и 2 имат кръгли камери с куполовидно засводяване, правоъгълна предна камера и преддверие. Гробницата в могила № 3 е с правоъгълна камера и преддверие. Вътрешността и на трите гробници има облицовка от обработени каменни квадрати. Запазени са следи от замазка със стенописи и каменни фрагменти от пластична украса. В основните камери са открити останки на погребани с трупологане мъже, а в преддверията – женски гробове с трупозгаряне. И в трите има конски погребения [Дремсизова, Ц. Могили, 61–83].

Други могилни некрополи в земите на ИТИТЕ има при селата Руец, Търговишко, Кюлевча, Шуменско, Друмево, Староселка, Ендже [Дремсизова, Ц. Кюлевча; Тачева-Хитова, М. Староселка; Дремсизова-Нелчинова, Ц. Друмево; Попов, Р. Ендже; Дремсизова, Ц. Тракийският].

За изясняване произхода на племенното име ITI, съответно на областното ITONE бих потърсил връзка с названието на средищната за племето река ТИЧА. Допускам, че първоначалната форма на речното име е била ITA. От нея се е формирало названието на местното праславянско племе ITI и неговата област ITONE. След промените, настъпили със славянското заселване (VII в.) името на реката претърпяло промяна – била добавена наставка -IČA (или -ICA) и изпаднала началната гласна I: ITA > ITICA (ITIČA) > TIČA.

Допустимо е племенното название IT(I) да се е превърнало и в лично име. Може би с такъв произход е името на римския военачалник АЕЦИЙ (390–454) – Flavius Aetius, командвал римските легиони, сражавали се с Атила. Както пише Йорданес, Аеций произлизал от борбения народ на мизите и бил родом от град Дуростор. Негов баща бил Гауденций [Iord. Get., 176]. Синът на Аеций се наричал Карпилио. АЕЦИЙ (латинизирана форма на ЕТИЙ?) произхождал от земи, съседни на областта на ИТИТЕ. Срв. и българските лични имена ИТО, ЕТО (ЕТОВИ).

Друга група названия от различни изворови текстове предоставят градиво за проследяване съдбата на ИТИТЕ след римската окупация на земите между Хем и Истър в началото на I в. сл. Хр.

Клавдий Птолемей: „Най-значимите градове в Дакия са следните... Нетиндава (Νετίνδαυα) 52°45′–45°30′ ...“ [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 544–545]. Според приложените координати градът НЕТИНДАВА трябва да се е намирал в дн. Мунтения, т. е. в отвъддунавските земи, лежащи срещу земите на ИТИТЕ. Името на селището съдържа съставката DAVA ‘крепост’. Първата част NETIN бих обяснил като съставена от корен ET(I), представка-предлог NA (> NE от Ä, *бълг.* на), и наставка -(I)N. Значението на името е ‘град на ETI(N)’. Това тълкуване ми дава основание да предположа, че селището е било създадено от преселници ETI (ITI), напуснали родните си земи край Хем.

Разказвайки за отношенията между предводителите на хунското племенно обединение на Среден Дунав и ромеите в началото на V в., Приск предава следното: „Като решил да воюва срещу амилзурите, итимарите (Ἰτιμάρους), тунсурите, боиските и други племена, които обитавали край Дунав и били потърсили съюз с ромеите, хунският цар Руа изпратил Исла...“ [Prisc. Exc. de leg., 1, p. 121; ГИБИ, I, 86–87].

ИТИМАРИ (у Йорданес Itimari) [Iord. Get., 126] са смятани за хунско племе, обитаващо крайдунавски земи (за боиските вж. тук) [Moravcsik, Gy. Byz., II, 86–87, 268]. Разказът на Приск показва, че хунският предводител Руа (починал в 433 г.) е имал намерение да воюва с ИТИМАРИТЕ и други крайдунавски племена, които по това време търсели съюз с константинополските власти.

За да се определи етническата принадлежност и произходът на племето ИТИМАРИ, бих привлякъл тук данни за две селища, съдържащи се в съчинение-

то на Прокопий Кесарийски *За строежите* (средата на VI в.). Сред кастелите на неназована област, част от Вътрешна Дакия, са посочени укрепленията ИТАДЕВА ('Ιταδεύα) и ИТАБЕРИЙ ('Ιταβεριέες) [**Proc.** De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437].

Първото название съдържа корена ИТА и праславянската съставка DEVA 'крепост'. Второто название ИТАБЕРИЙ съдържа корена ИТА и съставката BER, която може да е променена форма на BAR(A) 'река' при колебание А-Е. Както беше показано по-горе, праславянското племе ИТИ обитавало поречието на река ИТА (дн. Тича). Последната би могла да има название, съдържащо думата BARA 'река' – ИТАВАРА (срв. Колубара в Сърбия). Този вариант на речното име би могъл да се превърне в племенно име – ИТВАРИ(И), а вариантът ИТА в съответното племенно название ИТИ.

Предложеният дотук разбор на двете селищни имена у Прокопий Кесарийски ми позволява да оценя последните като поселения на племето ИТИ. То имало втори вариант на племенното си име – формата ИТАВАРИ при промяна А-Е. Последната форма отговаря точно на названието на племето ИТИМАРИ у Приск и Йорданес. Съществува фонетична разлика – преход В > М, който е обичаен за праславянските фонетични промени (срв. BARGOS-MARGOS, TIBISCUS-TIMIŠ). Следователно съществуващата досега теза за хунска (или кутригурска) принадлежност на крайдунавското племе ИТИМАРИ може да се подложи на преоценка.

Според моето виждане, основаващо се на представените по-горе доводи, племето ИТИМАРИ е било наследник на онези ИТИ, които след римското завладяване се преселили на дунавското левобрежие. Вероятно те се били установили около средищното селище НЕТИНДАВА в дн. Мунтения. Същевременно за племето ИТИ бил използван втори вариант на племенното име, идващ от съответен вариант на речното име – ИТИВАРИ.

В определен момент може би поради готвещия се хунски удар от Руа към 430 г. част от ИТИМАРИТЕ потърсили убежище в земите на Източната империя. Както показва разказаното от Приск, ИТИМАРИТЕ предизвикали хунското нападение именно със стремежа си да установят приятелски отношения с Константинопол. Вероятно имперските власти са предоставили на ИТИМАРИТЕ (ИТИ) земи за заселване в Средиземна Дакия. Там още със създаването на тази провинция от имп. Аврелиан (270–275) били приютявани изселниците от напуснатата от римляните Траянова Дакия. Преселниците ИТИМАРИ (ИТИ) създали във Вътрешна Дакия две селища: ИТАДЕВА 'крепост на ИТИТЕ' и ИТАБЕРИЙ – название, отговарящо на втория вариант на племенното име.

В заключение, тук ще отделя място на кратък хронологичен преглед на племенната история на ИТИТЕ-ИТИМАРИ.

1. Племето се структурирало в поречието на р. ИТА (ИТАВАРА), дн. Тича, най-късно през VI в. пр. Хр. Племенното название се формирало от речното в два варианта – ранен (ИТИ) и по-късен (ИТВАРИ). Областта на племето била наричана ИТОНЕ.

2. Едноименният племенен център ИТЗЕС се намирал край дн. гр. Шумен или някъде по течението на ИТА (Тича).

3. ИТИТЕ поддържали търговски отношения с гръцките колонии в земите на съ-

седните кробизи (Одесос, Дионисопол). Натам водел пътят по течението на Камчия.

4. Възможно е през първата четвърт на III в. земите на ИТИТЕ да са били заsegнати от походите на Лизимах срещу Лудогорска Гетия (Дромихет I) и от келтското нашествие в 278 г. пр. Хр.

5. Изглежда, за първи път римски крак е стъпил в землището на ИТИТЕ при походите на М. Л. Крас през 29–28 г. пр. Хр.

6. Племенната територия на ИТИТЕ била поставена под пряко римско управление със създаването на провинция Мизия (15 г. сл. Хр.).

7. Нежелаейки да приемат новите условия на чуждо владичество, част от ИТИТЕ-ИТИБАРИ се изселили на север в дакийските земи отвъд Дунав (дн. Мунтения). Там те създали свой център – НЕТИНДАВА.

8. След близо столетие римската експанзия застигнала ИТИТЕ-ИТИБАРИ и в тези нови поселища. След Траяновите войни при имп. Хадриан за късо време територията на дн. Мунтения била присъединена към провинция Долна Мизия.

9. През III–IV в. ИТИТЕ-преселници съжителствали в дн. Мунтения с местни гети, сармати и вестготи.

10. Хунското нашествие през последната четвърт на IV в. променило коренно етнодемографската обстановка в долнодунавските земи. Търсейки спасение от потисничеството и произвола на хунските кланове, ИТИТЕ-ИТИБАРИ (ИТИМАРИ) се обърнали за закрила и убежище към властите на Източната империя.

11. За да избегнат наказателния поход на хунския предводител Руа (към 430 г.), ИТИТЕ-ИТИБАРИ се преселили в земите на империята. Там им били предоставени места да се заселят в провинция Вътрешна Дакия. Така в тези земи били създадени двете поселения – ИТАДЕВА и ИТАБЕРИИ.

II-59. КАВКИ

Тук бих искал да представя изворовите данни, които ми позволяват да определя племенните земи на едно гетско (дакийско) племе. За негово название приемам формата КАУКИ (КАВКИ) и това ще бъде обосновано при анализа на събрания материал.

Страбон: „Разказва се, че един гет на име Залмоксис служил на Питагор като роб и научил от него нещо от небесните работи; други неща пък научил от египтяните, до които се добрал в скитанията си. Като се върнал у дома си, бил високопочитан от водителите и от народа, защото им тълкувал поличбите. Най-после убедил царя да го приеме като другар в управлението, понеже бил способен да оповестява волята на боговете. И отначало той бил назначен за жрец на бога, който най-много се почитал у тях; след това и сам бил наречен бог. Той се поселил в една пещера, недостъпна за други, и живеел там, без да се сношава често с външни хора, с изключение на царя и неговите слуги. Царят дружал с него, защото виждал, че откакто почнал да издава заповедите си по съвета на боговете, хората му се покорявали много повече, отколкото по-рано. Тоя обичай траел дори до наши дни, тъй като постоянно се намирал някой, който служел като съветник на царя и се

наричал у гетите бог. И планината се считала свещена и така я наричат: името ѝ е Когеон (*Κωγείονον*), каквото е и на реката, която тече покрай това място“ [Strab., VII, 3, 5; ИТМ, 211–212; Izvoare, I, 228–231].

Този текст на Страбон се ползва с особена популярност сред изследователите, защото съдържа изключителни по стойност данни за вярванията на гетите и учението на техния съплеменник Залмоксис. Тук, съобразно целите на настоящия анализ, основен интерес представляват два момента: 1) формата и етимологията на това название; 2) местоположението на свещената планина КОГЕОН (КОГАЙОН) и едноименната река до нея.

В досегашните изследвания обикновено планината КОГАЙОН е била търсена в Източното Прикарпатие по теченията на Прут и Серет (правени са връзки и с названията на реките Кагул и Когълник в Бесарабски Буджак). Планината на живеещия отшелнически Залмоксис е отъждествявана и с планината Оръщие в Югозападна Трансилвания, където през I в. сл. Хр. се е намирала дакийската столица Сармизегетуса с голям храмов комплекс.

Смятам, че названието ΚΟΓΑΙΟΝ е неточно предадена форма на името ΚΑΥΚΑ (*ΚΑΥΚΑ*). Основата на името ΚΟΓΑ у Страбон е фонетично променен вариант на ΚΑΥΚΑ, получен след промяна AU > O и озвучаване K > G: ΚΑΥΚΑ > ΚΟΚΑ > ΚΟΓΑ.

Бих отъждествил тази планина, където се намирала пещерата, обитавана от Залмоксис, с дела Вранча в най-южната част на Източните Карпати. От южния край на Вранча изтича река КОВАСНА (*Covasna*), ляв приток на Ръул Негру (*Rîul Negru*) южно от гр. Търгул Секуеск. От своя страна Ръул Негру се влива отляво в Олт. Както ще бъде показано по-долу, името на река ΚΟΒΑΣΝΑ (и на едноименното селище край нея) е производна форма от началното название ΚΑΥΚΑ. При така предложените отъждествявания са налице планина ΚΑΥΚΑ (дн. Вранча) и река до нея ΚΑΥΚΑ (дн. ΚΟΒΑΣΝΑ), което отговаря на описанието на Страбон.

Клавдий Птолемей: „Обитават Дакия в най-северната част, ако започнем от запад: анарти и тевриски и костобоки, а под тях предавенсии и ратакенсии и каукоенсии (*Καυκοήνσιοι*)“ [Ptol., III, 8, 3; Izvoare, I, 542–543].

Това разполагане на племената в Дакия от Клавдий Птолемей ми позволява да местоопределя ΚΑΥΚΟΕΝΣΙΙΤΕ в югоизточния ъгъл на Трансилвания – дн. окръг КОВАСНА. В настоящата част на изследването са определени земите на ΚΟΣΤΟΒΟΚΙΤΕ – последно, най-западно племе в северната редица. Те обитавали прилежащите дялове от двете страни на северната част от Източните Карпати. Средното племе от южната редица – ΡΑΤΑΚΕΝΣΙΙ – заемало поречието на р. Търнава (вж. част I). Така логично за най-източното племе от долната (южна) редица – ΚΑΥΚΟΕΝΣΙΙ – остава посоченият район на дн. окръг КОВАСНА.

Названието у Клавдий Птолемей носи обичайната наставка -ENSII, а основата на името е ΚΑΥΚ(Ο). Тя отговаря на названието на областта (ΚΑΥΚΑ) и съответно на първичното местно име на племето (ΚΑΥΚΙ). Следователно територията на ΚΑΥΚΙΤΕ може да бъде определена в границите на дн. окръг КОВАСНА

със средище около течението на река КОВАСНА (КАУКА) под западните склонове на планината Вранча (КАУКА).

Земята на КАВКИТЕ е спомената отново във връзка със събития от втората половина на IV в. в долнодунавските земи. През IV в. територията между Тира (Днестър) и Олт била заселена от западния клон на готите (вестготи, тервинги). Преминаването на Дон от хуните през 70-те години предизвикало смут и верижна преселническа вълна, която засегнала последователно алани, остготи, тайфали, сармати. След като разгромили сарматите на Херманарик, през 376 г. хуните се появили на Тира, източната граница на вестготите. Остготите, а също и вестготите – християни, водени от Фритигерн и Алавив, се стремели да получат убежище в земите на империята. Остготският крал Атанарих, привързан към езичеството, преследвал сънародниците си християни, събрани около Фритигерн. Същевременно Атанарих бил в конфликт с Източната империя и извършвал грабителски набези в земите ѝ на юг от Дунав. Император Валент бил принуден да организира поход отвъд Дунав, в земите на вестготите, като неговите пълководци Виктор и Аринтей стигнали до Днестър. Така Атанарих бил принуден да сключи мирен договор с Валент, поемайки задължението да не преминава повече Дунав (369 г.).

След като не успял да спре хуните при Днестър, а в същото време не можел да разчита на убежище в земите на империята, Атанарих решил да се оттегли с поданиците си в по-защитени места. Аммиан Марцелин разказва за тези събития следното: „... Атанарих, страхувайки се от подобен отговор, се оттеглил, понеже помнел, че неотдавна при сключването на договора се бил отнесъл пренебрежително към Валент, като му заявил, че е обвързан чрез клетва да не стъпва никога на римска земя, и така под този предлог принудил императора да потвърди мира в средата на реката. Страхувайки се, че враждебността на императора трае още, насочил се с всички свои сънародници към Каукаланд (ad Caucalandensem locum), недостъпна местност поради високите си планини и гори, като изтикал оттам сарматите“ [Amm. Marc., XXXI, 4, 12–13; ИТМ, 402; Izvoare, II, 136–137].

Относно местоопределянето на областта Каукаланд досега са били изразявани различни мнения – в дн. Банат, в долината Ловищя (Южните Карпати), Бърладското плато, поречието на Бузью, Югоизточна Трансилвания [вж. преглед на мненията у Madgearu, A. Three, 137–139; Ist. român., II, 696–699]. Смятам, че локализациите на CAUCALAND, даващи предпочитание на Югоизточна Трансилвания, съвпадат с представеното тук виждане за местоположението на страната КАУКА, установено още при анализа на по-ранните извори (Страбон, Кл. Птолемей).

Самото название CAUCALAND у Аммиан Марцелин е възникнало в германска среда (нем. Land ‘земя, страна, област’) и означава ‘страна КАУКА’.

Допълнителен довод за това местоопределяне на КАУКАЛАНД у Аммиан Марцелин е описанието му на природогеографския облик на областта, избрана за убежище на вестготите на Атанарих. Тя е представена като „недостъпна местност поради високите си планини и гори“. Определената в настоящия анализ област КАУКА е заемала широката долина на р. Ръу Негру (от рум. Черна река), която се влива

в Олт недалеч от Прежмер. Тази котловина, през която минава Горен Олт, е защитена откъм изток от високите карпатски дялове Пентелеу и Вранча, откъм север от Немира, откъм запад от Бодок и Бараолт, откъм юг от Бърса и Сириу. Така областта КАУКА се оказва скрита зад високата Карпатска верига, отделяща я от равнинната част на дн. Източна Мунтения и Южна Молдова. В тези равнинни места били разположени селищата на вестготите, подчинени на Атанарих.

Като свидетелство за това местообиталище на Атанариховите вестготи може да се оцени известното съкровище от Пиетроаса, открито в горното поречие на Бузю, т. е. в подстъпите към страната КАУКА. Съкровището съдържа 22 златни предмета с общо тегло 19 кг, а на един от накитите се чете етнонимът на готите (*gutani*), изписан с рунически знаци.

За местопребиваването на Атанарих по това време свидетелства и описанието на мъченичеството на св. Сава Готски, който по нареждане на Атанарих (*Ἰθάρδος*) бил удавен в река Мусеон (дн. Бузю) [ASS, Aprilis, II, 2; Izvoare, II, 712–713].

Очевидно средищната част на територията на Атанариховите готи се е намирала в поречието на дн. р. Бузю. По долините на нейните горни притоци водят пътища, които след преваляне на билото-вододел навлизат в котловинната област КАУКА (КАВКА). Тези географски обстоятелства обясняват логиката в решението на Атанарих. За да се укрие от движещите се в равнината хуни, той се насочил към най-близката защитена с високи хребети област – КАУКА.

В разказа си Амиан Марцелин споменава, че навлезлите в страната КАУКА готи на Атанарих изтласкали живеещите там сармати. Тук се появява следният проблем: всъщност кои са тези местни жители? Такова планинско място е необичайно като условия за живот за сарматите – номади, придвижващи се в равнинните степни зони, богати на пасища за добитъка. Смятам, че тук се сблъскваме с употребата на един общ етноним, който скрива реалната етническа принадлежност на посочените местни жители в страната КАУКАЛАНД.

Идентичен случай при същия автор (Амиан Марцелин) е с племената АРГАРА-ГАНТИ и ЛИМИГАНТИ в дн. Банат от средата на IV в. Амиан Марцелин ги определя като САРМАТИ, но предложеният в настоящото изследване анализ показва, че става дума за праславянски племена, а не за САРМАТИ-ЯЗИГИ от поречието на Тиса. Подобни примери бяха приведени и за друг източник от същия период – Певтингеровата карта. В нея с етнонима САРМАТИ са означени племена от друг произход, включително праславянски – ВЕНЕДИ-САРМАТИ, ЛУПИОНИ-САРМАТИ (вж. част I, 148–151). В този контекст смятам, че названието САРМАТИ, употребено от Амиан Марцелин за местните жители в КАУКАЛАНД, не се отнася за сармати-номади от източния клон на тези ираноезични племена (роксолани). Намирам, че в случая с това название са означени местните жители от дакийски (праславянски) произход – КАВКИ и съседните КАЛТИ по р. Алт (Олт).

Изворите от IV в. показват обща тенденция в етнонимията – изчезват названията ДАКИ и ГЕТИ. Според съобщение на Зосим група скири, карподаки (*Καρποδάκοι*) и хуни пресекли Дунав през 381 г. Те били отблъснати от имп. Те-

одосий I [Zos., IV, 34, 6; Izvoare, II, 312–313]. Очевидно става дума за жители на Източното Прикарпатие, където се намирили обиталищата на карпите. Възможно е сред тях да е имало и КАВКИ, чиято страна по това време била заета от готите на Атанарих. Всъщност пребиваването на Атанарих в КАУКАЛАНД не продължило дълго. Част от неговите поданици, водени от Алавив, се насочили към Дунав, желаяйки да получат от имп. Валент места за заселване в империята. Самият Атанарих заминал през 380 г. за Константинопол, където бил приет с почести.

С пребиваването на готите на Атанарих в КАУКАЛАНД може да се свържат някои находки от този район (Югоизточна Трансилвания) – в Красна, Фелдиоара, Валя Стръмба, а също и некрополи тип Сънтана де Муреш [Ist. român., II, 698–699].

Страната на КАВКИТЕ е названа непряко в по-късен източник (XI–XII в.). Става дума за началния свод на руските летописи, където са споменати „Кавкаисинските планини, наричани Угрийски“ (Кавкаисинския горы рекше Угорьски) [ПВЛ, I, 10 – за 893 г.]. Ипатиевски летопис (1226 г.) – „в горы Кавокасския, рекше во Угорьския“. Названието се среща в хрониката на Йоан Малала (VI в.) – Καυκάσιον ὄρη. Хрониката на Йоан Малала и хрониката на Георги Амартол се смятат за източници на ранния руски летопис (А. Шахматов) [вж. пос. лит. в ПВЛ, II, 210]. Очевидно при създаването на началния вариант на най-ранния руски летопис е имало запазена информация за страната КАВКА в Източните Карпати и прилежащата ѝ едноименна планина, дял от Карпатската верига. Тази планина тук е отъждествена с Вранча (КОГАЙОН у Страбон).

Смятам, че топонимът КАВКА (KAVKA) се е запазил в изменен вариант до наши дни. Става дума за селищното название KOVASNA (унг. KOVASZNA) и едноименната река, която минава покрай селището и се влива в Ръул Негру. Същото название носи и дн. румънски окръг КОВАСНА, който включва района на едноименните селище и река.

По-долу ще се спра на проблема за етимологията на племенното име КАВКИ, а тук ще представя само фонетичното развитие, което според мен е довело до формата KOVASNA. Първоначалното племенно име КАВКИ (съответно страната КАВКА) се състои от праславянския корен KAV(A), *бълг.* ‘кова’, и наставка -KI (съответно -KA). Възможно е от същата основа KAV да бъде образуван вариант на племенното име с наставка -AKI: KAVAKI. След промяна K > G > H: KAVAK > KAVAH, съответно в мн. ч. KAVAH > KAVASI (срв. VLAN > VLASI). При наставката -KI е обичайна промяната KI > CI; KI > ĆI, в редки случаи KI > SI (срв. *дуж.* KOWAŚ).

Така от варианта на племенното име KAVASI с наставка -NA може да се образува наименованието на река, селище, област – KAVASNA, съответно със значение ‘река (селище, област) на KAVASI’. След преход в първата гласна A > O: KAVASNA > KOVASNA се е получила запазената и до днес именна форма. Тези промени са могли да станат в периода V–X в. Така се оказва, че съществуващото днес наименование KOVASNA е наследник на началната праславянска форма КАВКА (запазен корен KAV > KOV), допълнителен довод за което е и топографската приемственост.

Преди да се спра на въпроса за произхода и значението на названието КAVKI (KAVKA), ще посоча сходни названия от балканските и прикарпатските области.

1. Καύκων, речно име в Ахая
2. Καυκάσιον ὄρος, планинско име в Аркадия
3. Καύκας, селищно име на о. Хиос
4. Καύκασος, местно име на о. Кеос.

Произходът на тези названия в гръцките области е обясняван с наименованието на растението καύκας (В. Георгиев), или от *гр.* καῦκος ‘чаша, купа’ (Ю. В. Откупшчиков) [вж. **Янакиева, С.** Предгръцката, 101].

5. БАКАУКИС (БАКАУЦИС) – Basaucis, град в Дакия според Равенския географ. Посочен е сред градове, намиращи се в западната част на Дакия (дн. Банат) [Geogr. Rav., IV, 14; Izvoare, II, 580–581]. При строеж на названието: 1) ВА-(РА > ВА) представка-предлог, *бълг.* по?); 2) SAUCIS, е допустимо основата да съдържа името КАУК(А).

6. Област КАВЕЦОС (Καβετζός χώρα), нейните кастели са изброени от Прокопий Кесарийски след тези в околностите на Сердика [**Proc.** De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 437]. Смятам, че тази област е обхващала подножията на Витоша между Перник (ПАНУСТА – вж. част I) и района на гр. Самоков. Следователно тя е попадала в границите на провинция Средиземна (Вътрешна) Дакия. В областта КАВЕЦОС е било развито рударството и металообработването. Това обстоятелство се съгласува и с предлаганото тук обяснение за областното име. KAVEC(OS)-KAVEĀ(OS), т. е. КАВЕЦ, КАВЕЧ, което според мен съответства на *бълг.* ковач. Основата KAV отговаря на праславянския корен, а наставката е -EC (-EĀ).

Във връзка с проблема за произхода и значението на названието КAVKI (KAUKI) бих предложил следния сравнителен езиков материал: *гр.* καῦκος, καυκίον ‘чаша’; *лат.* saucus ‘сѣд за пиене’; *литов.* KAUKARUS – божество, свързано с планините; *литов.* KAUKAS, KAUKI – добри домашни духове.

Смятам, че названието на дакийското племе КAVKI (KAUKI) съдържа праславянския корен KAV, *бълг.* кова, бия, удрям, запазен със същото значение в славянските езици: *стбълг.* коватн, ковѣ, ковѣ, *произв.* ковало, ковалня; *срхр.* ковати, кѹјем; *словен.* kovati, kuјem; *рус.* ковать, кую; *укр.* кувати, кую; *брус.* каваць; *чеш.* kovati, kovu; *словаш.* kovat’, kuјem; *стпол.* kować, kuје; *глож.* kowac; *длож.* kowas – от *праслав.* *kavati, *kava, kuja [БЕР, II, 507].

Същият корен е съществувал в староиранския език. В староиранската митология съществува легенда за ковача КАВА, убил чудовище, което погубвало младежите.

В землището на с. Стоилово, Малкотърновско, съществува местност КАВКА. Районът около Малко Търново е бил център на рударство и металодобив още през предримската епоха. От римската епоха е запазен надпис, споменаващ надзирател на рудниците. В целия район се откриват следи (шахти, шлага, сгурия) от рудодобив и металообработване [**Делирадев, П.** Принос, I, 106–169].

Приведените данни ми позволяват да обясня названието на гетското (дакийско) племе КAVKI със специализирането на тези карпатски праславяни в добив и пре-

работка на метали (желязо). Значението на племенното име е ‘ковачи’. Вероятно наред с ранния вариант КАВКИ по-късно са се появили и други форми на името – КАВАКИ, КАВАСИ, КАВАЦИ. Съответно и областното (селищно и речно) название е претърпяло фонетична промяна: КАВКА-KOVASNA, но смисълът се е запазил.

У гръцките автори (Омир *Илиада*, Херодот, Страбон, Кл. Птолемей) съществуват данни за едноименно племе КАВКОНИ (Καύκωνες) [Detsch. Spr., 236].

Омир *Илиада*: „До морето са разположени кари и криволъки пеонци, също лелеги и кавкони, както и божествени пеласги, а към Тимбра са настанени лийци и буйните мизийци, също конеборци фригийци и меонци, бойци на колесници“ [Hom. II., II, 10, 329; ИТМ, 7].

Страбон: „Милетчанинът Хекатей казва за Пелопонес, че преди гърците го били населявали варвари. И както можем да заключим от преданието, току-речи цяла Елада в старо време е била населена с варвари. Пелопс довел народ от Фригия в тъй наречения по негово име Пелопонес, пък и Данай от Египет, а дриопи, кавкони, пеласги и други тям подобни заели земите отсам и отвъд Истмос. Атика завладели траките, които дошли там с Евмолп“ [Strab., VII, 7, 1; ИТМ, 219].

Според поетичния разказ на Омир, КАВКОНИТЕ били съюзници на Троя, каквито били и племената от тракийски произход. Страбон предава сведението на Хекатей, според когото КАВКОНИТЕ принадлежали редом с пеласгите и други етноси към стар пласт местно население, преди гръцкото заселване. КАВКОНИ (KAUKONI) съвпада с името на дакийското племе от дн. Югоизточна Трансилвания. Възможно е КАВКОНИТЕ да са били етнически родствени с траките (праславяните).

ХАВКИТЕ (КАВКИ), смятани за германско племе, обитавали земите между Долна Елба и Емс. В изворите се срещат следните форми на племенното име: Καύκοι [Strab., VII, 1, 3]; Chauci [Liv., Per. 140; Plin. N. h., IV, 99, 101]; Sauci [Lucan., I, 463]. Според Плиний Стари те принадлежали към групата на ингвеоните. Занимавали се с риболов, пиратство и се разселили по островите. През 12–9 г. пр. Хр. римска флота, водена от Друз, се отправила към устието на Рейн и оттам римляните проникнали в земите на ХАВКИТЕ. През 5 г. сл. Хр. римската войска стигнала до изворите на р. Липе и подчинила северозападните германски земи, включително тези на ХАВКИТЕ [Die Germ., I, 269].

Известно е и келтското племе КАУКИ (КАУЦИ), Сауси, обитавало дн. Белгия по време на галските войни на Юлий Цезар.

В илирийските земи е споменато племето КАВИИ [Liv., 44, 30; Plin. N. h., III, 14].

След анализа на представените данни ще отделя място за кратък хронологичен преглед на племенната история на дакийските КАВКИ.

1. Дакийското племе КАВКИ (KAUKI, KAVKI) се формирало в оградената с планински хребети карпатска котловина, през която протичат Ръул Негру (с приток река Ковасна) и Алт (Олт), който приема водите на Ръул Негру. Племенната територия КАУКА, заемаща тази котловина, била оградена откъм изток от едноименния карпатски дял КАУКА (дн. Вранча), тъждествен със свещената планина на Залмоксис КОГАЙОН. Средищен район на племето била долината на р. КАУКА

(дн. КОВАСНА), край която се намирал и племенният център, разположен до дн. селище КОВАСНА. Археологическите проучвания показват, че там е било издигнатото най-значителното укрепление в границите на котловината.

2. Названията на областта КАВКА (КАУКА) и съответно на племето КАВКИ (КАУКИ) са свързани с практикуването на металообработка. Значението на племенното название КАВКИ е ‘ковачи’.

Недалеч от Ковасна, до с. Чернату де Сус са проучени пещи за добив на желязо от времето на ранножелязната епоха (IX–VII в. пр. Хр.) [Székely, Z. Așezări, 21, 27]. Следи от железодобив са открити при с. Добошен [Székely, Z. Raport, 231–233] и на други места в същия район [Muscă, T. Date, 53–58]. Изглежда, добивът на желязо и неговата преработка се превърнали в специфично занимание на праславяните от долината на Ръул Негру. Осигуряването на технологична приемственост, както и охраната на съоръженията и готовата продукция са създали основата за формиране на племенна структура, която получила названието КАВКИ (ковачи).

3. За създаването на това племенно формирование през една по-ранна епоха (IX–VI в. пр. Хр.) говорят две обстоятелства: 1) археологическите следи от железодобив, датирани в този период; 2) сведението за планината КОГАЙОН, където се установил Залмоксис.

Владетелите на КАВКИТЕ резидирали в крепостта край дн. КОВАСНА.

4. През I в. пр. Хр. с възхода на държавата на Бурбиста КАВКИТЕ били включени в границите на Дакийското царство.

5. С унищожаването на дакийската държава от имп. Траян през 106 г. племенната територия на КАВКИТЕ попаднала в гранична зона на новосъздадената римска провинция ДАКИЯ. Този район не бил подложен на засилена външна колонизация и урбанизация, както средищните области на провинцията. Най-близките центрове до земите на КАВКИТЕ били Ангустия и Кумидава.

6. Към 250 г. поради постоянните варварски нахлувания тази най-източна част на провинцията била изоставена от римската администрация.

7. Възможно е при римското изтегляне (окончателно през 270–275 г.) част от КАВКИТЕ-КАВАКИ (КАВАЦИ) – да са се насочили с останалите бежанци от Траянова Дакия към новосъздадената провинция Средиземна Дакия. Там те се настанили в област, която получила името КАВЕЦ(ОС) и където имало условия за техния традиционен поминък – железодобив и ковачество. Другото обяснение за назованата от Прокопий Кесарийски (VI в.) област около дн. Витоша изключва връзка с дакийските КАВКИ. В такъв случай се наблюдава само близост в названията поради сходната производствена дейност (железодобив).

8. През III–IV в. съседи на КАВКИТЕ били вестготи, настанили се в равнинните части на дн. Южна Молдова и Мунтения.

9. Към 376 г. остготският крал Атанарих потърсил убежище от напредващите хуни в земите на КАВКИТЕ (КАУКАЛАНД). Основната част от неговите готи скоро се изтеглили на юг към земите на империята.

10. След разпадането на хунското обединение в средата на V в. в дн. Тран-

силвания навлезли гепидски родове. Следи от техни селища и некрополи се откриват и в южните райони на областта.

11. От края на V в. започнали размествания, които довели до формирането на западната раннославянска групировка на СКЛАВИНИТЕ.

12. През VI–VII в. в земите на КАВКИТЕ съществували раннославянски селища (Поян, Чернат), чиято култура носи отпечатък от съжителство с гепидите. Аварското влияние в този район било слабо. Изглежда, през раннославянския период местните КАВКИ се смесили с придошло отвън славянско население. Вероятно тогава са възникнали новите варианти на местните названия: племенно КОВАКИ-КОВАСИ; селищно и речно име КОВАСНА.

13. През IX в. районът на КОВАСНА и съседната област Бърса се намирили под властта на българските владетели.

II-60. КАРПИ, ГРЕБЕНЦИ

Названието на това голямо племе, както и неговите местообиталища предизвикват на първо място асоциация с името на голямата планинска верига на север от Дунав, и по-точно с източния ѝ дял. Сложността на въпроса за произхода на племенното име и съотношението му с планинското название се създава от твърде оскъдните ранни сведения и ограничеността на топонимичния материал, който би послужил при изясняване строежа на името.

Названието се среща най-рано у Херодот (V в. пр. Хр.) като речно име: „А пък от страната, която е над омбриките, текат към север реките Карпис (Κάρπις) и Алпис и също тъй се вливат в Истър“ [Hdt., IV, 49; ИТМ, 19; Izvoare, I, 32–33].

Общоприетото обяснение за тези две речни имена е, че всъщност зад тях се крият имената на двата големи планински масиви – КАРПАТИ и Алпи. Планинското название КАРПАТОС (Καρπάτος ὄρος) е използвано най-рано от Клавдий Птолемей [Ptol., III, 5, 6; III, 8, 1; Izvoare, I, 538–539, 540–541].

Първото сигурно споменаване на племето КАРПИ се среща у Ефор (IV в. пр. Хр.): „Първите (жители) покрай Истър са карпидите (Καρπίδας) – после скитите-орачи, а по-нататък неврите, до пустинните области поради ледовете“ [Ephor., fr. 158 (78); Izvoare, I, 105]. Това известие е използвано и от Псевдоскимнос [Ps.-Scymn., 842; Izvoare, I, 172–173].

Клавдий Птолемей (II в.): „А между певкини и бастарни са карпианите (Καρπιανοί), над които са гевинии, а после бодинии“ [Ptol., III, 5, 10; Izvoare, I, 538, 539].

Селище КАРПИС край Дунав: „От Сарматските планини до завоя на река Дунав край Карпис (Κάρπις)...“ [Ptol., III, 7, 1; Izvoare, I, 540–541]. Селището е споменато на още две места у Кл. Птолемей [Ptol., II, 11, 3; II, 15, 3].

„Брегът, започвайки от най-северното устие на Истър и до устията на Бористен и областта във вътрешността до река Хиерасос, е обитаван по-долу от тирагетите сармати, от харпии (Ἄρπιοι)“ [Ptol., III, 10, 7; Izvoare, I, 554–555]. Близо до устието на Истър е посочен град Харпис (Ἄρπις πόλις) – 56°–47°15' [пак там]. Приема се,

че ХАРПИИ е променен вариант на племенното име КАРПИ [Tom. Thr., I, 109].

При сравнение на цитираните изворови текстове се вижда, че в по-ранните известия (Ефорос) КАРПИТЕ са живеели по-близо до Истр, а в по-късните (Кл. Птолемей) земите на това племе се намирали към вътрешните части около поречията на Серет-Прут-Днестър.

Въпросите за етимологията опират до един основен проблем – за съотношението: речно-планинско-племенно-селищно название. Съществувала ли е в Прикарпатието река с такова название? Възможно ли е племенното име да произлиза от речно? Други възможни връзки: 1) планинското име да произлиза от племенното; 2) планинското име да е производно от речно име; 3) племенното име да е възникнало от планинско название.

Планинското име *Карлѣтос ѓрос* (Кл. Птолемей) е обяснявано като: 1) произлизащо от *ие.* корен (s)ger(e)r ‘кърпя, съшивам’; 2) *ие.* *кар* (срв. *алб.* *каре*) ‘скала’ [Detsch. Spr., 230]. Местните имена, производни от този корен, са в два варианта с различно значение:

I. Карпа, скарпа ‘скала’ [вж. БЕР, VI, 732]

1) Кърпена, Крпени (Тетовско)

2) Крпени (Драчко, Албания)

3) Карене (Тирана) [Займ. Заселване, 145]

4) *Carpanul* (до вета *Карпанс*), поток до с. Поенилор де Сус, окръг Нямец, 1600 г. [DRH, V, XI, 401]

5) *Sărpeniș* (Кърпениш), село, окръг Горж, 1628 г. [пак там, XXII, 11]

6) *Sărpeni* (Кърпѣни), село, окръг Горж, 1565 г. [пак там, V, 331]

II. Крап, крѣп, *стбълг.* *крѣпъ* ‘къс’, *пол.* *крепу*, *стслав.* * *кѣръ* [БЕР, III, 49]

1) Крапец, рид до Охрид

2) Крапец, изч. село Пернишко

3) Крапец (дн. Крепча), Балчишко

4) Крапец, Врачанско

5) Крапец, река, Севлиевско

6) Крапец, ляв приток на Росица

7) Кърпени, Костурско

8) Крапчене, Монтанско

9) Крапец, река, Троянско

10) Крапица, Добричко

11) Крапица, Драмско

12) *Karpicko*, *Karpidolek* (Полша)

13) *Krapina*, река (Хърватия) [Займ. Заселване, 143, 191]. Невинаги е ясна границата между производните от двата корена поради възможна метатеза *KARP* > *KRAP*.

Тук бих добавил няколко възможни варианта на името и съответните им значения:

1. Речно название *KARA-APA* > *KARAPA* > *KARPA* : 1) *KARA*; 2) *APA* ‘вода, река’

2. Планинско название *KARA-APATA* : 1) *KARA* ‘планина’; 2) *AP-ATE* ‘водна’. Общо значение ‘водна планина’

3. KARP-ATA : KARP ‘скала’. Общо значение ‘скалиста’

4. Речно и племенно име KARPA, KARPI. Съставени от: 1) КА – представка-предлог ‘към, до, при’ (срв. *рус.* к, ко, *бълг. диал.* кай); 2) ARPA – праславянски корен (вж. част I).

През II–IV в. КАРПИТЕ обитавали територия, чийто обхват може да се определи по археологически данни. Става дума за културата Поянещ-Въртешкою. Появата на тази култура се отнася към началото на II в. – времето след Траяновите войни. От това време са находките край Пояна-Дулчеш, Силище, Варница [**Bichir, G.** *Cultura*, 151]. Територията, обитавана от КАРПИТЕ през този период, е обхващала Източното Прикарпатие: на юг Тротуш, на север до поречието на Молдова, на изток до Серет. През II–III в. КАРПИТЕ заели и междуречието Серет-Прут. Погребалният обред на КАРПИТЕ бил с урнови и безурнови (ямни) гробове с трупозгаряне.

Територията на КАРПИТЕ се намирала в съседство с все още запазилите се в поречието на Бърлад БАСТАРНИ и новодошлите готи от западния клон. В началото на III в. се засилили нападенията от Източното Прикарпатие към Дакия и Долна Мизия. Данни от надпис говорят за нахлуване на КАРПИТЕ през 214 г. в земите на империята. Съвместни нападения на КАРПИ и готи са отбелязани за 238 и 242 г. [**Tudor, D.** *În legătura*, 89–97]. През 248 г. КАРПИТЕ заедно с готи, тайфали, певкини, хасдинги нахлули в дн. Добруджа; тогава била разрушена Истрия [*Ист. Добр.*, I, 132].

Към средата на III в. част от КАРПИТЕ се заселили на юг от Дунав. Във връзка с похода на имп. Валент през 268 г. Амиан Марцелин отбелязва, че императорът се установил на лагер край *Vicus Carporum* (село на КАРПИТЕ), намиращо се в Малка Скития близо до Дунав [**Amm. Marc.**, XXVII, 5, 5; **ЛИБИ**, I, 153]. Във връзка с това карпско присъствие в Малка Скития през III в. ще отбележа названието на дн. ез. КРАПИНА, разположено северно от *Vicus Carporum* (до дн. с. Хърсово), близо до завоя на Дунав (Диногечия).

Списъкът на епископските седалища съдържа за VI в. името на селище Купрон в Малка Скития [*Not. episc. (De Boor)*, 532]. Константин Багренородни посочва в същия район селище Карпос (*Κάρπος*) [**C. Porph.** *De them.*, 47, 15]. През 251–260 г. отвъддунавски племена – готи, борани, уругунди, както и КАРПИ, нееднократно преминавали Дунав [**Zosim.**, I, 31]. През 273 г. имп. Аврелиан разбил КАРПИТЕ, които били навлезли в Тракия [*SHA, Aurel.*, 30, 4]. През последната четвърт на III в. част от КАРПИТЕ били преселени в земите на империята. За 284 г.: „Племената карпи и бастарни (*Carborum et Bastarnarum gentis*) били преселени на римска земя“ [**Fredegar. Chron.**, II, 41; **ЛИБИ**, I, 387]. През 295 г. имп. Галерий преселил КАРПИ в Долна Панония – в областта на Сопиане [**Aur. Vict. Caes.**, 39, 43; **Amm. Marc.**, 28, 1, 5].

Евтропий за 295–296 г.: „А после Диоклециан и Максимиан водили заедно и храбро няколко войни и след като покорили карпите (*Carpis*) и бастарните и победили сарматите, настанили в римските области грамаден брой пленници от тия народи“ [**Eutr.**, 24, 2; **ЛИБИ**, I, 87].

Последното споменаване на КАРПИТЕ е от 381 г. Зосим: „Теодосий отблъснал скирите и карподаките (*Καρποδάκας*), смесени с хуни, и побеждавайки ги в

битка, ги принудил да преминат Истър и да се върнат по своите си места“ [Zosim., IV, 34; Izvoare, II, 312–313].

През последната четвърт на IV в. хунската вълна и предизвиканите от нея верижни преселения в Северното Черноморие и долнодунавските земи засегнали и земите на КАРПИТЕ. Очевидно КАРПИТЕ са се оттеглили към по-защитените високи места в Източните Карпати и общата им племенна структура е била разпокъсана. Периодът на хунска доминация (до средата на V в.) се характеризира с обща несигурност, упадък на културата, намаляване броя на селищата и нарушаване на търговските връзки. Домашните занаяти вече задоволявали по-голямата част от нуждите на домакинствата в рамките на затворено поселищно стопанство.

Тези условия формирали основните белези на културата през раннославянския период (VI–VIII в.). Придвижването на венедски и антски племена към Долен Дунав и смесването им с население от западната групировка – СКЛАВИНИ, създали нова етнодемографска обстановка в този район. Изглежда, запазилите се отделни групи КАРПИ в Източното Прикарпатие са се смесили с преселници от антски и венедски произход. С пробиването на дунавския лимес в началото на VII в. и последвалото ускорено славянско заселване на Балканите се засилили процесите на смесване между преселници, произхождащи от трите раннославянски групировки – СКЛАВИНИ, ВЕНЕДИ и АНТИ.

Вероятно и КАРПИТЕ от Източното Прикарпатие се включили в преселническото движение към южнодунавските земи. Смятам, че следи от преселение на наследници на КАРПИТЕ през VII в. са били оставени в придунавските райони на Добруджа. В зоната от Тутраканския район до ез. Олтина са проучени раннославянски селища и некрополи от VII–IX в. Селища: Попина (м. Джеджови лозя, м. Дренчето), с. Гарван (м. Стареца, м. Момчила), Сребърна, Старо село [Въжарова, Ж. Славянски, 115–120]. Некрополи (с трупоишгаряне): Гарван, Бабово, Юпер, Попина [Въжарова, Ж. Славяни, 9–82], Сату Негру, Кангия. Основните елементи на тези археологически паметници – топография, жилища и преди всичко керамиката, показват близост с културата от Източното Прикарпатие, обитавано през II–IV в. от КАРПИТЕ.

Смятам, че съществува приемственост между раннославянските паметници от Придунавска Добруджа и тамошната етнографска група на ГРЕБЕНЦИТЕ, принадлежаща към старото местно мизийско население. Към тази топографска приемственост бих прибавил и езиковия довод за връзка между названията КАРПИ и ГРЕБЕНЦИ. Второто име е производно от първото след фонетични промени и добавяне на сложна наставка: KAPPI > KARPENI > KARPENCI > KRAPENCI > GRAPENCI > GREPENCI > GREBENCI.

Допускам, че КАРПИТЕ, заселили се в Придунавска Добруджа, са се формирали от няколко преселнически вълни: 1) III в.; 2) IV в.; 3) началото на VII в.

За произхода на названието „гребенци“ Л. Милетич е представил две обяснения. Според първото, това название „било дадено уж по името на женската шапка, която се е носела до неотколе: гребенът приличал на щит и бил направен от дъска, облечена с кадифе и сърма“ [Милетич, Л. Старото, 64]. Тази женска шапка се на-

ричала „скуфия“ и „качул“. Според втората версия: „Носията в с. Вардун е старовремска – хърцойска. Мъжете доскоро бръснели главите си и в средата си оставяли плетенка, „перчам“, някои туряли на перчама и един „крив гребен“. (...) Обичаят да носят мъжете гребен на главите си бил много стар. Твърде е възможно, че у тъй наречените „гребенци“ в Силистренско, за които по-долу се говори, мъжете да са носили гребен, та може би поради това да са получили и названието „гребенци“, а не поради старовремската шапка на жените, както сега мислят“ [пак там, 122].

Според Л. Милетич, „Самите „гребенци“ се помнят като стари жители, преселени от друго място. Тях ги казват и „елийци“ (от турската дума „ели“, що значи равнина), защото се намират все покрай Дунав по равнината. Наречието на гребенците съвършено се схожда с хърцойското наречие в Шуменско и Разградско; то е запазило особено много старини в словаря си.“

Това старо местно население в Крайдунавска Добруджа се е преселвало по десния дунавски бряг в дн. Мунтения. Част от тези гребенци по-късно се връщали обратно, но и до днес в редица села от крайдунавската зона около Олтеница и Гюргево се е запазило българско население, произхождащо от гребенците [пак там, 161]. В Добруджа гребенци има в селата Попина, Ветрен, Сребърна, Айдемир, Калипетрово, Малка Кайнарджа, Гарван, Ситово (Силистренско); Алмалии, Гърлица (Румънска Добруджа); Малък Преславец, Стар Смил, Пожарево, Белица, Дунавец, Станчево, Бръшлян (Тутраканско) [пак там, 161–170; **Романски, С.** Народностен, 249; **Арнаудов, М.** Северна, 31; Добруджа. Етнографски, 5–21].

Тук ще цитирам общата оценка за характера на гребенския говор според диалектоложко проучване: „Етнографските наименования не биха имали особено значение, ако не бяха във връзка със съществуването на важни говорни разлики между няколко вида старо население в Североизточна България. Дialeктът на гребенците в Силистренско представлява езикова цялост, която се противопоставя на други два мизийски диалекта – разградския и шуменския“ [**Кочев, И.** Гребенският, 5].

„Езиковата обособеност на гребенския говор и изобщо на гребенския говор в Силистренско по-специално се определя от редица особености, които в съвкупност не могат да се открият напълно в нито една мизийска група. В едни отношения гребенският говор в Силистренско се свързва с гребенския говор в Русенско, като образува единство с него, в други – с шуменския говор, а в трети – с капанския говор в Разградско“ [пак там, 7].

В земите на етнографската група „гребенци“ съществуват две местни названия, произхождащи от корена KARP > KRAP: езерото Крапина (Северна Добруджа) и дунавският приток Крапинец (Тутраканско).

II-61-1. КАРСИ, ТУНКАРСИ, ХЪРЦОИ

Тук ще се опитам да възстановя формирането и съдбата на племенна структура от прикарпатските райони. В анализа са използвани събрани данни за топоними, названия на племена и етнографски общности, лични имена, съдържащи прасла-

вянския корен KĀRS в неговите два варианта KARS и KERS. Материалът включва и производните названия HĀRS, HERS, получени след фонетични промени: KARS (> GARS) > HARS > HĀRS; KERS (> GERS) > HERS; HĀRS > HRĀS.

1. Клавдий Птолемей (средата на II в.): „Най-значимите градове в Дакия са следните: ... Карсидава (Καρσιδαβα) 53°20'–48°15'“ [Ptol., III, 8, 4; Izvoare, I, 544–545].

Според посочените координати КАРСИДАВА попада в Източното Прикарпатие, в поречието на Среден Серет. Най-близкото селище от Птолемеевия списък е Патридава (53°–48°10'), отъждествена с племенния център на ПАТРИТЕ при дн. планина Петричка, дял от Източните Карпати (вж. част I). При това съотношение КАРСИДАВА трябва да се е намирала в района на дн. гр. Роман.

Името на селището е съставено от два корена: 1. KARS(I); 2. DAVA. Втората съставка е обичайна за дакийските селищни названия и означава ‘крепост’. Първата част бих определил като племенно название. Така цялото име добива смисъл ‘крепост на КАРСИТЕ’. Навярно селището е било средище на група КАРСИ, заели тези места по течението на Среден Серет най-късно в началото на II в.

2. Селище КЕРСИЕ в Дакия.

На Певтингеровата карта на пътя Напока-Поролисум са изброени: Опатиана – 10 мили; Церсие (Керсие) (Cersie) – 4 мили; Поролисум [Tab. Peut., VIII, 3; Izvoare, I, 741].

В Равенския географ са посочени селища по пътя от Тира до Поролисум: „Също така в другата част са градовете, които се наричат: Тира ... Ермениум, Ургиум, Стуриум, Поролисум, Церцие (Керцие) (Certie)“ [Geogr. Rav., IV, 47; Izvoare, II, 580–581]. Същата форма се среща в надписи [CIL, III, 839, 7643]. Пътната станция Керцие се намирала в Горна Дакия при дн. с. Ромита, окр. Залъу [TIR, 1-34, 46]. Името е смятано за гетско [Tom. Thr., II, 2, 185; RE, III, coll. 1986 (Patsch); Părvan, V. Getica, 271]. Приемам, че началната гетска форма е била KERSIE с по-късен преход S > C, в латинизиран вариант CERTIE (ЦЕРЦИЕ). Следователно това селищно название от северната част на Горна Дакия съдържа праславянския корен KERS.

3. В Южна Трансилвания се намира историческата област ХАЦЕГ (рум. Hațeg): terra Harszoc [DRH, D, I, 9] – 1247 г. Началното унгарско название е съдържало названието HARS (HARSZ) и съставката SZEG ‘земя, страна’. Следователно името на областта може да бъде възстановено като ‘страна ХАРС’.

4. В горното течение на Яломица, северно от гр. Плоещ, се издига хребетът ХЪРСА (Hârșa), дял от Южните Карпати.

5. В областта Фъгъраш, Южна Трансилвания, река Олт приема приток с название КЪРЦА (Cârța). До реката – едноименна планина и селище. През XIV в. цялата област се е наричала КЪРЦА (regione Kersz) [DRH, D, I, 127] – 1391 г. Там бил изграден цистерциански манастир. Най-ранните форми на неговото име, запазени в документи, са следните: Karz, Kerz, Keiz, Kers, Kerch, Kerc, Querch, Kerse, Kaercia (1216–1240) [Busoioc, D. Cârța, I, 206–209]. Пак в долината на Олт – в горното течение – село Cârța (унг. Csikkarsfalva – Чиккаршфалва), окръг Харгита.

6. На скалиста височина до десния бряг на Дунав край дн. гр. Хърсово (рум. Хършова), Северна Добруджа, се издигал римският укрепен център КАРСИУМ:

- 1) Καρσοῦμ [Ptol., III, 10, 5]
- 2) Κάρσος [Hierocl., 637, 11]
- 3) Carso [It. Ant., 224, 4]
- 4) Carso [Not. Dign. Or., 39, 22]
- 5) Carsion [Geogr. Rav., IV, 7]
- 6) Carsio [Tab. Peut., VIII, 3].

Крепостта била построена през 103 г. върху гетско селище [TIR, 1-35, 30]. Според В. Бешевлиев името е келтско [Beš. Prok., 147].

През периода XVI–XVIII в. селищното име е вече с друга форма. Това показва и картографският материал.

1. CHERSONE – карта на Н. Германус (1507, 1513 г.) [Ungureanu, A. Hărți, 641]
2. KARSAVO – карта на течението на Дунав (1660) [Лакков, Л. Атлас, к. 20]
3. KERSOVA – пътеводител от 1726 г.
4. CARSIL – карта на М. Зойтер (1715 г.).

Коренът KARS е претърпял следните фонетични промени: KARS (> GARS) > HARS > HÂRS, като е била добавена славянската наставка -OVO (-OVA). Смятам, че това развитие на селищното име е протекло през по-ранен период (VIII–XIV в.).

7. КАРСАЛЕОН (Carsaleon) [Geogr. Rav., 187, 14] – град, пътна станция, северно от Анхиало, до дн. с. Порой, Поморийско. На Певтингеровата карта името е предадено като Cazalet [Tab. Peut., VIII, 4].

Надпис от светилище на Аполон до Бургас съдържа епитет на божеството – Καρσήνος [Mih. IGB, I, No 378]. Този епитет на Аполон произлиза от селищно име, съдържащо корена KARSA. Смятам, че предположението на Г. Михайлов за връзка на епитета с близкия КАРСАЛЕОН е убедително.

8. Коренът KARSA се съдържа и в по-ранни топоними: ОНОКАРСИС (Ὀνόκαρσις), резиденция на Котис I (382–359 г. пр. Хр.) [Athen., 12, 531].

9. Племенно име КРЕСТОНИ (вж. следв. параграф).

Въз основа на този материал бих обосновал предположението, че през ранния период е съществувала гетска племенна структура KARSİ. Тяхната племенна територия трябва да е обхващала района около КАРСИДАБА в средното поречие на Серет при дн. гр. Роман. Бих определил селищата КАРСИУМ на Дунав и КАРСАЛЕОН при Анхиало като възможни поселения на КАРСИ на юг от Дунав през I–III в.

Формата KARSALE(ON) подсказва за съществуването на вариант на племенното име – KARSALI, с наставка -ALI (срв. КОРАЛИ).

При римската експанзия на север от Дунав в началото на II в. земите на КАРСИТЕ останали извън границите на римските владения. През III–IV в. в съседство с КАРСИТЕ се настанили готи от западния клон (вестготи). За времето на хунската доминация (последната четвърт на IV – първата половина на V в.) интерес представлява сведението на Приск за едно крайдунавско племе. Това описание по-късно е било използвано от Йорданес.

Приск: „Като решил да воюва срещу амилзурите, итимарите, тунсурците (Τούνσουρσι, вар. Τονώσουρσι), боиските и други племена, които обитавали край

Дунав и били потърсили съюз с ромеите, хунският цар Руа изпратил Исла...“ [Prisc. Exc. de leg., I, 1, p. 121; ГИБИ, I, 86–87].

Йорданес представя сблъсъка на хуните с тези племена за времето на първоначалното нахлуване на запад от Меотидското езеро (дн. Азовско море). У Йорданес формата на племенното име е предадена като ТУНКАРСИ (Tuncarsos).

Племето ТОНОСУРСИ според Приск е обитавало земи край Дунав през първата третина на V в. заедно с боиски и итимари. Вече имах възможност да покажа, че последните две племена са праславянски (вж. тук).

Смятам, че зад ТОНОСУРСИТЕ-ТУНКАРСИ също се крие праславянско племе – това на КАРСИТЕ. Първата съставка на името – TONO, TUN, според мен произлиза от името на Дунав във формата DONA, DUNA. Следователно названията ТОНОСУРСИ-ТУНКАРСИ означават ‘дунавски СУРСИ (КАРСИ)’.

Вероятно в края на IV и началото на V в. след изселването на вестготите КАРСИТЕ се преместили на юг по течението на Серет и се доближили до най-долното течение на Дунав. Там около 430 г. те заедно със сродните им итимари и боиски потърсили сближаване с източноримските власти.

През раннославянската епоха (VI в.) КАРСИТЕ се смесили с племена от двете групировки АНТИ и СКЛАВИНИ. Вероятно тогава е настъпила промяна и в името им KARSĪ > HĀRSĪ (KARSALI > HĀRSALI). При славянското разселване (след пробива на дунавския лимес в началото на VII в.) ХАРСИТЕ (ХАРСАЛИ) се заселили в карпатските земи и на юг от Дунав.

Като техни поселища в Южните Карпати бих определил областта ХАРСЕГ (Хацер) и околностите на хребета ХЪРСА в южните склонове на планината. В карпатските райони се срещат местни имена, съдържащи корена HĀRS или KARS.

1. HĀRSOVO (ХЪРСОБА) [DRH, B, XI, 21] – 1594 г. (села ХЪРСОБА) [DRH, B, I, 7] – 1385 г. – село до блатото Бистрец, окръг Долж (Олтения).

2. Река КРАСНА, горен приток на Бърлад в басейна на Серет (допустимо производно название от KARS-NA > KRASNA след метатеза), може би свързана с племенната територия на КАРСИТЕ около КАРСИДАВА.

3. HERSZENY (рум. HĀRSENI), обл. Фъгъраш.

4. HERZAFALVA (рум. HĀRSEȘTI), обл. Бихор.

5. HERZSA (рум. HĀRJA), обл. Бихор.

6. HARSAN [DIR, C, II, 1161] – 1273 г. – дн. Körös Harsány, обл. Бихор.

7. NAGYHARSÁNY, обл. Бараня.

8. Hărtău, обл. Търгу Муреш.

9. Словашки КАРС – планина в Източна Словакия.

Възможно е някои от тези селищни имена с наставка -EȘTI или -ANI да произхождат от лично име HĀRSE (основател или собственик).

Разселването на ХЪРСИ (ХЪРСАЛИ, ХЪРСАНИ) на юг от Дунав може да се проследи по производни селищни имена от корена HĀRS. Според мен основната група ХЪРСИ се установила в дн. Североизточна България, в областта около Разград в Лудогорието. Техни потомци образували етнографската общност ХЪРЦОИ.

ХЪРЦОИТЕ са причислени към старото местно мизийско население. Л. Милетич използва това название като синонимно на „полянци (ерлийци)“ и смята, че ХЪРЦОИ се срещат в Дунавската равнина на запад до Свищовско и Никополско [Милетич, Л. Старото, 3–34, 58–72]. Характерни за ХЪРЦОИТЕ са белодрешковското облекло на мъжете и двупрестилчената женска носия. Говорът им влиза в групата на старите мизийски говори [Ангелова, М. Хърцоите, 120–180].

Смятам, че Разград и с. Хърсово в неговия район маркират основното заселище (бивша племенна територия) на ХЪРСИТЕ-ХЪРЦОИ. В исторически документи името на дн. Разград се среща в следните основни форми:

1. HERAZGRAD – в турски документ от XVI в.
2. KRASGRAD – карта на С. Сансон (1692)
3. HRASGRAD – карта на Дж. Кантели (1684) [Лакков, Л. Атлас, к. 25]
4. HRASGRAD – карта на Н. Жако (1692) [пак там, к. 23]
5. KROSGRAD – 1595 г.

В Разград съществува Доброшка махала, населена с ХЪРЦОИ [Милетич, Л. Старото, 136]. До 1828 г. Хърсово е било чисто българско село, обитавано само от ХЪРЦОИ [пак там, 137]. Смятам, че тези две селища показват връзката между селищните имена, съдържащи корена HÂRS, и етнографската общност ХЪРЦОИ. Името на Разград е претърпяло следното развитие: HARSGRAD (т. е. ‘град на ХАРСИТЕ’) > HRASGRAD > RASGRAD > RAZGRAD. Наблюдава се метатеза, изпадане на начално Н и озвучаване S > Z.

Названието ХЪРЦОИ е добило обиден смисъл ‘невежа, грубиян’ при балканджийските заселници и градските жители. Смятам, че формата HÂRZOI може да се изведе от вариант на старото племенно название HARSALI > HARSOLI. Омекотената наставка OL’I е преминала в OI, а S в C: HARSOL’I > HARSOI > HARZOI > HÂRZOI.

Примери за преход L’ > J: поляна > пояна; огролье > огройе; бързел-бързей; пашкуль > пашкуй; пезуль > пезуй [БЕР, II, 702; V, 117–118; IV, 781]. Преходът S > C се среща при лично име ХЪРСЕ-ХЪРЦЕ (вж. по-долу).

Този анализ ми позволява да направя следната възстановка за съдбата на раннославянските ХАРСИ-ХАРСАНИ-ХАРСАЛИ. Голяма група от тях се установили през VII в. в дн. Лудогорие, където създали селищата ХЪРСГРАД и ХЪРСОВО. Изглежда, ХЪРСГРАД е бил племенен център. Наследниците на това племе по-късно получили нов вариант на племенното име – ХЪРЦОИ.

Топонимите, съдържащи корена HÂRS, показват разселването на по-малки групи ХЪРСИ в земите на славяните от българската група:

1. Разград, Монтанско
2. Горно Хърсово, Софийско
3. Хърсово, Софийско
4. Хърсово, Петричко
5. Хърсово, Варненско
6. Хърсово, Новогагорско (преселници от разградското Хърсово)
7. Хърсоџа (Лакония, Пелопонес) [Vasmer, M. Griech., 174].

През предримския период коренът KERS се среща и като лично име:

1. Κερσης
2. Κερσος
3. Κερσεβλεπτης – одриски цар (360–341) [Беш. Имена, 5, 6, 35].

Славянското племенно название HĀRS (HĀRSAN) – HRĀS добило форми на лични имена. Особено богати в това отношение са документите на Угровлашкото воеводство (XV–XVII в.).

1. Хърсѣ, Хърс, Хърсѣ, Хърсова (женско име), Хърцѣ (преход S > C) [DRH, B, XXII]

2. Хърсова, Хърцу (преход S > C) [DRH, B, XXV]

3. Хърс, Хърсова, Хорс [DRH, B, XXIII]

4. Стойко Харсѣн, болярин [DRH, D, I, 224]

След метатеза:

1. Хръсѣл [DRH, B, VII, 18]

2. Хръс [DRH, B, IV, 38]

3. Хръс, Хръсѣ – Илица [DRH, B, X]

4. Поп Хръсѣ [DRH, B, V, 74]

5. Хръс [DRH, B, VII] – две лица.

Български имена – Хърсо, Хърсе, Хърсан.

В заключение бих представил съдбата на КАРСИТЕ-ХЪРСИ-ХЪРЦОИ със следните основни моменти:

1. Гетското племе КАРСИ се формирало по Среден Серет около средишното селище КАРСИДАВА.

2. В началото на V в. племето се придвижило на юг към дунавския бряг (ТУНКАРСИ).

3. През VI–VII в. КАРСИ-ХЪРСИ (ХАРСАНИ, ХАРСАЛИ) се разселили в карпатските области и на юг от Дунав.

4. Голяма група ХЪРСИ се установила в Западното Лудогорие около племенния център ХЪРСГРАД (дн. Разград).

5. По-късно името на ХЪРСИТЕ-ХЪРСОЛИ претърпяло промяна, добивайки формата ХЪРЦОИ. ХЪРЦОИТЕ се запазили като етнографска общност в дн. Североизточна България, основно в Разградско (старата племенна територия).

II-61-2. КРЕСТОНИ

Племето КРЕСТОНИ обитавало земи между долните течения на Аксиос (Вардар) и Стримон (Струма).

Херодот: „Траките носят много имена, всяко племе според страната си; но всички те имат приблизително еднакви обичаи във всяко отношение, с изключение на гегите, травсите и траките, които живеят над крестоните“ [Hdt., V, 3; ИТМ, 23].

„Тия, които живеят под крестоните, постъпват така: всеки има много жени; когато някой умре, става голям спор между жените му, пък и приятелите му по-

лагат големи усилия да узнаят коя от жените му е била най-любима“ [Hdt., V, 5; ИТМ, 23].

„Очаквайки царя, флотата се установила при река Аксий и Терма и при градовете, които са между реката и града. Между това Ксеркс със сухопътната си войска пътувал от Акант направо през средата на страната, за да стигне в Терма. Той минал през Пеонската и Крестонската област в посока към река Ехейдор, която извира в земята на крестоните, тече през Мигдония и се влива в морето при блатото, което е до река Аксий“ [Hdt., VII, 124; ИТМ, 32].

„Варварите се разположили на стан в тия места, а от изброените реки Ехейдор, която тече откъм крестонската област, сама не могла да задоволи войската, но пресъхнала“ [Hdt., VII, 127; ИТМ, 32].

„В това време царят на бисалтите и на крестонската земя извършил страшно дело. Той бил казал, че доброволно няма да се покори на Ксеркс, и се оттеглил нагоре в планината Родопи, а на синовете си забранил да идат на война против Елада“ [Hdt., VIII, 116; ИТМ, 33].

Тукидид (за Халкидика): „Там има и малко халкидийци, но повечето са пеласги от племето тирсени, които някога са населявали и Лемнос и Атина; там има също и бисалти, и крестони, и едони. Те живеят в малки градчета“ [Thuc., IV, 109; ИТМ, 63].

Страбон: „И в старо време, и сега пеонците са заемали голяма част от сегашна Македония, тъй щото обсадили дори Перинт и подчинили под властта си и Крестония, па и цяла Македония, и земята на агрианите до Пангей“ [Strab., fr. 41; ИТМ, 224].

Херодот споменава град КРЕСТОН, намиращ се в Халкидика над тирените [Hdt., I, 57].

Изворовите данни показват, че племенната територия на КРЕСТОНИТЕ е заемала горното поречие на река Ехейдор (дн. Галико). Нейните начални притоци извирали от западната страна на билото на планината Дисорон (дн. Круша). Възможно е поселищата на КРЕСТОНИТЕ да са стигали на юг до езерата Лете (дн. Лагадинско езеро) и Болбе (дн. Богданско езеро). В такъв случай КРЕСТОНИ са обитавали и западните склонове на планината Бертиск (дн. Богданска планина) [преглед на мнението за племенната територия на КРЕСТОНИТЕ вж. у **Фол, Спир.** Ист., I, 35–36].

Така земите на КРЕСТОНИТЕ попадат между землищата на мигдоните и бистоните. Границата със западните съседи – мигдоните, не е ясна, тъй като липсват сигурни указания за източните очертания на Мигдония. Като граница с източните съседи – бистоните, следва да се приеме линията, следваща билата на Дисорон (Круша) и Бертиск (Богданска планина). Преселването на КРЕСТОНИТЕ към Халкидика вероятно е било предизвикано от натиска на пеоните в междуречието Аксиос-Стримон.

Племенното име на КРЕСТОНИТЕ се среща в изворите със следните варианти: Κρηστωνάιοι, Κρηστώνιοι, Κρηστώνες, Γραστώνες [Detsch. Spr., 266]. Названието на тяхната област е изписвано, както следва: Κρηστωνία, Γρηστωνία, Γραστωνία, Γραστωνία [TIR, K-34, 37].

Названието KRESTONI се състои от две части: 1. KRES; 2. TONI. Втората част TONI (< DONI) се съдържа в имената на съседни племена от зоната между

устията на Аксиос (Вардар) и Нестос (Места): мигдони, бистони, едони, ситони. Смятам, че тази имеобразователна съставка е възникнала от праславянската дума DANA (голяма вода, река) при развитие DANA > DONA > TONA (на този проблем ще отделя място в друго изследване). Първата част на племенното име KRES според мен е производен вариант на корена KERS, получен след ликвидна метатеза KERS > KRES.

Посочените по-горе варианти на племенното име и на областното название свидетелстват за следните фонетични промени:

1. Озвучаване на началната съгласна К > G (GRASTONI, GRASTONIA)

2. Колебание в гласната А-Е (KRES-GRAS), което говори за наличие на праславянския звук Ä.

Следователно началната форма на този корен, образувал племенното име, е била KÄRS. От нея са възникнали и вариантите KERS и KARS.

Племенната територия на КРЕСТОНИТЕ включва района на дн. Кукуш (Килкис). Две селищни названия от Кукушко привлякоха моя интерес:

1. Село ХЪРЦОВО (Хέρσοβον) – българско село на северозапад от Кукуш [Кънчов, В. Пътеписи, Б654; Vasmer, M. Griech., 214].

2. Село КРЕЦОВО.

Смятам, че названието HÂRSOVO може да се изведе от по-стар корен – KARS, по аналогия с КАРСИУМ-ХЪРЦОВО (*рум. Hârşova*) на Дунав. Фонетичното развитие е същото: KARS > GARS > HARS > HÂRS и добавяне на наставката -OVO. Следователно името на село ХЪРЦОВО, Кукушко, е запазило по-старата форма – KARS, която, както показах, е залегнала в племенното име KRESTONI. Тук се наблюдава изясняване Ä > A > Â.

Основата на названието KRECOVO – KREC – може да се сближи с KRES при отчитане на промяна S > C. Такава промяна се наблюдава при карпатските топоними, производни от същия корен (КЪРЦА), етнографското название ХЪРЦОИ и при лични имена ХЪРСЕ-ХЪРЦЕ (вж. предишния параграф). Следователно името на кукушкото село КРЕЦОВО е запазило вариант на корена KÄRS, получен след ликвидна метатеза и изясняване Ä > E.

Така възстановената начална основа KÄRS, запазена до днес в названията на двете кукушки села (т. е. в племенната територия на КРЕСТОНИТЕ), е била първичното название. От него е възникнало племенното име КРЕСТОНИ и съответното областно име. Въз основа на този анализ бих представил възникването на племенното название КРЕСТОНИ в следния ред.

В земите на първоначалното племенно ядро е съществувало местно название (речно или планинско), съответстващо на корена KÄRS. От него възникнали селищни названия. Вероятно някое от тези селища е било племенно средище. Племенното название е имало начална проста форма, тъждествена със същия корен – KARSИ (KERSИ). Впоследствие с добавянето на съставката TONI (< DONI) се е получило сложното название KERSTONI (KARSTONI). След метатеза – KRESTONI (KRASTONI) > GRESTONI(A)-GRASTONI(A).

Бих представил съдбата на племето КРЕСТОНИ със следните основни моменти.

Племенната формация на КРЕСТОНИТЕ се обособила в горното поречие на река Ехейдор (Галико) – дн. Кукушко. Вероятно племенният им център се е намирал при дн. с. Хърсово или с. Крецово. Този процес на племенно формиране трябва да е бил завършил към VII–VI в. пр. Хр.

Изглежда, рудните залежи в планината Дисорон са се оказали примамливи за по-силни съседи и племето не могло дълго време да отстоява своята самостоятелност. То попаднало под властта на пеоните. По време на похода на Ксеркс срещу Елада (480 г. пр. Хр.) КРЕСТОНИТЕ били управлявани от царя на съседните бистони. По-късно КРЕСТОНИЯ била включена във владенията на македонските царе.

Запазването на началния именен корен в селищните имена ХЪРСОВО и КРЕЦОВО дава основание да се мисли, че местни КАРСИ-КРЕСТОНИ са дочакали славянското заселване през VII в.

II-62. КЕЛЕГЕРИ

Като изброява племената, обитаващи провинция Мизия, Плиний Стари посочва и племето КЕЛЕГЕРИ: „С Панония е свързана провинцията, която се нарича Мизия и се простира ведно с Дунав чак до Понта; Тя почва от гореспоменатото сливане. В нея обитават дардани, келегери (Celegeri), трибали, тимаки, мизи, траки и съседните на Понта скити“ [Plin. N. h., III, 26, 149; ИТМ, 267; Izvoare, I, 398–399].

Племенното име KELEGERI съдържа два корена: 1. KELE; 2. GERI.

Тракийската (праславянска) дума кѣла със значение ‘извор’ се среща самостоятелно или в съчетание с други корени в селищни имена и производни жителски имена, планински възвишения, епитети на божества, свързани с лечебни извори.

1. Кѣла, кѣлла, кѣллаи, Cellae, Cillae (след редукция E > I), Cillium [Detsch. Spr., 238, 413]

2. Кѣлловос – жителско име от селищно име Кѣллаи, Чирпанско [Mih. IGB, III, 1519, 1520]

3. Kelle (в изворите: Cellas, Cellis, Cella, Celle) – при дн. с. Баня, Егейска Македония [TIR, K-34, 70]

4. Celeia (Норикум) – дн. с. Celje, Словения [TIR, L-33, 32]

5. Маркѣла (при Карнобат) [Гагова, К. Тракия, 193]

6. Αργανόκιλι – кастел в областта Акве [Proc. De aed., IV, 4, 1–3; ИТМ, 438]

7. Κίλλα – град в Троада

8. Κιλλαίοι ὄρος – планина в Троада

9. Κιλλανιόν πεδίον – във Фригия [Detsch. Spr., 238]

10. Cellena – Долна Панония

11. Myscella – град в Палене, Халкидика [Plin. N. h., 37]

12. Епитети: Σαλδοκελνος (Златна Панега), Σκοκελνοι (с. Лиляч, Кюстендилско) [Janakieva, S. Σκοκελνοι, 119–121]; Κελλαδεουνηω [Gočeva, Z. Les épithètes, 172–173].

Втората съставка GERI означава ‘планинци’ и е производна от праславянска-

та дума KARA ‘планина’: KARA > GARA > GERI (колебание А-Е поради Ä). Така цялото племенно име KELEGERI добива смисъл ‘планинци около КЕЛА (извора)’. Следователно членовете на това племе са били жители, обитавали планински район на селище (или планина) с име KELA.

Смятам, че за племенната територия на КЕЛЕГЕРИТЕ може да се търси връзка с топоним от района на Пирот, съдържащ корена KELA. В надпис от с. Крупец, Пиротско, срещаме епитет на Аполон и Асклепий Βερακεληνοῖς – жителско име от местно име Βερακελα. Последното название е тълкувано като ‘бял извор’ (В. Георгиев), ‘кафяв извор’ (И. Дуриданов) (за племенни структури БЕРИ вж. тук).

Съществува мнение за връзка на КЕЛЕГЕРИТЕ, които са определени като келтско племе (Алфьолди), с название *mun(icipium?) Cel.* от надгробен паметник [вж. **Paraz.** *Plém.*, 289–290; TIR, К-34, 35]. Този град Cel. (?) и съответно племето КЕЛЕГЕРИ са поставени в поречието на Сръбска Морава. Смятам, че такова местоопределяне влиза в противоречие с описанието на Плиний Стари и с етимологията на племенното име, предложена тук от мен, която говори за праславянска принадлежност на племето.

Вниманието ми беше привлечено от този топоним в Пиротско, защото тази област според мен отговаря на местоположението на КЕЛЕГЕРИТЕ според описанието на Плиний Стари. Съгласно цитирания текст КЕЛЕГЕРИТЕ са обитавали земи, намиращи се между дардания и трибалите, в близост до тимаки и мизи. На тези ориентири от географското описание съответства районът на север от Пирот. Става дума за планинската зона между горните притоци на Тимакус (Тимок) и Горна Нишава, оградена от старопланинските хребети Видлич и Чипровска планина.

Това племенно землище на КЕЛЕГЕРИТЕ се намира между Дардания, стигаща на североизток до поречието на Нишава, и трибалите, заемащи земите между Искър и Огоста. Същевременно тези обиталища на КЕЛЕГЕРИТЕ са в близост до земите на тимаките (в поречието на Тимок) и на мизите, обитавали земите на запад от Огоста.

Обстоятелството, че КЕЛЕГЕРИТЕ са назовани само веднъж – у Плиний Стари (I в.), говори, че става дума за малко племенно образувание. Тези планински жители, в чиито земи се е намирало селище КЕЛА (БЕРАКЕЛА?) и може би едноименна планина, са заемали труднодостъпно краище, попадащо между Дардания и отвъджемските трибали и мизи.

II-63. КЕНИ (КАЙНИ)

Племето КЕНИ (КАЙНИ) (Καινοί, Caeni, Caenici, земята им – Καϊνική, Caenica, regio Caenica) обитавало крайбрежната беломорска зона източно от устието на Хеброс.

Тит Ливий (за минаването през Тракия на войската на Гней Манлий Вулзон, връщаща се от Мала Азия през 188 г. пр. Хр.): „В същия ден, когато потеглил от Лизимахия, пристигнал до тъй наречената река Мелас и оттам на следния ден дошъл в Кипсела. По-нататък от Кипсела в продължение на десет мили пътят минавал през

гори, бил тесен и неравен... И тъй, щом навлязла войската в прохода, около десет хиляди траки от четирите племена астии, кени (Caeni), мадуатени и корели се разположили до самия проход и устроили засада на пътя... В същия тоя ден дошли до реката Хебър. Оттам преминали границите на еносците покрай храма на Аполон, когото местните жители назовават Аполон Зеринтийски“ [Liv., XXXIII, 40; ИТМ, 154–155].

Страбон: „(Атал) помагал на римляните против Псевдофилип и направил поход в Тракия, гдето покорил царя на кените Диегилис“ [Strab., XIII, 4, 2; ИТМ, 228].

Плиний Стари: „През земята на одриското племе тече реката Хебър, покрай която живеят карбилети, пирогери, другери, кеници (Caenici), хипсалти, бени, корпили, ботиени, едони“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50 ; ИТМ, 265].

Клавдий Птолемей: „... а наблизно до Македония и Егейско море по същия ред дохождат тия стратегии: Медийска, Дросийска, Койлетийска, Сапейска, Корпилийска, Кенийска“ [Ptol., III, 11, 6; ИТМ, 353].

Солин: „В Кенийската област, недалеч от колонията Флавиополис, се намира градът Бизие, някога владение на цар Терей, омразен на лястовиците и поради това непосещаван от тия птици“ [Solin., 10, 17–23].

На територията на КЕНИТЕ, при устието на Хеброс, се намират две селища, чиито имена произхождат от един и същ корен: ЕНОС (АЙНОС) – Αἴνος и ЕНИЯ (АЙНИЯ) – Αἴνια. Град ЕНОС се намирал до левия ръкав на хебърското устие. Негов основател, според митичното предание, бил бягащият от Троя Еней [Mela, II, 2, 16–33; ИТМ, 261; Amm. Marc., XII, 8, 1–11; XXVII, 4, 10–14; ИТМ, 396, 399]. За възникването на тази версия вероятно е изиграла роля и близостта на имената. Изглежда, следвайки същата логика, друг вариант на легендата представя Еней като основател на АЙНЕЯ (до залива Терме, Халкидика) след падането на Троя [Hdt., VII, 123]. От друга страна, според предаденото от Омир, тракийският вожд Пейрой от Енос бил съюзник на троянците [Hom. II, IV, 520; ИТМ, 5]. Следователно, съгласно поетичния епос, град Енос е съществувал преди превземането на Троя от ахейците. Градът е споменат във връзка с похода на Ксеркс към Елада (480 г. пр. Хр.) [Hdt., VII, 58].

Град ЕНИЯ се намирал източно от ЕНОС до нос Сарпедон (дн. нос Пакси). Двете едноименни и близо разположени селища са свързани и с митологичен разказ за братята Полтис и Сарпедон, синове на Посейдон. Полтис царувал в Енос, който приел неговото име – Полтимбрия. Сарпедон владеел град Ения – тук именната връзка е с названието на нос Сарпедон. Сарпедон бил убит от Херакъл [Apollod. Bibl., II, 106; ИТМ, 360]. Според друг разказ при цар Полтис се явили пратеници на ахейци и троянци. Царят на Енос посъветвал Парис да върне Елена на ахейците [Plut. Reg. et imper., 174, C; ИТМ, 290].

От същия корен ΑΙΝ произхождат и други топоними в балканските земи и Мала Азия:

1. Αἴνος – речно име в Тесалия
2. Αἴνια – селищно име в Тесалия
3. Αἴνος – речно име в Перебия
4. Αἴνος – планинско име (о-в Кефаления)

5. Ἀῖνιος – речно име в Тракия и Троада
6. Αἶνος – селищно име в Кария
7. Αἶνων – селищно име в Илирия
8. Αἰνῶνες – племе в Илирия.

Тези имена са определяни като „трако-фригийски“ (В. Георгиев), гръцки (Л. Згуста), предгръцки (С. Янакиева) [вж. **Янакиева, С.** Предгръцката, 87–88].

Двете селищни имена ЕНОС (АЙНОС) и ЕНИЯ (АЙНИЯ) вероятно произлизат от друго местно название. Възможно е това да е име на река в равнината на изток от устието на Хеброс. Там откъм север (дн. Кешанско) текат няколко малки реки, които се губят в заблатената равнина. Смятам, че в такъв първичен топоним с основа ΑΙΝ може да се потърси произходът на племенното име ΚΑΙΝΙ. То е съставено от основа ΑΙΝ и представка-предлог Κ(Α) ‘към, до, при’ (срв. *бълг. диал.* кай, *рус.* к, ко). При това обяснение на именната структура значението на това праславянско название е ‘жители до (река?) ΑΙΝ’ – ΚΑΙΝΙ. Техни селища са били ΑΙΝ(ΟС) и ΑΙΝΙΑ. Следователно племенната структура на КЕНИТЕ (КАЙНИ) се е формирала в равнината източно от устието на Хеброс край селищата АЙН(ОС) и АЙНИЯ. В ранна епоха тези земи били владени от апсинтите, обитаващи поречието на р. Апсинтос (Мелас). Западни съседни на КЕНИТЕ, отвъд Хеброс, били корпилите, наследили тези земи от киконите. На изток границата на КЕНИКА стигала до поречието на р. Мелас. На север племенната територия на КЕНИТЕ опирала до устието на р. Ергинос (дн. Ергене). Северни съседни на КЕНИТЕ били пайтите.

Бих представил накратко племенната история на КЕНИТЕ по следния начин:

1. Данните за КЕНИТЕ са от периода II в. пр. Хр. – I в. сл. Хр. Това показва, че в предхождащото време тяхната територия се е намирала под чужда доминация – на одриси, апсинти, македонски наместници.

2. Възможно е Скосток, известен само по монети от първата половина на III в., да е бил владетел на КЕНИТЕ или македонски наместник в Енос.

3. През втората половина на III в. е отбелязано присъствие на Птолемиите в Тракия – в Енос, Марония. През 200 г. Филип V превзел Енос, управляван от Калимед, наместник на Птолемей V Епифан [Liv., 31, 16, 3–6].

4. През 188 г. пр. Хр. КЕНИТЕ в съюз със съседни племена нападнали римската войска, минаваща през земите на КЕНИТЕ.

5. От средата на II в. пр. Хр. е известен владетелят на КЕНИТЕ Диегилис. Той воювал с пергамския цар Атал (159–138 г. пр. Хр.) [Diod., XXXIII, fr. 14–15; XXXIV].

6. Зибелмий, син на Диегилис, наследил властта над КЕНИТЕ.

7. Територията на КЕНИТЕ била превърната в стратегия може би още преди 46 г. Бих предложил следната предварителна схема за листа на владетелите на КЕНИТЕ:

1. 280–260 СКОСТОК (монети)

2. 260–240 БЕЗИМ. (сражение при Кипсела, 254 г. пр. Хр.)

3. 240–220 НЕИЗВ.

4. 220–200 НЕИЗВ.

5. 200–180 БЕЗИМ. (сражение с Вулзон, 188 г. пр. Хр.)

6. 180–160 НЕИЗВ.
7. 160–140 ДИЕГИЛИС
8. 140–120 ЗИБЕЛМИЙ

Л. Милетич отбелязва: „по хасковските тъй наречени КИНАНСКИ села“ [Милетич, Л. Старото, 61]. За кои села става дума? Какво е значението и произходът на определението КИНАНСКИ? Връзка с племенното име KENI (добавена наставка ANI): KENANI > KINANI?

II-64. КИИ, КИАКИ, КИАНИ

Река ЦИБРИЦА е ляв приток на Дунав в дн. Северозападна България. Тя извира от хребета Широка поляна, дял от Западна Стара планина, и се влива в Дунав между селата Горни и Долни ЦИБЪР.

Клавдий Птолемей (описание на Горна Мизия): „Откъм изток е тая част на Тракия, която се простира от споменатата пределна точка чак до реката Цибър (Κίαβρος) при пределна точка, чието географско положение е 50°–43°, също и със самата река Цибър покрай Долна Мизия до вливането ѝ в река Дунав...“ [Ptol., III, 9, 1; ИТМ, 349].

„Долна Мизия се ограничава откъм запад със споменатата вече част на реката Цибър; откъм юг – с тая част на Тракия, която се простира от реката Цибър по планината Хемус...“ [Ptol., III, 10, 1; ИТМ, 350].

До устието на Цибър (Киаброс) се намирал едноименен кастел:

1. Κέβρω (погрешно вместо Κέβρος) [Dio. Cass., 51, 24, 1]
2. Κεβρός [Proc. De aed., IV, 6; ИТМ, 440]
3. Cebro [It. Ant., 220, 1]
4. Cebro [Not. Dign. or., 42, 5]
5. Ciambbron [Geogr. Rav., IV, 7]
6. Crebro [Cod. Iust., II, 4, 30].

Името на реката и на кастела е определяно като тракийско (Д. Дечев). Смятам, че речното име съдържа два корена: 1. KI(A); 2. BR(A). Втората съставка е производна от праславянската дума VARA ‘река’ след метатеза AR > RA: VAR(A) > BR(A) (срв. селищните имена Горни и Долни Цибър). По същия начин е формирано и речното име EBAR-EBRA (HEBROS) (вж. тук). Промяната K > C (Цибър, Цибрица) вероятно се дължи на латинско влияние през I–VI в. Откриваме корена KI в други топоними от праславянските земи:

1. ЦИУС – крепост на десния дунавски бряг в Малка Скития на пътя между Карсиум и Берое, при дн. с. Гърлищ, окръг Констанца.

1. Cio [It. Ant., 224, 4]
2. Cius [Not. Dign. or., XXXIX, 14]
3. Надписи: CIL, III, 6159, 7494–7496, 12479, 12480

2. ЦИМБРИАНА – крепост на Дунав в Малка Скития: Cimbrianae [Not. Dign. or., XL, 27; ЛИБИ, I, 244; TIR, L-35, 32]. Кастелът се е намирал между Дуросторум (Силистра) и Алтинум (ез. Олтина).

3. На карти от XVI–XVIII в. между Берое и Аксиополис са поставяни означения за река и град *Cius* [вж. **Лаков, Л.** Атлас, к. 17, 20, 21, 25, 26]. На карта на поречието на Дунав от Белград до устието на реката (1665 г.) в Добруджа между градовете *Tomii* и *Pangalia Nova*, без графичен знак за град, стои надпис *KIOVIA*. На същата карта е означен и град *CIUM* в устието на река *CIU* между *Beroe* и *Carsum* [пак там, к. 21].

4. **КИОС** (*Kíos, Cios*) – река и град във Витиния (Мала Азия) [**Plin.** *N. h.*, V, 144; **Strab.**, XII, 4, 3]. Градът се намирал при устието на р. Асканий. Жителите му са названи **КИИ**, **КИАНИ** (*Kíoi, Κιανοί, Ciani*) [**Detsch.** *Spr.*, 247]. Наблизо, при устието на Босфора се намирали **КИАНЕЙСКИТЕ** скали.

5. **КИЕРОС** (*Kίερος, Cierum, Κιέριον*) – град в Тесалия [**Strab.**, 9, 5, 14; **Liv.**, 32, 15; **Steph. Byz.**, 123, 22].

При изреждането на племената в Дакия Клавдий Птолемей назовава племето **КИАГИСИ**: „Обитават Дакия в най-северната част, ако започнем от запад... и подолу от тях албокенсии, потулатенсии и сенсии, след които в най-южната част салденсии, киагиси (*Κειάγισοί*) и пиефиги“ [**Ptol.**, III, 8, 3; *Izvoare*, I, 542–543].

От описанието се вижда, че **КИАГИСИТЕ** са заемали средно положение сред трите племена от най-южната редица, заемаща крайдунавската зона. В настоящата работа названието **ПИЕФИГИ** е определено като погрешна форма на **БИЕСИКИ** (вж. тук). Територията на последните е определена при устието на Олт. Следователно **КИАГИСИТЕ**, намиращи се на запад от **ПИЕФИГИТЕ** (**БИЕСИ**), трябва да са обитавали земи около устието на дн. р. Жиу. Придунавие то западно от устието на Жиу се намира срещу устието на **ЦИБРИЦА**. В Птолемеевата двета карта на Европа племето **CIAGISI** е поставено срещу устието на *Siabrus fl.* (**Цибрица**) [**Лаков, Л.** Атлас, к. 2]. На карта на А. Ортелиус племето **CIAGESI** е означено на запад от *ALLUTA fl.* (дн. Олт), срещу река *SIABRUS et CEIUS fl.* [пак там, к. 16]. Вижда се, че средновековните картографи са дали същото местоположение на **КИАГИСИТЕ**. Името на това племе се среща в ръкописите със следните варианти: 1) *Κειάγείσοι*; 2) *Κειάγισοί*; 3) *Κιάγισοί*; 4) *Κειαγίνσοι*.

Тук бих отбелязал първата част на третия вариант – *κία-* и наставката *-ίγισοί* на четвъртия вариант. Смятам, че названието принадлежи към групата племенни имена у Кл. Птолемей с наставка *-ηγισοί*. Основата трябва да бъде възстановена като **KIAG(I)**. Това е и първичното название на племето, без наставка. Формата **KIAG(I)** може да е получена от **KIAKI** след озвучаване *K > G* (срв. **ALBOKA-** **ALBOKENSII**, **NAPOKA-** **NAPOKENSII**). Бих определил племенното название **KIAKI** като съставено от основа **KI** и наставка **-AKI** (срв. **ARTAKI**, **AKSIAKI**). Племето **КИАГИСИ**, т. е. **КИАКИ**, както беше показано по-горе, е обитавало крайдунавски земи в дн. Олтения срещу устието на **KIABR(OS)** – **ЦИБРИЦА**. Племенното название **KIAKI** и речното **KIABR(OS)** имат един и същ корен – **KI**. Следователно племенното название **KIAKI** може да произхожда от речното **KIABR(OS)** или от негов вариант, съдържащ корена **KI** – **KI(OS)**. В такъв случай произходът на **КИАКИТЕ** (**КИАГИСИ**) следва да се потърси в поречието на **КИАБРОС** (**КИЙ**) дн. Цибрица. Аргумент в полза на това твърдение

е положението на племето в Дакия – срещу устието на КИАБРОС. Появата му там може да се обясни с преселение от първоначалното обиталище в поречието на КИАБРОС след римското завладяване през 29 г. пр. Хр. Сведения за тези събития намираме в описанието на Дион Касий:

„Марк Крас, изпратен в Македония и Елада, воювал срещу даките и бастарните. Казахме вече кои са даките и защо са станали неприятели на римляните. Бастарните пък, които се считат основателно за скити, преминали тогава Истър, покорили лежащата срещу тях Мизия и след това и съседните ѝ трибали и дарданците, които живеят в тяхната земя. И така, докато вършили това, те не влезли в стълкновение с римляните. Но когато преминали Хемус и опустошили частта от Тракия, която принадлежала на дентелетите и била съюзна на римляните, тогава Крас, било за да помогне на Ситас, слепия цар на дентелетите, било, че се страхувал много за Македония, излязъл насреща им. Той ги изплашил само с приближаването си и ги изгонил от страната без бой. След това ги преследвал, както се оттегляли, завладял така наречената Сегетика, навлязъл в земята на мизите и я опустошил. А когато се доближил с предните си отряди до една силна крепост, претърпял поражение, защото мизите сметнали, че тия отряди били сами, излезли от крепостта си и ги нападнали. Но Крас се притекъл на помощ с цялата си войска, отблъснал ги и с обсада превзел крепостта. Докато вършел това, бастарните прекратили бягството си и се разположили при р. Кедрос (приемано с основание като погрешно вместо Κεβρός) в очакване какво ще стане. Когато победил мизите и се отправил срещу тях, бастарните изпратили пратеници, съветвайки го да не ги преследва, понеже не били извършили никаква неправда спрямо римляните.“

„След това Крас се обърнал срещу мизите и отчасти с придумване, отчасти със заплаха, отчасти и със сила подчинил наистина трудно и рисковано всички освен малцина“ [Dio. Cass., LI, 23, 2–27; ИТМ, 373–374]. Окончателното формиране на Мизия като римска провинция станало през 15 г. сл. Хр.

Според разказа на Дион Касий М. Л. Крас покорил мизите през 29 г. пр. Хр. В техните земи протичала река КЕБРОС (погрешно записана в текста като КЕДРОС). Съгласно тезите, защитени в настоящото изследване, мизийските племена били западни съседи на трибалите. Последните заемали територията между дунавските притоци Искър и Огоста. На запад от поречието на Огоста били разположени землищата на мизийски племена (вж. следв. част). Мизийско племе били КИИТЕ (КИАКИ, КИАБРИ), които обитавали поречието на КИАБРОС (КИЙ). От племенната територия на КИИТЕ произхождат някои археологически находки.

При с. Якимово, намиращо се на р. Цибрица, е открито съкровище, съдържащо сребърни съдове, гривни и апликации [Маразов, И. Якимово]. Съкровището е датирано към III–I в. пр. Хр. Възможно е укриването на скъпите предмети да е станало по време на събитията от 29 г. пр. Хр. От с. Горни Цибър произхожда масивна златна торква (IV в. пр. Хр.).

Вероятно след похода на М. Л. Крас и обявяването от Октавиан Август на покорените от него земи за римско владение части от мизийските племена са се

изселили на север от Дунав. Такива данни са представени в настоящото изследване за АЛМИ и АТАРИ, западни съседи на КИИТЕ (вж. част I). Тогава част от КИИТЕ (КИАКИ) напуснали поречието на КИАБРОС (КИЙ) и се прехвърлили на левия дунавски бряг в Дакия. Тяхното ново обиталище в Дакия е отбелязано в описанието на Клавдий Птолемей.

Топонимични данни от териториите, заети при праславянското преселване през I–II в., могат да се използват в определени случаи за очертаване на по-нататъшната миграция на КИИТЕ. Тук трябва да се има предвид, че топоними, съдържащи корена КИ, са регистрирани на различни места през предримския период (вж. по-горе). Разпространение на такива топоними се наблюдава в по-късните славянски земи.

Град КИЕВ до река КИАНКА (Украйна). В руските летописи са запазени различни варианти на легендата за основаването на града. Според тях е имало трима братя – КИЙ, ЩЕК и ХОРИВ. Тяхна сестра била ЛИБЕД. КИЙ се заселил на хълма Боричев, ЩЕК на Щековица, а ХОРИВ – на Хоривица. Те създали град, наречен по името на най-стария брат КИЕВ. „От них же есть поляне и Киевъ и до сего дне.“ В Новгородския Първи летопис вместо „поляне“ е написано „кыяне“ [ПВЛ, I, 12–13]. В друг разказ на КИЙ се приписва основаването на град на Дунав, наречен КИЕВЕЦ [ПСРЛ, I, 9–10; вж. **Брайчевский, М.** Когда; История Киева, I].

Смятам, че по отношение на КИЕВ в земята на днепърските поляни родоначалникът (епонимът) КИЙ от легендата може да се определи като символична фигура на началните заселници – КИИ (по-късно КИЯНИ). Това заселване е могло да стане през I–III в. по време на формирането на източната праславянска групировка АНТИ. Тогава група КИИ (възможно от поречието на КИАБРОС – КИЙ в Мизия) се настанили редом с поляните в Средното Поднепровие.

Интересна е връзката с дунавското градище КИЕВЕЦ. По-горе бяха посочени данните за античния КИЙ (ЦИУС) между Карсиум и Берое и означението КЮВИА при Томі (Кюстенджа, Добруджа) върху карта от 1665 г. Освен това през 546 г. съгласно споразумение на АНТИТЕ с Византия е имало заселване на АНТИ (КИИ?) в Диногечия, Берое и при Трансмариска (вж. част I).

Киевският княз Светослав през 968 г. превзел 80 града на Дунав и се установил да князува в Переяславец [ПСРЛ, I, 28].

Топоними от корена КИ в други страни:

1. Полша: Kijanhorod (градище в Слущка област), Kijanka wieś (три села), Kijanowka, Kijanska wólka, Kijany.

2. Източна Германия (между Одер и Елба): Chiöwe (XIII в.), Kyowe (XIV в.).

3. Румъния: Кияни (Кйянии) [DRH, V, V, 11] – 1558 г. – изчезнало село при дн. с. Къпъцинен, окръг Арджеш.

4. България: Киево – вилает и зиамет в Николопски санджак (XV в.) между Малък Искър и Горен Вит [ИБИ, X, 1964, 289]; с. Киево (изчезнало), при с. Гложене (манастира Св. Георги Киевски) [**Ковачев, Н.** Средновековното, 130–132]; река Киевщица, приток на Росица; връх Кийовец, западно от гр. Чипровци; с. Киево, Драмско.

5. Сърбия: Кийево (Косово), Кийовац, Кийевац.

Бих представил най-общо племенната история на мизийското племе КИИ (КИАКИ, КИАБРИ) със следните основни моменти:

1. Племето се формирало в долината на река КИ(А), ΚΙΑΒΑΡΑ (ΚΙΑΒΡΑ), дн. Цибрица. През V–III в. пр. Хр. племето се намирало под върховенството на трибалите.
2. Келтското нашествие в началото на III в. пр. Хр. засегнало земите на КИИТЕ.
3. През I в. пр. Хр. КИИТЕ влизали в групата на мизийските племена.
4. През 29 г. пр. Хр. римската войска, водена от М. Л. Крас, след редица сражения успяла да подчини КИИТЕ.
5. Част от тях – КИАКИ (КИАГИСИ), се преселили отвъд Дунав в Дакия и заели земи, близки до устието на Киаброс в дн. Олтения.
6. Други групи от КИИ (може би след покоряването на Дакия от римляните) се заселили в Средното Поднепровие (антска групировка) и в Полша (венедска групировка).

II-65. КИКОНИ

Сведенията за племето КИКОНИ (Κίκονες, Cicones) говорят, че тази племенна структура е съществувала през една по-ранна епоха.

Омир представя КИКОНИТЕ като съюзници на Троя: „А Евфем, синът на Троизен Кеад, храненик Зевсов, беше вожд на копиеборци кикони“ [Hom. II., II, 844–850; ИТМ, 5].

„Атрид лесно би отнел прочутите оръжия на Пантоида, ако Феб Аполон, уподобен на човек, на Ментес, вожда на киконите, не бе му завидял, понеже възбуди срещу него Хектор, приличен на бързия Арес“ [Hom. II., XVII, 70–74; ИТМ, 11].

Одисей и спътниците му в земята на КИКОНИТЕ:

„От Илион вятърът ме понесе към киконите, към града Исмар, тук опустоших града и погубих жителите му. От града заграбихме жените и много имот, та никой не остана, без да получи равен дял. След това аз подканих нашите да избягаме по-бързо, но те, глупци, не ме послушаха. Така те пиха много вино, заклаха на брега много овце и много влекокраки говеда. Но избягалите кикони повикаха киконите, които им бяха съседи и живееха по-навътре. Те бяха много на брой и похрабри, пък и опитни да се сражават с колесници, а когато трябваше, и пеша. ... Но щом слънцето се наклони към пладне, тогава киконите надвиха ахейците и ги обърнаха в бягство. Загинаха по шест хубаво въоръжени другари от всеки кораб. Останалите се отървахме от смъртта и съдбата“ [Hom. Od., IX, 39–66; ИТМ, 13].

Херодот (войската на Ксеркс в Дориск): „Дориск е бряг в Тракия и обширна равнина, през която тече голямата река Хебър. Там е съградена царска крепост, също на име Дориск... Ксеркс заповядал на началниците им да ги откарат близо до съседния на Дориск морски бряг, гдето се намират самотракийските градове Соле и Зоне; тоя бряг се свършва с прочутия нос Серион. Местността още от старо време принадлежала на киконите“ [Hdt., VII, 59; ИТМ, 29].

„А тракийските племена, през чиято земя преминал, са следните: пети, кико-

ни, бистони, сапеи, дерсеи, едони, сатри. Едни от тях, които живеят край морето, последвали на кораби Ксеркс; всички други, които живеят във вътрешността и са изброени от мен, били принудени да го последват по суша, с изключение на сатрите“ [Hdt., VII, 110; ИТМ, 31].

„По пътя от Дориск Ксеркс минал най-напред покрай самотракийските крепости, от които последна към запад е градът Месемврия; след него иде веднага тасоският град Стриме. Между тия два града по средата тече река Лис, чиято вода не стигала за Ксерксовата войска, но пресъхнала. Тая местност в старо време се наричала Галаика, а сега се нарича Бриантика; по право и тая област принадлежи на киконите“ [Hdt., VII, 108; ИТМ, 30].

Псевдоскимнос: „Отсам тоя град има една река с име Нест, а пък към източната му част се простира езерото Бистонида, получило името си от траките бистони. После иде Марония, гдето според разказите по-рано живеели киконите от Исмар“ [Ps.-Scymn., 618–810; ИТМ, 143–144].

Диодор: „Мистериите у атинците, които стават в Елевсин и са почти най-известните от всички, пък и мистериите в Самотраки, както и мистериите в Тракия у киконите, отгдето произхождал техният учредител Орфей, се предават тайно, докато в Кносос на Крит по обичай от старо време те се предават явно на всички“ [Diod., V, 77, 3–4; ИТМ, 185].

Страбон: „В подножието на Олимп е разположен градът Дион, близо до който има село Пимплея. Казват, че тук живеел едно време киконът Орфей, човек магесник, който се занимавал отначало с музика и пророкуване и извършвал оргиастични церемонии при освещавания и по тоя начин събирал дарове“ [Strab., VII, fr. 18; ИТМ, 221].

„След езерото (Бистонско – Ч. Б.) към вътрешността се намират Ксантия, Марония и Исмар, киконски градове“ [Strab., VII, fr. 44; ИТМ, 224].

Помпоний Мела: „По-нататък е забележителен Енос, основан от бягащия Еней. Отсам Хебър живеят киконите. Отвъд него е Дориск, гдето Ксеркс, според преданието, като не могъл да установи големината на войската си чрез броене, изчислил я чрез пространство. После иде нос Серион и Зоне, гдето както казват, дори и дърветата следвали Орфей, когато пеел“ [Mela, II, 2, 16–33; ИТМ, 261].

Плиний Стари: „... следва планината Сериум, Зоне, после мястото Дориск, което побира десет хиляди души, та послужило на Ксеркс като мярка, за да преброи войската си – устието на Хебър, пристанището на Сентора, свободният град Енос с могилата на Полидор, едно време киконска област“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50].

Солин: „От земята на одрисите извира реката Хебър, която си пробива път между приантите, долонгите, тините, корпилите и други варвари; тя засяга и киконите“ [Sol., 10, 1–11; ИТМ, 391].

На Малоазийското крайбрежие при дн. Ченгелкьой (южния бряг на Пропонтида) е съществувало селище КИКОНИОН (Κικόνιον) [RE, XI, 382 (Ruge)]. Това е свидетелство за преселване на КИКОНИ в Северозападна Мала Азия.

При сравняване на цитираните откъси може да се приеме, че земите на КИКО-

НИТЕ са се намирали на запад от устието на Хеброс. Най-често посочваните в източниците техни селища са Марония, Ксантия, Исмар, Дориск. Повечето изследователи определят територията на КИКОНИТЕ общо между Нестос (Бистонското езеро) и устието на Хеброс [вж. преглед на мненията у **Фол, Спир**. Плем., I, 34–35].

Тук бих предложил едно виждане за началната племенна територия на КИКОНИТЕ. В поетичното описание на похода на Одисей и спътниците му е представено нападението срещу крайбрежния киконски град Исмар и последвалата битка с кикони, дошли от вътрешността на страната. Последното обстоятелство показва, че земите на КИКОНИТЕ са включвали и области на север от беломорския бряг и устието на Хеброс – към източнородопските предели. Такъв район е поречието на река Кизил, десен приток на Марица (Хеброс). Той събира водите си от хребета Мъгленник (*тур.* Токаджик) в Източните Родопи. Река Кизил (Kizildeli) се влива в Марица при Димотика (Дидимотихон). Гръцките названия на реката са Кокинопотамос (Еритропос, Еритропотамос) [**Asdracha, C.** Rhodopes, 9]. Името КОКИНОПОТАМОС произлиза от *гр.* κόκινος ‘ясночервен’. Този смисъл е запазен в другия гръцки вариант и в турското название. От тази гръцка дума произлизат местни имена в българските земи: Кокина – местност с червена почва до Перушица; кокиница – местност до с. Бистрица, Софийско, с червеникава земя [**Миков, В.** Имена, 73].

Смятам, че е възможно да се предположи връзка между гръцкото название на р. Кизил – Кокинопотамос, и племенното име на КИКОНИТЕ. Възможно е поради фонетична близост името КИКОН, след обръщане I-O > O-I, да е добило формата КОКИН(OS) ‘червен’. Следователно може да се предположи, че КИКОН е по-старо название на дн. р. Кизил. Това позволява в поречието на тази река да се търси началната територия на КИКОНИТЕ, а също и племенното им название да бъде изведено от речното. В подкрепа на тази хипотеза бих представил още няколко аргумента.

1. В описанието на Омир се говори за КИКОНИ от вътрешността, които били многобройни и добре въоръжени.

2. Според митичната генеалогия епонимът на племето – КИКОН – бил син на Аполон и Родопа.

3. В античните източници Орфей многократно е определян като КИКОН, т. е. негово родно място са били земите на КИКОНИТЕ (Диодор, Страбон, Помпоний Мела).

В настоящата работа етимологията на името ОРФЕЙ е изведена от племенното име на АРПИТЕ, населявали бреговете на АРПЕЗОС (горното течение на Арда) (вж. част I, 186). Според това обяснение името означава АРПА (ОРПА), член на племето АРПИ. Ако погледнем на картата поречието на р. Кизил с притока ѝ Бяла, ще видим, че то опира до земите по течението на Арда. Поречията на двете реки, десни притоци на Марица, образуват общ дял от Източните Родопи. През една по-ранна епоха КИКОНИТЕ са били най-силното, доминиращо в региона племе и е допустимо земята на АРПИТЕ да се е намирала под върховенството на първите. Затова и появата на Орфей в земите на КИКОНИТЕ и определянето му като КИКОН по произход стават лесно обясними.

В рамките на изложената хипотеза формирането на племето КИКОНИ следва да бъде местоопределено в поречието на р. КИКОН (дн. Кизил). По-късно те се спуснали на юг към Беломорското крайбрежие. Така се обособили два клона на КИКОНИТЕ – крайморски и вътрешни (в старата племенна територия по р. КИКОН-Кизил).

Хегемонията на КИКОНИТЕ в Източните Родопи и Беломорието трябва да се отнесе към ранножелязната епоха (XIII–VIII в. пр. Хр.). След нейното отслабване в приморската област се установили последователно ГАЛАИ и КОРПИЛИ (вж. тук и част I). КОРПИЛИТЕ били клон на АРПИТЕ и се преселили от долината на АРПЕШ (Горна Арда) към левобрежието на Хеброс при устието на реката. Така те наследили тези предишни киконски земи по Беломорското побережие.

II-66. КОЙЛАЛЕТИ

В извори от I–II в. се срещат данни за два клона на племето КОЙЛАЛЕТИ, обитавали земи по средното течение на Хеброс (Марица).

Плиний Стари: „През земята на одриското племе тече реката Хебър, покрай която живеят карбилети, пирогери, другери, кеници, хипсалти, бени, корпили, ботиеи, едони. В същата област се намират сиалетите, приантите, долонгите, тините, великокеалетите (Coelaetae maiores), разположени под Хемус, и малокеалетите (Coelaetae minores) – под Родопите. Между тях тече река Хебър, а под Родопите е градът, който по-рано се е наричал Понеропол, после по името на основателя си – Филипопол...“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50; ИТМ, 65].

Тацит (за въстанието на тракийски племена през 21 г. сл. Хр.): „Впрочем несвикналата още с римската власт Тракия, като била разделена между Реметалк и децата на Котис, на които поради малолетност бил настойник Требелен Руф, се бунтувала, обвинявайки Требелен, пък не по-малко и Реметалк, че оставят неотмъстени обидите, които търпи народът. Койлалетите, одрисите и диите, силни племена, се заловили за оръжие под предводителството на разни началници, но еднакви по своята незнатност; това била причината, че не могли всички да се съединят за страшна война. Едни от въстаналите размирили местното население, други преминали планината Хемус, за да разбунтуват и отдалечените племена; най-много и най-добре подготвените обсадили царя и града Филипопол, основан от Филип Македонски“ [Tac. Ann., III, 38; ИТМ, 275]. Въстаниците, обсадили Филипопол, били отблъснати от римска войска и съюзнически части под командването на Публий Велей.

Клавдий Птолемей: „А наблизно до Македония и Егейско море по същия ред дохождат тия стратегии: Медийска, Дросийска, Койлетийска (Κοιλητική), Сапейска, Корпилийска, Кенийска и над Медийската – Бесийска, под която се намира Бенийската...“ [Ptol., III, 11, 6; ИТМ, 353].

Надпис: „equiti seuthe Trabithi f. Cololetic(o)“ [Detsch. Spr., 249].

За етимологията на племенното име бих предложил следното обяснение. Името съдържа два корена: 1. KOILA (KELA); 2. LETI. Втората съставка се среща и

при други племенни имена – дентелети, сиалети, карбилети. Смятам, че тя произхожда от праславянската дума LATA-LETA (LÄTA), LETI и означава ‘поляни, жители на равнината’ (за нея ще отделя място в друго изследване).

Първата част на името KOILA (KELA) ‘извор’ най-вероятно произлиза от местно име (относно KELA вж. тук параграфа за КЕЛЕГЕРИТЕ). Смятам, че това местно име е названието на селището КЕЛЕ (ЦИЛЕ) при дн. с. Черна гора, Чирпанско. Надписи, намерени при селото, съдържат епитета Κελληνος [Mih. IGB, III, № 1519, 1520]. Κελληνος е жителско име, получено от названието на селище Κελλα. Приема се, че това селище е било пътна станция [ΚΕΤД, 311]. Следователно значението на племенното име е ‘поляни при (около) КЕЛЕ (КОЙЛА)’. Очевидно това средищно селище е дало наименованието на околните жители, които създали племенна структура. Племенната ѝ територия се разширила, като обхванала земи по двата бряга на Хеброс. Така възникнало делението на племето на две части – Големи (Велики) КОЙЛАЛЕТИ на север от Хеброс (под Хемус според Плиний Стари) и Малки КОЙЛАЛЕТИ на юг от реката (под Родопите според същия автор).

Тук бих очертал границите на племенните землища, принадлежащи на двата клона. Големите (Велики) КОЙЛАЛЕТИ заемали земи по левия бряг на Хеброс между поречието на Стряма откъм запад и поречието на р. Мартинка (до дн. Димитровград) откъм изток. Ако приемем, че за Плиний Стари планината Хемус е съвпадала с дн. Стара планина (т. е. без Средна гора), тогава племенната територия на Големите КОЙЛАЛЕТИ е включвала и Казанлъшкото поле. При така очертаните граници Големите КОЙЛАЛЕТИ са имали за съседи откъм запад полските БЕСИ (вж. тук), откъм юг малките КОЙЛАЛЕТИ, откъм изток БРЕНИТЕ и БЕРИТЕ (вж. тук), откъм север – Хемус.

Малките КОЙЛАЛЕТИ заемали земи по десния бряг на Хеброс, между поречието на р. Чепеларска (Чая, Асеница) откъм запад и р. Банска откъм изток. На юг землището опирало в северните склонове на Източните Родопи. При такова местоположение малките КОЙЛАЛЕТИ били в съседство с полските БЕСИ откъм запад, с АРПИТЕ откъм юг, с БРЕНИТЕ откъм изток и с големите КОЙЛАЛЕТИ по течението на Хеброс откъм север.

Данните на Клавдий Птолемей за стратегия КОЙЛЕТИКА (КОЙЛАЛЕТИКА) се съгласуват с предложеното тук племенно землище, ако се има предвид, че те представят териториалното съотношение между стратегиите в най-общ план. Може би стратегията КОЙЛЕТИКА е включвала само земите на малките КОЙЛАЛЕТИ с част от северните родопски дялове. Участието на КОЙЛАЛЕТИТЕ в обсадата на Филипопол по време на въстанието от 21 г. потвърждава тяхната близост до този град.

Племенните територии на двата клона на КОЙЛАЛЕТИТЕ са изключително богати на археологически паметници и особено могилни некрополи. Тази оценка е напълно оправдана, ако се приеме и принадлежността на Казанлъшкото поле (т. нар. Долина на царете) към тяхната племенна територия. Разбира се, Севтополис и околните могилни некрополи с владетелски гробници трябва да се разглеждат в контекста на одриското върховенство и присъствие в този район. Затова е трудно

да се отделят гробните паметници, които следва да бъдат определени като принадлежащи на КОЙЛАЛЕТИТЕ и техния владетелски дом. От землището на Малките КОЙЛАЛЕТИ трябва да се споменат могилените гробници при селата Дебър, Татарево, Езерово.

Общо за съдбата на КОЙЛАЛЕТИТЕ бих отбелязал няколко по-значими момента:

1. Племенната структура се създава около селището КЕЛЕ (дн. с. Черна гора, Чирпанско). В нея постепенно било включено населението от полските райони по двата бряга на Хеброс. Така се оформили два клона на племето – големи и малки КОЙЛАЛЕТИ.

2. Землището на КОЙЛАЛЕТИТЕ се намирало близо до областта, представляваща първоначално ядро на Одриското царство. Това предопределило ранното включване на КОЙЛАЛЕТИТЕ в държавата на одриските царе – през V в. пр. Хр.

3. След вътрешната криза и децентрализацията на Одриското царство през IV в., ускорени от македонската експанзия, в северната част на койлалетските земи (дн. Казанлъшко поле) била създадена отделна политическа структура – на Севт III. Около 320 г. пр. Хр. бил построен средищният град Севтополис. Той бил разрушен през втората четвърт на III в. пр. Хр. вероятно вследствие на келтското нашествие.

4. Изглежда, към края на I в. пр. Хр. КОЙЛАЛЕТИТЕ попаднали под върховенството на тракийските владетели в Бизия, които били римски съюзници и клиенти.

5. КОЙЛАЛЕТИТЕ се включили в съпротивата срещу засилващото се римско присъствие, участвайки във въстанието от 21 г.

6. През 46 г. с превръщането на Тракийското царство (Бизия) в римска провинция Тракия в нейните граници били включени и земите на КОЙЛАЛЕТИТЕ. Тяхното землище влизало в отделна административна структура – стратегия КОЙЛАЛЕТИКА.

II-67. КОРАЛИ, ГУРАЛИ

Сведения за племето КОРАЛИ се появяват през I в. пр. Хр., когато се засилва римската експанзия на Балканите.

Апиан, описвайки третата война на Рим с Митридат VI Евпатор през 74–63 г. пр. Хр.: „Минавайки в Европа, в помощ му дошли измежду сарматите – „царските“, язигите, коралите (Κόραλλοι) и тракийските племена, които живеят край Истър или близо до планините Родопи и Хемус: освен тях и бастарните, най-силни измежду всички тях... Ето силите, които Митридат тогава получил от Европа“ [Mithr., 69, 294] Izvoare, I, 572–573].

Страбон: „Местата над Калатис, Томи и Истрия се обитават от скитите, кробизите и тъй наречените троглодити. После идат народите, които живеят около Хемус и под него чак до Понта, а именно корали (Κόραλλοι), беси, някои от медите и данталетите. Всички тия племена са много разбойнически, особено бесите, които заемат по-голямата част от Хемус...“ [Strab., VII, 5, 12; ИТМ, 216].

Овидий (заточен в Томи през 9–17 г.): „Тук кому да чета произведенията си, ако не на русите корали (flavi Coralli) и каквито други племена обитават земите

край варварския Истър“ [Ov. Ep. ex Ponto, IV, 2, 2–37; ИТМ, 178; Izvoare, I, 329].

„За да се спася накрая от бреговете твърде близки до коралите (Corallis), облечени в кожи, и до суровите гети“ [Ov. Ep. ex Ponto, IV, 8, 83–86; Izvoare, I, 330–331].

Плиний Стари: „Височината на Хемус се смята шест мили; противоположната му страна, обърната към Истър, обитават мизи, гети, еди, скаугди и кларии (Clariae) и под тях – ареи-сармати, наричани ареати, и скити, а около бреговете на Понта – морисени и ситони, от които произлязъл прорицателят Орфей“ [Plin. N. h., IV, 11, 40–50; ИТМ, 265].

Коралите са споменати и у Валерий Флак, Ариан и в Анонимното описание на Черно море [DID, II, 39–40].

За определяне племенната територия на КОРАЛИТЕ най-напред бих направил съпоставка между описанията на Страбон (68 г. пр. Хр. – 19 г. сл. Хр.) и Плиний Стари (24–79 г.). След като посочва племената, обитаващи земите край Калатис, Томи и Истрия, т. е. Малка Скития (дн. Северна Добруджа), а именно скити, кробици и троглодити, Страбон започва да изброява племената, живеещи покрай Хемус. Очевидно изброяването е направено в посока от изток на запад: 1) корали; 2) беси; 3) някои от медите; 4) дантелети. Както беше показано в настоящото изследване, земите на полските беси опирали в Хемус (Стара планина), като тяхна източна граница е било поречието на р. Стряма, т. е. приблизително линията Пловдив-Калофер (Калоферска планина). Следователно племенните земи на КОРАЛИТЕ се намирили в склоновете на Хемус на изток от дн. старопланински дял – Калоферската планина.

Според Плиний Стари северните склонове на Хемус били обитавани от: 1) мизи; 2) гети; 3) еди; 4) скаугди; 5) кларии (т. е. корали). Тук изброяването върви в обратна посока – от запад на изток. В настоящата работа едите са отъждествени с племето ИТИ, обитаващи горното поречие на Голяма Камчия (Шуменско-Преславско поле).

Посочените ориентири в двете описания ми позволяват да определя племенната територия на КОРАЛИТЕ в дн. област ГЕРЛОВО. Тя обхваща горното течение на Тича между билото на Стара планина (Котленска планина, Върбишка планина) и страничния хребет, образуван от Драгоевската планина и Преславската планина.

Такова местоопределяне на племенната територия отговаря на ориентирите за КОРАЛИТЕ в двете описания: 1) на изток от бесите; 2) на югоизток от гетите (Лудогорска Гетия); 3) на юг-югоизток от едите (ити). Така очертаната племенна територия на КОРАЛИТЕ ги прави съседи на итите, артаките (откъм северо-запад) и атрите (откъм запад) (вж. част I).

Обстоятелството, че Овидий по време на своето заточение в Томи (9–17 г.) назовава КОРАЛИТЕ като обитатели на близките околности, бих определил с преселническо движение на това племе към Малка Скития (дн. Добруджа). Това преселение трябва да е започнало през последната четвърт на I в. пр. Хр. – след походите на М. Л. Крас (29–28 г. пр. Хр.) и въстанията на беси, койлалети и други племена (16–11 г. пр. Хр.).

Върху карта на Черно море (1590 г.) от А. Ортелиус в северната част на Малка Скития е поместен надпис CORALLI [Лакон, А. Атлас, к. 15].

За етническия облик на КОРАЛИТЕ са правени различни предположения –

сармати, гетско племе [Detsch. Spr., 253], келти, германи [вж. DID, II, 39–40]. Името на племето е определяно като келтско [Gyonvarch, C. Le nom, 119–122].

Подобни названия се срещат като речни имена в Беотия и Тесалия – Κουράλιος (Κοράλιος) – с неясен произход. Селищно име Κόραλλα в областта Понт (Мала Азия), Coralius – речно име във Витиния [вж. Янакиева, С. Предгръцката, 103].

Според мен КОРАЛИТЕ са праславянско племе, което с по-голяма вероятност не е било част от готската общност. За името на племето бих предложил следната етимология. В изворите се срещат формите KORALI (Апиан, Страбон, Овидий) и KLARII (Плиний Стари). Смятам, че началната форма на името е била KARALI. Тя се състои от основа KARA (праслав. планина) и наставка -ALI. Следователно смисълът на названието е бил ‘планинци, жители на планината’.

По-късно началната форма KARALI се променила: KARALI > KORALI (A > Ā > O). Това съответства на развитието на праславянската дума KARA ‘планина’ в славянските езици: KARA > KORA > GORA (срв. рус. гора).

Вариантът KLARII у Плиний Стари е неточно предадена форма на племенното име KORALI. Получило се е обръщане R-L > L-R. Пример за такова явление са българските диалектни думи КЕРАЛ ‘килер’ (Петричко, Пловдивско, Охридско, Леринско, Костурско) от КЕЛАР [БЕР, II, 333]. Промяната е протекла в следния ред: KORALI > KOLARI > KLARI(I).

Показаното по-горе развитие на праславянската дума KARA > KORA > GORA (или KARA > GARA > GORA) потвърждава приемствеността между предримското племенно название КОРАЛИ (КАРАЛИ) и запазеното до днес наименование на някогашната племенна територия – ГОРИЛОВО, ГЕРИЛОВО, ГЕРЛОВО.

Според описанието на дубровничанина Павел Джорджич областта ГОРИЛОВО през XVI в. е била гъсто населена с българи християни. П. Джорджич означава с ГОРИЛОВО територията, включваща дн. области Тузлука и Герлово (между дн. гр. Омуртаг и с. Върбица) [Милетич, Л. Старото, 6].

През XVII–XVIII в. започнала турска колонизация в тази област и местното българско население, което не се изселило, било ислямизирано и турцизирано. Този процес започнал по-рано (XVII в.) в западната част (Тузлука) и продължил през XVIII в. в източната равнинна част – ГЕРЛОВО. Българските изселници от ГОРИЛОВО се установили във Влашко, на юг от Балкана (Карнобатско), по долното течение на Камчия, Арбанаси, Търновско [пак там, 8–9]. Село Върбица запазило българския си облик.

По-стар вариант на областното название ГЕРЛОВО бил ГОРИЛОВО, а местните жители се наричали ГОРИЛЦИ. Близо до дн. с. Пролаз се намирало с. ГЕРЛОВО (според турски документи от XVII в.) – днес изчезнало [Грозданова, Е. Населението, 66–67].

Днешното село КРАЛЕВО в северния склон на ограждащата ГЕРЛОВО Преславска планина е с по-старо име КАРЛЪ. Това название напомня ранното племенно име КАРАЛИ.

С названието ГОРИЛОВО са свързани две местни имена:

1. Река ГЕРИЛА, която минава през с. Върбица в югоизточния край на областта.

2. „Град“ ГЕРИЛА – височина над с. Върбница, по която личат развалини от крепост [Миков, В. Имена, 201].

При с. Върбница е била открита каменна гробница с две камери. В нея са намечени въоръжение (шлем) и сребърни съдове (фиали и каничка) [Филов, Б. Надгробни, 171; Шкорпил, Х. и К. Могили, 131]. Гробницата е датирана в IV в. пр. Хр.

Смятам, че трите варианта на областното название – GORILOVO, GERILOVO, GERLOVO, са се развили от началното племенно и областно име KARAL-KARALI след изменение на наставката -AL > -IL и добавяне на славянската наставка -OVO.

1. KARAL > KOLRAL > KOREL > KORIL > GORIL(OVO)

2. KARAL > GARAL > GERAL (колебание А-Е поради Ä) > GERLA > GERLOVO

3. KARAL > GARAL > GERAL > GEREL > GERIL.

Вариантът GERA на праславянската дума KARA ‘планина’ е засвидетелстван в антични топоними и племенни названия, съдържащи съставката GERI: ДРУГЕРИ, ДИГЕРИ, БЕТЕГЕРИ, ПИРОГЕРИ, КЕЛЕГЕРИ. Значение на GERI е ‘планинци’.

В племенната територия на КОРАЛИТЕ се очертава средищно място около дн. с. Върбица. Там минава река GERILA край крепостта GERILA. Вероятно началната форма на тези две названия е била KARAL, както беше показано по-горе. В такъв случай са налице три едноименни елемента: 1) крепост (племенен център); 2) до него река; 3) племенно име.

Изглежда, племенният център на КОРАЛИТЕ (КАРАЛИ) се е намирал край с. Върбица (градището ГЕРИЛА). Разкритата гробница е принадлежала на владетел от царския дом на КОРАЛИТЕ. Възможно е и други могилен гробни паметници в очертанятията на племенното землище да са съхранявали останките на представители на този владетелски дом (напр. гробниците край селата Ловец, Староселка, Кралево) [вж. Гинев, Г. Съкровището; Същият. Тракийски].

В края на изложението бих представил основните моменти от племенната история на КОРАЛИТЕ.

1. Тази племенна формация била създадена от праславяни, обитаващи дн. области Тузлука и Герлово, заемащи гориста зона в северните склонове на Източна Стара планина. Именно планинският характер на тази област намерил отражение в нейното наименование – КАРАЛ. Племенното образуване на местните жители КАРАЛИ-КОРАЛИ трябва да е било оформено най-късно през VI–V в. пр. Хр.

2. Племенният център се намирал при дн. с. Върбица (градището ГЕРИЛА?). Той охранявал важен проход в Хемус (дн. Върбишки проход). Край племенното средище бил създаден и могилен некропол за членове на владетелския дом.

3. През втората половина на V в. пр. Хр. Одриското царство разпростряло властта си на север до Истър. Вероятно тогава, по времето на одриските царе Ситалк и Севт I, КОРАЛИТЕ се намирали под одриско върховенство.

4. През IV в. пр. Хр. КОРАЛИТЕ се възползвали от някои външни обстоятелства, за да укрепят своята самостоятелност. За това говорят богатите гробни съоръжения от това време. Изглежда, през IV–III в. пр. Хр. е бил най-силният период за владетелския дом на КОРАЛИТЕ.

5. През III в. пр. Хр. в близките северни райони нараснало влиянието и тежестта на Лудогорска Гетия – най-вече по времето на Дромихет I (300–278 г. пр. Хр.). Келтското нашествие от 279–278 г. пр. Хр. вероятно не е засегнало земите на КОРАЛИТЕ, които били защитени от естествените прегради на релефа.

6. По време на третата война между римляните и Митридат VI Евпатор (74–63 г. пр. Хр.) тогавашният владетел на КОРАЛИТЕ бил съюзник на понтийския цар.

7. През 29–28 г. пр. Хр. управителят на Македония Марк Лициний Крас действал срещу мизи и гети, като стигнал до земята на артаките: „Това извършил той у гетите, а мизите, които били по-рано покорени и сега въстанали отново, усмирил чрез други, а срещу артаките, пък и срещу някои други, които изобщо не били покорявани от него, пък и не желаели да му се подчинят... Крас сам се отправил на поход и ги подчинил със сила...“ [Dio. Cass., LI, 23, 2–27; Izvoare, I, 676–677; ИТМ, 373–374]. Артаките били съседи на КОРАЛИТЕ откъм северозапад. Изглежда, сред неназованите други племена, които понесли удара на М. Л. Крас, били и КОРАЛИТЕ.

8. Възможно е КОРАЛИТЕ да са взели участие във въстанието на бесите, водени от жреца Вологес през 15–11 г. пр. Хр.: „Бесите, щом узнали, че той идва, се завърнали в пределите си. Пизон стигнал в земята им, бил победен най-напред от тях, но успял и сам да им нанесе поражение и опустошил както тяхната страна, така и земята на съседите им, които били въстанали заедно с тях“ [Dio. Cass., LIV, 34, 5–7; ИТМ, 375]. След като било потушено въстанието през 11 г. пр. Хр., част от бесите се изселили на север. Съществуват данни за присъствие на беси в Малка Скития през първата четвърт на I в. сл. Хр. За това свидетелства и Овидий: „Савромати ме обграждат, диво племе, и беси, и гети“ [Ov. Trist., III, 10; ИТМ, 174]. „Какво нещастие е за онзи, чието име не е излизало от устата на народа, да живее между беси и гети“ [Ov. Trist., IV, 168–169; 175]. Както беше показано в началото на параграфа, заточеният поет говори и за присъствието на КОРАЛИ около Томи.

Следователно движението на беси и КОРАЛИ към Малка Скития трябва да е било извършено най-вероятно съвместно след неуспешното въстание през 15–11 г. пр. Хр. Присъствието на беси в Малка Скития и Дакия е засвидетелствано и чрез други видове данни (вж. тук).

9. Преселническото движение на беси и КОРАЛИ не спряло в Малка Скития и Дакия. Клавдий Птолемей (II в.) посочва присъствието на БИЕСИ в Северните Карпати. Тяхното настаняване там се доказва и от названието на планинските дялове БЕСКИДИ (вж. пак тук).

В полските Карпати и до днес е запазена етнографската група на ГОРАЛИТЕ (ГУРАЛИ). Те се занимавали с планинско животновъдство. Смятам, че производът на ГОРАЛИТЕ трябва да бъде свързан със заселването на КОРАЛИ в тези райони през I–II в. Аргументите за това предположение са следните:

1. Наименованието GORALI (GURALI) е производно от KORALI след озвучаването $K > G$. Това отговаря на развитието на праславянската дума KARA ‘планина’ в полския език.

2. Съпадението на обиталищата на ГОРАЛИТЕ със заселищата на бесите в Бескидите – Бещади.

Следователно част от КОРАЛИТЕ съвместно с беси през I–II в. са стигнали по поречието на Прут и Серет до Северните Карпати. КОРАЛИТЕ се установили там в съседство с бесите и станали част от преселническата групировка на ВАНТИ-ВЕНЕДИ. Потомци на тези КОРАЛИ са днешните полски ГОРАЛИ (ГУРАЛИ).

10. Тук бих посочил и едно местно название от XIV в. в дн. Северна Трансилвания. В областта Марамуреш (*унг.* Maramaros) един планински дял се е наричал KORALTHEGY (KORALTHEG) – 1390 г. [DR, 390]. В параграфа за бесите бяха представени данните за присъствие на беси в Дакия през I–II в. Може би тук отново се срещаме с данни за съвместно заселване на беси и КОРАЛИ – този път в Дакия.

II-68. КОРНАКИ, ТРИКОРНИ

Тук обект на анализ са две селища от дунавското поречие в Долна Панония и Горна Мизия и производните от техните названия племенни (жителски?) имена. Става дума за градовете КОРНАКУМ и ТРИКОРНИУМ. Те са разположени в зона, обитавана от илири (панони) и келти (скордиски).

КОРНАКУМ, разположен на десния дунавски бряг при дн. с. Сотин, район Винковци, провинция Долна Панония [TIR, L-34, 49].

1. Kórnakov [Ptol., II, 15, 1]
2. Cornaco [It. Ant., 243, 3]
3. Cornaco [Tab. Peut., VI, 2]
4. Cornacu [Not. Dign., 32, 3]
5. Cornaco [пак там, 32, 12]
6. Cornacum [Geogr. Rav., IV, 20].

Името на селището се среща в късни източници (II–VII в.). Названието KORNAK(UM) се състои от основа KORN и наставка -AK.

КОРНАКАТИ – смятани за панонско племе в Долна Панония около гр. КОРНАКУМ [TIR, L-34, 49].

1. Cornacates [Plin. N. h., III, 148]
2. Corniacenses [Not. Dign., V, 122, 272]
3. Cornacenses – военна диплома [CIL, XVI, 2].

Племенната територия на КОРНАКАТИТЕ е поставяна между Дунав и Сава, източно от племената бревки и андизети. В надписи от този район се срещат илирски и келтски имена [Mócsy, A. Bevölk., 76]. Според Колосовска КОРНАКАТИТЕ не са самостоятелна етническа общност, а по-късно деление от племенната територия на бревките [Колосовская. Панония, 24].

Племенното име е съставено от основа – селищното название CORNAC и наставки -ATES, -ENSES. Първата наставка е характерна за илирските племенни названия. Следователно това е племенна структура, образувана около селището КОРНАК(УМ), от чието име е получено и племенното название.

ТРИКОРНИУМ – град в провинция Горна Мизия, разположен на Дунав при дн. Ритопек в района на Белград [TIR, L-34, 113].

1. Τρικóρνιον [Ptol., III, 9, 3]
2. Mutatio Tricornia castra [It. Hieroc., 564, 3]
3. Tricornio [Tab. Peut., VII]
4. Tricornio [Not. Dign., XLI, 14, 22, 28]

Клавдий Птолемей: „Градовете, които са разположени на реката Дунав, са следните: Сингидун (45°30'–44°30'), седалище на IV Флавиев легион; Трикорний (Τρικóρνιον) (46°–44°10'), при който се влива реката Маргос; Виминачий (46°30'–44°20'), седалище на легион“ [Ptol., III, 9, 3; ИТМ, 349].

ТРИКОРНЕНСИИ – племе в областта на гр. Трикорниум, Горна Мизия.

Клавдий Птолемей: „Частите на тая област (Горна Мизия – Ч. Б.), които са откъм Далмация, се населяват от трикорненците (Τρικορνήνσιοι); частите, които са до Цибър – от мизийците; частите, които са откъм Македония – от дарданците“ [Ptol., III, 9, 2].

Селищното и съответното племенно име принадлежат към групата праславянски названия, формирани със съставката (предлог?) TRI (TRA, TRE): БОКИ-ТРИБОКИ, МАМИ-ТРИМАМИ(УМ), БАЛИ-ТРИБАЛИ, НИПСЕИ-ТРАНИПСИ. Съставката TRI според мен има значение 'отсрещен, отвъден' (този въпрос ще бъде разгледан в заключителната част на изследването). Така названието на град TRICORNI(UM) и съответно на околното племе TRICORNI (TRICORNENSII) носят смисъла 'отсрещни, отвъдни КОРНИ'. С други думи, това са КОРНИ-преселници, дошли от други места, където е било първоначалното им землище. Мястото на тази първоначална територия може точно да бъде определена, ако се върнем към данните за град КОРНАК(УМ) и околното племе КОРНИ (КОРНАКИ, КОРНАКАТИ, КОРНАКЕНСИ). Следователно тази област между Дунав и Сава в Долна Панония е била обитавана от племето КОРНИ. Негов племенен център е бил град КОРНАК при дн. с. Сотин, район Винковци. Названието на племенното средище е образувано от племенното име KORNĪ и наставка -AK. В изворите името на това племе има различни форми: КОРНАКАТИ, КОРНАКЕНСИ (КОРНАКЕНЗИ). В определен момент е било извършено преселение на част от долнопанонските КОРНИ. Преселниците се спуснали по течението на Дунав и се установили при дн. Ритопек в района на Белград. Тези КОРНИ-преселници получили названието ТРИКОРНИ, т. е. отсрещни, отвъдни КОРНИ. Същото наименование било дадено и на тяхното племенно средище – ТРИКОРНИЙ (*лат.* TRICORNIUM).

Проблемът за времето на това преселение е обвързан с въпроса за етническата принадлежност на КОРНИ-ТРИКОРНИ. Съществуват три възможни определения: 1) панонска (паноните като отделен етнос, различен от илирите); 2) келтска; 3) праславянска. В подкрепа на последния вариант бих изтъкнал следните доводи:

1. В редица описания на Илирия (Страбон, Плиний Стари) се подчертава, че там живеят смесено илири, келти и траки: „Той (Бойребиста – Ч. Б.) дори вдъхвал страх и на римляните, като преминавал смело Истър и опустошавал Тракия чак до границите на Македония и Илирия; той разорил и областта на келтите, които били смесени с траки и илири, и унищожил до крак боите, които се намирали под властта на Критасир, а също и тавриските“ [Strab. VII, 3, 11; ИТМ, 213].

2. Името на племенния център KORNAK с наставка -AK напомня праславянски и славянски тип селищни названия.

3. Формирането на името на КОРНИТЕ-преселници със съставката TRI – TRICORNI е характерно за праславянските племенни названия.

Възможно е в една по-ранна епоха траки (праславяни) да са обитавали дунавското деснобрежие при устието на Сава (римската Долна Панония), смесено с илири и панони. Преселването на част от КОРНИТЕ към устието на Маргус (Велика Морава) е могло да стане при келтското нашествие в началото на III в. пр. Хр., когато в тази част от Подунавие се установили келтски племена (скордиски).

Събирането на топоними, съдържащи корена KORN, в районите на праславянско разселване през I–II в. би помогнало да се отговори на въпроса, дали е имало изселване на КОРНИ при римското завладяване. Срв. името на с. КОРНИЦА, Гоцелчевско. В Чехия (Моравия) съществува етнографска група ХОРНЯЦИ (ХОРНАКИ). Името може да произлиза от KORNAKI при промяна в началната съгласна K > G > H.

Близко по звучене е името на германските КОРНУТИ (Cornutis), служещи в помощни части на римската войска през IV в. [Amm. Marc., XXXI, 8, 9–10].

В документи на Угровлашкото воеводство се среща личното име КОРНЕ: Корнъ – три лица [DRH, B, XXII].

II-69. КОТИ, КОТМАНИ, ГУЦУЛИ

Клавдий Птолемей, изброявайки племената в Дакия: „Обитават Дакия в най-северната част, ако започнем от запад: ... а над тях предавенсии и ратакенсии и каукенсии, също така по-долу от тях биефи, буридавенсии и котенсии (Κοτήνσιοι) и по-долу от тях албокенсии, потулатенсии и сенсии...“ [Ptol., III, 8, 3; Izvoare, I, 542–543].

Племената са изброявани от запад на изток по три в редица, като проследяването върви от север на юг. Така племето КОТЕНСИИ попада в редицата под предавенсии, ратакенсии и каукенсии и над албокенсии, потулатенсии и сенсии (за ратакенсии, албокенсии и потулатенсии вж. част I, а за каукенсии – тук). Редицата на предавенсии, ратакенсии и каукенсии заема северните склонове на Южните Карпати – долините на реките Олт и Хъртибач. Редицата на албокенсии, потулатенсии и сенсии попада в средната ивица на Олтения и Мунтения. Следователно редицата, в чийто западен край са поставени КОТЕНСИИТЕ, е заемала южното подножие на Южните Карпати. В такъв случай територията на КОТЕНСИИТЕ трябва да се е намирала в дн. Северозападна Мунтения, до левия бряг на Олт. Такова местопределяне съвпада и с предложените землища на бури (буридавенсии) и потулатенсии.

Смятам, че КОТЕНСИИТЕ са обитавали поречието на р. КОТМЯНА (Cotmeana), ляв приток на р. Ведя. Река КОТМЯНА извира от южните карпатски склонове на северозапад от дн. гр. Питещ. Аргументите за такова местопределяне на землището на КОТЕНСИИТЕ са следните:

1. Посочените по-горе ориентири от описанието на Клавдий Птолемей
2. Топонимични данни – имената на река КОТМЯНА и на селището КОТЯНА

(Coteana), намиращо се на запад от устието на КОТМЯНА, близо до дн. гр. Слатина (Котъна) [DRH, В, III, 158] – 1533 г.

Племенното название КOTENSII съдържа корена КОТ и характерната за Клавдий Птолемей наставка -ENSII. Речното име КОТМЈАНА (*уст.* Котмъна, Котмена, Котмана) е съставено от корен КОТ и съставката -М(Ј)АНА. Селищното име КОТЈАНА се състои от корен КОТ и наставка -(Ј)АНА. Следователно племенното име КОТИ (КОТENSII) има една и съща основа с речното и селищното име – КОТ. Смятам, че племенното име КОТИ произлиза от по-стара форма на речното име – КОТ(А). Сегашната форма на речното име КОТМЈАНА може да бъде съотнесена към варианта на племенното име със съставка МАНІ: КОТ-МАНІ. В настоящото изследване е показано, че този тип племенни имена е характерен за западните (дакийски) области на северните праславяни. Топографски най-близък паралел са названията от поречието на Алт-Олт: ОЛТМАНИ, ЛОТ-РОМАНИ, получени от варианти на речното име и съставката МАНІ (вж. част I).

Следователно развитието на речното, племенното и селищното име е протекло в следната последователност. Началното речно име е било КОТ(А). От него е възникнало първичното племенно име КОТИ – без представка и наставка. По-късно се е появил вариант на племенното име със съставка -МАНІ: КОТМАНИ. Този вариант на племенното име е бил възприет и като речно име, измествайки началната форма КОТ(А). Така се запазило до днес речното название КОТМЈАНА.

Селищното име КОТЈАНА съдържа наставка -(Ј)АНА, която може да е от по-късен период (раннославянски), когато са били характерни племенни имена с наставка -(Ј)АНИ, -(Ј)ЕНИ. Името на това гетско (дакийско) племе – КОТИ (КОТENSII) показва близост с названието на келтско племе от близкото среднодунавско поречие. Става дума за КОТИНИТЕ. Въз основа на тази близост В. Първан определя КОТЕНСИИТЕ в Дакия като келти [Pärvan, V. *Getica*, 249].

Сведения за КОТИНИТЕ се появяват през I в. сл. Хр. Плиний Стари не ги споменава. Според Тацит (*Германия*, 98 г.) племената марсигни, котини (Cotini), оси и бури се намирили зад маркоманите и квадите. КОТИНИТЕ говорели келтски език, а осите – панонски [Тас. *Germ.*, 43, 1]. Обиталищата на КОТИНИТЕ се търсят в поречието на Айпел, Гран и Ваг. КОТИНИТЕ се занимавали с металодобив и били зависими от квадите, на които плащали данък. През 173 г. КОТИНИТЕ отказали помощ на римляните във войната им с маркоманите [Dio. Cass., 71, 12, 3]. Една част от КОТИНИТЕ се заселили в Долна Панония около градовете Мурса и Цибале. През III в. КОТИНИ служели в преторианската гвардия в Рим; засвидетелствани са техни келто-илирийски имена [Колосовская. *Паннония*, 227; Mócsy, A. *Bevölkl.*, 79].

Тук както при въпроса за дакийските БУРИ (БУРИДАВЕНСИИ) и германските БУРИ възниква проблемът за съотношението между келтските КОТИНИ и КОТИТЕ (КОТЕНСИИ) в Дакия. При това интересно е обстоятелството, че Бури и КОТИ (като съюзни племена на дакийските владетели?) са били съседи в Дакия, покрай течението на Олт. За произхода на КОТИТЕ може да се предложат две обяснения:

1. През I в. част от КОТИНИТЕ-келти се преселили от Среден Дунав край

Алт (Олт) като съюзници на даките. Техни наследници били КОТЕНСИИТЕ, посочени от Клавдий Птолемей.

2. КОТИТЕ (КОТЕНСИИ) са били местно гетско племе и не са имали връзка с КОТИНИТЕ-келти от Средното Подунавие.

Смятам, че приведените по-горе топонимични данни за племенното землище на КОТИТЕ са довод в полза на втората теза.

Следващ проблем е съдбата на КОТИТЕ-КОТМАНИ след римското завоевание през 106 г. Техните земи били пресечени от предната гранична линия *Limes translutanus* на римска Дакия. Там били построени кастроуми – при дн. села Съпата и Урлуйен, окръг Арджеш. Възможно е част от КОТИТЕ да са напуснали своята територия в поречието на КОТМЯНА, за да избегнат римската окупация.

При търсенето на следи от преселвания на КОТИ-КОТМАНИ вниманието ми бе привлечено от група топоними в северния дял на Източните Карпати – Северна Молдова, Буковина, Марамуреш.

1. КУТИ – град в най-горното поречие на Прут, дн. областта на Черновци (рум. Cernăuți), Украйна (Буковина).

2. ПОКУТИЕ (Покутье, рум. Pocuția, унг. Babakut, Kutkafalva) – област на североизток от гр. КУТИ.

3. ГУТИИ (Gutii) – планински хребет срещу ПОКУТИЕ от западната страна на Карпатската верига в дн. окръг Марамуреш (Румъния), Северна Трансилвания.

4. КОЦМАНИ (рум. Coțmani) – град в областта на гр. Черновци (Буковина), Украйна – Коцмани [DRH, A, II, 220, 239, 190] – 1479 г.

5. КОТОВЕЦ (рум. Cotovțea-Gotovțea) – град между Прут и Днестър (Република Молдова): „на Готовцѣ“ [DRH, A, I, № 203] – 1440 г.; „на Котовца“ [пак там, № 225] – 1443 г., дн. гр. Котовск. Колебание К-Г в началната съгласна.

6. КОТМАНОВА (унг. Kotmány, ист. Kotmány-Lehota) – град в Словакия (бивш комитат Ноград).

По отношение на топонимите от тази група бих отбелязал следните особености:

1. Съчетание на вариантите КОТИ и КОТМАНИ, както е в началната територия при Олт в Мунтения. Това е довод за обяснението, че става дума за преселение от дн. Мунтения.

2. Преход (колебание) К > G – GUTII, KOTOVEC-GOTOVEC.

3. Преход Т > С – КОТМАНИ > КОСМАНИ.

4. Промяна (колебание) О > U – КУТИ, ПОКУТЈЕ, ГУТИИ.

Тук ще използвам представените фонетични промени в тези топоними, за да обоснова предположение за произхода на названието на украинската етнографска група ГУЦУЛИ, обитаващи същия район. ГУЦУЛИТЕ са планинско население, занимаващо се предимно с пастритство. Те населяват карпатските склонове в Коломийски и Косовски район на Станиславска област (Галиция) и Черновицка област (Буковина), т. е. в същия район, в който се намират посочените топоними.

Смятам, че името GUCULI произхожда от праславянското племенно название КУТИ с добавена наставка -UL(I). Последната може да идва от праславянс-

ката наставка -ALI (> -OLI), срв. КОРАЛИ, или да е румънско влияние – пълен член за мъжки род. Развитието е протекло, както следва: КОТИ > КУТИ > ГУТИ > ГУЦИ > ГУЦУЛ(И).

Появата на крайната форма ГУЦУЛИ е могла да стане през XIII–XIV в., когато в Северните Карпати се появило влашко пастирско население. Така етнографската група ГУЦУЛИ, близка по бит до планинските скотовъдци власи, се е оформила в резултат на съжителството между КОТИТЕ-ГУЦИ и придошлите власи.

През античността коренът КОТ се среща в селищното име Kotiaeion във Фригия [Strab., XII, 8, 12; Plin. N. h., V, 32, 145 ; Ptol., V, 2, 17]. Коренът КОТ е основа за редица лични имена – КОТИС (Κότις) – одриски царе [Беш. Им., 5, 6–9, 14, 15, 21, 23], КОТЕЛАС (владетел на англите – вж. част I), КОТИСО (дакийски владетел). Производни имена от същия корен се срещат често в документи на Угровлашкото воеводство. Напр. Котъ, Котана, Котика [DRH, B, III]. Български имена: Кото, Коте, Котко, Котен.

Накрая бих представил племенната история на гетското (дакийско) племе КОТИ-КОТМАНИ със следните основни моменти:

1. Племето се формирало в долината на река КОТ(А)-КОТМЯНА в дн. Северозападна Мунтения.

2. След победата на имп. Траян и учредяването на римската провинция Дакия (106 г.) през земите на КОТИТЕ минавала източната укрепена граница.

3. Това предизвикало изселване на част от КОТИТЕ-КОТМАНИ към горното течение на р. Прут. Те се установили там в съседство с други праславянски племена – костобоки, дулеби, гали, бои.

4. През IX–XIII в. техните обиталища влизали в границите на Галичкото княжество. През XIII–XVI в. в резултат на съжителство с влашко пастирско население КОТИТЕ получили нов вариант на името си – ГУЦУЛИ.

5. ГУЦУЛИТЕ се запазили като отделна етнографска група в дн. Западна Украйна.

THE PROTO-SLAVIC TRIBES
PART TWO (B–L)
(Résumé)

The second part of the study *The Proto-Slavic Tribes* includes the paragraphs about the tribes whose names start with the letters B-K of the Bulgarian alphabet. The numbering follows the one from the first part of the study.

II-23. BASSES, BASSANTES, BOSNIA. The unknown from the existent sources tribal structure of the BASSES (on the river Bosnia) and of their tribe BASSANTES (on the river Bostut) is reconstructed on the basis of a tribal appellation and a group of toponyms from the lands between the rivers Danube and Sava.

II-24. BEGA, POBEGANI. The author offers a new interpretation of the mentioned in Jordanes's *Getica* ethnic name BUBEGENAE. In his view this was actually the Proto-Slavic and early-Slavic tribe of the POBEGANI which inhabited the basin of the river BEGA in Banat.

II-25. BERI. Two tribes with identical names are located on the basis of two groups of ancient toponyms comprising the root BER – BERI (in the region of the town of Stara Zagora, Bulgaria, and in the region of Vereya, Northern Greece).

II-26-1. BESSES. The tribal territory of the BESSES is defined and new explanation of the origin of the name is offered.

II-26-2. Mountain BESSES. This major branch of the BESSES is identified with three ancient ethnic names comprising the root DI: DIOBESSES, DII, DIGERI.

II-26-3. Field BESSES. Their territory is located in the western part of the Thracian valley and the adjoining Srednogorie.

II-26-4. BISTONES. This tribe is considered to be a branch of the BESSES, on the basis of interpretation of the name comprising the root BES (> BIS).

II-26-5. BISALTES. After a thorough analysis (as in the case with the BISTONES), this tribe is also included in the group of the BESSES tribes.

II-26-6. Tribal history of the BESSES. The author presents data about the resettlement of the BESSES in Dardania, Dalmatia, Scythia Minor, Dacia, the Northern Carpathians, Croatia and Polabje (today Germany).

II-27-1. BUZI (BIZI). Two concentrations of toponyms comprising the root BUZ are marked: 1) around the Varna Bay; 2) in Strandja.

II-27-2. KROBIZES. The northern branch of the BUZI (around Varna) is considered to be identical with the known from the sources tribe of the KROBIZES.

II-27-3. The origin of the river name BUG is linked to the resettlement of the KROBIZES to the mouth of the Hypanis River (Southern BUG).

II-28. BOII, BOIKI. It is revealed that the BOIKI – an ethnographic group in Western Ukraine were descendants of a part of the Celtic tribe BOII.

II-29. BOCES, COSTOBOCES, SABOCES, TRIBOCES. The author marks the tribal territory of the BOCES and traces the fate of the three branches of this tribe.

II-30. BOTTIAEI, BOTTES. Arguments are presented in support of the existence of a tribe called BOTTES in pre-Roman Dacia.

II-31. BUDI, BUDAKI. The territory of an unknown from the written sources Dacian tribe BUDI is located on the basis of toponymic data (in present day Eastern Transylvania).

II-32. BURI, BORANI, BORMANI. The author analyses some data about the Germanic tribe BURI – allies of the Dacian king Decebalus and gives evidence of the existence of a local tribe in Dacia bearing the same name. A relation is also sought with the known from the sources from the 3rd c. tribe of the BURANI.

II-33. VARINI, VARNI, FRANKS. The problem of the correlation between the tribes VARINI (1st-2nd c. AD) and VARNI (6th c.) and their origin (German, Proto-Slavic?) is discussed.

II-34. VARVI, VERVIANI. The author considers the mentioned by Constantine Porphyrogenetus (10th c.) East Slavic tribe of the VERVIANI was a really existent one and provides arguments in support of the continuity between the VERVIANI and a Moesian tribe VARVI located on the basis of toponymic data.

II-35. VINKI. On the basis of ancient and present day toponyms is suggested the existence of a Proto-Slavic tribal structure VINKI in the Danube valley (today Serbia).

II-36. GAGANI. An interpreted of the name of the ancient settlement Gaganæ in Dacia (today Banat) is offered and the local population is considered to be a part of a small Dacian tribe named GAGANI.

II-37. GAELS, GALICHI, GALAI. The GAELS (GALINIDES – 2nd c.) are considered to be a part of Celtic immigrants in the upper Dniester region, where they were assimilated in a Proto-Slavic milieu. Their descendents were the Slavic GALICHI.

II-38. GELI. A Dacian tribe named GALI, unknown from the written sources is located in the valley of the Someșul Mic River. The fate of its territory (the GELA region in nowadays Transylvania) is tracked out for the period 3rd-11th c.

II-39. GELONI, GELANI. Data about an Iranian-speaking tribe GELONI in the Dnieper region prove that remnants of this tribe had been assimilated in a Slavic milieu.

II-40-1. GETAE, MATUKETI. The author suggests a hypothesis about the origin of the macroethnonym GETAE and its fate after the resettlement of the Proto-Slavs (1st-2nd c. AD).

II-40-2. Ludogorian GETIA. A Getic tribal society, marked with the arbitrary name Ludogorian GETIA is located in the Danubian part of nowadays Northeastern Bulgaria. Its destiny is traced up until the time of Roman conquest.

II-41. DACIANS, DEKENTI, DECANI. The author discusses the macroethnonym DACIANS and offers an explanation of its origin. The formation and the fate of the Dacian state union is tracked out.

II-42. DAORSI. The name of this tribe located in the Illyrian lands is linked to the valley of the river RASINA, inhabited in the antiquity by the ARSI.

II-43-1. DARSI, DROSI. The author suggests an explanation of the name of this tribe which inhabited the land between the rivers Mesta and Struma.

II-43-2. DERONI, DRABESK, ABDERA. The exact territory of formation of the DERONI is located on the basis of analysis of their tribal name.

II-44. DENTELETI. Explanation is offered about the construction and the meaning of the tribal name.

II-45. A small Dacian tribe called DOKI is located in the northern part of Dacia.

II-46. DOLIONI, DOLONKI, PEDOLANI. The author discusses the existent data about these tribes whose names comprise the root DOL.

II-47. DORI. Within the borders of the multitribal union Ludogorian GETIA is located the compound small tribe of the DORI (near the ancient Durostorum).

II-48. DRAVA, DRAVANI. A connection is sought between the Polabian (i.e. along the river Elba) Slavic tribe DRAVANI and the valley of the Danube affluent Drava.

II-49. DRUGERI, DROI. The author offers explanation about the meaning of the name DRUGERI and defines the territory of this tribe – in the southernmost spurs of the Rhodope Mountain.

II-50-1, 2. DRAKA, DRAGANI. The mentioned in sources dating from the 5th-7th c. river Drecon mentioned in sources dating from the 5th-7th c. is identified with one of the major affluents to the river Criş (Western Romania). The fate of the local population in the early Middle Ages is traced.

II-51. DULEBI. The name of this Slavic tribe is explained as ‘inhabitants along (river) Leba’. The territory of formation of this tribe is located in the valley of the Leba river (Poland).

II-52-1. EBRA (HEBROS), MARITZA. The name of the biggest southern Thracian river is interpreted as deriving from the Proto-Slavic word *bara* (river). Its relation to the nowadays name Maritza is also revealed.

II-52-2. BRENI (BENI). This tribe inhabited the middle reaches of the EBRA (HEBROS). The origin of the tribal name from the river name is explained.

II-52-3. The territory of formation of the Anatolian tribe of the KEBRENI is located in the valley of the river EBRA (HEBROS) which is proved by making a direct connection between the river name and the tribal name.

II-52-4. BRIANTI. This tribe which inhabited the Aegean littoral also came from the valley of EBRA (HEBROS). Its name means ‘end (E)BRI’.

II-52-5. BEBRIKI. According to the presented structure and meaning of the name, this Anatolian tribe was also formed in the valley of EBRA (HEBROS).

II-53. EION, EDONI. The author reveals the link between the tribal name of the EDONI and an older name of Strimon (Struma) – EION.

II-54. ELI. This is an arbitrary appellation of a small tribe (unknown from the written sources) included in the Getic tribal union Ludogorian GETIA (today Northeastern Bulgaria).

II-55. ZERANII, ZERI. Near the mouth of the Hebros (Maritza) is marked a zone of toponyms deriving from the root ZER (> ZIR). This zone is defined as a territory of the tribal structure ZERI (ZERINI).

II-56. ZIRI, ZRENIANI. A group of toponyms from the valleys of Mureş and Bega rivers in Banat constitute a basis for the reconstruction of an unknown from the sources Dacian tribe – ZIRI.

II-57-1. ISTRIANI. After making a comparative analysis of written sources, toponyms and archaeological data the author locates the territory of the Getic tribe ISTRIANI in the lowermost valley of the Istros (Danube).

II-57-2. VISTERI, VISTLA, VISLIANI. The unknown from the sources Getic tribe VISTERI (VISTRIANI) which inhabited the right bank of the Danube in nowadays Dobrudja is considered to be a branch of the ISTRIANI. A relation with the name of the river VISLA and the tribe VISLIANI (Poland) is sought.

II-58. ITI, ITIMARI. The tribal structure of the ITI-ITIMARI is located in the valley of Upper Kamchiya (today Northeastern Bulgaria) on the basis of ancient tribal appellations and toponyms.

II-59. CAUCI. The territory of the Getic (Dacian) tribe CAUCI is located in present day Southeastern Transylvania. The suggested meaning of the name is ‘blacksmiths’.

II-60. KARPI, GREBENCI. The fate of the Gaetean tribe KARPI is traced and a link with the ethnographic group GREBENCI in Danubian Dobrudja is sought.

II-61-1. KARSİ, TUNKARSİ HURZOI. The territory of formation of the unknown from the written sources Getic tribe KARSİ is located on the basis of toponymic data (the valley of the middle Seret River, Eastern Romania). Its resettlement is tracked out. Descendants of this tribe are considered the HURZOI – ethnographic group in present day Northeastern Bulgaria.

II-61-2. KRESTONI. The author presents the data about this tribe in the land between the rivers Vardar and Struma. An interpretation of the tribal name (deriving from the root KARS) is suggested and the tribal territory is specified.

II-62. KELEGERI. An explanation of the structure and meaning of the tribal name is offered – from the proto-Slavic word *kela* ‘spring’ and *geri* ‘mountaineers’. The tribal territory is located in nowadays Eastern Serbia.

II-63. KENI. The origin of the tribal name of the KENI is revealed (deriving from the root AIN) and their tribal territory is located to the east of the mouth of the Hebros river (Maritza).

II-64. KII, KIAKI, KIANI. The initial tribal territory of the unknown from the written sources tribe KII is located in the valley of the Tzibritzta River of today (Northwestern Bulgaria). The resettlement of a part of the tribe in Dacia and along the Middle Dnieper is presented.

II-65. KIKONI. The author proposes a hypothesis about the origin of the tribal name and the location of the territory of tribal formation – along the reaches of the Kizil River, an affluent to the Maritza River.

II-66. KOILALETI. The tribal name is considered to derive from the name of a settlement KOILA (KELD) ‘spring’ and LETI ‘valley dwellers’. The territories of the two tribal branches are located in the middle reaches of the Maritza River.

II-67. KORALI, GURALI. The tribal territory of the KORALI is located in the upper valley of Kamchiya River (the region of Gerlovo). The meaning of the name is explained as ‘mountaineers’. The resettlement of a part of the tribe is traced out – in Dobrudja and the Northern Carpathians. Their descendents are considered to be the GURALI – an ethnographic group in Poland.

II-68. KORNAKI, TRIKORNI. Two branches of the tribe KORNANI are located on the basis of written evidence and toponymic data. The first (KORNAKI) inhabited the lands between the rivers Danube and Sava, while the second (TRIKORNI) was located at the mouth of the Great Morava River (Serbia).

II-69. KOTI, KOTMANI, HUTSULS. The territory of the Dacian tribe KOTI (KOTMANI) is located in nowadays Muntenia (Romania) on the basis of written, toponymic and archeological data. The author traces the resettlement of a part of this tribe in nowadays Western Ukraine and points as descendants of these KOTI the HUTSULS – Ukrainian ethnographic group.

ИЗВОРИ И ПРЕВОДНИ ТЕКСТОВЕ

ИБИ – Извори за българската история

ИТМ – Извори за старата история и география на Тракия и Македония. С., 1949.

К. Багр. – **К. Багрянородный.** Об управлении Империей. Москва, 1989.

Лавр. лет. – Полное собрание русских летописей. I. Москва, 1962.

ПВЛ – Повесть временных лет. I–II. Москва, 1951.

СДПИС – Свод древнейших письменных известий о славянах, I, 1991; II, 1995.

Херодот. Ист. – **Херодот.** История. I–II (прев. П. Димитров). С., 1981–1988.

Христоматия по тракология. I–II. С., 1989–2004.

Adam. – *Adami Gesta Hammenburgensis ecclesiae pontificum.* – MGH SS, VII, 267–389.

Amm. Marc. – *Ammiani Marcelini rerum gestarum.* Rec. N. Clarc. Berolini 1910–1915. Ann. sax., a. 952 – MGH.

Anonymus – *Gesta Hungarorum.* – *Scriptores Rerum Hungaricarum*, I. Budapestini 1937.

Apoll. Rhod. Arg./ Schol. Apoll. Rhod. – *Apollonii Rhodii Argonautica.* Rec. H. Fränkel. Oxford, 1961; *Scholia in Appolonium Rhodium vetera.* Rec. C. Wendel. Berolini 1935.

Apollod. Bibl. – *Apollodori bibliotheca.* Ed. R. Wagner. – *Mythographi Graeci*, I. Lipsiae 1926.

App. – *Appiani Historia Romana.* Ed. Vierck, Roos et Mendelssohn. Lipsiae 1939.

Appian. Mithr. – *Appiani Historia Romana XII.*

Arr. – *Flavii Arriani quae existant omnia.* Ed. Roos. Lipsiae 1907–1928.

Athen. – *Athenaei Naucratae Dipnosophistarum libri.* Rec. Kaibel. Lipsiae 1925.

Aur. Vict. Caes. – *Sexti Aureli Victoris Liber de Caesaribus...* (rec. Fr. Pichlmayr). Lipsiae 1966.

Aur. Vict. Epit. – *Sexti Aureli Victoris.* Rec. Fr. Pichlmayr. Lipsiae 1966.

C. Porph. De adm. – **Constantinus Porphyrogenitus.** De administrando imperio. Ed. Gy. Moravcsik, R. J. H. Jenkins. Budapestini 1949.

C. Porph. De them. – **Constantino Porfirogenito.** De thematibus. Ed. A. Pertusi. Città del Vaticano, 1952.

Caes. B. Civ. – *G. Iulii Caesaris Commentarii belli civilis.* Ed. A. Klotz. Lipsiae 1950.

Caes. B. g. – *G. Iulii Caesaris Commentarii.* Ed. A. Klotz, I–II. Lipsiae 1950–1952.

CDA – *Codex diplomaticus Arpadianus.* IV. Pest, 1862.

Choniates – *Nicetae Choniatae Historia ex rec. Imm. Bekkeri.* Bonnae 1835.

Chron. Pasch. – *Chronicon Paschale.* Rec. L. Dindorf. Bonnae 1832.

CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum.* Berlin, 1863-.

Claudian – *Claudii Claudiani Carmina.* Rec. Th. Birt. – MGH, AA, X. Berolini 1892.

Cod. Iust. – *Codex Iustinianus.* Ed. P. Krueger. – *Corpus juris civilis.* II. Berolini 1954.

Cod. Theodos. – *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes.* Ed. Th. Mommsen, P. M. Meyer. I–II. Berolini 1905.

Con. Narr. – **Conon.** Narrationes. – FGH. Ed. F. Jacoby. Berolini 1923.

Demosth. – Demosthenis orationes. Ed. Heinemann. I–II. London, 1949–1958.

Dio. Cass. – Cassii Dionis Cocceiani Historiarum Romanorum quae supersunt. Ed. U. P. Boissevain. I–V. Berolini 1895–1931.

Dio. Chrys. Or. – Dionis Chrysostomi orationes. Ed. L. Dindorf. I–II. Lipsiae 1916–1919.

Diod. – **Diodorus Siculus.** Ed. Fr. Vogel. Lipsiae 1890.

Dion. Per. – Dionysius Periegeta. – In: Geographi Graeci Minores. Rec. C. Müllerus. I–II. Parisi, 1855–1861, 118–122.

DH – Documenta historiam Valacorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum. Ed. A. Fekete-Nagy et L. Makkai. Budapestini 1941.

DRH – Documentae Romaniae Historica

Ephor. – **Ephorus.** – FGH, II. Berolini 1923.

Eutr. – Eutropi Breviarium ab urbe condita. Rec. Fr. Ruehl. Lipsiae 1909.

Exc. Val. – Excerpta Valesiana. Rec. J. Moreau. Lipsiae 1961.

FGH – Die Fragmente der griechischen Historiker. Hrsg. von Felix Jacoby. II. Berlin, 1923.

FHG – Fragmenta Historiarum Graecorum. Ed. C. Müller. Vol. I–V. Parisiis 1878–1885.

Flor. – L. Annali Flori quae existent. Rec. H. Malcovati. Roma, 1938.

Fredegar. Chron. – Chronicorum quae dicuntur Fredegarii scholastici libri IV. Ed. B. Krusch. – MGH, Scriptores rerum Merovingicarum, II. Hannoverae 1888.

Front. Strategem. – Sexti Iulii Frontini Strategematicon libri IV. Ed. C. Gundermann. Lipsiae 1888.

Gelzer, H. Ungedruckte – **Gelzer, H.** Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum. – Abhandlungen der königlichen bayerischen Akad. d. Wiss., Bd. XXI, Abteil III, 1901.

Geogr. Rav. – Ravenatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica. Ed. J. Schnetz. – Itineraria Romana, II. Lipsiae 1940.

Hdt. – **Herodotus.** Ed. H. Stein, C. Hude.

Hec. – **Hecateus.** – FGH, I. Berolini 1923.

Hellan. – **Hellanicus.** – FGH, I. Berolini 1923, 125–126.

Helm. – Helmoldi presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum. Hannoverae 1937.

Herod. – Herodiani ab excessu divi Marci libri VIII. Ed. Stavenhagen. Lipsiae 1922.

Hesiod. Theog. – Hesiodi carmina. Rec. A. Rzach. Lipsiae 1913.

Hesych. – Hesychii Alexandrini Lexicon post Ioannem Albertum rec. Mauricius Schmidt. I–V. Jena, 1858–1868.

Hierocl. – Le Synecdémos d’Hiéroclès et l’Opuscule géographique de Georges de Chypre. Texte, introduction, commentaire et cartes par Ernest Honigmann. Bruxelles, 1939.

Hom. Il. – **Homerus.** Ilias. Ed. Ameis-Hentze.

Hom. Od. – **Homerus.** Odysssea. Ed. Ameis-Hentze.

Hor. – **Horace.** Œuvres. Ed. F. Villeneuve. I–III. Paris, 1927–1934.

Iord. Get. (Rom.) – Iordanis Romana et Getica. Rec. Th. Mommsen. Berolini 1882.

Is. Hisp. Etim. – Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive originum libri XX. Rec. W. M. Lindsay. I–II. Oxford, 1966.

- Is. Hisp.** Hist. got. – Isidori Iunioris Episcopi Hispalensis Historia Gothorum, Wandalorum, Sueborum. Ed. Th. Mommsen. – MGH, XI, 1.
- ISM, I – **Pippidi, D. M.** Inscriptiones Scythiae Minoris. I. Inscriptiones Histriae et Vicinae. Bucarest, 1983.
- It. Ant. – Itineraria Romana. I. Ed. O. Cuntz. Lipsiae 1929.
- It. Burdig. – **Miller, K.** Itineraria romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana dargestellt. Stuttgart, 1916.
- Iust.** Epit. (Trogus) – Just. Epit. (Trogus) – M. Iuniani Iustini Epitoma historiarum Philippicarum Pompei Trogi. Accedunt prologi in Pompeium Trogum. Ed. O. Seel. Lipsiae 1935.
- Izvoare – Izvoare privind istoria României (Fontes historiae daco-romanae). Vol. I–IV. București, 1964–1983.
- Liv.** – Titi Livi ab urbe condita libri. Ed. H. Müller. Lipsiae 1880.
- Lucan.** I – **Lucain.** La Guerre civile. Ed. A. Bourgéry, M. Ponchont. I–II. Paris, 1926–1929.
- MSHSM – Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Zagreb, 1868–.
- Nic.** Ther. – Nicandrea. Ed. O. Schneider. Lipsiae 1856.
- Not. Dign. – Notitia Dignitatum: accedunt notitia urbis Constantinopolitanae et Laterculi provinciarum. Ed. O. Seeck. Berolini 1876.
- Not. Ep. – Hierocles Synecdemus et Notitiae graecae episcopatum. Ed. G. Parthey. Berolini 1866.
- Oros.** – Pauli Orosii Historiarum adversus paganos libri VII. Ed. C. Zangenmeister. Lipsiae 1899.
- Ovid.** Ep. – P. Ovidii Nasonis Tristia et Epistolae ex Ponto. Lipsiae 1922.
- Pan. Lat. – XII Panegyrici Latini. Ed. Aem. Baehrens. Lipsiae 1874.
- Paul. Nol.** – Paulini Nolani Opera. Ed. G. de Hartel. – Corpus scriptorium ecclesiasticorum Latinorum, XXIX–XXX. Wien, 1894.
- Paus.** – Pausaniae Graeciae descriptio. Ed. F. Spiro. Lipsiae 1903.
- Petit, L.** Typikon – **Petit, L.** Typikon du monastère de la Kosmosotira. – IRAIK, 13, 1908, 17–75.
- Pind.** Paeon. – Pindari carmina. Ed. Schroeder. Lipsiae 1930.
- Plin.** N. h. – C. Plinii Secundi Naturalis historia. Ed. C. Mayhoff. Lipsiae 1906.
- Plut.** – Plutarchi vitae parallelae. Rec. Lindshog et Ziegler. Lipsiae 1914–1939.
- Polyaen.** Strategem. – Polyani Strategemata libri VIII ex recensione. Ed. Woelfflin-Melber. Lipsiae 1887.
- Polyb.** – Polybii Historiae. Ed. Büttner-Wobst. Lipsiae 1905.
- Pomp. Mela** De chor. – Pomponii Melae De Chorographia libri III. Rec. C. Frick. Lipsiae 1880.
- Prisc.** Exc. de legat. (de Boor) – Excerpta historica jussu imperatoris Constantini Porphyrogeniti confecta. I. Excerpta de legationibus. Ed. C. de Boor. Berolini 1903.
- Proc.** De aed. (Libri de bellis) – Procopii Caesarensis opera omnia. Rec. J. Haury. I–IV. Lipsiae 1905–1906 (1962–1964).
- Ps. Scyl.** – Geographi Graeci minores. Ed. H. Müller. I. Lipsiae 1890.

- Ps. Scymn.** – Geographi Graeci minores. Ed. H. Müller. I. Lipsiae 1890.
- Ps.-Plut.** De fluv. – Pseudoplutarchus de fluviorum et montium nominibus. Ed. C. Müller. – Geographi minores. II. Parisiis 1882.
- Ptol.** – Claudii Ptolemaei Geographia. Rec. C. Müller. Paris, 1883.
- Schol. Eurip. – Scholia in Euripidem. Ed. E. Schwartz. I–II. Berolini 1887–1891.
- SHA, Prob. – Scriptores Historiae Augustae. Ed. E. Hohl. I–II. Lipsiae 1927 (1965).
- Solin.** – C. Iulii Solini Collectanea rerum memorabilium iterum. Rec. Th. Mommsen. Berolini 1895.
- Steph. Byz.** – Stephania Byzantini Ethnicorum quae supersunt. Ex recensione Augusti Meineke. I–III. Berolini 1849.
- Strab.** – Strabonis Geographica. Rec. A. Meineke. I–III. Lipsiae 1852–1853.
- Sueton. Aug.** – C. Suetoni Tranquilli Opera. De vita Caesarum. Rec. M. Ihm. Lipsiae 1927.
- Tab. Peut. – Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana. Ed. K. Miller. Stuttgart, 1916.
- Tac.** Annales – Die Annalen des Tacitus. Ed. Dräger. Lipsiae 1894.
- Tac.** Germ. – P. Cornelii Taciti Libri qui supersunt. Ed. E. Koestermann. I–II. Lipsiae 1949–1952.
- Theop.** – Theopompus. – FGH. Ed. F. Jacoby. Berlin, 1923.
- Theoph.** – Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus. Rec. I. Bekkeri. Bonnae 1838.
- Theoph. Sim.** – Theophylacti Simocattae Historia. Ed. C. de Boor. Lipsiae 1887.
- Thuc.** – Thucydidis Historiae. Rec. C. Hude. I–II. Lipsiae 1930–1938.
- TIR – Tabula Imperii Romani
- Veget. – Flavii Vegeti Renati Epitoma rei militaris. Ed. C. Lang. Lipsiae 1885.
- Verg. Georg.** – **Virgile.** Œuvres. Texte établi et traduit par Henri Goelzer. I–III. Paris, 1933–1935.
- Xen.** Anab. – Xenophontis opera omnia. Rec. E. Marchant. I–V. Oxford, 1900–1920.
- Zos.** – Zosimi Comititis et exadvocati fisci Historia nova. Ed. L. Mendelssohn. Lipsiae 1887.

ИЗСЛЕДВАНИЯ

- Аладжов, А., Н. Димов.** Симеоновград – **Аладжов, А., Н. Димов.** Симеоновград от древността до 1885 година. С., 1993.
- Ангелова, М.** Хърцоите – **Ангелова, М.** Хърцоите в Разградско и техният говор. – Известия на Семинара по славянски филологии, VII, 1931, 120–180.
- Арнаулов, М.** Северна – **Арнаулов, М.** Северна Добруджа. Етнографски наблюдения и народни песни. – СБНУ, XXXV, 1923.
- Атанасов, Г.** Праисторическото – **Атанасов, Г.** Праисторическото минало. – В: История на Алфатар. С., 1993, 3–14.
- Беш.** Имена – **Бешевлиев, В.** Проучвания върху личните имена у траките. С., 1965.
- Бешевлиев, В.** Към въпроса – **Бешевлиев, В.** Към въпроса за името Одесос. – ИНМВ, X (XXV), 1974, 4–9.
- Боянич-Лукач, Д.** Видин – **Боянич-Лукач, Д.** Видин и Видинският санджак през XV–XVI в. С., 1975.
- Брайчевский, М. Ю.** Когда – **Брайчевский, М. Ю.** Когда и как возник Киев. Киев, 1964.
- Велков, В.** Антични – **Велков, В.** Антични известия за Бизоне. – В: Чиракман. С., 1982, 25–28.
- Велков, В., М. Домарадски.** Котис I – **Велков, В., М. Домарадски.** Котис I и емпорион Пистирос в Тракия. – Балкански древности, I, 1991, 79.
- Велков, И.** Из гънките – **Велков, И.** Из гънките на Родопите. – Българска мисъл, VII, 1934, № 6–7, 418.
- Венедиков, И.** Надписите – **Венедиков, И.** Надписите върху тракийските фиали. – Археология, 1972, № 2, 1–7.
- Венедиков, И.** Новооткрита – **Венедиков, И.** Новооткрита куполна гробница при с. Малко Белово. – ГИМ, VII, 1942, 37–44.
- Венедиков, И.** Тайната – **Венедиков, И.** Тайната на тракийските могили. С., 1969.
- Венедиков, И.** Тракийска – **Венедиков, И.** Тракийска гробница при с. Ветрен, Пазарджишко. – ИБАИ, 15, 1946, 194–196.
- Въжарова, Ж.** Славяни – **Въжарова, Ж.** Славяни и прабългари по данни на некрополите от VI–XI в. на територията на България. С., 1976.
- Въжарова, Ж.** Славянски – **Въжарова, Ж.** Славянски и славянобългарски селища в българските земи от края на VI–XI век. С., 1965.
- Гагова, К.** Тракия – **Гагова, К.** Тракия през българското средновековие (Историческа география). С., 1995.
- Георг. В.** Тр. е. – **Георгиев, Вл.** Траките и техният език. С., 1977.
- Герасимов, Т.** Вит – **Герасимов, Т.** Средновековни селища и укрепления по горното течение на р. Вит. – В: Страници из миналото на Тетевен. С., 1981, 6–10.

- Геров, Б.** Проучвания – **Геров, Б.** Проучвания върху западнотракийските земи през римско време. I. – ГСУ ФФ, LIV, 3 1960, 155–406.
- Гинев, Г.** Съкровището – **Гинев, Г.** Съкровището от Кралево. С., 1983.
- Гинев, Г.** Тракийски – **Гинев, Г.** Тракийски могили при с. Кралево, Търговищко. С., 2000.
- Грозданова, Е.** Населението – **Грозданова, Е.** Населението на Разградско, Шуменско и Търговищко през XVII в. – Ист. преглед, 43, 1987, № 2, 66–67.
- Грушевский, М.** История – **Грушевский, М.** Історія України-Руси. I. До початку XI вік. Київ, 1991.
- Дан.** ДТ – **Данов, Х.** Древна Тракия. Изследвания върху историята на българските земи, Северна Добруджа, Източна и Егейска Тракия от края на IX до края на III в. пр. н. е. С., 1969.
- Делев, П.** Тракийският – **Делев, П.** Тракийският град при Свещари – една възможност за историческа интерпретация. – Terra antiqua balcanica, IV, 1990, 97–109.
- Делев.** Лизимах – **Делев.** Лизимах. С., 2005.
- Делирадев, П.** Принос – **Делирадев, П.** Принос към историческата география на Тракия. I–II. С., 1953.
- Димитров, Б.** Вича – **Димитров, Б.** Вича. – В: Български средновековни градове и крепости. I. С., 1981, 427–429.
- Димитров, Б.** Урдовиза – **Димитров, Б.** Урдовиза. – В: Български средновековни градове и крепости. I. С., 1981, 408–411.
- Димитров, К.** Бронзова – **Димитров, К.** Бронзова монета на одриския цар Севт I. – Год. Арх. музей-Пловдив, IX, 1999, 175–180.
- Добруджа. Етнографски – Добруджа. Етнографски и езиковедски изследвания. С., 1974.
- Домарадски, М.** Емпорион – **Домарадски, М.** Емпорион Пистирос до с. Ветрен. – Минало, 1994, № 1, 14–18.
- Дремсизова, Ц.** Кюлевча – **Дремсизова, Ц.** Тракийски некропол в с. Кюлевча, Шуменско. – Археология, VIII, 1966, № 4, 40–51.
- Дремсизова, Ц.** Могилен – **Дремсизова, Ц.** Могилен некропол при с. Браничево, Коларовградско. – ИАИ, 25, 1962, 165–185.
- Дремсизова, Ц.** Тракийски – **Дремсизова, Ц.** Тракийски погребения от Коларовградско. – Изв. Нар. музей-Коларовград, II, 1963, 1–22.
- Дремсизова-Нелчинова, Ц.** Друмево – **Дремсизова-Нелчинова, Ц.** Могилен некропол при с. Друмево, Коларовградско. – Археология, VII, 1965, № 4, 54–65.
- Емпорион, I–II – Емпорион Пистирос, I–II. С., 1988.
- Заимов, Й.** Заселване – **Заимов, Й.** Заселване на българските славяни на Балканския полуостров. Проучване на жителските имена в българската топонимия. С., 1967.
- Иванов, Й.** Струма – **Иванов, Й.** Местните имена между Струма и Места. С., 1981.
- Иречек, К.** Пътувания – **Иречек, К.** Пътувания по България. С., 1981.
- Ист. Добр. – История на Добруджа. I–III. С., 1979, 2005.
- История Киева, I – История Киева, I. Киев, 1982.

- Йорданов, К.** Етнокултурни – **Йорданов, К.** Етнокултурни отношения между траки и скити. – Ист. преглед, 48, 1992, № 8–9, 97–104.
- Йорданов, К.** Полит. – **Йорданов, К.** Политиката на Лизимах в Тракия. – *Seminarium thracicum*, III, 1998, 101–106.
- КЕТД – Кратка енциклопедия. Тракийска древност. С., 1993.
- Китов, Г.** Куполните – **Китов, Г.** Куполните гробници при Равногор в Родопите. – Археология, 1989, № 3, 28–40.
- Кланица, З., Д. Тржестик.** Первые – **Кланица, З., Д. Тржестик.** Первые славяне в Среднем Подунавье и в Полабье. – В: Раннефеодальные государства и народности. Москва, 1991, 7–26.
- Ковачев, Н.** Средновековното – **Ковачев, Н.** Средновековното селище Киево. – ИИБЕ, XVI, 1968, 125–130.
- Колев, К.** Древнотракийският – **Колев, К.** Древнотракийският железен меч ромфея. – В: Североизточна България – древност и съвремие. I. С., 1985, 306–320.
- Колосовская, Ю.** Паннония – **Колосовская, Ю. К.** Паннония в I–III веках. Москва, 1973.
- Королюк, В. Д.** Волохи – **Королюк, В. Д.** Волохи и славяне русской летописи. – В: **Същият.** Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. Москва, 1985, 168–186.
- Кочев, И.** Гребенският – **Кочев, И.** Гребенският говор. – Трудове по българска диалектология, V, 1979.
- Кривошиев, Г.** Карта на българските земи. С., 1892.
- Кудрявцев, О.** Исследования – **Кудрявцев, О. В.** Исследования по истории балкано-дунайских областей. Москва, 1948.
- Кънчов, В.** Македония – **Кънчов, В.** Македония. Етнография и статистика. С., 1900.
- Лаков.** Атлас – **Лаков.** Учебен факсимиле атлас. Картографиране на българските земи през вековете (до XVIII в.). С., 1984.
- Лопарев, Х.** Византийский – **Лопарев, Х.** Византийский поэт Мануил Фил. К истории Болгарии в XIII–XIV в. СПб., 1891, 51–53.
- Макря, М.** Славянский – **Макря, М.** Славянский могильник в Сомешени, район Клуж. – *Dacia*, II, 1958, 351–370.
- Маразов, И.** Якимово – **Маразов, И.** Съкровището от с. Якимово. С., 1979.
- Маринов, В.** Авренско – **Маринов, В.** Авренско плато. Областно географско изучаване. С., 1940.
- Мартынова, М. Ю.** Хорваты – **Мартынова, М. Ю.** Хорваты. Этническая история XVIII–XIX вв. Москва, 1989.
- Миков, В.** Гробни – **Миков, В.** Гробни находки от Горняне, Неврокопско. – ИБАИ, 11, 1937, 207.
- Миков, В.** Имена – **Миков, В.** Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места. С., 1943.
- Миков, В.** Могилите – **Миков, В.** Могилите в България. – БИБ, IV, 1929.

- Милетич, Л.** Старото – **Милетич, Л.** Старото българско население в Североизточна България. С., 1902.
- Михайлов, С.** Нови данни – **Михайлов, С.** Нови данни за прабългарския произход на златното съкровище от Надъ Сент Миклош. – Ист. преглед, 55, 1999, № 1–2, 105–113.
- Михайлова, Д.** Берковско – **Михайлова, Л.** Местните имена в Берковско. С., 1981.
- Мутафчиев, П.** Съдбините – **Мутафчиев, П.** Съдбините на средновековния Дръстър. – В: **Същият.** Избрани произведения. II. С., 1971, 19–104.
- Недков, Б.** България – **Недков, Б.** България и съседните ѝ земи през XII в. според „Географията“ на Идриси. С., 1960.
- Николов, Б.** От Искър – **Николов, Б.** От Искър до Огоста. С., 1986.
- Николов, Б.** Първи – **Николов, Б.** Първи обитатели. Враца като тракийско селище. – В: История на град Враца. С., 1976, 33–59.
- Попов, Р.** Ендже – **Попов, Р.** Могилните гробове при с. Ендже. – ИБАИ, VI, 1930/1931, кн. 1, 5–6.
- Първева, С.** Поселищна – **Първева, С.** Поселищна мрежа и гъстота на населението в части от Северна България и подбалканските полета в края на XVII и началото на XVIII в. – Ист. преглед, 48, 1992, № 8–9, 32–51.
- Романска, Ц.** Славянските – **Романска, Ц.** Славянските народи. С., 1977.
- Романски, С.** Народностен – **Романски, С.** Народностен характер. – В: Добруджа. С., 1918, 231–252.
- Русева, М.** Куполните – **Русева, М.** Куполните гробници в Странджа. – В: Странджанско-Сакарски сборник, II, кн. 2. М. Търново, 1984, 51–58.
- Седов, В. В.** Вост. сл. – **Седов, В. В.** Восточные славяне в VI–XIII вв. Москва, 1982.
- Серафимова, Д.** Гоцеделчевският – **Серафимова, Д.** Гоцеделчевският край в древността и средновековието. – В: Град Гоце Делчев. Из миналото на града и района. С., 1988, 17–54.
- Стоянов, Т.** Гетската – **Стоянов, Т.** Гетската столица при Сборяново – проучвания, резултати, исторически проекции. – История, V, 1996, № 5–6, 84–93 (I); VI, 1997, № 1–2, 72–84 (II).
- Тачева, М.** История – **Тачева, М.** История на българските земи в древността. Развитие и разцвет на робовладелското общество. С., 1987.
- Тачева, М.** Тракийският – **Тачева, М.** Тракийският владетел Спарадок – извори и интерпретация. – Ист. преглед, 1990, № 6, 58–70.
- Тодорова, С.** Природа – **Тодорова, С.** Природа. – В: Момчилград, Природа. Археологически паметници. Традиционна народна култура. С., 1996, 9–37.
- Тодоров-Хиндалов, В.** Добруджа – **Тодоров-Хиндалов, В.** Добруджа в миналото според турски официални източници. – Год. Нар. библ. София, 1926–1928, 197–287.
- Фасмер, М.** ЭСРЯ – **Фасмер, М.** Этимологический словарь русского языка. I–IV. Москва, 1986–1987.

Фол, А. Дионис, I–II – **Фол, А.** Тракийският Дионис. Книга първа. С., 1991.

Фол, А. Политическа – **Фол, А.** Политическа история на траките (края на второто хилядолетие до края на пети век пр. н. е.). С., 1972.

Фол, Спир. – **Фол, А., Т. Спиридонов.** Историческа география на тракийските племена до III в. пр. н. е. I–II. С., 1983.

Цветаева, Г. Л. Боспор – **Цветаева, Г. Л.** Боспор и Рим. Москва, 1979.

Чаплыгина, Население – **Чаплыгина, Н. А.** Население Днестровско-Карпатских земель и Рим в I – начале III вв. Кишинев, 1990.

Чапъров, Б. Пътят – **Чапъров, Б.** Пътят Кабиле-Ускудама през първото хилядолетие пр. н. е. – В: Странджанско-Сакарски сборник, II, кн. 2. М. Търново, 1984, 28–34.

Ћирковић, С. Историја – **Ћирковић, С.** Историја средновековне босанске државе. Београд, 1964.

Шкорпил, К. Старобългарски – **Шкорпил, К.** Старобългарски паметници. – В: Добруджа. С., 1918, 191–235.

Шкорпил, Х. и К. Могили – **Шкорпил, Х. и К.** Могили. Пловдив, 1898.

Юрукова, Й. Политическата – **Юрукова, Й.** Политическата обстановка в Юго-източна Тракия около средата на III в. пр. н. е. (по нумизматични данни). – Археология, 24, 1982, № 2, 3–11.

Янакиева, С. Предгръцката – **Янакиева, С.** Предгръцката хидронимия. – *Sem. thrac.*, IV, 2000, 85–116.

Alföldi, G. Dalm. – **Alfoeldy, G.** Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien. Budapest, 1965.

Asdracha, C. Rhodopes – **Asdracha, C.** La région des Rhodopes aux XIIIe et XIVe siècles. Étude de géographie historique. Athènes, 1976.

Berciu, D. Buridava – **Berciu, D.** Buridava dacică. București, 1981.

Berciu, D. Contributions – **Berciu, D.** Contribution à l'étude de l'art thraco-gète. București, 1974.

Beš. Prok. – **Beševliev, V.** Zur Deutung der Kastellnamen in Prokops Werk "De Aedificiis". Amsterdam, 1970.

Bichir, G. Costobocii – **Bichir, G.** Costobocii. – Suceava, VIII, 1981, 183–192.

Bichir, G. Cultura – **Bichir, G.** Cultura carpica (sec. II–IV). București, 1976.

Binder, P. Johannes – **Binder, P.** Johannes Honterus' Karten und Beschreibungen der rumänischen Länder. – RRH (Revue roumaine d'histoire, Bucarest), 12, 1973, № 6, 1037–1065.

Boev, P., L. Kavgazova. Anthropological – **Boev, P., L. Kavgazova.** Anthropological study of skeletons from the Thracian tomb near the village of Sveshtari. – *Helis*, 2, 1992, 164–170.

- Busoioc, D. Cârța – Busoioc, D., N. von Hasselbach.** Țara Răgărașului în secolul al XIII-lea. Mănăstirea cisterciană Cârța. I–II. Cluj-Napoca, 2000.
- Chichikova, M. The Thracian – Chichikova, M. The Thracian Tomb near Sveshtary.** – *Helis*, 2, 1992, 143–163.
- Crișan, I. H. Ziridava. – Crișan, I. H. Ziridava.** Arad, 1978.
- Detsch. Spr. – Detsch, D. Die thrakischen Sprachreste.** Wien, 1976.
- DID – Din istoria Dobrogei. I–III.** București, 1967–1971.
- Die Germ. – Die Germanen. I–II.** Berlin, 1981.
- Die Slawen – Die Slawen in Deutschland.** Berlin, 1974.
- Dremsizova-Neltchinova, Tz., N. Guisдова. Forteresses – Dremsizova-Neltchinova, Tz., N. Guisдова. Forteresses thraces dans les Rhodopes.** – In: Actes du IIe Congrès Intern. de Thracologie. I. Bucarest, 1980, 365–374.
- Dumitrașcu, S. Descoperiri – Dumitrașcu, S. Descoperiri arheologice din valea Crișului Repede și semnificația lor istorică.** – *Crisia*, XVI, 1986, 687–714.
- Duval, P.-M. Les Celtes – Duval, P.-M. Les Celtes.** Paris, 1977.
- Fol, A., M. Chichikova, T. Ivanov. The Thracian – Fol, A., M. Chichikova, T. Ivanov. The Thracian Tomb near the Village Sveshtary.** Sofia, 1986.
- Gandeva, R. Das Interesse – Gandeva, R. Das Interesse für die Daker, Geten und Gelonen bei Vergil und Horaz und seine historische Grundlage.** – In: *Thracia*, II. Sofia, 1974, 103–109.
- Gočeva, Z. Les épithètes – Gočeva, Z. Les épithètes du cavalier thrace.** – *Linguistique balkanique*, 35, 1992, 3–4, 170–176.
- Gudea, N. Castrul – Gudea, N. Castrul roman de la Bologa – Resculum.** Zalău, 1997.
- Gyonvarch, C. Le nom – Gyonvarch, C. Le nom des Coralli.** – *Apulum*, VI, 1967, 119–122.
- Hartușche, N. Mormîntul – Hartușche, N. Mormîntul princiar thraco-getic de la Găvani, jud. Brăila.** – *Istros*, IV, 1985, 25–70.
- Ist. Rom. – Istoria Romîniei. I.* București, 1962.
- Ist. român. – Istoria Românilor. I–IX.* București, 2001–2003.
- Janakieva, S. Lexikalische Entsprechungen der vorgriechischen Hydronyme in den paläobalkanischen Sprachen.** XXXV, 1999, 1–2, 22.
- Janakieva, S. Σκοκεληνοι – Janakieva, S. Σκοκεληνοι – ein thrakischer Götterbeiname aus einer wiederentdeckten Inschrift.** – *Thracia*, VII, 1988, 119–121.
- Jordanov, K. Caractéristique – Jordanov, K. Caractéristique toponymique et ethnique de la Thrace du Nord-Est.** – *Bulgarian Historical Review*, XIII, 1985, 2, 42–67.
- Kruta, V. Les Celtes – Kruta, V. Les Celtes.** Paris, 1976.
- Lászlo, A. Dacii – Lászlo, A. Dacii pe teritoriul Slovaciei.** – *AȘUI (Analele Științifice ale Universității, Iași)*, secț. III, a – istorie, XI, 1965, 107–116.
- Łowm. Pocz. – Łowmiański, H. Początki Polski. I–V.** Warszawa, 1961–1975.
- Madgearu, A. Three – Madgearu, A. Three Problems of Historical Geography: Daphne, Monte Serrorum and Caucaland.** – *Et. balk.*, XXXVI, 2000, № 3, 132–144.
- Mateescu, T. Un oraș – Mateescu, T. Un oraș dobrogean dispărut Ester.** – *Pontica*, II, 1968, 413–426.

- Mih.** IGB – **Mihailov, G.** Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae. I–IV. Serdicae 1956–1970.
- Mócsy, A.** Bevölkerung – **Mócsy, A.** Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen. Budapest, 1959.
- Mócsy, A.** Ein pannonisches – **Mócsy, A.** Ein pannonisches Volk bei einem Wenig bekannten Gewährsmann des Stephanos Byzantios. – In: *Studia in honorem Vesselini Beševliev*. Sofia, 1978, 486–488.
- Moravcsik, Gy.** Byz. – **Moravcsik, Gy.** Byzantinoturcica. Berlin, 1958.
- Muscă, T.** Date – **Muscă, T.** Date noi privind metalurgia fierului în sud-estul Transilvaniei. – *Apulum*, 20, 1982, 53–58.
- Nied. Man.** – **Niederle, L.** Manuel d’antiquité slave. I–II. Paris, 1923–1926.
- Nied. Sl. st.** – **Niederle, L.** Slovanské starožitnosti. I–III. Praha, 1902–1924.
- Nový, R.** Die Anfänge – **Nový, R.** Die Anfänge des Böhmischen Staates. I. Praha, 1968 (= *Acta Universitatis Carolinae, philosophica et historica*, XXVI).
- Papaz. Plem.** – **Papazoglu, F.** Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba: Tribali, autariati, dardanci, scordisci, mezi. Sarajevo, 1969.
- Pârvan, V.** Getica – **Pârvan, V.** Getica. O protoistorie a Daciei. București, 1926.
- Petolescu, C.** L’organisation – **Petolescu, C.** L’organisation de la Dacie sous Trajan et Hadrian. – *Dacia*, 29, 1985, 1–2, 45.
- Pippidi, D. M.** Studii – **Pippidi, D. M.** Studii de istorie și epigrafie. București, 1988.
- Pop, I. A.** Români – **Pop, I. A.** Români și maghiarii în sec. IX–XIV. Geneza statului medieval în Transilvania. Cluj-Napoca, 1996.
- Popescu, E.** Epigraphische – **Popescu, E.** Epigraphische Beiträge zur Geschichte der Stadt Tropaeum Traiani. – *Studii clasice*, VI, 1964, 192–200.
- Preda, C.** Monedele – **Preda, C.** Monedele geto-dacilor. București, 1973.
- RE – Pauly-Wissova-Kroll Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft. Stuttgart.
- Rudnicki, M.** Wisla – **Rudnicki, M.** Wisla. – *Onomastica*, III, 1957, 325–347.
- Russo, I.** Les Costoboces – **Russo, I.** Les Costoboces. – *Dacia*, III, 1959, 341–352.
- Sârbu, V.** Cetatea – **Sârbu, V.** Cetatea dacica “Valea Zânelor” (Covasna). – *Angustia*, IV, 1999, 71–81.
- Schmidt, L.** Ostgerm – **Schmidt, L.** Die Ostgermanen. München, 1969.
- Sîrbu, V.** Dava – **Sîrbu, V.** Dava getică de la Grădiștea, jud. Brăila. I. Brăila, 1996.
- Stephanov, J.** Archeological Monuments and History of the Research Work in the Ispereh Region (“Sboryanovo”). Sofia, 1997.
- Stoyanov, T.** Who was buried – **Stoyanov, T.** Who was buried in the Caryatid’s tomb at Sveshtary. – *Thracia*, XII, 1998, 103–107.
- Székely, Z.** Așezări – **Székely, Z.** Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei. Sf. Gheorghe, 1966.
- Székely, Z.** Cetatea – **Székely, Z.** Cetatea dacica de la Covasna. – *SCIV*, 23, 1972, No 2, 201–214.

- Székely, Z.** Raport – **Székely, Z.** Raport preliminar asupra sondajelor executate de Muzeul regional din Sf. Gheorghe (1956). – MCA, V, 231–233.
- The Thracian – The Thracian City Sboryanovo. Ed. T. Stoyanov. I–III. Sofia, 2000–2003.
- Tom.** Thr. – **Tomaschek, W.** Die alten Thraker. – SBAW (Sitzungberichte der Akademie der Wissenschaften (Wien), 128 (I), 130, 131 (II), 1980.
- Tudor, D.** În legătura – **Tudor, D.** În legătura cu razboiul lui Filip Arabul împotriva carpilor. – Pontica, III, 1976, 89–97.
- Ungureanu, A.** Hărți – **Ungureanu, A.** Hărți referitoare la țările române în arhivele și bibliotecile pariziene. – Revista arhivelor, 50, 1973, 4, 637–652.
- Vasmer, M.** Griech. – **Vasmer, M.** Die Slaven in Griechenland. Berlin, 1941.
- Velkov, V.** Epigraphische – **Velkov, V.** Epigraphische Beiträge. – Studia balcanica, I, 1970, 58–62.
- Vulpe, R.** Așezări – **Vulpe, R.** Așezări getice din Muntenia. București, 1966.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ЕТНОНИМИТЕ

<p>Ambisontes 131
 Ambilici 131
 Drenzile 124
 Boei 54
 Scordisci 51
 Doudebi, Doudlebi 137
 Besi, bessi 36
 Biseni, bissemi 36
 Burgundi (Burgioni) 69
 Buri 69
 Dazana, Dasena, Daciane 119
 Geleman 90
 Lemuzi 119
 Liutomerici 119
 Lusane 119
 Taurisci, tauristi 51
 Varini 74
 Varisci, varisti 75
 Varni, Varnabi, Varnavi 75-77
 Varnjani 77
 Vranovi 77
 Γάλλοι, Galli, Γαλάται, Κελτοί,
 Celtae 85</p> <p>Авари 14, 90, 136
 Аварини 34, 35, 58, 82
 Авиони 74
 Автариати 18, 19
 Агатирси 65, 85, 93, 95
 Агриани 128, 181
 Адрайбикампи 75
 Акси, аксиаки 44, 45, 46, 97, 151,
 153, 156
 Алани 51, 55, 82, 165
 Албокенсии 34, 70, 188, 203
 Алми 77, 190
 Алпиздури 51
 Алтмани 136</p> | <p>Алцидзури 51
 Амбиварии 75
 Амбидрави (Ἀμβίδραυοι) 131
 Амилзури 50, 161, 177
 Анарти (Ἄναρτοι) 34, 55, 56, 57, 84,
 85, 149, 164
 Анартофракти (Ἄναρτοφράκτοι) 35,
 82, 84, 85
 Англи 45, 56, 97, 100, 105, 107, 151,
 153, 156, 157, 206
 Англии 74
 Ангриварии 75
 Андизети 201
 Андрофаги 65
 Анти 48, 51, 94, 174, 178, 190
 Апиаренци, апиаренсии 159
 Апиари 99
 Апсинти 129, 186
 Арани 92
 Аргараганти 166
 Ардиеи 122
 Ареи-сармати, ареати 159, 197
 Арпи 22, 139, 193-195
 Арси 122
 Арсиети 35, 58, 82
 Артаки 57, 97, 99, 197, 200
 Асами 100
 Аски (скаи, скайбои) 15, 139, 140, 141
 Асти, астии 39, 40, 41, 185
 Астинги 55, 57, 61
 Атари 190
 Атаул 12
 Атраби 75
 Атри 61, 97, 99, 100, 107, 197
 Аухети 93, 95</p> <p>Байовари, бавари 75
 Балти 59, 95</p> |
|--|---|

- Баси, басанти 9-11, 154
 Басилиди 95
 Бастарни 47, 50, 55, 56, 66, 73, 97,
 105-111, 171, 173, 189, 196
 Бебрики 143, 144
 Бегани, забегани, сбегани 14
 Бери 15, 17
 Беси 17-39, 61, 124, 138, 139, 152,
 195-197, 200
 Бесинги 38
 Бесяки, безяки, безяци 37-39
 Бетигери, бетегери 132, 199
 Биеси 35-37, 58, 70, 82
 Биесики 36, 37, 188
 Биефи 34, 36, 70, 203
 Бизалти, бисалти, басалти 18, 22,
 27-31, 34, 146, 181
 Бистони (Βίστονες) 17, 22, 25-27,
 123, 146, 181-183, 192
 Блаки (Blachi) 87, 91
 Бодини, будини, бодинии (Βωδινοί)
 47, 65, 66, 68, 95, 171
 Бои, бойки, боиски 49-53, 54, 61, 85,
 112, 161, 176, 178, 202, 206
 Бокани 61, 62
 Боки 54, 60-62, 83
 Борани (Βορανοί), бурани 73, 74, 173
 Бормани 72, 74
 Босани 11
 Боти, ботани 63-65
 Ботиеи (Βοττιαίοι, Bottiaei, *Βωταί),
 боти 62, 132, 139, 142, 185, 195
 Бояни 49, 53, 54
 Бревки 201
 Брени (Βρέναι), бени 18, 19, 138,
 139, 140, 195
 Брианти, прианти (Priantae) 141-143
 Бриги, фриги 16-18, 22, 63, 143
 Бритолаги (Βριτολάγοι) 82
 Бубегени (Bubegenas) 12
 Буди, будаки 65, 67, 68
 Бужани 46, 49
 Бузи, бужи, бизи 39, 42, 45, 48
 Бургиони 35, 58, 82
 Бургодиони 74
 Бури (Buri), бурани, бормани 55, 68-
 74, 204
 Буридавенсии (Βουριδαυήνσιοι) 34,
 70, 71, 203
 Българи 76, 90, 157
 Български славяни 53, 54, 76, 90
 Вангиони 58
 Вандали 61, 75, 86, 87, 117, 150
 Вандили 74
 Варви, ворови 78, 79
 Вари, варини (Varinae) 74-78
 Варисти 55, 69, 71
 Варнаби 78
 Варни, варнави 74-77
 Васинабронки 12
 Велетаби 75
 Великокелалети 142, 194
 Венеди, венети 36, 38, 54, 56, 76, 82,
 137, 156, 158, 166, 174, 201
 Вервиани (Βερβιάνοι) 78, 79
 Вес 12
 Вестготи *вж. готи*
 Виктуали 55
 Винделики 49
 Винки (Vinki) 79, 80
 Вируни (Οὐιρούνοι) 74
 Висляни 155, 158
 Вистри, вистери 155-158
 Витини 129, 193
 Власи (румъни) 62, 63, 206
 Волиняни 86
 Вранови, враняни 76
 Гагани, гаги 81, 82
 Гали, галичи, галаи (Γαλαίοι) 9, 53,
 56, 57, 61, 82-86, 154, 206
 Галати (Γαλαται) 50, 84, 106, 194
 Галди, глади 13

Галинди (Γαλίνδαи) 55, 56, 82, 83, 85
Ганти (канти) 118
Гевини, гевинии 47, 66, 171
Гели 86, 89, 91, 92
Гелони (Γελωνοί, Γέλωνες, Geloni),
желани 65, 66, 93-95
Гепиди 13, 63, 86, 89, 117, 136, 150, 171
Германи 59, 74, 89, 111, 117, 157, 198
Гетени (Γετηνοῦς) 98
Гети 7, 33, 50, 60, 61, 63, 94-121,
151, 159, 160, 163, 164, 180, 197, 200
Гитони 34, 157
Големи койлалети 195, *вж.*
великокойлалети
Готи 12, 13, 19, 48, 51, 72, 73, 87, 89,
99, 117, 150, 152, 163, 165, 167, 173,
177, 178
Гребенци 171, 174, 175
Гурали, горали 196, 200, 201
Гутони 74
Гуцули 203, 205, 206

Даи (Δᾶи) 110, 111
Дарки (дарги) 89
Дарси, даорси, дроти (Δάρσιοи) 122-124
Дарсии, дерсаи 124
Декенти 110
Декентии (Δεκεντίи) 117
Дерони 123-126
Дечани (дачани) 110, 118, 119
Дии (Δίи) 22-24, 33, 39, 194
Дименци, дименсии 159
Добери 27
Доки 128
Доленци, доленчани 129
Долиони (Δολιόνες, Δολιόνοι,
Δολιεῖς) 129
Долонги, долонки, педолани 129,
142, 192, 194
Дори 99, 130, 132
Дравани, дравани 131
Драгомани 135
Драгувити 78

Дракани, драгани 135, 136
Драки, драги 135
Древляни 78, 131
Дриопи 169
Дрои (Δρωοи) 123, 132, 133
Дроси, дросили 124
Другери 132, 133, 139, 142, 185, 195,
199
Дуледи, долеби 49, 61, 86, 136, 137,
138, 206
Даки (Δακοи, Daces) 7, 49, 50, 63, 69,
70, 82, 85, 86, 94-122, 133, 189, 205
Дерсеи 17, 26, 133, 192
Дардани, дарданци 18, 19, 128, 183,
184, 189, 202
Дигери 18, 21-23, 28, 39, 132, 199
Данталети, дентелети, денселети 18,
22, 28, 32, 108, 127, 128, 189, 195-
197
Диобеси 18, 22, 23, 31, 33, 39

Ебри 143
Евдоси 74
Еди (Aedi) 159, 181, 182, 185, 192,
195, 197
Едони (Ἴδωνοи, Edoni, Edonii) 17,
26-30, 123, 132, 139, 142, 145-147
Ели 99, 147
Энтриби, адрайбикампи 75
Энтриби, атраби 75
Ести 12

Зери, зерини, зеринти, зерени, зе-
ренци, зерании, зреняни, зире
(Ζηρανίи) 148, 149, 150

Игилиони 55, 56, 82, 83
Илири, илирии, илирийци 9, 10, 11,
112, 122, 131, 154, 201, 202, 203
Илирики 9, 10, 154
Имнискарис 12
Инаунксис 12
Ингвеони 169

- Инсубри 49
 Истри (Ἰστροί, Histri), истрийци, истрияни (вистряни), истрики (Histricis) 45, 46, 97, 150-156
 Ити (ойтенсии), итибари 45, 159-163, 197
 Итимари (Ἰτιμάροι) 50, 51, 159-163, 177, 178

 Кавки, каваци, каваци, кавии 57, 163, 165-171
 Кавкони (Καύκωνες) 169
 Калипиди 151
 Калти, колти 13, 166
 Капи 99
 Караби, кробати (хървати) 37, 38, 51, 53, 86, 98, 138
 Карбилети, карбилеси 18, 22, 127, 132, 138, 139, 142, 185, 194, 195
 Кари 169
 Карпи 57, 61, 68, 72, 73, 167, 171-174
 Карпиани (Καρπιανοί) 47, 66, 171
 Карпиди (Καρπίδας) 171
 Карподаки (Καρποδάκοι) 173
 Карси 175-180
 Каукенсии, каукоенсии 34, 55, 57, 70, 85, 164, 203
 Кауки, кауци 169
 Квади 55, 68, 71, 72, 204
 Кебрени, кебрени (Κεβρήνιοι) 140, 141
 Кейагиси, киагиси (Κειάγισοι) 34, 187, 191
 Келегери (Celegeri) 183, 184, 195, 199
 Келти 10, 49, 84, 85, 97, 103, 111, 112, 131, 154, 198, 201, 202, 204
 Кени (кайни) (Καινοί, Saepi), кеници (Saepici) 132, 139, 184, 185, 186
 Киабри 189, 191
 Киаки 187, 189, 191
 Киани (Κιανοί) 187, 188, 190
 Кии (Κίοι) 187-191
 Кикони 17, 26, 27, 83, 123, 141, 142, 186, 191-194

 Кимбри 60
 Кларии 159, 160, 197
 Коваки, коvasи *вж. каваци*
 Койлалети 22, 33, 127, 139, 194-196
 Колди (Coldas) 12, 13
 Комети 115
 Кораби 11
 Корали, карали 18, 19, 32, 45, 97, 106, 160, 196-200
 Корели 185
 Корнакати 202
 Корнакензи, корнакенси 202
 Корнаки 201
 Корни 60, 202, 203
 Корнуги 203
 Корпили 18, 124, 132, 139, 142, 185, 186, 192, 194,
 Костобоки (Κοιστοβῶκοι, Costoboci) 34, 54-61, 82, 85, 89, 164, 206
 Котенсии 34, 70, 203-205
 Коти 203, 205, 206
 Котини 68, 204, 205
 Котмани 72, 203, 205, 206
 Крестони 23, 28, 29, 30, 146, 180-183
 Кривичи 78
 Кробизи, кробузи 39, 42, 44-47, 97, 99, 151, 159, 160, 163, 196, 197
 Кумани 42, 89

 Лелеги 169
 Либурни 154
 Лимиганти 166
 Лотромани 204
 Луги (Λοῦγοι) 68, 69
 Лужишки сорби (сораби) 38, 69, 119
 Лукринги, лакринги 55, 71
 Лупиони-сармати 166

 Маджари 52, 87, 88, 91, 136, 150
 Мадуатени 185
 Майети 95
 Македонци 146, 150

Малокелалети 142, 194, 195
 Мариандини 143
 Маркомани 55, 68, 71, 114, 136, 204
 Марсигни 68, 204
 Матукети (Ματοκέται) 95, 96
 Меди (мелди) 9, 18, 19, 22, 28, 128, 154, 196, 197
 Медовитини 143
 Меланхлени 65, 66
 Меонци 169
 Меренс 12
 Меря 12
 Местяни (мистени) 17, 21
 Мигдони 28, 29, 129, 143, 146, 181, 182
 Мизи (Μυσοί), мези (Μοισοί), мизийци 77, 94, 107-109, 111, 129, 159, 161, 169, 183, 184, 189, 197, 200, 202
 Миргети (Μυργέται) 95
 Мокани 62
 Мордва 12
 Морденс 12
 Морисени 159, 197
 Моти 64
 Мотри 61

 Навари 66
 Навего (Ναυεγο) 12, 13
 Неври 65, 66, 93, 95, 171
 Немети 58, 85
 Нести (Νέστοι), нестии (Νέστιοι) 21
 Нистеи 60
 Нови, новаки 13
 Норики 50
 Нуитони 74

 Оболи (обуленсии) 44, 991 159, 160
 Одоманти, одони 18, 22, 27, 28, 123, 132, 146
 Одриси 18, 19, 22, 25, 32, 33, 40, 102, 186, 194
 Ойтенсии 44, 159
 Олтмани 204

 Омбрики 171
 Омброни 35, 58, 60, 82
 Оси 68, 204
 Осилы 47
 Остготы *вж. готи*
 Офлони 47

 Пайты 186
 Панеи 123, 132
 Панони 10, 201-203
 Патри 176
 Певканалы 47
 Певкины 44, 47, 55, 56, 66, 82, 159, 171, 173
 Пеласгы 129, 169, 181
 Пеоны, пеонцы 18, 27-29, 146, 169, 181, 183
 Пеоплы 27
 Петы 17, 26, 123, 191
 Печенеги 36, 37, 48, 89
 Пиенгиты 35, 58, 82
 Пиеры 18, 27, 28, 146
 Пиефигы 34, 36, 188
 Пилофоры 115
 Пинкы, пиенгиты 61
 Пирогеры 132, 139, 142, 185, 194, 199
 Побеганы (Pobegani) 12, 13
 Поли 60
 Потулатенсии 34, 70, 188, 203
 Прабългары 92
 Предавенсии 34, 55, 57, 70, 85, 164, 203
 Прианты 142, 192, 194

 Ратакенсии 34, 55, 57, 70, 85, 164, 203
 Ратары 77
 Раураки 85
 Ревдигны 74
 Реты 49
 Роги 12
 Роксоланы 47, 55
 Росы 78
 Росоманы 72, 136
 Русы 99, 109, 120, 121

Сабоки (Σαβῶκοι) 35, 54, 58, 59, 61, 82
Савромати 9, 33, 65, 94, 154
Сакси (акси) 45, 99, 107, 156, 157
Салденсии 34, 188
Сапеи 17-19, 22, 26, 123, 192
Сараби, сораби, сорби сърби 11, 37, 51-53, 98, 119, 138
Сари 120, 121
Сармати 32, 47, 50, 54, 55, 71, 72, 93-95, 97, 105, 156, 163, 165, 166, 171, 173, 196, 198
Сатри 17, 18, 26, 30, 31, 123, 192
Свардони 74, 75
Свеби (свеви) 49, 55, 58, 68, 71, 111
Себи 120, 121
Севери, северии 75, 78
Семнони 74
Сенони 49
Сенсии 34, 70, 188, 203
Серди 128
Сиалети 33, 127, 142, 194, 195
Сикабои, сикобои 55, 140
Ситони 28, 29, 146, 159, 182
Скаи 140
Скаугди 159, 197
Скири 84, 156
Скити 19, 44, 45, 50, 65, 93, 96, 97, 101, 105, 110, 111, 132, 150, 151, 159, 171, 183, 189, 196, 197
Склавини, славяни 14, 47, 59, 66, 76, 77, 78, 87, 90, 91, 171, 174, 178
Скордиски 10, 11, 50, 128, 210, 203
Сосиби 55
Ставани 55, 56, 82
Стримонци (струмяни) 21
Судини 55, 56, 82
Сулони 34

Таври 9, 65, 93, 154
Тавриски, тевриски (Τευρίσκοι) 34, 49, 50, 55, 56, 61, 84, 89, 112, 149, 164, 202

Тавроскити 47, 66
Тагри 47
Тадзанс 12
Тайфали 165, 173
Танаити 47
Тевриохайми 69
Тевтони 60
Тервинги 165
Тимаки 183, 184
Тини 142, 192, 194
Тирагетти, тисагетти (Thyssagetae), тусагетти (Θυσσαγέται), тусагетти 47, 54, 82, 95, 171
Тирени 181
Тирсени 181
Тисмани 136
Тоносурси, тонсури 50, 161, 178
Травси 180
Траки *passim*
Транипси 60
Трансмонтани (Τρανςμοντανοί) 55, 56, 82
Трибали 44, 60, 77, 94, 100, 103, 108, 111, 151, 159, 183, 184, 189, 191
Трибоки (Tribocí, Τρίβοκχοι) 54, 58, 60, 61
Трикорненсии, трикорненци 202
Трикорни 201
Триполи 60
Тристол 60
Троглодити 44, 45, 159, 196, 197
Тункарси (Tuncarsos) 51, 175, 178, 180
Тунсури, тунсурси (Τούνσουρσι) 177

Угрофини 95
Уругунди 72, 173

Фини 34
Франки 74, 77, 78, 90
Фриги 129
Фругудиони 34

Хавки, кавки 169
Халети 18, 22, 127
Хамаксоби 47
Харии 74
Харпии (" Арπιοι) 82, 171, 172
Харси, харсани, харсали 178, 179,
180
Хасдинги 173
Хелвети 85
Хермундури 55
Херули 73, 77
Хилеи 154
Хипсалти 132, 139, 142, 185, 194
Хири 156
Хорняци, хорнаки 203
Хуни 48, 50, 51, 53, 134, 136, 165,
166, 173
Хърси, хърсоли, хърсали, хърсани
178, 179, 180
Хърцои 175, 179, 180, 182

Чуд 12

Язиги 32, 47, 106, 116, 166, 196

ПОКАЗАЛЕЦ НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИМЕНА

- Abdera (Ἀβδηρα) 126
 Ad Basante 9
 Ad Drinum (гр. Зворник) 10
 Alluta 188
 Alvidéki 120
 Ar(e)lara (дн. Erlauf) 108
 Arelate (Ἀρελάτη) 108
 Augusta Traiana 15

 Barbaricum 72
 Basiana 9
 Bassianis 9
 Beroa 14
 Beroe 14, 188
 Berola 14
 Besa (Mesta, Nesta) 21
 Bese дн. с. Беша (Beşa) 37
 Besinga (Pösing) 38
 Bezeny 59
 Boceni 59
 Bocón 59
 Bod (Bzince) 67
 Bodhyda 67
 Bodon 67, 68
 Boian (Bayan) 53
 Boianu Mare (Bayon) 53
 Boinka 53
 Boion (дн. Войон) 54
 Voița 54
 Boiu (Baj) 53
 Boiu (Boian, Boan falva) 53
 Boiu (Boy) 53
 Boiu (Bun) 53
 Bokan 59
 Bosna 9
 Bot (унг. Fejér) 64
 Bota (унг. Borsod) 64
 Botany (унг. Battyán) 64

 Botfalva (дн. Прикордонное) 64
 Bra 140
 Bracz 140
 Buda Veche (Vechea) Obuda, Olah
 Buda, Budendorf 67
 Budacu de Jos (унг. Szasz Budak,
 Deutsch Budak) 66
 Budacu de Sus (унг. Felső Budak,
 Olah Budak) 66
 Budiu, Budiul de câmpie (Папиу
 Иларион) 67
 Burridava 69
 Buryanfalva (дн. Buruienești) 73
 Buryanfalva, Buruene, дн. Păuliș 73

 Câmpia Boianului 53
 Caput Basensis 10
 Caput Bubali (с. Бребу, Банат) 10
 Carasui, Carasu 155
 Carpanul 172
 Cărpenei (Кърпѣни) 172
 Cărpeneiș (Кърпениш) 172
 Carsum 188
 Cârța 176
 Cebro 187
 Celeia 183
 Cellena 183
 Chiöwe 190
 Ciabrus 188
 Ciambron 187
 Cio 188
 Cium 188
 Cius 188
 Coralius 198
 Crebro 187

 Dolani 130
 Dolany 130

Doljani 130
 Dolne Budakovce (Alsó Bodok) 67
 Doriones 130
 Dúdleba 137
 Duleba 137
 Dulebzka 137
 Durostorum 157

 Edonis 146

 Feludéki 120

 Gaganis 81
 Gazanam 81
 Gazló (Zabrod, Zabrogy) 81
 Gazlos (Brodské) 81
 Gegeny 82

 Harsan (Körös Harsány) 178
 Härtu 178
 Herszeny (Hârsenij) 178
 Herzafalva (Hârseş) 178
 Herzsa (Hârja) 178
 Histria 155
 Horne Bodakovce (Felső Bodok) 67

 Ibar 146
 Ilima (Ilibakia), дн. Яломица
 (Ialomita) 176
 Isatschi 155
 Ita 162
 Itzes 159

 Karpene 172
 Karpicko, Karpidolek 172
 Kauka (дн. Вранча) 164
 Kelle 183
 Kiabros 138
 Kijanhorod 190
 Kijanka wieś 190
 Kijanowka 190
 Kijanska wolka 190
 Kijany 190

 Kolubar, Kolubara 138
 Koralthegy 201
 Körösgegeny 81
 Kotiaeion 206
 Krapina 172
 Kyowe 190

 Lago di Carasu 155

 Myscella 183

 Nabočany 59
 Nagyharsány) 178
 Pangalia Nova 188
 Podbočie
 Podole 130
 Podoleni 129

 Sama (Сомеш) 89
 Souyou (дн. Шайо) 150
 Szasz Buda, Budendorf (Buneşti) 67

 Terra Ultrasilvana (Transilvania)
 87, 91
 Thessalonica 29
 Tiszahetény 98
 Tomi 188, 190
 Tulscha 155

 Variani 76
 Varina 76
 Variniana 76
 Vestian 155
 Vicus Carporum 173
 Vicus Quintionis 33
 Vicus Ultinsium 33
 Vicus Vorovum Minor 78
 Vinceia 79
 Vingeio 79, 80
 Vislelend 158
 Vister 155
 Vistian 155
 Vistiar 155

Vistrum, дн. Porto Vestre 156
Vistuar 155
Vistula 157
Viza, Laviza 43
Vronki 78
Zabok 59
Zbehňov (Zebegnyo) 14
Zebegény 14
Zyloc (дн. Zalău) 91

Aἴνω̄ν 186
Aἴνια 185
Aἴνιος 186
Aἴνος 185, 186
Αργανόκιλι 183
Bίσλα 157
Bόττες (Витиния) 63
Baδζίανια 9
Baσσίανα 9
Beσούπαρον 18
Boτιάειον 63
Γαλίτσιον 83
Γαλιτσά 83
Γαλιτσάδες 83
Δρήσος 124
Zeιρηνία 148
Zηροβαστηνή 148
Kίλλα 183
Kάραβις 43
Kόραλλα 198
Kάυκας 168
Kάυκασος (ο. Кеос) 168
Kάυκων 168
Kαραβιζύη 43
Kαυκάσιον ὄρος 168
Kέβρω 187
Kιλλαίοι ὄρος 183
Kιλλαιόν πεδίον 183
Kουράλιος 198
Μαρκέλα 183

Μπόκα, Μπόκοβон 59
Μποκοβίνα 59
Μποκοβικόν 59
Μποτζιάνα 59
Τίτος 21
Χέρσοβα 180

Абдера 26-28, 124, 126
Абрит 11, 159
Аварски хаганат 90, 136
Агрианес (Ергинос, дн. Ергене) 140
Ад Басанте 9, 11
Аджигьол 100, 153
Адина (”Αδινα) 146
Адриатика 37, 52, 53, 154
Азия 16, 19, 29, 72, 144
Айдемир 175
Айпел 204
Аканджиево 25
Акант 28, 181
Аквинкум 72
Акидава (Acidava) 112
Аксий, Аксиопа 27, 28, 62, 107,
146, 156, 180, 181
Аксиополис, Аксиопол 152, 158, 188
Акте (Атон) 28-30
Алабак 20
Александрово 100
Алмалии 175
Алмаш (Almas) 87
Алпи 50, 131, 171
Алпис 171
Алт(а) (Олт) 30, 166, 169, 205
Алтинум, Алтина (ез. Олтина)
11, 187
Алтос 29
Алузоре (с. Бошуля) 18
Амфакситида 28, 146
Амфиполис 28, 29, 147
Анатолия 144, 145
Ангиста 125

Ангитес 125
 Ангустия 170
 Анкириана 159
 Антемунт 27
 Антисара 146
 Анхиало 177
 Апиария (Ряхово) 66
 Апион (Απιον) 48
 Аполония 25, 28, 43, 104-106, 112
 Апсинтос (Мелас) 186
 Апулум 112, 121, 134
 Арад 64, 149
 Арбанаси 198
 Аргил, Аргилос 27, 29, 30
 Аргос 27, 62
 Арда 22, 24, 193
 Арджеш 70
 Аретуса 28
 Ариеш 63-651 87, 88, 90
 Арина 88
 Арине (Agrine) 86, 133
 Арисба, Арисб 140
 Арисбос 140
 Аркадия 168
 Армениш 81
 Арол (Ἄρωλος) 28
 Арпа, Арпеш (Горна Арда) 22, 194
 Арпезос 193
 Артанес 44
 Артеск (Арда) 141
 Арубиум (Мачин) 73
 Асеница 24
 Асенова крепост 24
 Асканий 188
 Аскибургсион (Ἄσκιβούργιον ὄρος) 69
 Аста(р) (Босфор) 40, 46
 Астийско царство 42
 Атика 110, 111, 169
 Атина 19, 105, 147, 181
 Атрис (Янтра) 44, 103
 Ахая 168
 Ахея 19
 Ахиллов бряг (Тендеров) 47, 93
 Ахиллов о-в (Левка, Белия остров) 47
 Аюд 90
 Бабадаг 166
 Бабово 174
 Бакаукис, Бакауцис (Βακαυκίς) 168
 Балатон 137
 Балтийско море, Прибалтика 12, 48, 61, 76, 137, 156, 158
 Банат 10, 12, 13, 14, 80, 117, 133, 165, 166, 168
 Бангис (Bangis) 48
 Банду 89
 Баненска 20
 Банска 195
 Банска Бистрица 35
 Баня 183
 Барабуза 42
 Бараолт 166
 Барбисес (Βαρβύσης) 41
 Баса (Bassiana) 11
 Басанта (Bassantis, Ad Basante) 9-11
 Басанте (Босут) 10
 Басиана 9, 11
 Басибунон (Βασσίβουνον) 11
 Басидина (Βασσίδινα) 11
 Баташка пл. 20
 Бебрава 144
 Бебреш 144
 Бебрикия 144
 Беброво 144
 Бега (Bega) 12-14, 149, 150
 Бегуей (Beguey) 12
 Безяк 37
 Безячия 37
 Бела Места 20
 Беласица 29
 Белгия 169
 Белград 188, 201
 Бели Карпати 35
 Бели Криш (Crișu Alb) 64

Бели Лом 97, 99, 109, 121
 Белица 175
 Белово 20, 25
 Беломорие 194
 Беника, Бенийска стратегия 18, 19, 139, 194
 Беотия 198
 Бер (Βῆρος) 15
 Берга 29, 31
 Берег 14
 Березан 47
 Береяр (Βηρηῖαρος) 14, 15
 Берипара (Βηρίπαρα) 14, 15
 Берма 17
 Бермезий (Бермеци), Βερμέζιον 16
 Бермий (дн. Кара Камен, Вермион) 16, 17
 Бермион (Βέρμιον ὄρος) Бернион (Βέρνιον), Бремион (Βρέμιον) 16
 Берова дупка 17
 Берово 17
 Берое (Августа Траяна) 14-16
 Берое (Пятра Фрекъцей) 73
 Берое 187, 188, 190
 Бероя (Βέροια) (дн. Бер, Верия) 16, 17
 Бертиск (Бешикдаг, Богданска пл.) дн. Вертискос 29, 30, 181
 Беса (Места, Неста) 27, 30, 31
 Бесал 36
 Бесапара 18, 19, 21, 31
 Бесарабски Буджак 164
 Бесаяна 33
 Бесиана (Βεσίανα) 33
 Бесийска стратегия, Бесика 18, 123, 139, 194
 Бесика (Бесики) 18, 32, 35
 Бески пл. 36
 Бескиди 35, 37, 38, 39, 61, 82-85, 200
 Бесков 36
 Беслен (Бесляне, Бесяне) 37
 Беша 37
 Бещади 35, 36, 39, 52, 58, 200
 Бизалтия 28
 Бизанте (Βισάνθη, Bisanthe, Bizanthe) 40-42
 Бизантион (Βυζάντιον, Byzantium) 39-42, 104
 Бизие 185
 Бизия (Βιζύη, Βύζη, Bizzis, Bize) дн. Визе 41, 42, 46, 109, 128, 140, 147, 196
 Бизоне (Βιζώνη πόλις) 43, 45, 105
 Бисалтика 28
 Бисалтия 27, 28, 30, 31
 Бисанте (Βισάνθη) 41
 Бисдина (Βισδίνα) 33
 Бисерикуца 98
 Бисмафа (Βισμαφά) 33
 Бистонида, Бистонско ез. (Буругьол) 26, 192
 Бистра 82
 Бистрец 178
 Бистрица 56, 66, 193
 Бистрица-Нъсуд 57, 67, 68
 Бихор 64, 136
 Блъндиана 92
 Бод (Bod, унг. Botfalú) 64
 Бода (Βόδας) 66, 68
 Боденец 68
 Бодещ, Будещ (Bodești, Budești) 67
 Бодок 66, 166
 Бодрог 51
 Бойка (Воїќ), Бойковия 52-54
 Бойковски Бескиди 52
 Бойнице 54
 Бойодурум 49
 Бойос (Βοϊός) 50
 Бока 60
 Болбе (Бешикгьол, Богданско ез., дн. Корония) 29, 181
 Болгородка 93
 Болога 135
 Бонония (дн. Болоня) 49
 Бористен (Днепър) 44, 47, 82, 93, 95, 171
 Боричев 190
 Борманон (Βορμάνων) 72

Борово 100
 Боруй (дн. Стара Загора) 14
 Борча 73
 Босански Шамац 9
 Босна 9-11, 137
 Босна и Херцеговина 52
 Боспорско царство 105
 Босут 9
 Босфор *вж. Тракийски Босфор*
 Ботен (Boteni, *унг. Botháza*) 64
 Боти (Βόττες) 63, 66
 Ботиеня 62
 Ботия 62
 Ботунец 65
 Ботуня 66, 79
 Ботян (Botean) 64
 Боудоний 67
 Боута 63
 Бохемия 49, 54
 Боян 53, 54
 Бояна 53, 54
 Боянаца 53
 Бояне 53, 54
 Бояни 54
 Бояница 54
 Боянице 54
 Боянка 54
 Боянов 54
 Бояновица 53
 Бояновице 53, 54
 Бояновци 54
 Браница 140
 Браничево 100, 101, 110
 Братей 90
 Брашо (Brasso, *рум. Braşov*) 120
 Бре (Bré) 142
 Бреа (Bréa) 143
 Брезово 140
 Брестовица 24
 Бриантийско (Приатийско) поле 143
 Бриантика, Бриантийско (Приа-
 тийско) поле 143
 Бръшлян 175
 Буг (Хипанис, Южен Буг) 46, 47,
 136, 137
 Буда 66-68
 Будаево 68
 Будак (Budac) 66
 Будаки 68
 Будаково 68
 Будалия, Бубалия 120
 Будва 67
 Будей 67
 Буденец 67
 Будени 67
 Будина 68
 Будине 67
 Будитов 67
 Будиу (дн. Папиу Иларион) 67
 Будка 68
 Будки 68
 Будковичанка 67
 Будуш (Buduş) Also Budàk 67
 Бужеск (Бусък) 66-68
 Бузъу 152, 153, 165, 166
 Буке (Βύκη) 47
 Буковина 53, 83, 205
 Бураново 74
 Бургас 177
 Бурдя (Burdea) 70, 73
 Бурел 74
 Буридава 34, 69, 71, 74
 Бурнаш (Câmpia Burnaşului) 70, 73
 Бусък 49
 Бутан 64, 65
 Бутен (Buteni) 64
 Бутис (Βούτις) 63, 65
 Бутяса (Buteasa) 64
 България 175, 179, 187
 Българград (Алба Юлия) 90
 Бърладско плато 165
 Бърса 166, 171
 Ваг 204
 Вагосола (Vagosola) 48

Вазово 147
 Валя Стръмба 167
 Вардар 136
 Вардун 175
 Вариана 76
 Варна (Warnow) 75, 76
 Варна (Одесос) 43, 76
 Варненски залив 45
 Варница 173
 Варта 131
 Васил Левски 25
 Ведя 70, 200
 Века (Veshea) 67
 Велика Хробатия 52
 Великая Бегань (Nagybegány) 14
 Великая Буда 67
 Венеция 154
 Вера (Wera) 77
 Вестерия 155
 Ветрен 25, 175
 Видин 68
 Видлич 184
 Виза (Вича) 42-44
 Византия 190
 Визица 42
 Визия 41-43
 Визтер 155
 Виминакий, Виминаций 121, 202
 Вина 80
 Винарац 80
 Винарово 80
 Винарце 80
 Винга 80
 Винени 80
 Винеос (Βίνεος) 80
 Виница 80, 81
 Винице 80
 Винишче 80
 Винище 80
 Винка 79
 Винката 80
 Винкея (Винцея) 79, 80
 Винковци (ант. Cibalae) 79
 Винне 81
 Винница 81
 Виноград 80
 Виноградище 80
 Винци 79, 80
 Виргинас 159
 Висла (Вистула) 34, 35, 37, 48, 52, 56, 58, 69, 74, 75, 76, 82, 84, 155, 156-158
 Вислановка 157
 Вислица 35, 157
 Вислок 35, 157
 Вислока 58, 157
 Вислоч 157
 Висок Есеник 69
 Вистерна 155
 Вистула *вж.* Висла
 Вит 130
 Витиния 143, 188, 198
 Витоша 168, 170
 Влашка равнина 37
 Влашко 198
 Войводина 149
 Войводово 140
 Волин 49
 Волиния 49, 137, 138
 Волинско княжество 49
 Волхов 21
 Вормс 58
 Ворона 76
 Воронай (Вороновка, Воронег) 76
 Воронеж 76, 95
 Врана 160
 Врана 76
 Вране 76
 Вранино 76
 Вранов 76
 Вранча (Когайон) 56, 164-167
 Враня 76
 Враняк 77

Вратата Месеш 87, 91
 Враца 79
 Вронки 76
 Връбница 199
 Връв 78
 Вуковар 9
 Вълтава 137
 Вълча 70
 Върбица 198, 199
 Върбишка пл. 197
 Върбишки проход 199
 Въртешница 79
 Въча 24

Гагане (Gaganae) 81
 Гаганица 81
 Гаганиче 81
 Газорос 146
 Галаика 83, 141, 192
 Галата 43, 44
 Галатин 84
 Галац (Galați) 84, 152
 Галепсос (Γαληψός) 83
 Галико (Γαλικός) 83
 Галикон (Gallicum) 83
 Галиция 52, 53, 83
 Галицко княжество 53, 62, 206
 Галич 53, 83, 86
 Галича (Galicea) 84
 Галиче 84
 Галия 49, 55, 60, 71, 77, 78
 Галово 84
 Ганос 41
 Гарван 98, 152, 174, 175
 Геген (Gegeny) 81
 Гела 89, 90
 Геленджик 155
 Гелинца (Ghelința) 89, 91
 Гелница 89
 Гелов, Гелоу (Gelău) 90, 91
 Гелпа 89
 Гелчев 89

Генукла 107
 Гепидия 117
 Герила 199
 Герилово 198
 Герлово 18, 160, 197-199
 Германия 12, 48, 94, 110, 135
 Германски океан (Балтийско море) 12
 Гесацес (Gessaces) 98
 Гетия 98
 Гетулия (Getulia) 98
 Ги́ла (Γύλα) 88, 89
 Гилад (Ghilad) 91
 Гилпил (Gilpil) 86
 Гилпит (Gilpit) 86, 133
 Гинина могила 102, 103
 Глава Панега 10
 Гложене 190
 Голям Ариеш (Arieșul Mare) 86
 Голям Сомеш (Someșu Mare) 66, 86, 88
 Голяма Ворова 79
 Голяма Камчия 45, 159, 160, 197
 Голяма Търнава (Târnava Mare) 57, 67
 Горен Вит 190
 Горен Реут 67
 Горж (Gorj) 34
 Горилово 198
 Горна Вереница 77
 Горна Дакия (Dacia Superior) 117
 Горна Драматика 125, 126
 Горна Мизия 79, 187, 201, 202
 Горна Нишава 184
 Горнад 35
 Горни Цибър 187, 189
 Горно Ботени 64
 Горно Хърсово 179
 Горнотракийска низина 24
 Горняни 24
 Господинци 24
 Готия 117

Гоце Делчев 21, 123
 Грамос 54
 Гран 204
 Гресия (Gresia) 86, 133
 Грестония 27
 Грися (Grisia) 86
 Грон 51
 Гръдища Мунчелулуй 120, 153
 Гургиу 67, 68
 Гутии 205
 Гутин 57
 Гъван 153
 Гъген (Găgeni) 81
 Гърлица 175
 Гърлиц 187
 Гърмен (Гърмяне) 38, 123
 Гърция 55, 59, 61, 83, 134
 Гюргево 175

Дакийско царство 112, 170
 Дакия *passim*
 Далмация 11, 33, 37, 52, 122, 202
 Данапър, Данаприс 48
 Данастиър 48
 Данубий 152
 Дардания 16, 33, 109, 184
 Датон 146
 Датос 28
 Дебрен 24
 Дебър 196
 Дева 65
 Девет пътища 27
 Девин 24
 Дедеагач (дн. Александруполис)
 142, 143
 Делфи 18, 62, 129
 Дентелетика (Планинска и Полска)
 127, 128
 Деречкей 134
 Дечин (Dečin, Tetschen, Dechinensis provincia) 119
 Джеджови лозя 174
 Джелу (Gelu) 91

Джелъу (Gelău) 90
 Джелъу (Гелов) 87
 Джердап 63
 Джилорт 34
 Диерна (Черна) 81, 82
 Дикея 26, 27
 Димитровград 19
 Димотика (Дидимотихон) 193
 Димум 107
 Динискарта (Δίνισκάρτα) 33
 Диногетия, Диногетия (Dinogetia) 98, 173, 190
 Дион 192
 Дионисопол (Балчик) 43,45, 113, 163
 Дисорон/ Dysoron (Круша пл.)
 23, 29, 30, 125, 181, 183
 Днепър 13, 66, 79, 82, 88, 93, 138, 153
 Днестър (Тира) 36, 39, 52, 53, 61, 64,
 82, 83, 84, 86, 89, 93, 97, 137, 172
 Добошен 170
 Доброшка махала 179
 Добруджа 33, 34, 36, 45, 97, 98,
 105, 107, 109, 151, 153, 156, 158,
 173-176, 188, 197
 Добруджански Буджак 156
 Дойранско езеро 23
 Докидава (Δοκίδαυα)
 128; Долабие 137
 Долан 130
 Доланец 130
 Долани 130
 Долебин 137
 Долен 130
 Долен Ваг 51
 Долени 130
 Доленце 129
 Долна Вереница 77
 Долна Гила 88
 Долна Мизия 11, 34, 44, 46, 61, 66,
 68, 117, 147, 153, 159, 163, 173, 187
 Долна Панония 9, 173, 200-204
 Долни Петровци 9
 Долни Цибър 187

- Долно Левски 25
 Дон 13, 66, 165
 Дориск 132, 141, 191-193
 Доспат 24
 Драб (Δράβος) 125
 Драбеск 124, 125
 Драва 131, 137
 Дравена 131
 Дравискос 125
 Дравно 131
 Дравско ез. 131
 Дравское Поморское 131
 Дравус 131
 Дравци 131
 Драга 136
 Драгоевска пл. 197
 Драгоман 136
 Драгоманци 136
 Драгониеш 134
 Драка 135
 Драк-чеке 134
 Драма 124-126
 Драматика 125
 Драмица (Δραμίτζα) 125
 Драмско поле 125
 Дрекон, Дренкон 133, 134
 Дренчето 174
 Дресапаика (Δρεσалаική) 123, 124
 Дрика (Drīca) 86, 133
 Дрина (Drīnus) 10
 Дрозилово 124
 Дросийска (Дросикή) стратегия,
 Дросика 123, 124, 1391 185, 194
 Друмеве 161
 Дръган, Драган 133-135
 Дръгеш 133
 Дръгнеш 134
 Дръстър 89, 90, 130
 Дрюс, Дрис, Друс (Δρῦς) 132
 Дуванлий 25
 Дулиари 129
 Дунав *passim*; *вж. Истър*
 Дунавец 175
 Дунаец 35, 58, 157, 158
 Дурии 131
 Дуросторум, Дуростор 129, 161,
 187
 Дъбраш 20
 Дъбъка 90
 Дълбоки 15
 Дългопол 45
 Дялул Вичлор 135
 Ебра, Ебър (Хеброс) 138, 140,
 142, 144
 Евксински Понт *вж. Понт*
 Евпория 28
 Европа 18, 28, 32, 49, 143
 Еврос (Ἐβρος, Ἐύρος, Hebrus) 138
 Егейско море, Егейско крайбре-
 жие 18, 28, 30, 83, 123, 125, 130,
 132, 139, 142, 148, 188, 196
 Египет 112, 169
 Едава (Ἐδαβα) 146
 Едана (Ἐδανα) 146
 Едонида (Ἐδωνίς) 145, 146
 Едонска пл. (Пангей) 146
 Едонус (Edonus) 146
 Езепос 129
 Езерево 196
 Ейон (Ἐϊόν) 27, 29, 145, 146
 Ейоней 145
 Елада 17, 26, 27, 30, 55, 62, 106,
 123, 141, 145, 147, 169, 181, 183,
 185, 189
 Елатея 55
 Елба (Лаба) 38, 39, 60, 68, 69, 74-
 78, 119, 131, 169
 Елда 75
 Елевзин, Елевсин 61, 192
 Ематия обл. 16, 17
 Емине 43, 44, 160
 Емс 169
 Ендже 161
 Енингия 156
 Енисала 155

Ения (Айния) 185, 186
Енос (Айнос) 28, 132, 185, 186, 192
Еношеш 112
Епир 19, 54, 137
Ерактон (ἼΗρακτων) 84
Ергинос (Ергене) 186
Еритропос 193
Еритропотамос 193
Ермениум 176
Естер 93
Ехейдор (Галикос) 29, 83, 181, 183

Желань (Желонь) 93
Железни врата 152, 158
Желетавка 89
Желетова 89
Желивка 89
Желни 93
Желовце 89
Жилина 89
Жиляне 93
Житава 51
Жиу 34, 188

Забърдо 24
Загорие, Загоре 37
Залдапа, Аксиопа 159
Западен Буг
Западен океан 9, 154
Западни (Централни Трансилвански) пл. 63, 86, 87, 89, 133
Зармизегетуса царска 121
Земплен 14
Зерантийска пещера 148
Зерантион (Ζυράνθιον) 148
Зеренче (Zerenche) 150
Зилок (Zylok) 91
Зирас 43
Зиридава (Ζιρίδαβα) 149
Зирине (Zirinae) 148
Зирме 18
Златишко-Тетевенска пл. 19
Златна Панега 10

Златния рог 40
Злетово 127
Злокучене 45
Зоне 148, 191, 192
Зраика (Ζραίικη), Зераика 148
Зренянин (Zrenjanin), унг.
Nagybécskerek 149, 150
Зуробара (Ζουρόβαρα) 149
Зъранд (Zărand) 149
Зърнево 148

Иберийско крайбр. 126
Ибр 138
Ибър 138, 146
Извор 24
Източна (Римска) империя 51, 162, 165
Ийзерски пл. 69
Илион 191
Илирия (Илирик) 10, 19, 21, 23, 50, 53, 55, 71, 72, 112, 156, 202
Искос 138
Искър 79, 84, 184, 189
Исмар 191, 192, 193
Исмарида 26
Испания 17, 126
Истмос 169
Истриум (Istrium) 152, 156
Истрица (Istrița) 152, 153
Истрия 11, 37, 45, 46, 97, 101, 104, 106, 113, 154, 155, 156, 173, 196, 197
Истрос (Истрия) 151
Истър 11, 32, 40, 44, 48, 49, 72, 73, 82, 93, 94, 97, 99, 100, 103, 105, 106, 110, 111, 116, 133, 152-156, 159, 171, 172, 174, 189, 197, 199, 202
Ита (Тича) 162
Итаберий 162
Итадева (Ἴταδευά) 161
Италия 49, 72, 111, 115
Итоне (Ἴτώνη) 159

Ихтиман 19
 Ихтиманско поле 24
 Ицес (Ἰτζής) 159

Каварна 43
 Кавецос (Καβετζὸς χώρα) 80, 168
 Кавка (Каука) (дн. Вранча) 166, 169, 170
 Кавкаисински пл. 167
 Кагул 164
 Казалък 99
 Казанлъшко поле 195, 196
 Калатис 11, 43, 46, 98, 101, 104, 113, 196, 197
 Калиакра 44, 46, 160
 Калибе 40
 Калипетрово 175
 Калитере 28
 Калоферска пл. 197
 Камчия 18, 43, 45, 131, 163, 198
 Канагъл 99, 130
 Кангия 174
 Карабизия 43-45
 Караман дере 45, 99, 160
 Карансебеш 81
 Карасу 107
 Карбер (Κάρβερος) 15
 Карбер(а) 15
 Кардия 29
 Каринтия 131
 Карловац 37
 Карлово 19
 Карнунт Карнунтум 49, 72
 Кародунон (Καρρόδουνον) 84
 Карпати 12, 20, 34, 36, 39, 47, 52, 57, 58, 60-62, 70, 82, 84-86, 119, 128, 152, 156, 158, 166, 171, 176, 178, 200
 Карпатос (Καρπάτος ὄρος) 35, 58, 82, 83, 172
 Карпис (Κάρπις) 171
 Карпос (Κάρπος) 173
 Карс 178

Карсалеон 177
 Карсидава 176, 177, 180
 Карсиум 176, 177, 187, 190
 Карсо 159
 Кастабока 60
 Кастра Трагана 134, 135
 Каукаланд (Caucaland) 165, 166
 Кебрен (Κεβρήν) Кебрения (Κεβρηνία) 141
 Кедрос 189
 Кела 184
 Келе (дн. с. Черна гора) 196
 Кенийска стратегия 41, 123, 139, 185, 194
 Кеос 168
 Кермор 28
 Керсие 176
 Киаброс (Кий) 188, 190, 191
 Кианейски скали 188
 Кианка 190
 Киев 78, 93, 137, 190
 Киево 190
 Киевщица 190
 Киерос 188
 Кизик 19, 29
 Кизил 193
 Кийево (Кисово) 190
 Кийовац, Кийевац 190
 Кийовец 190
 Киконион 192
 Кипсела 41, 184, 186
 Кисуца 35
 Кияни 190
 Клуж (Напока) 89, 90
 Клуж-Мънъшур 90
 Кносос 192
 Ковасна 57, 164, 167, 169, 170, 171
 Когеон, Когайон (Κωγαίονον) 164, 170
 Когълник 164
 Койлетийска стратегия, Койлетика 123, 139, 185, 194, 196
 Кокина 193

Кокиница 193
 Кокинопотамос 193
 Колоколин 61
 Колубара 162
 Колусторус 159
 Колхида 144, 154
 Комана де Сус 90
 Компсант 26
 Конозос 145
 Константинопол/Истанбул 40,
 162, 167
 Копривлен (Копривляне) 38
 Корнакум 201
 Корница 203
 Корпилийска стратегия 123, 139,
 185, 194
 Костещ 113
 Кота 206
 Котманова 205
 Котмяна 34, 203, 204, 206
 Котовец 205
 Котовск 205
 Котяна 203
 Коцмани 205
 Коцофънец 153
 Кошице 35
 Краводер 78, 79
 Крайбрежна Дакия 64
 Краков 157, 158
 Кралево 160, 198, 199
 Крапец 172
 Крапина 173, 175
 Крапинец 99, 101, 147, 175
 Крапица 172
 Крапчене 172
 Красна 176, 178
 Крестонска обл. 181
 Крецово 182, 183
 Крибул 24
 Криводол 79
 Крит 62, 192
 Криш 81, 133
 Кришу Алб 133
 Кришу Негру 133
 Кришу Репеде 133, 134, 135
 Кробизика (Κροβυζικη) 44, 76
 Крпени 172
 Крунон, Круни 43, 44
 Крупец 184
 Круша пл. 23
 Кръпени 172
 Ксант 140
 Ксантия 192, 193
 Куздриоара 90
 Кукуш (Килкис) 182
 Кулак 99
 Кумидава 170
 Купрон 173
 Кути 205
 Кълиман 66-68
 Кълиманец 134
 Кълново 45
 Къмпия Турзи 90
 Къпуш (Сорус) 87
 Къпъцинен 190
 Кърконоше 69
 Кърпена 172
 Кърця 176
 Кюлевча 161
 Кюстенджа 155
 Кюстендил 127, 128
 Лаборец 51
 Лампсак 144
 Ластен 40
 Латорица 51
 Леба 137
 Лебско ез. 137
 Лейта 49
 Лемано (Емине) 43
 Лемковски Бескиди 52
 Лесбос 140
 Лете (Лагадинско ез.) дн. Коро-
 ния 181
 Лете 30
 Лещен (Лещане) 38

Лигос (Lygos) 40
 Лизимахия 184
 Ликос 143
 Липе 58
 Лис 141, 192
 Лисе (с. Ветрен) 18
 Лита 30
 Литейски врати 30
 Ловец 199
 Ловищя 165
 Лопадя 90
 Лудогорие 99, 160, 178, 180
 Лудогорска Гетия 97-121, 130, 147, 160, 163, 197, 200
 Лужицки пл. 69
 Лужичани 68
 Люкос 95
 Лясковец 76
 Лясково 24

Маас 77
 Мавро Моло (Черни нос) 43
 Майн 60
 Македония 15-19, 22, 23, 27, 28, 32, 33, 38, 50, 54, 60, 62, 106, 112, 123, 139, 146, 148, 189, 194, 200, 202
 Македония Втора 31
 Македония Първа 38
 Македонско царство 32
 Мала Азия 17, 63, 146, 184, 192
 Малая Бегань (Kisbegány) 14
 Малка Воров(а) (Vorova) 78, 79
 Малка Кайнарджа 175
 Малка Скития 11, 16, 34, 38, 75, 146, 173, 187, 197, 200
 Малка Търнава (Târnava Mică) 57, 67
 Малки Карпати 35
 Малко Белово 25
 Малко Търново 168
 Малък Искър 144, 190
 Малък Поровец 147
 Малък Преславец 175
 Малък Сомеш (Someșul Mic) 86-89

Манастирски възвишения 14, 15
 Мангалия (Калатис) 45
 Марамуреш 57, 85, 201, 205
 Маргос 203
 Маргус (Велика Морава) 79, 80, 200, 203
 Мариандиния 143
 Марис (Μάρισος) (Муреш) 50, 63, 64, 65, 67, 111, 149
 Марисия (Marisia) Марисос (Μάρισος), дн. Муреш 86, 133
 Марица (Хебър) 24, 138, 139, 193
 Маркианопол, Марцианопол (Девня) 66, 159
 Марково 140
 Мароней, Марония 25, 26, 28, 142, 143, 186, 192, 193
 Мартинка 195
 Матна 96
 Матоас (Ματόας) 96
 Мегара 40
 Меден кладенец 99
 Медийска стратегия, Медика 19, 123, 139, 185, 194
 Медия 9, 154
 Мелас 125, 138, 184, 186
 Меотида, Меотидско ез. (Азовско море) 47, 51, 93, 95, 105, 178
 Месембрия, Месемврия, Месамбрия 43, 45, 83, 113, 141, 142, 143, 192
 Месеш 90, 91
 Места (Mestus) 17, 18, 20-24, 26, 32, 37
 Металич (Metalici) 63
 Метимна 140
 Мещян (Мищена, Мощиян) дн. с. Μουσσένη 21
 Мигдония 27, 30, 143, 146, 181
 Мидия 44
 Мизия 11, 19, 20, 22, 46, 63, 66, 71, 80, 111, 114, 116, 143, 163, 183, 189
 Микена 26, 27
 Милет 147

Милиаре (Miliare) 86
 Миркин 146
 Могиланска могила 79, 100
 Мойград 90
 Молдова 65, 83, 109, 153, 166,
 170, 173, 205
 Молдовенец 90
 Молдовско воеводство 62, 136
 Момино плато (Авренско плато)
 43, 44
 Момчила 174
 Монтана 77
 Морава 80, 136
 Моравия 69, 137
 Моравско-Силезийски Бескиди
 35, 58
 Морещ 89
 Морицко 75
 Мунтения 13, 34, 70, 74, 89, 147,
 152, 153, 161, 166, 170, 175, 200
 Мура 137
 Муреш 84, 85, 87, 92, 96, 120,
 121, 136
 Мурешки коридор (Culoarul
 Mureşului) 63
 Муридева 159
 Мурса 117, 137, 204
 Мурсианско ез. 48
 Мусеон (дн. Бузью) 166
 Мутник 96
 Мъгленик (*тур.* Токаджик) 193
 Мъньщур 90
 Мътница 96

Навлохос 45
 Напока 91, 176
 Нарентус, Нарон (дн. Неретва)
 21, 122, 138, 147, 148, 192
 Негрен 135
 Нейне (Νείνη) 145
 Немира 56, 166
 Неон Тейхос 41
 Нест, Неста Нестос (Места)

17-19, 21-23, 26-28, 30, 100,
 122, 123, 125, 130, 146
 Несус 28
 Нетиндава (Νετίνδαβα) 161-163
 Нехтеница, Нестеница 20
 Никомедия 129
 Никополис ад Иструм (Nicopolis
 ad Istrum) 10
 Никополис ад Нестум (Nicopolis
 ad Nestum) 10, 23
 Ниса-Клодзка 69
 Ниски Бескиди 35, 58
 Нисък Есеник 69
 Нитра 51, 144
 Нове (Свищов) 13, 69
 Ноес 14
 Нотец 131
 Ношлак 89
 Нямец 66

Оарос 95
 Оаш 57
 Обоки 59
 Обчини 56
 Огоста 65, 77, 79, 84, 184, 189
 Одер (Одра) 69, 71, 75, 76, 126,
 131
 Одерски пл. 69
 Одесос, Одеш (Варна) 44-46, 76,
 101, 105, 113
 Одриско царство 15, 22, 30, 31,
 33, 34, 100, 196
 Ойсиме 146
 Ока 95
 Окна Дежулуй 112
 Окна Сибиулуй 112
 Окница 70
 Олбия 73, 84, 97, 105, 106, 113
 Олимп 28, 62, 146, 192
 Олинт 26, 145
 Олт 13, 34, 69-71, 73, 74, 85, 112,
 117, 134, 135, 164-166, 176, 200, 203
 Олтеница 175

Олтения 13, 34, 70, 84, 117, 188,
191, 200
Олтина 45, 109, 174
Олшава 58
Омуртаг 198
Онгъла 76
Ондава 51
Оптатиана 176
Опълченец 140
Орадя 134, 135
Ордесос 44
Оризово 140
Орлицки пл. 69
Орля 108
Орлянка 108
Орфани 145
Оръщие 121, 164
Оса 28
Острадава 69
Остров 129
Островни Бескиди 35, 37, 52, 58
Осъм 130
Охрид 54

Пад 49
Палестин 145
Памфилия 33
Пангей 16, 18, 22, 26, 27, 62, 146,
148, 181
Панония 11, 49, 54, 118, 131, 183
Парил 24
Парис (Παρίσος) 50
Патридава 176
Пауталия 127, 128
Певка 44, 159
Певкински пл. 55, 56, 82
Педоланис 129
Пейсо (Peiso) 50
Пелопонес 57, 61, 83, 169
Пелсо (Балатон) 49
Пена 129
Пеней 16, 27
Пентелец 166

Пеонска обл. 181
Переяславец 190
Переяславско княжество 93
Перинт 29, 41, 181
Перистерии 157
Перник (Парнуста) 168
Петричка пл. 56, 176
Печ 119
Печка (Pecica) 149
Пидна 28
Пиерийска вдлъбнатина 62
Пиерия 16, 27, 28, 62
Пиетроаса 166
Пимплея 192
Пинеропол 194
Пирдоп 19
Пирея 105
Пирин 123
Пирот 184
Пистирос 25
Питещ 203
Питюея (Лампсак) 144
Пициус (дн. Пицунда) 73
Плавско ез. 75
Плетена 24
Пловдив 19, 140
Плоещ 176
По 60
Подолье 130
Поенилор де Сус 172
Пожаревац 79
Пожарево 175
Поибрене 138
Пойен 135
Покутие 205
Полабие 38
Полотна 89
Полтимбрия 185
Полша 36, 137, 191
Понт (Черно море) 18, 40, 42, 44-
46, 66, 73, 94, 105, 111, 152, 154,
159, 160, 183, 196-198
Понтийско царство 105

Попина 174, 175
 Попрад 58
 Порой 177
 Поролисум 176
 Поролисумска Дакия (Dacia Porolissensis) 117
 Порумбен Мик 89
 Посидий 28
 Поян 171
 Пояна Дулчеш 173
 Пояна Руска (Poiana Rusca) 12, 63, 120, 121
 Правища 21
 Прасиада 125
 Превалитания 33
 Прежмер 166
 Преславска пл. 160, 197, 198
 Преславско поле 160
 Приатийско поле (Priaticus campus) 142
 Пригорие 37
 Приморие 37
 Припят 93, 137
 Провадийска река 76
 Провадийско плато 45, 160
 Пролаз 198
 Проливи 141
 Пропонтида 41
 Прут 36, 52, 53, 56, 57, 61, 84, 89, 93, 156, 164, 172, 201, 205
 Псилис 143
 Пъкуюл луи Соаре 90
 Първомай 19
 Пятра Нямец 128

Раба (Рааб) 35, 37, 49, 52, 58
 Рабон (дн. Жиу) 98, 119
 Равногор 24
 Разград 99, 178, 179, 180
 Разложко поле 23
 Раковица 20
 Расина 122
 Расия (Rasia) 98

Расник 127
 Ребас 143
 Рейн 58, 61, 77, 78, 111, 169
 Рес 140
 Рескулум 135
 Рила 19, 20, 22, 24, 138
 Рим 32, 49, 55, 72, 105, 106, 109, 113-117, 196, 204
 Риндакос 129
 Ритопек 201, 202
 Рихлебски пл. 69
 Роде 44
 Родна 57, 88
 Родопи 18, 20, 22, 23, 25, 30, 35, 37, 106, 123, 138, 140, 142, 193-196
 Родосто 41
 Роман 176, 177
 Ромбос 138
 Ромита 176
 Ромула 134
 Ропалица 20
 Росица 172
 Рудни пл. 35, 36, 58
 Руен 24
 Руец 161
 Русенски Лом 97, 99, 107, 109
 Русика (Рюсика) 109, 147
 Русинска Бойка 52
 Ръмнику Вълча 70
 Ръул Негру (Rîul Negru) 164, 165, 167, 169, 170
 Рязан 95

Сава 9-11, 60, 79, 200-203
 Савария Сабария (Sabaria) 49, 50
 Сагариус 44
 Сазлийка (Арзос) 14, 15, 139
 Сакар (Браница) 140
 Сале 142
 Салка 135
 Самейска стратегия 139
 Самобор 37
 Самоков 168

Самотраки 132, 148, 192
 Сан 35
 Сангарий 143
 Сандански 145
 Сапейска стратегия 123, 139, 185, 194
 Сараево 9
 Саргетия, Саргетия (Σαρκετία) 116, 120, 121
 Сарматия 34, 48, 66, 82, 156, 157
 Сарматски пл. 171
 Сармизегетуса 82, 113, 115, 120, 121, 164
 Сарпедон 183
 Сату Негру 174
 Сату Ноу 109
 Сборяново 100-104, 109, 110, 147
 Св. Атанас 43
 Св. Георги Киевски 190
 Светиилийски възвишения 14, 15
 Свещари 100-103, 110, 147
 Себеш 92, 113, 120, 121
 Севтополис 195, 196
 Сегетика 189
 Селетика 46
 Септември 20
 Сървия (Servia) 98
 Сердика 63, 80, 168
 Серенч (Szerencs) 150
 Серет 56, 89, 128, 153, 156, 164, 172, 173, 201
 Серион, Сериум 191, 192
 Силистра 130
 Силище 173
 Симеоновград 140
 Сингидун(ум) (Белград) 107, 202
 Синещ 67
 Синитово 18
 Синопе 101
 Сириу 166
 Сирмиум (Сремска Митровица) 9
 Сисция 9
 Ситово 175
 Ситоне 28
 Ситония (Халкидика) 123
 Скава 35, 58
 Скай 140
 Скайска врата 140
 Скандинавия 75
 Скарабанция Юлия 49, 50
 Скасетана (Σκασσετάνα) 63
 Скития 12, 51, 65, 93-95, 105, 150
 Скът 77
 Сланске врхи 58
 Слатина 81, 204
 Словакия 13, 35, 36, 49, 51, 178
 Словашки Бескиди 35, 58
 Словения 37, 137, 144
 Словечна 93
 Слон 90
 Смедерево 79
 Смолика 54
 Смолян 24
 Сове 69
 Созопол 41
 Сола 35, 58
 Соле 191
 Солун (Thessalonica) 19, 29, 30
 Сомеш (Samus) 56, 84, 85, 128, 135, 136
 Сомеш (Zomus) 87
 Сомешен (Someşeni) 90
 Сондецки Бескиди 35, 37, 52, 58
 Сопиане 173
 Сотин 201, 202
 Софийско поле 74
 Сребърна 174, 175
 Средиземна (Вътрешна) Дакия 63, 64, 80, 162, 168, 170
 Средна гора 195
 Средни Бескиди 35, 58
 Сремска Митровица 9
 Сръбска Морава 146, 184
 Стагира 28
 Станчево 175
 Стар Смил 175

Стара планина (Хемус) 19, 24,
 195, 197, 199
 Стареца 174
 Старо село 174
 Старосел 25
 Староселка 161, 199
 Стелника 153
 Стоилово 168
 Столац 122
 Столничен 69, 70, 71
 Столос 146
 Страна на мотите (Țara moților) 63-65
 Странджа 41, 42
 Страсбург 58
 Стрей (*ант.* Саргетия) 120
 Стрелча 25
 Стремц 90
 Стрима 26, 141
 Стрима 192
 Стримон 17, 18, 22, 23, 27, 28, 62,
 122, 123, 125, 127, 128, 132, 145,
 146, 147, 180
 Стримонски залив 146
 Струма 19, 21
 Стряма 19, 24, 195, 197
 Студени Сомеш (Someșul Rece)
 87, 88
 Стуриум 176
 Стънишоара 56
 Судети 69
 Сула 93
 Сутла 37
 Суха 99, 160
 Сучава 56, 66
 Сфънту Георге 91
 Съмботин 134
 Сънтана 89
 Сьпата 205
 Сърбия 52, 122
 Сърнена Средна гора 14, 15
 Същинска Средна гора 24
 Сюргис 95
 Сюткя 20
 Таврия (Крим) 47
 Тавър 44, 48
 Таица 155
 Тамбов 95
 Тамонвари (Ταμονβάρη) 77
 Танаис (Дон) 47, 48, 65, 66, 93,
 95, 105
 Тапе 63, 69, 74, 82, 115
 Тарнув 157
 Тасос 25, 101, 146
 Тасоски проток 26
 Татарево 140, 196
 Татаул (Касимча) 155
 Тафрос (Перекоп) 47, 95
 Телица 155
 Терма 181
 Терме 185
 Термопили 132
 Тесалия 188, 197
 Тесалоника (Солун) 83
 Тетерев 138
 Тетово 24
 Тетрисиада 43
 Теюш 90
 Тибисия (Tibisia) 86, 133
 Тибискум 81, 133
 Тигас 134
 Тилито 159
 Тимакус (Тимок) 184
 Тимбра 169
 Тимиш 12, 81, 82
 Тимогития 98
 Тиния 143
 Тира (Tyrag) Днестър 44, 46, 48,
 56, 73, 84, 95, 151, 153, 165, 176
 Тиризис (Τίριζις) (Калиакра) 45, 46
 Тиса 12, 14, 37, 47, 49, 51, 53, 54,
 56, 57, 60, 61, 63, 65, 68, 72, 74,
 85, 87, 88, 118, 133, 136, 137, 149,
 150, 166
 Тисия (Tisia) 86, 133, 134
 Тител 12
 Тифесас 133, 134

Тича 160, 161, 197
 Томи (Кюстенджа, Констанца) 33, 113, 159, 196, 197, 200
 Тонзос (Тунджа) 15, 141
 Топли Сомеш (Someşul Cald) 87, 88
 Топля 58
 Топчийска река 99
 Ториса 58
 Торкю 56
 Торонтал 149
 Трав 26
 Траве (Травия) 131
 Тракийска Делта 40, 42
 Тракийски Боспор 73, 143, 188
 Тракийски Херсонес 129
 Тракийско царство (Бизия) 148, 196
 Тракия *passim*
 Трансилвания 13, 37, 56, 62, 66, 67, 68, 84, 85, 89, 92, 108, 117, 120, 164, 165, 167, 169, 170, 176, 201
 Трансмариска 190
 Трапезунд 73
 Траянопулос 130, 132
 Трезмис (Иглица) Тросмис 11
 Трикорниум 201, 202
 Троада 141
 Тропеум Траяни (Малка Скития) 55
 Тротуш 173
 Троя 140, 144, 145, 169, 185, 191
 Троянска пл. 19
 Тугугерум (дн. с. Йоаким Груево) 18
 Тузлука 198, 199
 Тукюсидантика стратегия 127
 Тула 95
 Тунис 33
 Тура, Тира (Днестър) *вж. Тира*
 Турда 90
 Туркия 52, 88
 Търгул Секуеск 164
 Търнава 163
 Тъщад 135
 Угрийски пл. 167
 Угровлашко воеводство 14, 136, 180, 200, 206
 Уж 93
 Украйна 13
 Укря 129
 Улметум 33
 Унг 150
 Унгария, Енгарско кралство 82, 92, 155
 Ургиум 176
 Урдовиза 41
 Урлуйен 205
 Фагрес 61, 146
 Фарсала 113
 Фелдиоара 167
 Фере 148
 Филипи 31
 Филипопол 18, 19, 22, 31, 32, 194
 Флавиополис 41, 185
 Флутаузис 86, 133
 Фокея 144
 Франгия 52
 Фригия 17, 63, 169, 206
 Фъгъраш 176
 Фънтънеле 89
 Халиакмон (Бистрица) 62
 Халкидика 22, 25, 28, 30, 99, 123, 146, 181
 Хамбург 131
 Харгита 66-68
 Харманли 19, 39, 140
 Харманлийска река 140
 Харпис ("Αρπύς πόλις) 171
 Хасег 176, 178
 Хасково 139
 Хеброс, Хебър (Марица) 18-22, 25, 26, 31, 37, 63, 100, 130, 132, 138, 139, 141, 142, 148, 184, 185, 191-196
 Хелеспонт 144

- Хелис (Ἡλῖς) 101-103, 147
 Хем, Хемус, Хемимонт 11, 15, 18, 20, 22, 25, 32, 37, 44, 45, 94, 108, 142, 159, 160, 161, 187, 189, 195-199
 Хераклея Синтика (дн. Зервохори) 26, 28, 29, 104
 Херкиния 85
 Херонея 105, 106
 Херсон, Херсонес 29, 33, 73
 Хиерасос 82, 171
 Хиос 168
 Хипанис (Ἰϋπανίς, Нуранис), Южен Буг 46, 66, 93, 95, 151
 Хиркания 111
 Хисар 148
 Хисаря 25
 Хонт 14
 Хоривица 190
 Хорутания 137
 Хрисеон Керас (Златния рог) 40
 Хърватия 37, 52
 Хърватско Загорие 37
 Хърса 176, 178
 Хърсград 180
 Хърсово (Хършова) 173, 176, 179, 182, 183
 Хъртибач 57, 203
- Церсие (Керсие) 176
 Цибале 204
 Циблеш 57
 Цибрица 187-189, 195
 Цибър 152, 187, 202
 Цимбриана 187
 Циус 187
- Чая 24
 Ченад 67
 Ченгелкьой 192
 Чепеларска река (Чая, Асеница) 19, 24, 139, 195
 Чепино (Велинград) 20
- Червен 24
 Чергов 58
 Черемош 56
 Черна гора 33, 52
 Черна Места 20
 Чернат 171
 Чернату де Сус 170
 Черновци (Украйна) 53, 56, 205
 Черноморие *вж. Понт*
 Чехия 35, 137, 200
 Чижиков 61
 Чипровска пл. 184
 Чиракман 43, 45
 Чирпан 139
- Шабла 45
 Шайо 67
 Шелда 77
 Шиеу 66
 Шириоара 90
 Широка поляна 187
 Шкодренско ез. 11
 Шумен 159, 162
 Шуменско-Преславско поле 160, 197
 Шурян 113, 120, 121
- Щековица 190
 Щип 127
- Южен Буг (Нуранис) 44, 47, 48, 82, 89
 Юндола 20
 Юпер 174
 Ютландия (дн. Дания) 60, 75
- Яворники 35
 Яденица 20
 Якимово 189
 Якоруда 20, 24
 Яломица 73, 147, 152, 153, 176
 Янково 45, 160
 Янтра 45

ПОКАЗАЛЕЦ НА ИМЕНАТА

- A. S. Hunt 69
 Aurelia Zuraturmenis 78
 Biatec 49
 Busumarus 49
 Coviomarus 49
 Ebrenus 138
 Flavius Aetius (390–454) 161
 Gelov (Gelou) 87
 Iantomarus 49
 L. Iulius Vehilius Gratus Iulianus 55
 Maccius 49
 Nonnos 49
 Tarzas 33
 Titto 49
 Valerius Rufus 78
- Βύζας 40
 Βύζης 40, 41
 Εβρεντις 138
 Εβροζελμος 138
 Εβροζελωις 138
 Ἐβρος 180
 Κερσεβελπτης 180
 Κερσης 180
 Κερσος 180
- A. Ортелиус 41, 44, 66, 197
 Абдер 26, 126
 Аврелиан (270–275 г. сл. Хр.) 117, 149, 162, 173
 Агатоқъл 102, 103, 105
 Агрипа 156, 158
 Аеций 161
 Акорнион 111
 Ал-Идриси (XII в.) 41, 98
 Александър 27, 28, 62, 102
 Александър III (Велики) 12, 32, 46
- Алкей 138
 Аловив 165, 167
 Алфред Велики 158
 Амадок I 100
 Амадок II 100
 Амали 12
 Аматок 100
 Амиан Марцелин 55, 117, 143, 165, 166, 173
 Амик 143, 144
 Анатолий 133, 134
 Аний Флор 114
 Антиох II 104
 Антипатър 32
 Антифил 105
 Антоний 111, 113, 114
 Апиан 32, 105, 111, 125, 196, 198
 Апий Клавдий Пулхер (78–76 г. пр. Хр.) 32
 Аполодор 154
 Аполон 177, 184, 193
 Аполон Дерайнос 126
 Аполон Зеринтийски (Zerynthius) 148, 185
 Аполоний 109
 Арес 26, 145, 191
 Ариан 43, 98, 151, 197
 Аринтей 165
 Арпад, Арпади 12, 87, 92, 150
 Арсиноя 104
 Архелай 105, 106
 Асиак 151
 Асклепий 184
 Астиаг 44
 Атал (159–138 г. пр. Хр.) 185, 186
 Атанарих (Ἀθάριδος) 152, 165–167
 Атей (Атеас) 150, 151, 153

Атеней 29, 44
 Атила 51, 133

Бегул 14
 Бергей 30, 31
 Берисад 17, 100, 147
 Бистон 26, 27
 Блак (Blacus) 87
 Боде, Бодъ, Бодин, Буда, Будаки 58
 Бож (Voz) 48
 Бойко, Бойка 54
 Бойчо 54
 Боко, Бочо (Боков, Бочев) 62
 Ботъ, Бота 65
 Бото, Ботьо, Боте (Ботов, Ботьов, Ботев) 65
 Ботое 65
 Ботон, Ботун 65
 Боян, Бояна 54
 Брангас 145
 Брасида 28
 Бузас (Бизас) 40
 Бузъ, Бузе 42
 Бузес (Βούζης)
 Бурестиста, Бойрестиста (Βοιρεβίστας) (85–44 г. пр. Хр.) 49, 50, 51, 54, 60, 71, 97, 106, 110-113, 120, 121, 153, 170, 202
 Бута 65

Валент 165, 167, 173
 Валентиниан 23
 Викил 116
 Виктор 165
 Винитарий (Vinitarius) 48
 Виниций 63
 Вологес (Βουλογαίσης) 32, 200
 Вултулф 48
 Вергилий 93
 Витин 129
 Валерий Флак 197

Г. и Л. Фолк 155
 Г. Лотер 155
 Гаго, Гаган 80
 Гай Антоний Хибрида 46, 106
 Гай Октавий (60–59 г. пр. Хр.) 32
 Галерий 173
 Галиен (253–268) имп. 19
 Гауденций 161
 Геберих 12
 Гелоу (Gelou) 86, 87, 89-92
 Георги Амартол 167
 Гетас 99, 147
 Гето, Гете, Гетов 99
 Глад 12, 91, 150
 Гней Манлий Вулзон 184, 186
 Голтескиф 12
 Гюла Младши (Geula) 92
 Гюла Старши 92

Дако, Дацо, Дачо, Дечо 120
 Данай 169
 Дапикс 107
 Дарзалас 45
 Дарий 29, 45, 65, 93, 94, 132
 Де ла Брокер 139
 Декебал (Δεκέβαλος, Decabalus) 74, 97, 114-116
 Декеней (Δεκαίνεος, Dicineus) 112, 113
 Декентий (Δεκεντίος), Деценций, Decentius 117
 Дексип 19
 Делдо 109
 Деций, Декий (Δέκιος, Decius) (249–251) 120
 Диегид 114
 Диегилис 185-187
 Дикомес 114
 Диодор 16, 28, 62, 102, 193
 Диоклециан 21, 98, 173
 Диомед 26, 126, 145
 Дион Касий 55, 69, 106, 107, 111, 114-116, 128, 189

- Дион Хризостом 94
 Дионис (Διώνυσος) 17, 23, 32, 44, 80
 Дионисий 93
 Домициан (81–96) 114, 115
 Дриант 146
 Дрилгиса (Drilgisa) 55
 Дромихет I, Дромихайт (Δρομυχαίτης) (300–278) 100, 102–105, 147, 200
 Дромихет II (260–240) 104
 Дромихет III (90–60 г. пр. Хр.) 105, 106
 Друз 169
 Дура, Дурас (Δούρας), Дюрпанеус (Dyrraneus) 114
- Ебризелм (Абризелм) 139
 Евмолп 169
 Евтропий 173
 Евфем 191
 Еионей 145
 Елена 185
 Елий Катус 94
 Емилий Павел 28
 Еней 185, 192
 Епитайкент 109
 Ефор (IV в. пр. Хр.) 129, 171, 172
- Замолксис 44, 45, 112, 163, 164, 169, 170
 Зевс 40, 62, 129
 Зеринтия 148
 Зиаис (Ziais) 55, 59
 Зибелмий 187
 Зиракс 107
 Золтес (Ζόλτες) 105
 Зосим 73, 166, 173
- Ираклий (610–641) имп. 37, 52
 Исант (Ἰσάνθης) 44, 45
 Исидор Севилски (VII в.) 152, 154
- Исла 51, 161, 178
 Ито, Ето, Етови 161
- Йеротей 92
 Йо 40
 Йорданес 12, 13, 48, 51, 63, 86–88, 99, 113, 117, 133, 134, 152, 157, 161, 162, 177, 178
 Йоханес Хонтерус (1498–1549) 89
- Кава 168
 Кадъм 16
 Калимед 186
 Калироя 26
 Каракала имп. 9
 Карпилио 161
 Касиодор 12, 13, 51, 88, 99
 Кероеса 40
 Керсеблепт 100
 Кетрипорис 147
 Кизик 129
 Кий 190
 Кирене 26
 Клавдий Клавдиан 23
 Клавдий Ливиан 50, 115
 Клавдий Птолемей *passim*
 Клейта 129
 Козма Пражки 119
 Комод 72
 Комосик (Comosicus) 113
 Конон 116
 Константин Багренородни 10, 48, 52, 76, 78, 88, 89, 157, 173
 Корил (Coryllus), Скорилон 113
 Корнелий Фуск 114, 115
 Косинг 140, 141
 Котелас 151
 Котелас 159
 Котис I (383–359 г. пр. Хр.) 22, 25, 32, 100, 106, 128, 147, 177
 Котисон 113, 114

Критасир (Κριτασίρος) 50, 112, 113, 202
Ксенофонт 40
Ксеркс 17, 26, 27, 29, 30, 62, 123, 141, 147, 180, 183, 185, 191, 192
Куркутай 88

Лаборча 91
Лентул 114
Либед 190
Лизимах 21, 46, 101-103, 163
Ликафрон 147
Ликург 146
Луций Корнелий Сула 105
Луций К. Пизон 33, 39, 128

М. Зойгер 177
Магненций 117
Максим 115
Максимиан 173
Мандрон 144
Манлий 142
Мануил Фил 43
Марк Аврелий (161–180) имп. 55, 71, 72
Марк Антоний 113
Марк Лициний Красс 32, 39, 46, 106-109, 128, 156, 157, 163, 189, 200
Марк Лолий 32, 39
Марк Теренций Лукул (72–71 г. пр. Хр.) 32, 39, 46, 106
Меда 151
Мелия 144
Мемнон 32, 39
Ментес 191
Менуморут 86, 91, 136
Меропс 129, 144
Месад 40
Мигдон 144
Мидас 16
Милтиад Стари 129
Митридат V 39

Митридат VI Евпатор (121–63 г. пр. Хр.) 32, 105, 106, 113, 196, 200
Михаил Глава Тарханиот 43
Мнесибул 55
Морут 136
Мосес 30, 31

Н. Германус 177
Нарис 29, 31
Натопор(ус) (Natoporus) 55, 61
Нестос 26
Никандър 147
Никита Хониат 43
Ном 133, 134

Овидий 33, 34, 196, 197, 198, 200
Одисей 193
Одрис 40
Октавиан Август 32, 58, 70, 107, 109, 128, 189
Олег 136
Олинт 145
Омир 145, 169, 185, 193
Омуртаг (814–829) 90, 150
Опий Сабин 114
Орол (Orole rege) 106
Орфей 16, 27, 159, 192, 193, 197

Павел Джорджич 198
Павзаний 21, 55, 102, 125
Палестин 145
Пантоид 191
Парис 185
Партений Фокейски 117
Пейрой от Енос 185
Пелопс 169
Пердика 27, 28, 62, 123
Персей 28, 31
Пиепор(ус) (Pieporus) 55, 57, 58, 61
Питагор 163
Питак 147

Плиний Стари *passim*
 Плутарх 114
 Полибий 40
 Полидевк 144
 Полидор 192
 Полиен 140, 141, 151
 Полтис 185
 Полукс 143
 Помпей Трог 39, 107, 108, 109,
 111, 113, 150
 Помпоний Мела 41, 43, 151, 156,
 158, 192, 193
 Поп Хръсв 180
 Посейдон 40, 144, 145, 185
 Приам 145
 Приск 50, 51, 133, 161, 162, 177,
 178
 Прокопий Кесарийски 11, 33, 42,
 63, 75, 77, 80, 159, 162, 168, 170
 Псевдоплутарх 155
 Псевдоскимнос 26, 43, 44, 45, 93,
 152, 171, 192
 Псевдофилип 185
 Птолемида 104, 186
 Птолемей V Епифан 186
 Птолемей II (285–246 г. пр. Хр) 104
 Публий Велей 22, 194
 Пясти 158

 Раос 55
 Раптос 55
 Раскупор 32
 Резос 145
 Ремакс 105
 Реметалк 22, 32, 194
 Рес 28, 41, 140 Родопа 193
 Ролес (‘Ρώλης), Оролес 106-109,
 111
 Руа 50, 51, 161, 162, 163, 178

 С. Е. Кат 71
 С. Корнелий Клеменс (170–172)
 55, 57

 С. Ю. Фронтин 113, 151
 Сава Готски 166
 Садала I 106
 Салан 91, 150
 Сансон 76, 155
 Сарпедон 185
 Светослав 190
 Севт I 100
 Севт II 41
 Севт III 111
 Селевкиди 104
 Силен 16
 Ситалк (445–424 г. пр. Хр.) 25,
 27, 28, 31, 39, 99, 123, 132
 Ситас 108, 189
 Скорилон (Scoryllo) 113
 Скосток 186
 Солин 18, 25, 40, 41, 142, 143,
 185, 192
 Спарадок 25
 Стефан Византийски 29, 43, 98,
 111, 122, 125, 147, 159
 Стефан I 87, 92
 Страбон *passim*
 Стримон 145
 Сула 106
 Сура 115

 Тацит 22, 68, 74, 75, 194, 204
 Темениди 27, 62
 Теогенес 29
 Теодосий I Млади 133, 167, 173
 Теопомп 127, 147
 Теофан Изповедник 76
 Терей 41, 185
 Терес III 25, 40, 100, 104
 Тетий Юлиан 114
 Тиамаркос 71
 Тиатус (Tiatus) 55
 Тимезий от Клазомене 126
 Тит Ливий 28, 142, 184
 Тома Сплитски 98
 Траке 129

Траян (98–117 г. сл. Хр.) 69, 115,
116, 118, 170
Требелен Руф 22, 194
Троизен Кеад 191
Тукидид 22, 24, 25, 27, 28, 62, 99,
125, 126, 132, 146, 180
Тухутум 86, 87, 91, 92

Феб Аполон 191
Филарх 44
Филип V (221–179 г. пр. Хр.) 32,
39, 109, 128, 186
Филип II Македонски (359–336 г.
пр. Хр.) 22, 24, 31, 141, 150, 151,
194
Финей 143
Фосфорос 111
Фритигерн 152, 165

Хадриан (117–138 г. сл. Хр.) 117,
153, 163
Халиакмон 145
Харон 29, 144
Харпаг 126
Харпии 143
Хезиод 20
Хекатей (VI–V в. пр. Хр.) 44, 95,
122, 132, 159, 169
Хектор 191
Хеланик (V в. пр. Хр.) 44, 46
Хеликс 145
Хемос 40
Хера 140
Хераклид 41
Херакъл 26, 126, 127, 144, 185
Херманарик (Ерменрик) 12, 13,
48, 165
Херодиан 95, 96
Херодот 16–18, 23, 26, 27, 29, 31,
31, 44, 45, 65, 66, 83, 93, 95, 96,
123, 126, 129, 141, 142, 143, 169,
171, 180, 191
Хораций 114

Хорив 190
Хорс 180
Хръс, Хръсъ, Хърс 180
Хръсв, Хръс, Хърсвл, Хръсвл 180
Хърсо, Хърсе, Хърсан 180
Хърсова 180
Хърсъ 180

Щек 190

Юлий Цезар 58, 60, 85, 111, 113,
114, 169
Юлия 113
Юстин 107–109, 111, 150
Юстиниан I (527–565) 137

Язон 154
Яфет 9, 154

Чавдар Бонев

ПРАСЛАВЯНСКИТЕ ПЛЕМЕНА
ЧАСТ II (Б–К)

Коректор

Светлана Тодорова

Художник на корицата

Христо Йовев

Предпечатна подготовка

СИМОЛИНИ

Печат

СИМОЛИНИ

ISBN 978-954-9493-14-6

Втората част на изследването *Праславянските племена* съдържа параграфи за племената, подредени в азбучен ред от Б до К. Номерацията е продължение на тази от първата част.

Изследването ПРАСЛАВЯНСКИТЕ ПЛЕМЕНА предлага друг поглед върху проблемите за произхода на славяните и съдбата на тракийския етнос. Според тезата на автора римската експанзия в балкано-дунавските земи е предизвикала изселване на част от тракийското население на север. Преселниците намерили нови обиталища в земите между Северните Карпати и Балтийско море, между речията Днестър - Днепър и долината на Тиса. Така се създали три праславянски племенни групировки – ВАНТИ (ВЕНЕДИ), АНТИ и ГАНТИ. През VI в. западната групировка получила ново название СКЛАВИНИ, което се наложило като общ етноним за трите клона. Така в изследването е показано, че славяните са потомци на тракийските изселници от балкано-дунавските земи. Отхвърлена е общоприетата днес теза за прикарпатска прародина на славяните. Авторът използва названието *праславяни* за периода до края на V в. и с него са означени траките по двата бряга на Дунав. Проследява се формирането на праславянските (тракийски) племена и преселението при римското завладяване.

На корицата: Обсадена от римляните дакийска крепост по време на войните в Дакия през 101-106 г. сл. Хр. (Траянова колона).